הלכה · מחברי זמננו

הלכות הגעלת כלים לפסח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הלכות הגעלת כלים לפסח

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הלכות-הגעלת-כלים-לפסח/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הסכמות 4
הקדמה 4
פרק א' - הכשר כלים לפסח 12
סוגי הכלים הטעונים הגעלה או ליבון 41
אופני ההכשר לכלים 79
כל כלי מה תקנתו והכשרו 100
פרק ב' - הכנת הכלי להגעלה 136
פרק ג' - סוגי הכשר הכלים 156
דיני ליבון 157
דיני הגעלה 165
עירוי מכלי ראשון 194
כלי שני-עירוי מכלי שני 204
מפתח ערכים מפורט 213

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל הרב משה פרזיס שליט"א**

פסקי משה

הרב משה פרזיס שליט"א

מח"ס מבא השלחן ועוד שנת תשע"ב לפ"ק - ובו פסקי דינים בהלכות הגעלת כלים לפסח

על פי דברי מרן השלחן ערוך בחלק אורח חיים - סימנים תנ"א-תנ"ב

עם ביאור באר משה - ציונים ומקורות ומשא ומתן בדברי הפוסקים

כולל: הכשר כלים לפסח,הכנת הכלי להגעלה,סוגי הכשר הכלים

ניתן להזמין את הספר ושאר ספרי המחבר בטל: 03-5014848 או 0502-424628

הסכמות

הספר עטור בהסכמותיהם של הרבנים:

* הראשל"צ - מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א
* הרב הראשי לחולון - הרב אברהם יוסף שליט"א
* ראש ישיבת עטרת חכמים - הרב חיים רבי שליט"א
* ראש ישיבת "חזון עובדיה" ומח"ס ילקוט יוסף - הרב יצחק יוסף שליט"א

מסיבות טכניות ההסכמות לא הובאו כאן ומופיעות בספר המודפס

הקדמה

אברך את ה' אשר יעצני וברוב רחמיו וחסדיו זיכני לעסוק בדברי תורה ובהלכה, ולהתעסק בתורתנו הקדושה אשר היא חיינו ואורך ימינו, וזיכני ללון בעומקה של הלכה, לדון ולהורות, לשעה ולדורות, ובפרט בבעיות העומדות על הפרק והמתעוררות חדשים לבקרים, ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, בכמה חיבורים שחיברתי עד כה, אשר נתקבלו ברצון אצל גאוני ישראל, מורי הוראות ותלמידי חכמים רבים, במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום, על כל חסדיו וטובותיו אשר עשה עימדי, כן יוסיף ה' חסדו ואמתו עמנו, אל יעזבנו ואל יטשנו, ולא נבוש בעולם הזה ולא נכלם לעולם הבא.

ספר זה כקודמיו חובר בעמל ויגע רב אחר העיון בדברי הפוסקים רבים עד כמה שידי יד כהה מגעת, ובחלק גדול מהפסקים שכתבנו כאן התעכבנו ימים רבים עד שהעלנו בס"ד את מסקנת הדין הלכה למעשה, וידוע לרבנן ולתלמידהון שאין מלאכה זו קלה ופשוטה כלל, והדבר דורש עמל ויגיע גדולה מאוד מאוד, בפרט שהרגילים להתעסק בעניני הלכה יודעים שרבים הם כללי ההוראה, והלכך רבים מהפוסקים נחלקו זה עם זה, הללו אוסרים והללו מתירים, ודבר זה מאוד מאוד מקשה על הכרעת ההלכה, וכבר כתב בשו"ת מהרשד"ם (חלק אבן העזר סימן מה) בנידונו כי ידוע לכל כי לרוב עוונינו כמעט אין הלכה שאין בה מחלוקת הן רב הן מעט וצריך האדם לראות אי זו דרך ישכון אור לעשות מעשה שאם ירצה לתפוס לעולם לילך בדרך החומרא אפשר יתקיים עליו הכתוב והכסיל בחושך הולך ח"ו, וכן בהיפך, מכ"ש שצריך להתרחק מאותם שמקלו יגיד לו, לכן נשאל להרשב"א ז"ל מה יעשה האדם ואיך יתנהג כשיש מחלוקת בין הפוסקים ז"ל והשיב בתשובה וז"ל: תחלת כל דבר אומר שאין אומרים כדאי הוא פוסק לסמוך עליו בזמן שיש גדול ממנו דהלכה פסוקה היא דהולכין אחר הגדול בחכמה ובמנין ואפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין אא"כ שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה כו', עד שורת הדין אם שני הפוסקים כאילו זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכין אחריו בין להחמיר בין להקל כו' עד ובמקום שיש שנים שוים שהולכים אחר המחמיר בשל תורה דוקא כשהיה אחד כנגד אחד משום דהוי כספק דאורייתא אבל אם ב' כנגד האחד הולכים אחר הרוב. ע"כ.

ואף בדינים אשר כללי ההוראה בהם בוררים, נחלקים רבים מהפוסקים, והוא מחמת שכל אחד ואחד מבין את הסוגיא בצורה אחרת, ופעמים רבות מחמת כן יש לזה השלכות הלכתיות, וצא ולמד ממ"ש הנשר הגדול רבינו הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה וז"ל: ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות ודחקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו נסתרה. לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים וראו שהם דברים מבוארים נתקשו בימינו ואין מבין עניניהם כראוי אלא מעט במספר. ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבלית והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא שהם צריכין דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנכוחה בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה היאך הוא. ומפני זה נערתי חצני אני משה בן מיימון הספרדי ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה. כולם בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה

בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק. לא זה אומר בכה וזה בכה. אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורים והפירושים הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד עכשיו. עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים. כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה. לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה, עכ"ל. ועל אף דברי רבינו הרמב"ם הנשר הגדול הנ"ל נתחברו אחריך אלפים של ספרים ואלפי ספרי פירושים על הרמב"ם ונחלקו בכוונתו, זה אומר בכה וזה אומר בכה.

וגם מרן הבית יוסף שנזהר בדבר זה וכתב בהקדמתו לבית יוסף: "וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודות הנה התוס' וחדושי הרמב"ן ורשב"א והר"ן מלאים טענות וראיות לכל אחד מהדעות ומי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים להכריע ביניהם ע"פ טענות וראיות לסתור מה שביררו הם או להכריע במה שלא הכריעו הם ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש נפסוק כשנים מהם. ע"ש. הנה לא הסכימו עמו רבים מהפוסקים וכלל זה עורר בקורת חריפה אצל גאוני אשכנז והבאתים בס"ד בספר מבא השלחן ח"א (פרק ג), ע"ש. ונתחברו אחריו הרבה ספרים על הטור כמו הב"ח, הדרכי משה, דרישה, פרישה ועוד ספרים, כל אחד לדרכו פנה כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים.

ואף בפסקיו בשולחנו הטהור ששם קיבץ ואסף את כל הדעות והשיטות בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים, למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש ישראל, וכמ"ש בהקדמתו לש"ע, והוסיף שם שכאשר ישאלו לת"ח דבר הלכה לא יגמגם בה אלא יאמר לחכמה אחותי את, כשם שברור לו שאחותו אסורה לו, כך יהיה ברור לו כל דין שישאל עליו הלכה למעשה בהיותו שגור בפיו ספר זה הבנוי לתלפיות תל שהכל פונים בו וכו', זאת ועוד, התלמידים הקטנים יהגו בו תמיד וישננו לשונו על פה ותהיה גירסא דינקותא מסודרת בפיהם מקטנותם הלכה למעשה, וגם כי יזקינו לא יסורו ממנו, והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע בהניח להם מעצבם ויגיע כפים ישעשעו נפשם בהגותם בספר זה אשר כולו מחמדים הלכה פסוקה באין אומר ואין דברים, וסיים מרן

ז"ל בהקדמתו לשלחן ערוך: "וקראתי שם ספר זה "שלחן ערוך", כי בו ימצא ההוגה כל מיני מטעמים ערוכים בכל ושמורים סדורים וברורים. ומובטח אני בחסד עליון כי על ידי ספר זה תמלא הארץ דעה את ה' הקטנים עם הגדולים תלמיד עם מבין חכם חרשים ונבון לחש". עכ"ל מרן ז"ל.

הנה כידוע גם על ספרו זה לא הסכימו רבים מהפוסקים, ונתחברו אחריו חיבורים רבים הלה המה נושא כליו המודפסים בשולי גליון השלחן ערוך, ועוד אלפי ספרים, הן ספרדים והן אשכנזים, ופעמים רבות חלקו על דבריו בצורה מוחלטת וחריפה (אפס קצהו תראה בהקדמתי לספר פסקי משה אבלות כרך ב', קחנו משם) ולא הסכימו עם דבריו.

ודבר זה מצאנו ראינו כבר בתורתן של ראשונים, שפעמים רבות נחלקו זה עם זה, כך למשל את רבינו הרשב"א והרא"ה, שהרשב"א חיבר ספר "תורת הבית" העוסק בעיקרו בדינו איסור והיתר, ואמנם בא רעו וחקרו הלא הוא הרא"ה וחיבר ספר "בדק הבית", אשר יסודו לבדוק דברי הרשב"א אם נכונים אם לאו ובאותם המקומות אשר יש לתפוס עליו דרך קסת'ו האריך למעניתו להשיב על דבריו, אלא שהרשב"א ראה דברי הרא"ה והשיב על רוב ככל הערותיו בחיבור ששמו "משמרת הבית" עיין בדברי המביא לדפוס בריש הספר שהביא דברי היד מלאכי שתחילה וראש פקפק מי חיבר את "משמרת הבית", והביא שמצא בשם הכנה"ג שהרשב"א חיברו, והביא שם שכ"כ הגנת ורדים שקבלה בידינו שהרשב"א חיברו, וסיים שם שמרן החיד"א בשם הגדולים שנראה כמו רב המקנא לרשב"א חיבר ספר "משמרת הבית", ומ"מ נראה שיד הרשב"א נמצאת בספר זה, ע"ש., שעיקר יסודו לשמור על מ"ש בספרו תורת הבית, ושם הם ז"ל נחלקו זה על זה בלשונות חריפים לדוגמא הרשב"א כתב בתחילת דבריו במשמרת הבית: "נראה שלא לפלפל [הרא"ה] בהלכה ולא ירד לעומקה של שמועה" והוסיף (שם עמוד 8 ד"ה אמר הכותב הבורר) הבורר הזה טחן צרור בגרונו יותר מקב לסאה וקורא אותו ברור וכל היום טועה בדמיונות וכו'"..

וכעין זה מצינו אצל בעל המאור לרבינו זרחיה הלוי ובמלחמות ה' לרמב"ן, כי כאשר ראה הרמב"ן שרבינו זרחיה הלוי חיבר ספר "בעל המאור" אשר סובב הולך על דברי הרי"ף ובו מעיר וחולק על דבריו פעמים רבות, קינא הרמב"ן את קינאת הרי"ף (כלשונו בהקדמה), ושם מעיר על רוב ככל דברי בעל המאור, וגם שם העיר עליו בסכינתא חריפתא.

ודבר זה נמשך אלפי שנים ועד זמנינו אנו, שגם אחר כל דברי הראשונים, השלחן ערוך והאחרונים ז"ל, נחלקים פוסקי זמנינו באלפי הלכות, האחד סובר באיזה דין שהוא

מותר גמור ללא שום פקפוק, ואילו חבירו מפקפק בדבריו וסובר שיש בזה איסור תורה, ולכן רואים אנו בעינינו שכמעט אין הלכה שאין בה מחלוקת או בראשונים או באחרונים זה טוען כך וזה טוען אחרת, זה מוכיח, זה מקשה וזה מתרץ, וכמעט רוב ככל ההכרעות ההלכתיות הינם מכוח ספק דרבנן או ספק דאורייתא, ספק ברכות להקל או ספק ספיקא, כמה דיות נשפכו, כמה קולמוסין נשברו, כמה חידושים ותשובות נערכו, כמה מאמרים נתחברו, כמה ספרים נדפסו, ועדיין התורה תמימה כמי שלא נגע בה מעולם, ככתוב: אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי יָם (איוב פרק יא פס' ט), הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו.

אולם בודאי שכל זאת נעשה במכוון מה' יתברך, כי כאשר אנו טורחים ועומלים בכל הלכה והלכה, מראים אנו בכך את אהבתנו להשם יתברך שרוצים אנו לדעת מה רצונו בכל דבר ודבר, בפרט שעל ידי שאנו עמלים בכל דבר ודבר הדברים מתלבנים ומתבארים באר היטב, ובכך אף מתחדד שיכלנו שהרי רוב ככל התקדמותינו בהבנת הדברים נובעת מחידוד יסוד מחלוקת הראשונים או האחרונים, ופתיחת המקורות והראיות שהביאו לדבריהם, ובכך נעשה האדם חכם יותר ומבין יותר ועל ידי כך זוכה לכוון לאמיתה של תורה בצורה יותר נכונה.

לאור כל האמור בין תבין שפעמים רבות ימצא המעיין הערות על דברינו, הן בהבנת הפוסקים והן בהכרעת ההלכה, כי כאמור אין הלכה שאין במחלוקת וכבר אמרו חז"ל שכשם שפרצופיהן אינן שוות כך דעותיהם אינן שוות, ובודאי שאין אני אומר קבלו דברי, ומכל מקום מכיון שסוף סוף השקענו מאמץ רב בלימוד הדברים והעלתם על הכתב, לפיכך קודם שמשיגים על דברינו אבקש לעיין בדברינו באר היטב ורק אחר כך להשיג עליהם, כי פעמים רבות בעווה"ר יש לאדם דחף ויצר הרע לחלוק על חבירו ועל גדולי הדור ומזדרז להשיב ללא העיון בדברים כנאה וכיאות וכבר כתב הרשב"א בספר תורת הבית (משמרת הבית הרביעי שער ראשון, עמוד 30) על בר פלוגתא "כמה ערב לו לחם המחלוקת עד ששכחת שיטת הגמרא". וע"ע שם (עמוד 26) שכתב: "כיון שאמר [המשיג] שאינו מבין דברי המחבר מוטב היה לו לשתוק עד שיתן את לבו ויבין ואגב, יש לעמוד כאן על לשונות הפוסקים שפעמים רבות משתמשים בלשונות חריפים, ואם כי שמצאנו בדברי הראשונים והאחרונים שדיברו זה על זה בלשונות חריפים, מכל מקום בודאי שאין ללמוד מדבריהם שכבר אמרו חז"ל (שבת קיב.) אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, שכל מעשיהם היו לשם שמים טהורה, ואנן יתמי דיתמי מה נענה אבתריה, בפרט שדבר זה אינו מוסיף לענין כלום, אדרבא גורע, שהרי בדרך כלל מי שהשיגו עליו

בלשון חריפה נפגע הוא מכך, ומנסה להוכיח בכל מחיר שאין דברי המשיג נכונים, ודברים אלו מבינים אותנו למחלוקת שרינה לשם שמים, ולמה להכניס את עצמינו לדברים אלו בזמן שאפשר לכתוב הדברים בסגנון אחר, למשל במקום לכתוב: "אין דבריו נכונים", אפשר לכתוב: "לא זכיתי להבין דבריו" וכיוצא בזה, ותן לחכם ויחכם עוד, וכעין זה כתב רבינו החפץ חיים בהלכות הרע (כלל י' סעיף א' תנאי שישי) דהיכא שאפשר לסובב את התועלת באופן אחר יש לעשותו כן, ע"ש. ומינה לנ"ד." ע"ש. ישמע חכם ויוסף לקח.

התודה והברכה לידידי ואהובי חו"ב הרב רונן קרייף נר"ו ראש כולל "עטרת רחמים", שעבר עימי על הכתובים וברוך ה' לא עזב חסדו עמדי ושוב התלבנו הדברים באר היטב, והרבה בזכות ידי"ן הנ"ל יישר כחו דאנהרינהו לעיינין, יהי רצון שיזכה להעמיד עוד תלמידים לעבודתו יתברך מתוך שפע ברכה וכל טוב ותזכהו לישב על התורה ועל העבודה מתוך נחת השקט ובטח ושובע שמחות וכל טוב, אכי"ר. כמו כן תודה לידידי ואהובי ר' עידן ראובן הי"ו שגם הוא עבר עימי על כל ספר זה, ה' יתברך יזכהו לישב באהלה של תורה ויזכה בקרוב ממש לזרע קודש ברך ה' אכי"ר. כמו כן הנני מודה להרה"ג חו"ב ר' יוסף שעשוע נר"ו שעבר על כל הספר והגיה והוסיף הערות יקרות, זכות וברות, והיו למאורות, ישלם ה' פעלו ויזכהו השם יתברך להעמיד תלמידים הרבה ולראות נחת רוח מכל יוצאי חלציו אכי"ר. וכמו כן תודה וברכה לידידי ואהובי הרב שמעון שמואלי נר"ו אשר עבר על האינדקס והמפתחות והעיר את עינינו בכמה מקומות, ישלם ה' שכרו, אכי"ר.

קראתי לספר "פסקי משה" על פי עצת הגאון המופלא, וכבוד ה' מלא, זך השכל והרעיון, קולע אל השערה ולא יחטיא, המאיר לארש"ו ולדרים, סיני ועוקר הרים, ראש ישיבת כסא רחמים, רבינו מאיר מאוזז נר"ו (נאמ"ן ס"ט) ששאלתיו על פתגמא דנא והשיבני כנ"ל כי "פסקי משה" הוא שם כללי לכל הספרים והוא ר"ת משה פרזיס, וגם פסקי משה בגימטריא אשר מלכה (להבדיל בן החיים). ובהזדמנות זו אשא ברכה ותהילה למעלת כבוד רבינו הנ"ל שמלבד שהקדיש מזמנו היקר בכדי ליתן שם לכל ספרי הקודמים וגם לספרי הנוכחי. עוד בה, שתמיד נענה לי לכל שאלותי, חיזקני והעמידני על האמת, ישלם ה' פעלו, וישלח לו האל רפואה שלמה, וירווה נחת מבניו, בנותיו, חתניו, נכדיו, תלמידיו וכל יוצאי חלציו, ויפוצו מעינותיו חוצה, וירחיב ה' גבולו בתלמידים טובים, להגדיל תורה ולהאדירה, ויהי רצון שהלימוד בספר זה יהיה לע"נ רעייתו הרבנית אסתר (חיה) לואיזה בת זהירה אכי"ר.

ולמודע'י אני צריך שאע"ג שהספר נקרא "פסקי משה", מכל מקום הדבר ברור שאין כוונתי לומר שהגעתי לדרגת פסיקה, כי ידעתי גם ידעתי שלהוראה עדיין לא הגעתי, ודברי הרמב"ם בספרו הגדול והנורא משנה תורה (הלכות תלמוד תורה פרק ה הלכה ד) לנגד עיני הנחתי, שהוא ז"ל כתב שכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, הרי זה רשע שוטה וגס הרוח. ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וגו'. ע"ש. אלא כל זה עשיתי בכדי לקיים מ"ש בספרים שיש לרמוז שם המחבר בשמו של הספר, והכל בעצת ובהדרכת מרן ראש הישיבה רבינו מאיר מאזוז נר"ו וכאמור.

בסיום דברי הנני מודה לה' יתברך, על שזיכני לדלות מבארו, ולשתות ממעיינו וליהנות מנרו, של עטרת ראשי רבי ומורי, מגיה חשכי זיוי ואורי, ראש ישיבת "עטרת חכמים" ומוסדותיה, הגאון רבי חיים רבי נר"ו, וגבר עלי חסדו, והשפיע לי מטובו והודו, ולמדני הרבה מחוכמתו, ותמיד נענה לי על כל שאלותי ובקשותי, והדריכני לאורך כל ימי, וכמה פעמים הרציתי לפניו חידו"ת ופסקים שהעלתי והטה אוזן קשבת לדברי, ישלם ה' פעלו, וישלח לו האל רפואה שלמה, וירווה נחת מבניו, בנותיו, נכדיו, תלמידיו ומכל יוצאי חלציו, ויפוצו מעינותיו חוצה, וירחיב ה' גבולו בתלמידים טובים, להגדיל תורה ולהאדירה, אכי"ר. גם ברך לקחתי למו"ר הרה"ג רבי בנימין שהר נר"ו ראש ישיבת "תורת משה" אשר גידלני והדריכני בראשית דרכי, הן בלימוד תורה, הן במדות והן ביראת שמים ועשה למעני, יותר מאשר הגיעני, ותמיד עודד אותי שאוציא כתבי לאור, וגם עתה ממשיך למסור נפשו בכדי להרבות עוד חיילים לתורתינו הקדושה, יה"ר שיזכה לראות נחת בפעלו, ויזכה להעמיד עוד תלמידים לעבודתו יתברך מתוך שפע ברכה וכל טוב ויזכה לישב על התורה ועל העבודה מתוך נחת השקט ובטח ושובע שמחות וכל טוב, אכי"ר. והחוט המשולש לא במהרה ינתק, הלא הוא הרב הגאון זך השכל והרעיון החה"ש הרה"ג יגאל כהן נר"ו מלפנים ר"מ בישיבת "עטרת חכמים" אשר לימדני את אומנות הכתיבה, וזכיתי לצקת מים על ידו כשנתיים ימים, וגם בספר זה נועצתי עמו כמה פעמים, יהי רצון שתשלוהו בשלות נפש למען יוסיף הרבות חיילים לתורתנו הקדושה ותזכהו לישב על התורה ועל העבודה מתוך נחת השקט ובטח ושובע שמחות וכל טוב, אמן. ואת רב'ע הלא הוא הרב הראשי לעירנו חולון הרה"ג אברהם יוסף נר"ו אשר מוסר נפשו למען חיזוק הדת בעירנו חולון, השם יזכנו לראות פירות מכל מעשיו ויזכה לראות נחת רוח מכל יוצאי חלציו, אכי"ר. וכן תודתי לידי"ן יו"ר המועצה הדתית בחולון ר' עמוס ברנס נר"ו ולידי"ן מזכה הרבים הרב ניצן ראובן נר"ו אשר עוזרים לי רבות ברוחניות ובגשמיות יהי רצון שיזכו לנחת השקט ובטח ולכל טוב אכי"ר. ואזכיר עוד

לברכה את מנהל בית מדרשנו "עטרת חכמים", ר' חיים זברלו הי"ו סגן ראש העיר חולון ואת גבאי בית מדרשנו ר' חיים סולימני הי"ו, אשר עובדים יחד להרבות כבוד שמים ולדאוג לחובות הגדולים הרובצים על בית מדרשנו, וכן דואגים רבות לטובת האברכים היקרים עד כמה שידם מגעת, יהי רצון שיזכו לראות בנים צדיקים מוצלחים ומבורכים לעבודתו יתברך אושר ועושר אמן ואמן. גם ברך לקחתי למוסדות "חסד לאברהם" בארה"ק שבנשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א מסקולען על הקמת והחזקת המרכז התורני ושיעורי יהדות בכל ארץ ישראל ובפרט בעירנו חולון ובין פעולתיהם הברוכות תומכים בעז"ה באלפי אברכים בסיוע של ממש. חן חן להם ותהא משכורתם שלימה מאת ה', יזכו בפעולותיהם הברוכות לקרב נפשות ישראל לאביהם שבשמים מתוך הרחבת הדעת שמחת הלב וכל טוב סלה אמן ואמן.

ובצאתי אזכור ואזכיר בנעגועין ובכאב, את אדוני אבי עטרת ראשי, היקר והאהוב אשר פרזיס הכ"מ ז"ל בן יוסף ושמחה הי"ו, אשר גידלני באהבה כל ימי חייו ותמך בי ובמשפחתי עד יומו האחרון למען אוכל לשקוד על דלתות תורתנו הקדושה, יהי רצון שיהיה חיבורי זה והלימוד בו לעילוי ומנוחת נשמתו בתוך שאר מתי ישראל, והאל הרחמן מלא רחמים ברחמיו המרובים יחיש תחייתו, ונזכה לראות פניו המאירים בקרוב אמן ואמן.

והנני בברכה נאמנה מקרב לב אוהב, לאימי יקירתי, האשה הגדולה, מרת מלכה תחיה לאורך ימים טובים, אשר טיפלה במר אבי ז"ל במסירות באהבה ובנאמנות, אין מילים בפי לספר ואין בכחי לתאר, השי"ת מקור הברכות ינחמנה ויברכנה בכל הברכות האמורות בתורה, לאורך ימים ושנות חיים ושלום ורפואה שלמה ובריאות איתנה, אכי"ר. גם ברך לקחתי לחמי וחמותי חיים אילנה קדושים אשר גם הם יחד עם בנם היקר ובנותיהם היקרות דואגים לכל צורכינו בכל מכל כל, יהי רצון שיזכו לרפואה שלימה ולאריכות ימים מתוך בריאות איתנא ונהורא מעליא אכי"ר.

ולא אחשוך פי לברך את נוות ביתי עקרת הבית ועזרתי בחיים אשר נשאה על עצמה כל עול צרכי הבית במסירות ובצניעות, למען אזכה אני הצעיר לשבת בבית ה' ולשקוד על דלתות תוה"ק, ואשר כל שלי שלה הוא, ישלם ה' פעלה ותהי ומשכורתה שלימה מעם ה'. ויה"ר שהקב"ה ישלח דברו וירפאה רפואת הנפש ורפואת הגוף, בבריאות איתנה ונהורא מעליא ונזכה יחד לראות את כל בנינו ובנותינו לימודי ה', גדולים בתורה וביראת ה' טהורה, עם מידות טובות, ובפרט לבני בכורי דניאל אברהם ישעיהו נ"י ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם אמן ואמן.

וזאת למודע"י שכל דיבור או ביטוי שלא כהלכה שפלט קולמוסי כנגד פוסק זה או אחר הוא שלא מדעת בעליו והרי הוא בטל ומבוטל כעפרא דארעא, כי ידעתי את מיעוט ערכי שאנכי איש צעיר, והכל הוא לעשות נחת רוח לפניו יתברך, להגדיל תורה ולהאדירה.
ועיני לשמיא נטלית, יהי רצון מלפני ה' או"א שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל חלילה בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, (ברכות כח:) ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתאיר עיני במאור תורתך, ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר, הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (ט"ז או"ח סוף סימן ק"י).
ואני תפילה לאל נורא עלילה, שיתקבל חיבורי זה ברעוא בבי מדרשא קדם רבנן ותלמידהון. ויה"ר מלפניך ה' או"א שאזכה לחבר עוד חיבורים טובים ומועילים, ולהוציא לאור כל אשר קבלה נשמתי מהר סיני, מתוך נחת ושלוה בבריאות איתנה ונהורא מעליא אמן.
הכו"ח ביום כ"א לחודש שבט יה"ל שנת התשע"ב
הצב"י משה פרזיס
מח"ס מבא השלחן ועוד
עיה"ק חולון ת"ו

פרק א' - הכשר כלים לפסח

הגעלת כלים

א. כלים שבמשך כל השנה משתמשים בהם בחמץ, אסור להשתמש בהם בפסח מבלי שיוציא מהם את איסור החמץ שבלוע בהם, היסוד להגעלת כלים נזכר בתורה (במדבר לא,כא-כג), וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה, אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבַּרְזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפָרֶת, כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם, ע"כ. פסוקים אלו נאמרו לאנשי הצבא במלחמת מדין אשר לקחו שלל כלי מדין, שחייבים הם להסיר את האיסור הנבלע בכלים ממאכלי מדין כל דבר כדרך שימושו, והיינו כלי שנשתמש בו גוי כשחוזר ישראל ומשתמש בו, אם לא הוכשר קודם לכן על ידי הגעלה וכיוצא בזה, נפלטת בליעתו לתוך האוכל של ישראל ואוסרתו באכילה, וכדפירש"י בד"ה גיעולי נכרים. וכיוצא בזה פירש"י בפסחים (מד: בד"ה גיעולי

נכרים) וז"ל: קדירה שבישל בה הנכרי, וכשחוזר ישראל ומבשל בה, היא מגעלת בליעתה לתוך של ישראל, גיעול לשון מקיא ופולט, והתורה אסרתו במעשה מדין, כל דבר אשר יבא באש (במדבר לא) דהיינו יורות וקומקמוסין וכיוצא בהן, שמרתיחין אותן על האור, עכ"ל. ואע"פ שבפרשת מדין הנ"ל מיירי בגעולי גויים, והיינו שנתבשלו בכלים אלו נבלות וטרפות, מכל מקום הדבר ברור דלאו דוקא הוא, אלא ה"ה שנתבשלו בכלים חמץ ורוצה לאכול בהם בפסח. וכ"כ במפורש בספר אבודרהם (סימני פרשיות מחוברות וחלוקות) וז"ל: והגעלת כלים הנבלעים מאיסור החמץ אנו למדים גם כן מגיעולי גוים, עכ"ל. וכיו"ב כתב בספר המנהיג (הלכות פסח עמוד תכו). וכ"כ במפורש הרא"ש (פסחים פ"ב ס"ז) דגמרינן מגעולי של נכרים, ע"ש.

ודין הגעלת כלים לפסח מוזכר בגמ' פסחים בכמה מקומות (עיין בדף ל. ואילך ובדף עה: עו.), והובא דין זה להלכה בכל הראשונים ובטוש"ע (סימן תנא). וע"ע למרן ז"ל בש"ע (יו"ד סימן קכא) שהביא דיני הגעלת כלים לכלים שנקחו מהגויים, ושם בסעיף ג' כתב: "דיני הגעלה וליבון הלא הם כתובים בהלכות פסח", ע"ש. ואין זה חשוב כמבטל איסור לכתחילה. אע"ג דקי"ל אין מבטלין איסור לכתחילה, דתנן במסכת תרומה (פ"ה מ"ט) סאה של תרומה שנפלה לתוך מאה סאין חסר אחת של חולין ואחר כך נפלה שם סאה של חולין, אם בשוגג נפלה תעלה, ואם במזיד הפילה לא תעלה, ובפרק קמא דחגיגה בירושלמי (ה"ח) אמר רבי אבהו בשם רבי אחא דה"ה לכל איסורים שבתורה, מכל מקום בנ"ד אין לחוש לזה, שכבר כתב בספר מצוות גדול (לאוין סימן עח), שי"ל שדווקא לאכול האיסור על ידי הביטול אז אין מבטלין אבל גבי כלים אין עושין שום דבר מן המים שנפלט בהן האיסור. ע"כ. וכיוצא בזה כתב הר"ן (ע"ז דף יב: מדפי הרי"ף), וע"ע בתוס' פסחים (ל. ד"ה לשהינהו). וכל זה למ"ד הגעלת כלים לפסח הוי "איסורא בלע", אבל למ"ד דהוי היתרא בלע בודאי שיש להתיר להגעיל כלים ללא שום פקפוק, אלא אם כן הגעילו בתוך זמן איסורו, עיין להלן בהלכה י' ובפרק ג' הלכה י"ז ומשם בארי"ה. ויש שמנו מצוות הגעלת כלים למצוות עשה מיוחדת שנצטוינו עליה מפסוק: כל דבר אשר יבוא באש וגו', וכמ"ש רבינו תם בספר הישר (חלק התשובות ריש סימן נו) שזוהי מצות עשה להגעיל הכלי, כדי להפליט בו מגיעולי העכו"ם. וכן מוכח מדברי התוס' (ע"ז סז: סוד"ה אמר ר' יוחנן). וכ"כ הסמ"ק (מצוה קצח). אולם מוני המצוות ומכללם הרמב"ם לא מנו דבר זה ממנין המצוות העשה, ולדעתם ז"ל מצוה זו היא מצוות "לא תעשה". כמו שיראה הרואה בדברי כל מוני המצוות הלה המה: בה"ג, רס"ג, הרמב"ם בסהמ"צ והסמ"ג ושאר מוני

המצוות שלא מנוה למצוה, ולדעתם ז"ל מה שצותה התורה להגעיל כלי מדין שנלקחו שלל על ידי ישראל, הוא רק כדי להנצל מפליטת הכלים שבלעו איסור מבישולי הגויים.

ברכת ההגעלה

ב. אין מברכים על מעשה ההגעלה, כיון שההגעלה היא כמצות לא תעשה כדי שלא יאכל טעם נבלה וטריפה, והרי זה כניקור גיד וחלב שאין מברכים עליו, כן כתב בספר איסור והיתר (כלל נח סימן קד) וז"ל: ומה שמברכים על טבילת כלי סעודה חדשים, ואין מברכים על ההגעלה, משום שהטבילה היא מצות עשה, שנאמר, תעבירו באש "וטהר", אך במי נדה יתחטא, ודרשינן בע"ז (עה:) במים שהנדה טובלת בהם, ואילו ההגעלה היא כמצות לא תעשה כדי שלא יאכל טעם נבלה וטריפה, והוי כמו ניקור גיד וחלב שאין מברכים עליו, מלבד לאו דעריות שמברכים עליו אגב עשה דקידושין, ע"כ. והוב"ד בספר כסא אליהו או"ח (סו"ס תנ"א), ובכנה"ג יו"ד (סימן קכא הגה"ט ס"ק יג). ומרן הראש"ל בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קכד) הביא דבריו והוסיף שכיוצא בזה כתב בספר הפרדס (דף כח ע"א) וזו לשונו: ואי קשיא לך למה אנו מברכים על השחיטה, ואין מברכים על בדיקת הריאה, משום שאין אנו מברכים אלא על מצות עשה כגון תפילין, ציצית ולולב ושופר וסוכה ובדיקת חמץ, וכיו"ב, אבל מצות לא תעשה כגון בדיקת הריאה (שהיא להינצל מאיסור טריפה שהיא בלא תעשה), אין מברכים עליה, ע"ש. וכן אין אנו מברכים על מליחת הבשר והדחתו מהאי טעמא. ויש שהביאו טעם אחר לזה, לפי שאפשר להשתמש בכלים חדשים ואין חיוב על האדם להגעיל את כליו. כן כתבו האורחות חיים (הלכות חמץ ומצה סו"ס צה) ורבינו מנוח (סוף פרק ה' מהלכות חמץ ומצה), אולם הרואה יראה שיש להקשות על טעם זה, וכמו שהעיר השד"ח (מערכת ה"ר אות טז ד"ה ומה עמוד קעה) שיש לפקפק על טעמו של רבינו מנוח שהרי מצות ציצית למ"ד חובת מנא אי בעי לא לביש בגד של ארבע כנפות וכי לביש מברך, הכי נמי בהגעלה, וסיים שם, שראה להכנה"ג שהביא טעם אחר לזה משם האיסור והיתר. ע"ש. וגם הרב כסא אליהו (סו"ס תנא) העיר בזה וכתב שטעמו של האיסור והיתר יותר מחוור. ע"ש. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן יט).

הכשר לכלים שלא משתמשים בהם בחמץ

ג. כלים שאין דרך תשמישם בחמץ כלל וגם אין דרך להמצא בהם חמץ, אינם צריכים הגעלה, וכגון גביע יין, כד חלב, מפצח אגוזים, פומפיה, קוצץ ירקות, קרש חיתוך וכל כיוצא בזה, ואין לחוש שמא נפל בו פירורי חמץ וכיוצא בזה, אבל כלים שמשתמשים בהם בכל ימות השנה, אפילו שאין תשמישם קבוע למאכלי חמץ, יש להגעילם, משום

שאין נזהרים כל השנה מפירורים של חמץ, וגם האוכל שמבשלים בו אינו בדוק מחמץ, והמיקל שלא להכשירו יש לו על מה שיסמוך. הנה מרן ז"ל הביא בב"י מחלוקת הראשונים (סימן תנא ס"י) גבי סלים שמולחין בהם הבשר, שהאבי העזרי (סימן תסד עמ' 90) כתב שצריכין הגעלה, וכן כתבו הגהות מיימוניות בפרק ה' (דפו' קושטא הכ"ג קל.) בשם הרוקח (מעשה רוקח סימן ז) ושכן נראה לראבי"ה כי פעמים נופלים חיטים על הנסרים, ואילו בספר התרומה (סימן נה) היה מתיר הסלים שנותנין בהם בשר כל השנה לתת בו בשר בפסח כי הבשר עצמו שנמלח בו מותר. ובשולחנו הטהור (שם) כתב בזה"ל: סלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה ויש מי שחולק, ונראין דבריו, ע"ש. וביאר המשנה ברורה (שם סק"ס) בשם הפרי חדש והאחרונים דטעם המתירים מפני דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ומבואר שלדעת מרן ז"ל אין לחוש שנכנס חמץ לכלי, שאין להחזיק הדבר לאיסור סתם. וכן מבואר ממ"ש הטור גבי מדוכה של עץ ואבן שדכין בהן כל השנה ולפעמים דכין בהן פירורי לחם עם שומין ופלפלין, שנחלקו הראשונים האם בעינן ליבון או סגי בהגעלה, ע"ש. ושמעינן מינה שדבר שאין דרך להשתמש בו חמץ כלל אינו צריך הכשר כלל, וי"ל. ושו"ר למשנ"ב איש מצליח שכתבו על דברי המשנ"ב הנ"ל (עמוד מא הערה 4) שלדעת מרן ז"ל לא מחזיקנן איסורא ואף הגעלה אין צריך מעיקר הדין כדלעיל סעיף י', ע"ש.

אולם יש מקום לומר דשאני התם דמיירי בדבר שאין דרך כלל להשתמש בו בחמץ ואדרבה משתמשים בו אך ורק לשימוש אחד בלבד וכגון למלוח בשר או מדוכה לדוך, אבל כלי שעשוי לכמה שימושים ומשתמשים בו בכל ימות השנה, אפילו שאין תשמישם קבוע למאכלי חמץ, יש להגעילו, משום שאין נזהרים כל השנה מפירורים של חמץ, וגם האוכל שמבשלים בו אינו בדוק מחמץ, ואכן המשנ"ב (סימן תנא סק"צ) כתב בזה"ל: כתבו האחרונים דמדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהם חמץ רק כרכום ונעגעליך או בריחיים של פלפלין שלנו די בהגעלה לכתחילה אפילו בשל מתכות, ומ"מ הגעלה צריכה דשמא בא לתוכה פ"א חמץ משהו ונבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שדכו בה אח"כ, עכ"ל. ולשיטתיה אזיל דס"ל כדברי היש מצריכים הגעלה שהובא בש"ע בסעיף י' הנ"ל, אבל לדעת מרן ז"ל יש להקל בזה. ומבואר שרק בדבר שלעולם אין דכים בו חמץ רק כורכום יש להקל, אבל בדבר שמשתמשים בו בכל מיני אוכלים אין להקל ולהשתמש בו ללא הגעלה.

והן אמת שבתחילה היה נלע"ד דכיון דקי"ל אחזוקי איסורא לא מחזקינן, א"כ יש להקל אפילו בכלים שמשתמשים בהם בכל השנה ללא בדיקתם קודם, שהרי אין להחזיק

שישתמשו בכלי בחמץ ונאסור אותו, וכמו שמצינו שכתבו בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן רפה) גבי חטים שבאו בספינות אם לאכול מהם בפסח בין שמוטלות בספינה בלא שקים ובין הנתונות בשקים, וכתבו שבודקים אותן אם לחות או אם נשתנו מראיהן או שהן משונות עליונות מתחתונות בידוע שהגיעו אליהם מים ואסור לאכול מהם בפסח מפני שהחמיצו, אבל אם ודאי אינן לחות ולא נשתנו מראה התחתונות מן העליונות וקשות הן ושוות תחתונות כעליונות מותר לאכול מהם בפסח ואין חוששים לספק איסור ואין אומרים כיון שבאו בספינות שמא נכנסו בהם המים, והיתר גמור הוא מ"ט אחזוקי איסורא לא מחזקינן, ע"ש. וכיוצא בזה כתב בחידושי הרמב"ן (ע"ז סה:) וז"ל: שמעתי שר"ח ז"ל כתב כאן שאף מפני זה אסור פת של גוים שמא נתערב בו יין נסך. ותמהני עליו שא"כ חטים לא נקח שמא נפל בו יין נסך, פת לא נאכל שמא אפאו בעצי אשרה ויש שבח עצים בפת, קדרות נמי לא נקח שמא הסיקן באשרה וערלה וכלאי הכרם, עצים ופירות שלהן נמי שמא כלאי הכרם או ערלה בארץ או של אשרה הם, אלא אחזוקי איסורא לא מחזקינן, ע"ש. וכיוצא בזה כתבו עוד ראשונים.

מכל מקום הרואה יראה שכיון שבנ"ד משתמש הוא בכלי במשך כל השנה ללא הקפדה כלל, בפרט שברוב ככל המאכלים שמצויים היום מעורב בהם קמח וכיוצא בזה, וכיון שבמשך כל השנה החמץ מותר באכילה, ואין נזהרים להקפיד אם יש חמץ בדבר מאכל זה או אחר, ממילא לא שייך לומר אחזוקי איסורא לא מחזקינן, ולכן יש להגעיל את הכלי קודם הפסח, ורק כשידוע בבירור שלא נשתמשו בו בחמץ וכגון שהכלי עשוי לשימוש אחד בלבד ואין משתמשים בו בחמץ, יש להקל. ומ"מ מכיון שסוף סוף יד הדוחה נטויה לומר שכל זמן שאין אנו יודעים בבירור שהיה חמץ אין לחוש, דאין לנו להחזיק איסור מדעתינו בחששות כאלה לאסור במידי דרבנן, לפיכך המיקל בזה יש לו על מה שיסמוך. ומכלל הדברים למדנו שכלים חדשים הנקנים מהחנות, אין צריך להגעילם, ואין לחשוש שמא נשתמשו בהם פעם בחמץ. פשוט. וכ"כ במפורש האיסור והיתר (כלל נ"ח דין מ"ו) וז"ל: וקערות ויורות ושאר כלי מתכות שקנה מהעכו"ם בביתו ואינו מכיר בהן, בודאי שהם חדשים, יש להסתפק בהם שמא נשתמשו וצריך להגעיל או ללבנן, אבל כלים חדשים שקונים מהשוק אפילו בכלי חרס א"צ לספק בהם לשמא נשתמשו דאין דרך כלל לשמש בכלים חדשים העומדים למכור כדאיתא לעיל בתשובה, עכ"ל. ובכלל ל"ג דין כ"ד כתב וז"ל: אמנם בכלים חדשים שקונים מן העכו"ם מן השוק א"צ לספק בהן שמא נשתמשו בהן, דאין דרכן להשתמש בכלים חדשים דעומדים למכור כלל ואפילו במקום שרגילין להשאיל אותן למשתאות שלהן דהולכין אחר רוב ואפילו באיסור דאורייתא

היכי דליכא ריעותא לא מחזיקינן ריעותא אפילו היכא דאיכא לברר כ"ש הא שאיסורא דרבנן נטל"פ, עכ"ל. והסתמך על דבריו בנידונו בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן צד). ודברי האיסור והיתר הובאו בבאר היטב (סימן תנא סק"ב) ובמשנ"ב (שם סק"ג) ובעוד אחרונים. ויש מהאשכנזים שנהגו להגעיל כלי חדש העשוי ממתכת מפני חשש איסור הדבוק בהם מפני שרגילים למושחם בשומן מן החי כדי להבריקם, ושמא נמשחו בשומן אסור, והספרדים לא נהגו להחמיר בזה. והוא על פי דברי החזון איש (או"ח סימן קכב סק"א ויו"ד סו"ס מד) וכתב שם שיש להתיר להכשירו בהגעלה ואין חיוב ללבנו, ע"ש. וכבר פירסמו מכתב בזה הבצ"ץ בעיר הקודש ירושלים. וע"ע בזה באורחות הבית (שטרנבוך, פרק עשירי עמוד פט), ובחוט השני (קרליץ, סימן תנא ס"א עמוד קיד) ובקובץ התורני "שערי אורה" (סימן ז' אות ב') ובקובץ בית לוי י"ד בתשובת הגרש"ז גרוסמן, ובקובץ דרכי הוראה ז' (סימן ה עמוד פה). אולם הספרדים לא נהגו להחמיר בזה, מפני שאין זה ודאי שמרחוהו כלל בשומן, ואת"ל שמרחוהו אולי הוא אינו בכלל שומן מן החי, וגם אם מרחוהו בשומן האסור, הרי הוא פגום וקי"ל נותן טעם לפגם מותר. וע"ע בספר מועדים וזמנים ח"ד (רפ"ב בהגה). וכן העלה בשו"ת יבי"א ח"ו (דף קעד).

כלי שהשתמשו בו בחמץ בחלקו ולא בכולו

ד. כלי שהשתמשו בו בחמץ בחלקו ולא בכולו, אף על פי כן כל הכלי צריך הגעלה, גם אם רוצים להשתמש בפסח רק במקצת הכלי. ומכל מקום בדיעבד שהגעילו רק מקצת הכלי, ובישלו בו, מותר התבשיל באכילה, והיינו דוקא כשכל הכלי עשוי ממתכת, אבל אם החלק שנגע בו החמץ הינו ממתכת והחלק השני שבו לא נגע החמץ אינו עשוי ממתכת אלא מעץ וכיוצא בזה, אם היה הכלי בן יומו האוכל אסור באכילה. עיין להלן בהערה 108 שנתבאר בארוכה מחלוקת הראשונים בענין "חם מקצתו חם כולו", שיש אומרים דאמרינן חם מקצתו חם כולו, והיינו דוקא בכלי מתכות, ויש אומרים דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו כלל, ויש בזה נפק"מ גם לענין הכשר, שיש אומרים שכשם דאמרינן חם מקצתו חם כולו לענין איסורו, ה"ה שי"ל כן לענין הכשרו, ושם נתבאר עוד שיש אומרים דאע"ג שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, מ"מ לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון, ושם נתבאר עוד שהאחרונים נחלקו בדעת מרן ז"ל בזה, שהט"ז כתב בנידון ידות הכלים שצריכים הכשר כדין הכלי שאין הטעם משום חם מקצתו חם כולו דהא פסק הטור ביו"ד סימן קכ"א דא"צ להכשיר הכלי (כולו) אלא אם נשתמש בכולו, אלא הטעם כאן שמא קבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע בו במצה של חמין, ושכל זה בשאר כלים,

אבל בסכין יש להחמיר אפילו בדיעבד אם חתך בסכין שלא הגעיל הקתא בתבשיל חם בפסח כיון דבודאי נגע בקתא בשעת תשמישו בסכין משא"כ שאר כלים כגון מחבת וכיוצא בו, ע"ש. [ועיין בסימן תנ"א ס"ק יז שמשמע שהט"ז ס"ל להקל בזה, מ"מ כבר נרגש בזה הפמ"ג וכתב שהט"ז חזר בו ושהעיקר להחמיר בזה]. והסכימו לזה האליה רבה (ס"ק כו) והרב מקור חיים (ס"ק כד), השתילי זיתים (סק"ל), הבאר היטב (ס"ק כט) והכה"ח (ס"ק קנ). ושם הארכנו לבאר שאם הידית של הסכין עשויה ממתכת יש להקל בזה, שהרי מרן ז"ל בסימן צ"ד (ס"א) כתב בסתם שהתוחב כף חולבת בקדירה של בשר, או איפכא, משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה. וממה שכתב בפשיטות שמשערים בכל מה שנתחב ממנו ולא בכולו, מבואר דס"ל דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו.

ואע"ג שמרן ז"ל באו"ח סימן תנ"א (סי"ד) כתב: כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן, וקשה, הרי קי"ל דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו, מ"מ כבר תירצו הב"ח והט"ז (הובא בשו"ג סימן קכא) דהתם ודאי נגע, ואע"פ שמרן ז"ל בב"י סימן קכ"א פסק כהרא"ש והרשב"א דאע"ג שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. ולכאורה משמע דס"ל למרן ז"ל דאמרינן נאסר מקצתו נאסר כולו, מ"מ כבר האריך הפר"ח להוכיח שהעיקר כדברי הר"ן דאמרינן גם לענין הכשר אמרינן חם מקצתו וכו', וביאר שאף מרן ז"ל חזר בו ממ"ש בב"י שהעיקר כדברי הרא"ש והרשב"א, ושכן נראה מדברי הרמ"א שלא כתב שם על דברי מרן ז"ל בלשון "יש אומרים", כיון שבדברי מרן ז"ל בסימן קכ"א אינו מבואר היפך מזה, ולכן הגיה בסתם כאילו המחבר מסכים לזה ואפשר ג"כ לומר שסבור ההגה שמרן ז"ל חזר בו ממ"ש בב"י, והביא מ"ש מרן ז"ל בסימן צ"ד וכתב דא"כ כל שכן לענין הכשר, עכ"ד הפר"ח. ובשו"ג (סימן קכא ס"ק טז) הוסיף שיש לדקדק כן מלשון מרן ז"ל בסימן קכ"א שכתב הלכה זו בלשון "יש אומרים", ואם איתא דס"ל דדין זה דצריך הכשר בכולו הוא לכולי עלמא בין למ"ד חם מקצתו חם כולו, בין למ"ד דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו, היה לו לכותבו בסתם, אם כן ממה שכתב בלשון מחלוקת, משמע דלא ס"ל הכי, ע"ש. ומבואר שמסבירים שאף מרן ז"ל ס"ל דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו. והסכימו לדבריו מהריק"ש בערך לחם (שם). וכ"כ הש"ך (שם ס"ק יז) והפרי תואר (שם סק"ח) ובמסגרת השלחן (קאסטילנובו, סימן קכא ס"ו). וע"ע בספר דרכי תשובה (סימן קכא ס"ק עז) שהביא עוד אחרונים שסוברים כן, ע"ש. ואע"ג שמצינו להרדב"ז בתשובותיו ח"ו (סימן ב אלפים שח) ולעוד אחרונים דפליגי על זה, מ"מ מכיון שנתבאר שלדעת כמה אחרונים, מרן ז"ל ס"ל דבכלי מתכת שמשתמשין איסור במקצתו

כל שמכשירין מקצתו דיו, וכדברי הר"ן, וכן דעת כמה אחרונים להלכה ולמעשה, בודאי שיש לסמוך על זה על כל פנים לענין דיעבד, בפרט שיש סוברים שמרן ז"ל ס"ל דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו, אף לענין איסור, וכמ"ש ביו"ד סימן צ"ד. וכן העלה האליה רבה שם. וגם הש"ך (יו"ד סימן קכא ס"ק יח) כתב על הרמ"א שם: "וסגי בהכשר מקצתו והיינו בדיעבד, אבל לכתחלה ג"כ צריך להכשיר כולו כמ"ש הרב בא"ח סימן תנ"א ס"י", ע"ש. ואמנם הפר"ח (או"ח סימן תנא) כתב שדברי הש"ך אינם נכונים שמדברי הטור משמע שאף לכתחילה סגי בהגעלת מקצת הכלי, מ"מ עכ"פ באופן שיודעים שודאי בלע מקצת הכלי, יש להקל עכ"פ בדיעבד, בפרט שהפר"ח גופיה ג"כ ס"ל שיש להקל בזה אף לכתחילה זולת במקום שהחלק השני של הכלי שהחמץ לא נגע בו אינו ממתכת אלא מעץ וכיוצא בזה שאז יש להחמיר אפילו בדיעבד, וכמו שבארנו בס"ד בהלכה הנ"ל, לך נא ראה.

ומכל האמור למדנו כמ"ש בפנים שכלי שהשתמשו בו בחמץ בחלקו ולא בכולו, אף על פי כן כל הכלי צריך הגעלה, גם אם רוצים להשתמש בפסח רק במקצת הכלי. ומכל מקום בדיעבד שהגעילו רק מקצת הכלי, ובישלו בו, מותר התבשיל באכילה, והיינו דוקא כשכל הכלי עשוי ממתכת, אבל אם החלק שנגע בו החמץ הינו ממתכת והחלק השני שבו לא נגע החמץ אינו עשוי ממתכת אלא מעץ וכיוצא בזה, אם היה הכלי בן יומו האוכל אסור באכילה.

הכשר כלי גדול

ה. מן האמור בסעיף הקודם יוצא, שכלי גדול שהשתמשו רק בחלקו צריך להכשיר את כולו, ואם הוא גדול מאוד שאינו יכול להכניסו לתוך כלי אחר מחמת גודלו, עושה שפה לפיו בטיט (או בנייר כסף במידת האפשר) כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו, או יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו. פשוט, ועיין בע"ז (ע.), א"ר הונא: יורה קטנה בתוך יורה גדולה, יורה גדולה מאי? ת"ש: דההוא דודא דהואי בי רב עקביה, אהדר ליה גדנפא דלישא אפומא, ומליוה מיא וארתחה ופירש"י: גדנפא דלישא, שפה של עיסה סביבות פיה כדי שתקבל מים הרבה ויעברו הרותחין על שפתה. ע"כ. ועיין להלן בפרק ב' הלכה י' הערה 27 ומשם באר"ה. והיתר זה מועיל בכלי גדול וכאמור, אבל כלי רגיל שאפשר להכניסו לכלי אחר, לכתחילה אין להגעילו באופן הנזכר, אלא יגעילו בכלי אחר, ומכל מקום בשעת הדחק או במקום צורך גדול, יש להקל להגעילו על ידי עשיית שפה או זריקת אבן וכיוצא בזה. אע"פ שמדברי הגמרא הנ"ל מדובר בכלי גדול

שאי אפשר להגעילו מחמת גודלו בכלי אחר, ולפ"ז לכאורה י"ל שרק בכלי גדול התירו להגעילו רק מבפנים דהיכא דאפשר אפשר והיכא דלא אפשר לא אפשר, מכל מקום מפירוש רש"י הנ"ל ושאר הראשונים בטעם ההיתר של כלי גדול, מפורש יוצא שאין טעם לחלק בין כלי גדול לקטן, ומה שנקטו בגמרא כלי גדול אורחא דמילתא הוא, שבדרך כלל כלי גדול אינו ניתן להגעלה בכלי אחר. ושו"ר בחזו"א (הלכות פסח סימן קכ עמוד 376) שכתב וז"ל: בפרש"י והר"ן מבואר דהאי גדנפא הוא כדי שיעלו המים והרתיחה על שפתי הכלי, ומבואר דהא דאמר יורה קטנה בתוך גדולה אינו כדי להגעיל גם מבחוץ דלעולם הרתיחה מבפנים מפלטת מכל עובי הדופן, אלא מפני שאי אפשר למלאות הכלי על כל גדותיו, אמרו דיגעיל יורה בתוך יורה, ועל זה חידש רב עקביה דמהני גדנפא, ואע"ג דאכתי לא יכול למלאותו שיהיו המים על כל השפתות שאין גדנפא דלישה מחזקת המים, מיהו על ידי גדנפא יכול למלאותו באופן שיהיה בטוח שמעולם לא נתמלא יותר מדהשתא, וגם כשירתיח יהיה בטוח שהרתיחה עברה על כל שפתי הכלי, ומים הקבועים בכלי כשנרתחים, פעולת פליטתן יותר חזקה מהמים הבאים על הכלי מחמת השפטת הרתיחה, והלכך אם היתה הבליעה במים שוכנים לא מהני הגעלה ע"י הפשטת הרתיחה, אבל כשנבלע בהפשטת הרתיחה מהני הגעלה בהפשטת הרתיחה, ונצוצות דקאמר היינו בעבועי הרתיחה, עכ"ל. ולמדנו מדבריו שכל כלי שעושים לו שפה אפשר להגעילו, ודוחק לומר דמיירי הכא בכלי גדול דוקא מפני דהיכא דאפשר אפשר, שסברא זו דחויה, שהרי מצאנו ראינו בהלכות הגעלת כלים דהיכא שאין תקנה לא התירו להכשירו בהכשר קל יותר וכגון כלי חרס או כלים שטעונים ליבון שאי אפשר ללבנם מפני שיהרסו. ואע"ג שהרא"ש הנ"ל כתב שם וז"ל: ומפרש יורה גדולה מאי כלומר כיצד יש להגעילה קודם שיגעיל בה שאר כלים ומפרש הש"ס ע"י גדנפא וכו', עכ"ל. ולפי דעה זו רב עקביה לא מיירי כלל בכלי שאפשר להכשירו על ידי מילוי מים אלא על הכלי שמגעילים בו שאר כלים, וא"כ לכאורה לפ"ז אין להקל לכתחילה להגעיל כלי רגיל שאינו גדול על ידי שימלא בו מים, מ"מ הרואה יראה דלקושטא דמילתא אין זה נכון וי"ל בפשיטות שכשם שלדעה זו מהני להגעיל כלים שמגעילים בו כלים ע"י מילוי כולו במים, ה"ה שיש להתיר להגעיל כלי שרוצים להשתמש בו ולבשל בו ואפילו לכתחילה.

אולם כשהצגתי הדברים הנ"ל בפני ידי"ן חו"ב הרב יניב נתן הי"ו הראני לדברי מרן ז"ל בב"י (יו"ד, סימן צג ד"ה כתב הרשב"א) שהביא מחלוקת ראשונים בענין מי שבישל ירקות או מים בקדרה של בשר, אי חשיב הגעלה ומותר לבשל בה אחר כך גבינה או לא, שלדעת

הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ד לז:) הוי הגעלה ושרי, ולדעת התוס' (קיא: ד"ה הלכתא), הרא"ש (סימן כט), ספר התרומה (סימן מט), סמ"ג (לאוין קמ וקמא נג:) והטור (סימן צג) ועוד, דאינו חשיב הגעלה. ולכאורה נ"ד תליא במחלוקת הראשונים הנ"ל, שלדעת הרשב"א מועיל הגעלה גם לכלי רגיל שאינו גדול ולדעת שאר הראשונים לא מהני. ומכיון שהפר"ח (שם סק"ד) כתב שרוב הפוסקים חלוקים על הרשב"א ושכן עיקר, ע"ש. וכ"כ הפרי תואר (סק"ב). ובכה"ח (סופר, ס"ק לא) הבין שכן דעת מרן ז"ל, והוסיף שם, שכ"כ בקהלת יהודה שאין לעשות היפך הסכמת מרן ז"ל, ע"ש, א"כ יוצא איפוא שלמעשה יש להחמיר בזה. בפרט שיש לומר שהרשב"א שהתיר בהגעלה היינו דוקא בבשר וחלב דהוי היתרא בלע, אבל בחמץ דהוי איסורא בלע וכמבואר לעיל בהערה 34 ושם נתבאר שכ"ד הרשב"א, י"ל דס"ל לאסור. ועוד, י"ל שהרשב"א שהתיר היינו דוקא בדיעבד אבל לכתחילה מודה שאין להתיר .

ולענין הלכה נראה, דכיון שיש לומר שמה שהתירו להגעיל כלי על ידי מילוי מים וכו', היינו דוקא בכלי גדול, וכן משמע מדברי רוב הראשונים ומרן ז"ל, וגם הרשב"א שהתיר הדבר, י"ל שיאסור בנ"ד, לפיכך לכתחילה יש להחמיר בזה ואין להתיר להגעיל כלי רגיל באופן הנזכר, אלא יגעילו בכלי אחר, ומכל מקום בשעת הדחק או במקום צורך גדול, יש להקל להגעילו על ידי עשיית שפה או זריקת אבן וכיוצא בזה, דבכהאי גוונא שפיר דמי לסמוך על סברת המתירים, בפרט בכלי שאינו בן יומו.

אופן ההכשר

1. אף על פי שצריך להכשיר את כל הכלי שבלוע מאיסור חמץ, מכל מקום אין צריך להכשיר את כל הכלי בפעם אחת, ולכן כלי גדול שאי אפשר להכניס את כולו לתוך הכלי אלא נכנס רק מחציתו, אפשר להכניס מקצתו ולהופכו לצד השני ולהכניסו שוב, וכן כלי שטעון ליבון אין צריך ללבנו בבת אחת אלא אפשר ללבנו לאט לאט, אלא שיש להקפיד שבסך הכל כל הכלי הוכשר ולא נשאר מקום שלא נגעו בו מי ההגעלה או אש הליבון. וכמ"ש הטור (או"ח סימן תנא) וז"ל: מחבת בפסח עושין לו הגעלה ואם היא ארוכה משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחרת, ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע, וכן כל כלי שאינו יכול להכניסו בפעם אחת לתוך המים מכניס חציו וחוזר ומכניס חציו השני ולא חיישינן שצדו הנגעל בולע מצדו השני שלא נגעל, עכ"ל. וכתב בב"י שם, שכן כתב בארחות חיים (הל' חו"מ סימן צה) בשם הרשב"א (תורת הבית הקצר דף לז.). וכ"פ בש"ע (שם סעיף יא). וכיו"ב כתב הרשב"א בתורת הבית הקצר (שם דף לה.) וז"ל: וכל הכלים נכשרים אפילו לחצאין חצאין. כיצד? ליבן השפוד עד מחציתו וחזר וליבן

מחציתו האחר, מותר, עכ"ל. וביאר החכמת אדם (כלל עג הלכה טו) דשאני הגעלת כלי מהטבלת כלי, שבהגעלת כלים הוא בכדי להפליט האיסור וכיון שהגעיל המקצת הרי הפליט, אבל בטבילת כלים משום טומאה הוא, וכיון שנשאר מקצת ממנו חוץ למים חוזר ומתפשט בכל הכלי. ע"ש. ופשוט. ואם בכל זאת נשאר בכלי הגדול שמגעילים אותו חלק באמצע הכלי שאי אפשר להגעילו, אפשר ללבנו ליבון קל. וכמ"ש הטור ביו"ד סימן קכ"א. וכ"פ בש"ע (סימן תנא סעיף יא). ואם מגעיל הכלים בצבת ירפה הצבת בתוך המים או יהפכו ויכניסו שוב שאם לא כן במקום הצבת לא יגיעו המים, וטוב יותר להגעיל בשכבה או בסל מנוקב. כן כתב בב"י סימן תנ"ב בשם האגודה וז"ל: מצאתי כתוב בשם ספר אגודה (פ"ב סימן כז), בשעת הגעלה לא יגעילם בצבת דבמקום לקיחת הצבת לא סליק דיקולא מיא, עכ"ל. והובא להלכה בש"ע (שם ס"ד). וביאר המשנה ברורה (שם ס"ק כג) שר"ל שיפתח את הצבת בתוך הרותחין ויאחוז הכלי במקום אחר כדי שיעלו הרותחין על מקום אחיזת הצבת, אלא שסיים שם, שטוב יותר להגעיל בשבכה או בסל מנוקב. וביאר בשער הציון (ס"ק כח) בזה"ל: חק יעקב בשם איסור והיתר, ועיין בט"ז סעיף קטן ה' שמצדד גם כן שבזה טוב יותר, שבאופן זה אין לחוש כלל שיחזור ויבלע, ואף שכלים שלנו המנהג שאין מגעילין בני יומן, מכל מקום טוב יותר שלא יבלע כלל, ע"כ. וכשמגעיל על ידי סל יש להקפיד שלא להכניס כמה כלים ביחד באופן שינגעו זה בזה, ויש להזהר זה במיוחד בכלים קטנים כגון כפות וכפיות וכיוצא בזה. וכמ"ש בב"י (או"ח סימן תנב) וז"ל: כתב עוד המרדכי שם (סימן תקפ) בשם הרוקח (סימן רנב): לא יניח אדם כלים הרבה לתוך סל ולהגעיל בבת אחת, ואף על גב דאמרינן בפרק חומר בקודש (חגיגה כב.) גבי טבילה, סל שמילאו כלים ומטבילן טהורים ובפ"ו דמקואות (מ"ב) אומר סלים שמילאן כלים ומטבילן טהורים, דוקא לגבי טבילה ולא לגבי רתיחה, עכ"ל. והובא להלכה בש"ע (שם ס"ג). והוסיף שם בהגה, "אם נוגעים זה בזה", והוא מדברי המרדכי הנ"ל. ועיין באחרונים שם.

הכשר לכלים שעברו 24 שעות משעת שימושם

ז. אף על גב שהלכה רווחת בידינו "נותן טעם לפגם מותר", ולפי זה היה מותר לכתחילה לבשל בפסח בקדרה שאינה בת יומא דהיינו שעברו 24 שעות מזמן שהשתמשו בה בחמץ בלי הגעלה, כיון שנותנת טעם לפגם, מכל מקום חכמים אסרו לעשות כן גזירה שמא יבואו לבשל גם בקדירה בת יומא שנותנת טעם לשבח. הנה בע"ז (דף סז:), נחלקו ר"מ ור"ש האם נותן טעם לפגם מותר או אסור, שלדעת ר"מ אסור ולדעת ר"ש מותר, ואסיקנא דנותן טעם לפגם מותר, ומפרש התם דילפינן לה מדכתיב (דברים יד

כא): לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה, נבלה הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה, וסוגיא זו הובאה בעוד מקומות במס' ע"ז ובפסחים. וכ"פ כל הראשונים. ובגמרא ע"ז (עה:) פריך למ"ד נותן טעם לפגם מותר, גיעולי עכו"ם דאסר רחמנא (פירש"י: במדין, דכתיב תעבירו באש וטהר דבעי הגעלה) היכי משכחת לה, אר"ח בר ר"ה, לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, דלאו נ"ט לפגם הוא, מכאן ואילך תשתרי? ואפילו אם לא השתמשו בכלי יותר משנים עשר חודש, אין להשתמש בו בפסח ללא הכשר כראוי. כמבואר בדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תקעה) שדבר פשוט הוא דלא מהני ישון אלא בכלי היין, ע"ש. והביאו מרן ז"ל בב"י יו"ד סימן קכ"א. וכ"פ בש"ע סימן קל"ה (סעיף טז). וכן פסקו להלכה הרב דבר שמואל (סימן קנג) והרב בית דוד (חיו"ד סימן עג) דלא מהני ישון אלא לכלי יין ולא לשאר איסורים, ע"ש. וכ"פ בשו"ת הרדב"ז (סימן תשלט). ואע"ג שהחכם צבי (סימן עה וסימן פ) התיר קדירות בפסח על ידי ישון י"ב חודש, והסכים עמו מהר"ר נפתלי כץ. וכן פסק בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סימן ח), מכל מקום בשו"ת חיים שאל (חלק ב סימן לח) אחר שהביא הפוסקים הנ"ל כתב בזה"ל: אמנם ראיתי להרשב"א בתשובה (ח"א סימן תקע"ה) שכתב וז"ל: ומה שאמרת אם נתן יין בתוך כלי אסור דיעבד, אם נתיר לו לתת יין פעם אחרת. תשובה פשיטא דלא, הגע עצמך קדרה של גוי שאינה בת יומא שבשלו בה בדיעבד דשרינן מה שבשלו בה, הנכשיר לבשל מכאן ואילך אלא שהכלי באיסורו עומד. וזה פשוט עוד דלא סגי יישון אלא בכלי יין. וראיה מההיא פנכא אין ראיה חלוטה, דאולי כדי שלא ישתמש קודם, מיהו ביין דוקא סברא שכלה הלחלוחית עכ"ל. ומדברי הרשב"א מוכח דאפילו אם כבר נשתהו לא סגי להתירם. והיה העלמה מהרבנים הנ"ל תשובת הרשב"א. ומהר"ץ בסימן ע"ה נסתייע מדברי הרשב"א בתורת הבית ע"ש, עכ"ל החיד"א. וגם בשו"ת חקרי לב (ח"ג מיו"ד סימן י) העיר על החכם צבי מתשובת הרשב"א הנ"ל. וכן מצאתי להגאון מהר"י טייב בספר ערך השלחן (יו"ד סימן צג סק"ה) שהביא כל דברי האחרונים הנ"ל וכתב שמלבד שמבואר מדברי הרשב"א שהובא בקצרה בב"י בסימן קכ"א שדבר פשוט הוא דלא מהני ישון אלא בכלי היין, אבל בכלים הבלועים בחמץ לא, כן מבואר בדברי הרמב"ם (סוף פ"ו דמאכלות אסורות), ובהר"ן (חולין קכא: ד"ה סכין ששחט בה) ובתוס' (זבחים צה. ד"ה עירה) ובאיסור והיתר (כלל לב דין לה), ודלא כהרב שבות יעקב הנ"ל שהעלה להקל בזה. אמור מעתה, דאחר עלות שדעת רוב ככל הראשונים שאף כלי שלא השתמשו בו יותר משנים עשר חודש בחמץ, אין להשתמש בו בפסח ללא הכשר כראוי, ושכן מבואר

מדברי מרן ז"ל ורוב האחרונים, וסברת האחרונים המתירים נדחו קרו לה, בודאי שכן עיקר להלכה ולמעשה.

והן אמת דחזי הוית להגאון ר' אהרון עזריאל זצ"ל בשו"ת כפי אהרון ח"ב (חיו"ד סימן ג דף כ ע"א ד"ה ועוד יש) שכתב בנידונו שמחלוקת נפלה בין רבני האחרונים ז"ל לענין ישון כלים אי מהני בכל האיסורין ישון י"ב חודש כי היכי דמהני גבי יין נסך כמבואר בטוש"ע סימן קל"ה (סעיף טז), ובתחילה הביא מחלוקת האחרונים הנ"ל, וכתב, דלכאורה נראה פשוט דאית לן למינקט כדעת האחרונים האוסרים ואין לסמוך על האחרונים המתירים אחרי שנעלם מהם דברי הראשונים ואין ספק דאילו הוו חזו דברי הראשונים הוו הדרי בהו ולא ראינו לאחד מן הראשונים חולק על תוס' והרשב"א והר"ן האוסרים בודאי, כוותייהו אית לן למינקט, אלא ששוב כתב שכל היד המרבה לבדוק בדברי הראשונים ז"ל ימצא דיש מן הראשונים שחולקים על הרשב"א בזה, הלא המה, הרמב"ן, הרא"ה, הריטב"א והרא"ש, עש"ב.

ומכל מקום לענין הלכה נראה שיש להחמיר, שהרי מחלוקת הראשונים שקולה בזה, וא"כ אין הכרח שמרן ז"ל היה פוסק להקל, ואדרבא כיון שמדברי מרן ז"ל שלפנינו יש להחמיר, וכן הסכמת רוב האחרונים, לפיכך למעשה יש להחמיר בזה. וכן העלה מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, הלכות הגעלת כלים עמוד קסא ואילך), ונפק"מ במקום שיש עוד ספק נוסף, שיש לצרף דעה זו לס"ס.

נשתמשו בכלי ללא הכשר

ח. אף על פי שנתבאר בסעיפים הקודמים שאסור להשתמש ללא הגעלה אפילו בכלי שאינו בן יומו, מכל מקום יש חילוק בין אם נשתמשו בכלי ללא הגעלה בכלי שאינו בין יומו לכלי בין יומו, שאם נשתמשו בכלי בן יומו האוכל אסור באכילה, דכיון דקי"ל שכלים שבלועים בחמץ אסורים, ממילא דינו ככלי איסור שבשלו בו היתר דקי"ל בש"ע סימן צ"ח (ס"ד) שאיסור שנתבשל עם היתר, אפילו מכירו והוא שלם וזרקו, צריך ששים כנגד כל האיסור, מפני שאין אנו יודעים כמה יצא ממנו. לפיכך המבשל בקדרת איסור שהיא בת יומא, או תחב כף של איסור בהיתר, צריך ס' כנגד כל הקדירה וכנגד כל מה שתחב מהכף, שאין אנו יודעין כמה בלעו, בין שהם של חרס או עץ או מתכת, עכ"ל. ומכיון דקי"ל בפסח דחמץ לא בטיל אפילו באלף (או"ח סימן תמז ס"ט), לפיכך יש לאסור התבשיל באכילה. ואם נשתמשו בכלי שאינו בן יומו האוכל מותר באכילה. אע"ג שנתבאר לעיל בהערה 17 שאסרו חכמים לבשל בקדירה שאינה בת יומא גזירה שמא יבואו לבשל גם בקדירה בת יומא שנותנת טעם לשבח, מכל מקום כל זה לכתחילה

אבל אם בישלו בכלים אלו המאכל מותר באכילה, כדאיתא בע"ז (עה:), וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ושלא יגעיל ושלא ילבן, תני חדא: אסור, ותניא אידך, מותר, ל"ק: הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם, אסור, הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם, מותר. ופסקו הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פרק י"ז ה"ד) והטוש"ע (יו"ד סימן צג ס"א), כמאן דשרי, וכ"פ בש"ע יו"ד (סימן קכב ס"א). וביארו התוס' (שם עו. ד"ה ומכאן) שדבר המבושל בכלי שאינו בן יומו מותר ונתנו טעם על מה ראו להתיר המאכל ולאסור הקדרה, לפי שהקדרה היה בה איסור גמור תחלה, אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם, ע"ש.

ואם יטען הטוען דכל הדברים הנ"ל נכונים לגבי שאר איסורים אבל בפסח דחמיר טפי יש להחמיר אף בדיעבד, אף אתה צא אמור לו שמרן ז"ל כתב במפורש בשולחנו הטהור בחאו"ח (סימן תמז ס"י) שנותן טעם לפגם מותר גם בפסח, והוא כדעת הרמב"ן הריטב"א המאירי (פסחים ל.), הרא"ש, רש"י מהר"ם מרוטנבורג (הובא בטור סימן תמז), התוס' (ע"ז סו.) המרדכי והראבי"ה והסמ"ג (לאוין סו"ס עח) ועוד ראשונים כמבואר בב"י או"ח סימן תמ"ז, ודלא כהיראים השלם (סו"ס נב) הרשב"א (ח"א סימן תצט) והטור בשם הרשב"ם. וכ"פ הפר"ח (סימן תמז) דאנו אין לנו אלא הכרעת מרן ז"ל. ובשו"ת בית יהודה (חיו"ד סימן לז) הוסיף שכן המנהג פשוט. ואמנם בשו"ת בית דוד (סימן ר) הקשה על מה שהיקל מרן כאן בנטל"פ, שהרי ביו"ד סימן קכ"א כתב מרן ז"ל דקי"ל סתם כלים אינן בני יומן, ואעפ"כ אסר אוכל שבישלו בכלי שבלוע באיסור, ולפמ"ש מרן כאן בנטל"פ מותר שהרי סתם כלים לאו בני יומן נינהו, א"כ גם שם יש להקל, וכתב ליישב דמ"ש מרן ז"ל נטל"פ מותר גם בפסח היינו כשנתבשל קודם פסח, מפני שנתבשל קודם פסח ואינו חוזר וניעור, אבל כשנתבשל בתוך הפסח התבשיל אסור הואיל ונעשה בתוך הפסח, עכ"ד. ומבואר דס"ל שמ"ש מרן ז"ל דנטל"פ שרי היינו דוקא קודם הפסח, אבל בפסח עצמו לא אמרינן הכי, מכל מקום הרואה יראה שמדברי מרן ז"ל בב"י בסוף סימן תנ"ב ובסו"ס תס"ז מבואר להדיא שאף בתוך הפסח הדין כן, וכבר העירו על דברי הבית דוד הנ"ל רבים מהאחרונים, עיין בשו"ת דבר משה (סימן כט דף יח סוע"א והלאה) ובחקת הפסח (ס"ק טז) ובעוד אחרונים. ושוב נדפס ספר משנ"ב איש מצליח ושם בהערות שבסוף הספר (עמוד סח-סט) הוכיחו כאמור, עש"ב. ולדעת האשכנזים שסוברים "נותן טעם לפגם" אסור בפסח, יש לאסור התבשיל אפילו בכלי שאינו בן יומו. ומקורם מדברי תרומת הדשן (סימן קכח) שנשאל אם נותן טעם לפגם בתוך הפסח, יש לנהוג בו היתר או איסור, והשיב, דבכל מקום שאין מנהג ידוע שיש להורות דהמקיל לא הפסיד, והמחמיר תבא עליו ברכה, עכ"ל. והובא להלכה בהג"ה (סימן תמז שם) בזה"ל: ויש מחמירין, וכן

נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור (ת"ה סימן קכח כצ"ל), עכ"ל. ולדעתו ז"ל דין נטל"פ בפסח כדין נותן טעם לשבח. וכן מנהג האשכנזים. ואם בישל במזיד בכלי שאינו בן יומו, גם לספרדים התבשיל אסור באכילה משום קנס. וכמו שהוכיח במישור בשו"ת יבי"א ח"ח (חיו"ד סימן יד),עש"ב. ומכל מקום אם טעו ובישלו בכלי חמץ שלא השתמשו בו י"ב חודש יש להתיר אפילו למנהג האשכנזים שסוברים "נותן טעם לפגם אסור". וכמ"ש החכם צבי (סימן עה) אודות מעשה בקדרת ברזל שבישלו בה חמץ שנתיים ימים קודם פסח והיתה נקיה ואחר עבור שתי שנים בישלו בה בפסח, יש מן התלמידים שבקשו לאסור המתבשל בפסח מטעם דקיי"ל נותן טעם לפגם בפסח אסור, ואמר להם טועים אתם, והביא ראיות ברורות לזה וסיים שלפי חילוק זה בחמץ בפסח לבני אשכנז הנוהגים איסור כל יב"ח אף שהוא לפגם י"ל דבלאחר יב"ח מותר אפי' לכתחילה כיון שכבר כלה לחלוחית שבו ואין בו טעם כלל ועיקר, עש"ב. ואע"פ שנתבאר לעיל בהערה 18 שהאחרונים ז"ל חלקו על דברי החכם צבי הנ"ל, מכל מקום הרואה יראה שהם ז"ל חלקו על מה שהחכם צבי התיר הדבר אף לכתחילה, אבל בדיעבד גם לדעתם ז"ל מישרא שרי ואף לדברי הרמ"א דס"ל דנותן טעם לפגם אסור, בפרט שכבר נתבאר בהערה 11 שגם למנהג האשכנזים אין זה מן הדין הגמור, אלא שנהגו כן.

שימוש בכלי חמץ במאכל קר

ט. מה שנתבאר בסעיפים הקודמים שאסור להשתמש ללא הגעלה אפילו בכלי שאינו בן יומו, היינו דוקא כשרוצה להשתמש בו למאכל חם, אבל אם רוצה להשתמש בו לדבר צונן לאחר שטיפה והדחה היטב, רשאי לעשות כן אפילו לכתחילה, כן כתב הטור (יו"ד סימן קכא) בשם ר"י שיכול להטבילן [את הכלים שנלקחו מהגוי] תחילה ואם לא ירצה להשתמש בו אלא צונן יכול להטבילו ולהשתמש בצונן וכשירצה להשתמש בו בחמין יגעילו, ע"כ. וכתב בב"י שם, שכן כתב הרא"ש בסוף ע"ז (שם) והביא ראיות לדבר. ואע"פ שהמרדכי (פסחים פ"ב סימן תקסה) כתב שיש לאסור הדבר שיש לחוש שמא ישתמש בחמין. וכ"כ הרא"ה, והביאו הריטב"א (פסחים ל:), וכ"כ הרוקח (סימן תפו), מכל מקום ממ"ש מרן ז"ל בשולחנו הטהור (שם ס"ה) בזה"ל: אם הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש, עכ"ל. משמע שבצונן מותר להשתמש בו. ואע"פ שיד הדוחה נטויה לומר דשאני הכא, שר"ל שרק במקום שעשה הגעלה במקום ליבון שפיר דמי להשתמש בצונן, אבל אם לא עשה הכשר כלל, יש לאסור, מ"מ מכיון דקי"ל שלא מועיל הגעלה במקום ליבון אפילו בדיעבד כמבואר בש"ע יו"ד סימן קכ"א

(סעיף ה), לפיכך אין טעם לחלק בין עשה הגעלה קודם לכן או שלא עשה, בפרט שאם שימוש בצונן חשיב שימוש האסור, מה הסברא לחלק בין עשה איזה הכשר ללא. וכן הבין הרמ"א בדברי מרן ז"ל. וכן מבואר מדברי מרן ז"ל בסימן צ"ג (ס"א) שכתב: קדירה שבשל בה בשר, לא יבשל בה חלב וכו', ואם בישל בה בתוך מעת לעת, אסור בנותן טעם, ומותר התבשיל אבל הקדירה אסור לבשל בה לא בשר ולא חלב, עכ"ל. ומבואר ששאר דברים מותר לבשל בקדירה זו, אלא שיש לדחות דשאני התם שבלוע מבשר וחלב ולכן יש להתיר משא"כ הכא שבלוע באיסור חמץ. וכן בקודש חזיתיה להפר"ח בחיו"ד סימן צ"א (סק"ג) שהוכיח שכן דעת הרי"ף והרמב"ם שמותר להשתמש בצונן ולא גזרינן צונן אטו חמין, ושכ"ד עוד רבים מהפוסקים ומדברי מרן הש"ע הנ"ל, עש"ב. וכבר כתב כן בקצרה בחידושיו לאו"ח סימן תנ"א (ס"א ד"ה ומ"ש אפילו בצונן וכו'), ע"ש. וכן כתבו הפרי תואר (יו"ד שם סק"ב) ובספר ערך השלחן (יו"ד סימן קכא ס"ק יג) ובספר קהל יהודה (יו"ד סימן צא ס"א) ובבתי כהונה (ח"א דף צג ע"ד), ובזבחי צדק (סק"ז), והביאם בכה"ח (סופר, סימן צא סק"ז). וע"ע בכה"ח (יו"ד סימן צג ס"ק יד וס"ק טז). ולדעת הרמ"א אסור להשתמש בו אפילו בצונן ורק בדרך עראי בלבד יש להתיר. וכמ"ש הרמ"א בסימן קכ"א על דברי מרן הנ"ל וז"ל: אבל מותר להשתמש בו צונן, אפילו לכתחלה, על ידי הדחה ושפשוף היטב. וכ"ש בכלי שצריך הגעלה, ודוקא בדרך עראי, כגון שהוא בבית העובד כוכבים או בדיעבד, אבל אם רוצה להשתמש בו בקבע, יש מחמירים ואומרים דאפילו להשתמש בו צונן צריך הגעלה או ליבון, גזירה שמא ישתמש בו חמין (מרדכי ורוקח), והכי נוהגין, עכ"ל, מכל מקום זהו למנהג האשכנזים, אבל לדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו יש להקל בזה וכאמור.

הגעלת כלים בערב פסח

י. מעיקר הדין מותר להגעיל כלים בערב פסח אפילו אחר זמן איסור חמץ שהיא השעה החמישית, מכל מקום ראוי ונכון להגעיל את הכלים קודם זמן איסורו, מפני שאם יגעיל הכלים אחר זמן איסורו, יצטרף להזהר בכל מיני דברים וכמו שיתבאר להלן, וכיון שבפועל לא כולם בקיאים בדינים אלו, לפיכך ראוי להגעילו קודם זמן איסורו, כן מבואר מדברי כל הראשונים שכתבו להזהר בכל מיני אזהרות כשמגעיל את הכלי בתוך זמן איסורו, ומבואר דפשיט"ל שמותר להגעיל כלים בתוך זמן איסורו, וכן מבואר מדברי מרן ז"ל בש"ע או"ח סימן תנ"ב (ס"א) שכתב, יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן וכו', ע"כ. הא קמן שמותר להגעיל כלים בזמן איסורו אלא שיש להיזהר בכל מיני זהירויות. ואף הרמ"א בהגה (שם) הסכים לזה שכתב, "ואם

לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח". ע"ש. ובדרכי משה (שם סק"ב) ביאר, דקודם הפסח שרי אף לאחר שעה שישית, מפני שעדיין אין החמץ במשהו וגם נותן טעם לפגם שרי בכהאי גוונא, ע"ש. ור"ל דאע"ג דלדעתו נותן טעם לפגם אסור בפסח ולכן אסור להגעיל כלים בפסח, מ"מ קודם הפסח שרי ואפילו אחר שעה שישית. ואמנם רבנו ירוחם (נ"ה ח"ב מ:) כתב שיש מי שכתב שמשעה שנאסר החמץ מן התורה אינו יכול להגעיל שום כלי, מכל מקום כבר העיר עליו ר' ירוחם שם שאין לסמוך על אותה סברא כנגד כל הנך רבוותא, ע"ש. והביאו מרן ז"ל בב"י סימן תנ"ב. ואיך שלא יהיה מדברי כל הפוסקים ומרן הש"ע מבואר דאע"ג שמעיקר הדין מותר להגעיל כלים אפילו אחר זמן איסור חמץ דהיינו אחר השעה השישית בערב פסח, מכל מקום ראוי ונכון להגעיל את הכלים קודם זמן איסורו, מפני שאם יגעילם הכלים אחר זמן איסורו, יצטרף להזהר בכל מיני דברים וכמו שיתבאר להלן, וכיון שבפועל לא כולם בקיאים בדינים אלו, לפיכך ראוי להטבילו קודם זמן איסורו. ויש שנהגו להגעיל הכלים שלושה ימים קודם הפסח, ולא נהגו לדקדק בזה. עיין במג"א (סימן תנב סק"ט) שכתב בשם המט"מ שיש להגעיל ג' ימי' קודם פסח וכל זה תלוי במנהג, ע"ש. וכ"כ המהרי"ל בהלכות הגעלה. ועיין בערוך השלחן (שם הלכה יז) שהביא שיש שכתבו להגעיל ג' ימים קודם פסח, וסיים שאין המנהג כן לדקדק בזה, ע"ש. וע"ע בכנה"ג (הגב"י סק"ז).

הגעלת כלים בפסח

יא. מי שלא הגעיל כלים קודם הפסח, נחלקו הפוסקים האם מותר להגעיל כלים בתוך פסח עצמו, ולדעת הספרדים שסוברים שנותן טעם לפגם מותר בפסח (כמבואר בש"ע סימן תמז ס"י) יש להתיר להגעיל כלים שאינם בין יומם אפילו בתוך הפסח, ולאשכנזים שסוברים שנותן טעם לפגם אסור בפסח (וכמ"ש הרמ"א בהגה שם), אסור להגעיל כלים בפסח, כי הנה הרמ"א בהגה (שם ס"א) כתב, ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח, שאז חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע, ע"כ. וביאר דבריו בדרכי משה (שם סק"ב) באומרו, "ונראה לי דאין להגעיל שום כלי בפסח אף שיש במים ששים נגד כל הכלי, ואף שאין הכלי בן יומו, מאחר דחמץ בפסח במשהו אם כן לא מהני ששים ונותן טעם לפגם אסור בפסח, אם כן יש לחוש שמא יחזור ויבלע הכלי מן מי ההגעלה, וסיים שם שכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן רסב) דאין להגעיל שום כלי בפסח למאן דאוסר נותן טעם לפגם בפסח, ושכ"כ בפסקי מהרא"י (תרומת הדשן סימן קכח). ע"כ.

ומכלל הדברים למדנו שלדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו דס"ל דנותן טעם לפגם מותר (סימן תמ"ז ס"י) יש להתיר להגעיל כלי שאינו בן יומו בפסח. ובאמת שכן הוא מפורש

בב"י סימן תנ"ב שכתב בזה"ל: ודע שהתוספות והרא"ש שמתירין להגעיל כלים שאינם בני יומן אחר זמן האיסור משום דאף על גב דבלעי מהדדי, לית לן בה, כיון שנפגם הטעם, לטעמייהו אזלי דסברי דנותן טעם לפגם מותר בפסח, אבל הרשב"א סובר דאסור כמ"ש בסימן תמ"ז (קצא. ד"ה והרשב"א) לפיכך כתב בתשובה (ח"א סימן רסב) דלעולם אין מגעילין בתוך הפסח שום כלי מחמת חמץ ואפילו שאינו בן יומו וכבר כתבתי בסימן הנזכר (שם) דאין לחוש לסברא זו דכמה רבוותא פליגי עלה, עכ"ל. ודבריו ברורים. וכן מצאתי להפר"ח (שם ד"ה ומ"ש שאז חמץ) שכתב שהרמ"א כתב כן לסברתו דס"ל דנותן טעם לפגם אסור, אבל לדידן דקי"ל נותן טעם לפגם מותר אף בפסח, נהי דאין תקנה להגעיל אף אם יש במים ששים כדי לבטל פליטת הכלי לפי שאיסורו במשהו, מ"מ מהניא תקנתא אחריתי כשאין הכלי בן יומו, ע"ש. וכ"כ הפר"ח גם בסימן תס"ז (סעיף יג). וכ"כ הרב מטה יהודה עייאש (סימן תמז שם). גם בשיורי הכנה"ג (סימן תנב הגה"ט ס"י) כתב שלפי מה שפסק מרן (בסימן תמז ס"י) שנטל"פ מותר בפסח, אם הכלי אינו בן יומו מותר להגעילו בפסח, אע"פ שחוזר ובולע, שהרי נטל"פ מותר, ע"ש. וכ"כ גם בספר חקת הפסח (שם סק"ה) ובמאמר מרדכי (שם סק"ד), ועיין בכה"ח (שם ס"ק כח) שציין לדברי האחרונים הנ"ל, וסיים, שלפי מה שכתב בכמה מקומות שנוהגין להחמיר בפסח ככל חומרות הרמ"א, א"כ ה"ה לכאן, ע"ש. ולפי מה שבארנו בס"ד בספר מבא השלחן ח"א (פ"א כלל י) שקבלנו הוראות מרן ז"ל גם בהלכות פסח, אין דבריו מוכרחים.

ועל פי האמור יש להעיר עמש"כ הרה"ג ר' שלמה זלמן גרוסמן בספר סידור פסח כהלכתו (פרק ז עמוד קיא-קיב) שכתב שבפסח עצמו אין להגעיל אפילו אם יש במים ששים כנגד החמץ, ושם בהערה (84*) ציין לרמ"א בסימן תנ"ב ודלשיטתיה אזיל בסימן תמ"ז ס"י דאוסר נטל"פ בפסח, אבל לפי הב"י שם שהתיר יש להקל, ע"ש. ולא ידעתי אחה"ר מדוע סתם הדברים בהלכה למעלה שאסור להגעיל כלים בפסח כאילו היו הדברים מוסכמים כהלכה למשה מסיני, בזמן שלדעת מרן הש"ע ורבים מהפוסקים הספרדים מותר הדבר, ועל אף שהרה"ג הנ"ל אשכנזי הוא, מ"מ היה לו להביא דעת מרן הב"י לספרדים ולא לסתום הדברים כמו שעשה בכמה מקומות בחיבורו. ולכל הדעות אין להגעיל בפסח כלי בן יומו כיון שהוא נותן טעם לשבח, אולם בשעת הדחק יש להקל לספרדים להגעיל כלי בן יומו בפסח בתנאי שיתן מעט חומר פוגם במים בכדי שיפגם טעם החמץ. פשוט שהרי הטעם שאנו מתירים מפני דהוי נטל"פ מותר אבל בכלי בן יומו דהוי טעם לשבח גם לדעת מרן ז"ל ודעימיה יש לאסור. ומכל מקום כתב מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד צג בהערה) שנראה שבמקום צורך יכול

להכשיר הכלים בפסח בתוך מעת לעת, על ידי שיתן אפר במים הרותחים כדי שיפגם טעם החמץ, וכמ"ש מרן הש"ע ביו"ד (סימן צה ס"ד), שאם נתנו אפר במים חמים וכו', אפילו השומן דבוק בהן מותר, שעל ידי האפר הוא נותן טעם לפגם, ואף שהט"ז והש"ך שם פקפקו בזה, כתב מרן החיד"א בשיורי ברכה (שם סק"ד), דאנן אתכא דריש גלותא מרן ז"ל סמכינן, ושכן פשט המנהג כדעתו ז"ל. ומינה לנ"ד דמהני הגעלה בפסח באופן זה, וסיים שם הראש"ל שכ"פ המטה יהודה (סימן תנב) והרה"ג ר' אברהם ענתבי בספר חכמה ומוסר (אות צט), ע"ש. וכל זה לענין הגעלה, אבל ליבון מותר לעשות בפסח אף לדעת האשכנזים. וכמ"ש הרמ"א בדרכי משה (שם) שמותר ללבן כלי אפילו בפסח שהרי לא אסר הרשב"א בתשובה להגעיל בפסח אלא מכח שחוזר ובולע וזה לא שייך בליבון, וסיים שם, דלא כמ"ש בהגהות מנהגים (טירנא עמוד מא אות ה) בשם מהר"ש שהיה אוסר ללבן שפוד לאחר זמן איסורו מאחר דכבר חל עליו איסור חמץ, ע"ש. וכ"פ בהגה (שם ס"א). וע"ע בט"ז (שם סק"ו) ובמאמ"ר (סק"ה).

הכשר לכלים שנשתמשו בהם בחמץ צונן

יב. מה שנתבאר בסעיף א' שכלים שבמשך כל השנה משתמשים בהם בחמץ, אסור להשתמש בהם בפסח מבלי שיכשירם כדת, היינו דוקא כשהשתמש בהם בחמץ רותח, אבל אם השתמשו בהם בדבר צונן אין הכלים נאסרים והכשרם על ידי שטיפה והדחה, ולכן מקרר אינו צריך הכשר כלל ורק יש לנקותו היטב קודם הפסח, בפרט בין הגומיות. כדאיתא בפסחים (לז:), אמר רבא בר אבא אמר שמואל, כל הכלים שנשתמשו בהם חמץ בצונן משתמש בהם מצה. וכתב הרא"ש (סימן ט) שיש ספרים דגרסי משתמש בהם מצה בצונן (עיין רי"ף ט.) ונראה דלא גרסינן בצונן אלא אפילו בחמין מותר להשתמש בהם במצה כיון שכל השנה לא נשתמש בהם חמץ כי אם בצונן לא בלעו, ומותר להשתמש בהם אפילו בחמין חוץ מבית שאור שאף על פי שלא נשתמש בו אלא צונן, הואיל וחימוצו קשה אסור להשתמש מצה בחמין, אבל בצונן מותר להניח בו מצה אפויה וכו', ע"ש. ומבואר שכלי שהשתמשו בו בצונן אין החמץ נבלע בו ומותר להשתמש בו אחר כך בדבר חם. וכ"פ הטוש"ע (או"ח סימן תנא סעיף כא). וכן מבואר בש"ע (שם סעיף כא) לענין כלי חרס. וגם בסעיף כ"ה כתב מרן ז"ל שכל כלי השתיה שמשתמשים בהם בצונן בין צלוחיות בין כוסות מותרים בשטיפה, ומקורו בדברי הרשב"א (ח"א סימן שעב, תתיז וח"ג סימן רעט) ובעוד ראשונים. ומכל מקום אם הדבר הצונן נשרה בכלי "חרס" 24 שעות צריך להגעילו (אבל כלי מתכת אין צריך הגעלה, עיין בהערה) מפני שהלכה בידינו "כבוש הרי הוא כמבושל", ואם יש בתוכו ציר חמץ או חומץ חמץ וכיוצא בזה, אם שהה

כדי שיתננו על האור וירתיח ויתחיל להתבשל, הרי הוא כמבושל, אולם אם בישלו בכלי ללא הגעלה ויש הפסד מרובה בדבר, יש להקל, אלא אם כן הוא נכבש עם עוד דבר שאז יש להחמיר אפילו בדיעבד. שהרי קי"ל שכל דין שנוהג באיסור שנתערב בהיתר ע"י בישול, כך דינו אם נכבש בתוכו יום שלם מעת לעת, דכבוש דינו כמבושל, אבל פחות מיום כיון שהוא צונן סגי בהדחה, כמבואר בפרק גיד הנשה (צז:) ובכמה דוכתי (פסחים עו. וחולין קיא:), מליח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל, וכתב הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א ד.) שכל הכבושים הרי הם כמבושלים כלומר לענין שטעם האיסור מתפשט בכולו כדרך שמתפשט בבישול ואינו ניתר בנטילת מקום כצלי, ע"ש. והביאו מרן ז"ל בב"י יו"ד סימן ק"ה והסכים לזה. ולדעת רש"י כבישה היא תמיד בתוך נוזל חריף, חמוץ או מלוח (עיין רש"י בשבת קי: ד"ה דמנח בכבשא ובמו"ק יא. ד"ה וכבשין), אולם הרא"ש (ע"ז ב,כ ו-ה,יא) סובר שיש כבישה בכל נוזל אלא שיש חילוק בין כבישה בנוזל חריף לבין כבישה במים, שהכבישה בנוזל חריף מפליטה הטעם בתוך זמן קצר ששיעורו "כדי שיתננו על האור וירתיח", ובמאכל כבוש במים אין טעמו נפלט אלא לאחר 24 שעות, וכדבריו פסק מרן ז"ל בש"ע יו"ד סימן ק"ה (ס"א).

והן אמת שיד הדוחה נטויה לומר שכל האמור לעיל מיירי באיסור שנשרה עם היתר שאז יש לומר דמיקרי כבוש כמבושל, אבל בנ"ד שמדובר באיסור לבדו שנמצא בתוך כלי יש לומר דלא אמרינן כבוש כמבושל, ובאמת שמצאתי בכה"ח (סופר, יו"ד ריש סימן קה) שהביא מחלוקת אחרונים האם אמרינן כבישה גם בכלים או זהו דוקא בשני מיני אוכלין, דהאיסור והיתר (כלל לז סוף דין א) כתב שכבישה אינה אוסרת רק ששים נגד הקליפה, ובכלל ל' דין ט' כתב דגם בכלים יש כבישה ואם שרו בו דבר איסור מעת לעת נאסר הכלי כולו, וכ"כ התורת חטאת (כלל פה סוף דין א) וכתב ודלא כמ"ש האיסור והיתר בכלל ל"ז דכבישה אינו אוסר בכלי רק כדי קליפה. וכ"כ הכנה"ג (הגה"ט סק"ו), לה"פ (סק"א), משב"ז (סק"א), ערך השלחן (סק"א) ועוד אחרונים. והא דאמרינן לקמן סימן קל"ה (סעיף יג) לגבי יין נסך אפילו במכניסו לקיום אינו בולע יותר מכדי קליפה, דמשמע דאינו נאסר הכלי על ידי כבישה רק כדי קליפה, כבר תירץ זה האיסור והיתר שם וכתב דביין נסך הקילו, ע"ש. ומיהו הט"ז (סק"א) כתב להשיג על דברי האיסור והיתר הנזכר וסיים, שבדיעבד אין לאסור אותם ע"י שנשרה בהם איסור מעת לעת, וכ"כ המשב"ז (שם סוף אות א). וכן נראה דעת הש"ך (סוף סק"ב) וכ"כ הל"פ (סעיף א) לדעת הט"ז והש"ך שאין לאסור בדיעבד, ומ"מ מהש"ך בסימן קל"ה (ס"ק לג) וסימן קל"ז (סק"ט) משמע להדיא דס"ל שיש כבישה בכלים, וא"כ מ"ש הכא הוא לאו דוקא, וסיים הכה"ח שם, נמצא דדין

זה בפלוגת שניא אם יש ללמוד מיין נסך וסגי בקליפה או לא, ועיין עוד להרב חקרי לב (חיו"ד ח"א סימן עז ועח) מה שהאריך הרחיב בענין זה, והביא דעת האוסרין והמתירים יעו"ש, ועל כן נראה שבהפסד מרובה דיש לסמוך על המתירין והיינו אם שרו איסור בכלי מעת לעת וקודם שיהיה מעת לעת בשלו בו תבשיל של היתר יש להקל בהפסד מרובה דוקא אבל לא בהפסד מועט כיון שרבו האוסרים, ע"כ. בפרט שיש לצרף לנ"ד סברת רש"י הנ"ל דס"ל שבדבר שאינו חריף לא שייך כבישה.

ולפענ"ד קלה כמות שהיא, העיקר כמסקנת הכה"ח שאם נתנו בכלי דבר צונן שהוא חמץ בכלי ושהה בו 24 שעות יש להצריך לו הכשר (ועיין בפרק ג' הלכה כ"ג שבארנו בס"ד כיצד יש להכשירו), מפני שכבוש הרי הוא כמבושל, ורק בדיעבד שבשלו בו בפסח תבשיל יש להקל במקום הפסד מרובה. ואע"פ שבשו"ת יבי"א ח"ב (יו"ד סימן ו) כתב בנידונו שאפשר לסמוך בזה עמ"ש הגאון חקרי לב ח"א מיו"ד (סימן עז), שהעיקר להלכה שאין דין כבוש בכלים, כיעו"ש. מ"מ מלבד שבנידונו ישנם עוד כמה סניפים להקל, עוד בה, ששם נסתמך על הזבחי צדק שכתב בריש סימן ק"ה (סק"א) שלענין הלכה אנן אתכא דריש גלותא סמכינן הוא מרן ז"ל דס"ל שאין כבישה לכלים, וכ"ש שכ"ה דעת רוב הפוסקים וכמ"ש החק"ל שם, ולכן כלי שנאסר ע"י כבישה ובישל בו אח"כ דבר היתר מותר התבשיל, ומיהו היינו דוקא בהפסד מרובה, אבל בהפסד מועט יש לחוש לדעת האו"ה ודעמיה לאסור התבשיל. ע"כ, אולם הרואה יראה בשו"ת יבי"א ח"ה (חיו"ד סימן ה אות ד ד"ה והנה בדין) שהביא דברי הזב"ץ שכתב בתשובה ח"ב (חיו"ד סימן ג) דשרא ליה מאריה להחקרי לב שסמך ע"ז להקל, ושהעיקר כדעת האחרונים האוסרים. ע"ש.

והוסיף שהוא חזר בו ממ"ש בזבחי צדק ר"ס ק"ה לסמוך על החקרי לב בזה. ע"ש.

והנה בפנים כתבנו שאם הדבר הצונן נשרה בכלי "חרס" 24 שעות צריך להגעילו, אבל אם אירע כן בכלי מתכת (וכ"ש זכוכית) אין צריך להגעילם, מטעם ספק ספיקא, שמא אין כבישה בכלים כלל, ואת"ל שיש כבישה בכלים, שמא הלכה כדברי האיסור והיתר (כלל לז), הכרתי ופלתי והערך השלחן והובאו דבריהם בכה"ח (יו"ד סימן קה סק"ב) דס"ל שבכלי מתכות (וכ"ש בזכוכית) אין כבישה אלא אך רק בכלי חרס. וכל זה שנכבש בכלי דבר צונן לח, אבל בצונן יבש אינו צריך הכשר שביבש לא אמרינן כבוש כמבושל. כדמוכח ממאי דאיתא בחולין (צו:), ירך שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנ"ט ה"ז אסורה, ובגמ' (שם) אמר שמואל לא שנו אלא שנתבשל בה אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. וכתב הבית יוסף ביו"ד (סימן קה) דטעמא שכשנתבשל הרוטב מוליך פליטת האיסור ומערבו בכל התבשיל וכל החתיכות, אבל צלי כיון שאין רוטב אין הפליטה

מתפשטת, ע"ש. ומשמע דהא דאמרינן כבוש כמבושל הינו דוקא בדבר לח שיש בו בו רוטב דומיא דבישול אבל בדבר יבש לא. וכן מוכח ממה שאמרו בחולין (צז.): אמר שמואל, מליח כרותח כבוש כמבושל, וכתב הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"א ד.) שכל הכבושים הרי הם כמבושלים, וביאר הב"י (ריש ק"ה), "כלומר לענין שטעם האיסור מתפשט בכולו כדרך שמתפשט בבישול ואינו ניתר בנטילת מקום כצלי וכך הם דברי רבינו", עכ"ל. הא קמן שרק בדבר לח שהולך ומתפשט אמרינן הכי. וכן מבואר ממה שנחלקו הראשונים באיזה דבר שייך דין כבוש שרש"י והרשב"א ס"ל שדוקא בחומץ וכיו"ב בדברים חריפים, והמרדכי והרא"ש ס"ל דלאו דווקא דברים חריפים אלא אפילו במים יש דין כבוש, ע"ש. והוב"ד בב"י סימן ק"ה. ומבואר דפשיטא להו שרק בדבר לח אמרינן כבוש כמבושל ורק נחלקו האם דוקא בלח חריף או לא.

וכששוחחתי בזה עם ידידי הרב עידו ברמגי הי"ו הראני שכן יש לדייק מלשון מרן בש"ע (סימן קה ס"א) שכתב, איסור "שנשרה" עם היתר וכו', ע"כ. ולשון שרייה היינו ברוטב, ואי איתא דאף בדבר יבש שייך דין זה למה לא הזכיר כבישה בדבר קשה או בדבר קפוא, א"ו דלא שייך דין כבישה אלא בלח וכמבואר, ושכן מצא מפורש בב"י (או"ח תמז ס"ו) שכתב בשם ספר התרומה שאם עשה ישראל גבינות בדפוסי הגוים מותרין משום שמלח אינו מפליט מה שבלוע בכלי, ע"ש. וכ"פ מרן ביו"ד (סימן קה סעיף יב). וכתב בד"מ שם (אות יב), צ"ע דאפשר שאם שהה בתוך הכלי מעל"ע הוי כבוש כמבושל, ואפשר שמאחר שחמץ קודם זמנו היתר גמור לא אמרינן ביה כבוש כמבושל, וסיים, שכאן אין לחוש כלל לכבוש שאין כבוש כמבושל אלא בדבר לח, אבל בדבר יבש לא אמרינן כבוש כמבושל, עכ"ד הדרכי משה. וסיים ידידי הנ"ל שכן הוא בתשובת הרא"ש (כלל כ' ס"א) שכתב גבי עכבר בשומן אווזא דלא אימרטט אך שערותיו נפל,ו אם ידוע שלא שפכו עליו שומן רותח אם השומן הוא רך שהעכבר מתנועע בקדרה ממקום למקום אז הכל אסור כיון ששהה בתוכו דכבוש כמבושל, "ואם הוא קשה אז יטול סביב העכבר כדי נטילה היינו שיעור אצבע". ע"כ וכ"פ הרמ"א בהגה (סימן קד ס"ב).

וכן בקודש חזיתיה בספר כה"ח (יו"ד סימן קה סק"ז) שכתב שלא שייך כבישה אלא דבר גוש בדבר צלול מפליט ומבליע מזה לזה, לא בשניהם לחים שזה מיד יתערבו ויאסרו זא"ז, ולא בשניהם גושים אף שהם לחים קצת לא שייך גבייהו כבישה אפילו עמדו ימים רבים כן, ואפילו שזמן ואיסור מונח בתוכו כל שהוא קשה לא הוי כבוש רק אם הוא רך כדאיתא לעיל סימן ק"ד בהגה, אך אם הוא רך שהאיסור המונח בתוכו מתנענע ממקום למקום כבוש מיקרי וכו', ע"ש. ומבואר דאע"ג שבסק"א הביא מחלוקת האחרונים הנ"ל

שהבאנו בהערה הקודמת, אעפ"כ בסק"ז כתב בפשיטות שבדבר גוש לא אמרינן כבוש כמבושל.

כיצד מכשירים את הכלים לפסח

יג. כאמור בסעיף א' אסור להשתמש בפסח בכלי שבלוע בחמץ מבלי שיפליטו ממנו את החמץ תחילה, אולם לא כל סוגי ההכשר שוים שכלל לימדונו רבותינו: "כבולעו כל פולטו וכפי תשמישו הכשרו", והיינו שכלים שנשתמש בהם בנוזל הכשרן על ידי מים חמים (ולהלן יתבארו כל פרטי הדינים בזה), ואילו כלים שדרך תשמישם ללא אמצעות נוזלים, לא מועילה להם הגעלה אלא צריך ללבנם באש כי רק על ידי הליבון נשרף כל החמץ הבלוע בהם. הנה הכלל זה שכבולעו כך פולטו וכפי תשמישו הכשרו מבואר בתורה (במדבר פרק לא פסוק כג),כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם, ופרש"י (שם) כל דבר אשר יבא באש, לבשל בו כלום, תעבירו באש, כדרך תשמישו הגעלתו, מה שתשמישו ע"י חמין, יגעילנו בחמין, ומה שתשמישו ע"י צלי, כגון השפוד והאסכלה, ילבננו באור, ע"כ. ודין זה הוזכר במס' פסחים (לג:). וכן הוא בע"ז (עה:), דאיתא במתני', הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, את שדרכו להטביל, יטביל, להגעיל, יגעיל, ללבן באור, ילבן באור. השפוד והאסכלא, מלבנן באור, ושם בברייתא, ת"ר, הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, דברים שלא נשתמש בהן, מטבילן והן טהורין. דברים שנשתמש בהן ע"י צונן, כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות, מדיחן ומטבילן והם טהורין. דברים שנשתמש בהן ע"י חמין, כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין, מגעילן ומטבילן והן טהורין. דברים שנשתמש בהן ע"י האור, כגון השפודין והאסכלאות, מלבנן ומטבילן והן טהורין. ע"כ. והביאה הרי"ף בפרק כל שעה (ח:) ועוד ראשונים. וכ"פ הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פי"ז ה"ג ובהלכות חמץ ומצה פ"ה). וכ"פ הטוש"ע או"ח סימן תנ"א (ס"ה) ויו"ד סימן קכ"א (ס"א).

אלא שיש מקום בראש לבדוק האם כלים בלועים בחמץ הוי היתרא בלע או איסורא בלע, שהרי בתורה ובגמ' הנ"ל מיירי בכלים שבלעו איסור ובזה אמרינן כבולעו כך פולטו וכפי תשמישו הכשרו, אבל בבליעת "היתרא בלע" אפילו כלים שנשתמשו בהם ללא נוזלים סגי בהגעלה, כמבואר בעבודה זרה (עו.) בענין כלי שבלע טעם של בשר קרבן, ובשעה שהכלי בלע את הטעם, היה הבשר מותר עדיין באכילה, אמנם לאחר זמן אכילת הבשר נעשית הבליעה בכלי "נותר" ונאסרת, דאמרינן התם דאע"ג דקי"ל שכלי שהשתמשו בו באש עצמה טעון ליבון, מכל מקום כל זה נוהג רק במקרה שהכלי בלע טעם של מאכל איסור, אבל אם הכלי בלע טעם של היתר כגון בשר קרבן בשעה שהיה

מותר באכילה ולאחר מכן נאסר, אין הכלי טעון ליבון אלא די לו בהגעלה, והיינו טעמא פירש רש"י (שם ד"ה לעולם כדאמרינן מעיקרא) ודקשיא לך כי פליט איסורא פליט לא חמיר איסורו, שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה שבתוך דופני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו, ע"ש.

ובאמת שרבותינו הראשונים ז"ל נחלקו האם חמץ בפסח הוי "היתרא בלע" וסגי בהגעלה גם בכלי שבלע ע"י האש או דילמא "איסורא בלע" מיקרי, כי הנה הרמב"ן הרשב"א והריטב"א (סוף ע"ז) ושכ"ד הגאונים ס"ל דחמץ מיקרי איסורא בלע. והר"ן (פסחים ח ע"ב מדפי הרי"ף) כתב שכ"נ דעת הרי"ף שם. וכ"ד הרא"ש (פ"ב דפסחים סימן ז) והטור (ריש סימן תנא). וכ"ד רש"י במחזור ויטרי (דיני פסח סימן ל), וכ"ד ההשלמה (פסחים ל:) והובאו דבריו במכתם שם, ובכל בו (הל' חמץ דף י ע"ב) ובאו"ח (אות צה), וכ"מ מדברי רבינו חיים כהן בהגהת ספר הנייר (סוף עמוד מב). וכן נראה דעת המנהיג (הלכות פסח סימן ז), והרב מעשה רוקח (עמוד ה) והמאירי והנמוק"י (סוף ע"ז), ור"ד בונפיק ומהר"ם חלאוה (פסחים ל:) ועוד ראשונים, ורבינו ירוחם (דף מ רע"ב) כתב שכן הוא דעת רוב הפוסקים, ע"ש. ואע"ג שבגמ' פסחים (ל:), איתא, אמר ליה רבינא לרב אשי, הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו וכו', והלכתא, אידי ואידי ברותחין, ובכלי ראשון. ע"כ. ומבואר דאע"ג דסכין תשמישה ללא נוזלין אעפ"כ סגי בהגעלה ולכאורה לפ"ז צ"ל דחמץ מיקרי היתרא בלע, מכל מקום כבר כתבו הראשונים הנ"ל דכיון דקי"ל שבכל כלי הולכים אנו לענין הכשרתו אחר רוב תשמישו, והיינו שכלי שמשתמשים בו בדרך כלל בקדירה, די לו בהגעלה בחמין, אע"פ שלפעמים קורה שמשתמשים בו על ידי האש עצמה, והסכינים הנ"ל אין דרך להשתמש בהם לצלייה, ואמנם גם אין עיקר תשמישם לבחוש בהם בקדירה, אלא שמאחר שפעמים שמשתמשים בהם לצלייה, ופעמים בקדירה, ופעמים במאכלים חמים בקערה, הצריכום חכמים הכשר בינוני, כפי השימוש האמצעי שלהם, דהיינו במים רותחים בכלי ראשון, ע"ש.

אולם התוס' (פסחים ל: וחולין ח.) לחד תירוצא כתבו שחמץ בפסח היתרא בלע, וכ"כ הראב"ד בספר תמים דעים (סוס"י קז) וספר התרומה (סימן עא) בשם ר"ת, וכ"כ בספר היראים השלם (סימן נב) והראבי"ה (סימן תסד) והראב"ן (סימן שטו) והאור זרוע (ח"ד פסקי ע"ז סימן רצד), והסמ"ג (לאוין ע"ז) והעיטור ח"ב (דף כד ע"ג) והאשכול (ח"ג עמוד 10) והמאורות (פסחים ל:) והמרדכי (פרק כל שעה סימן תקפד) ועוד ראשונים, קבצום כעמיר גורנה מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (הלכות הגעלת כלים ס"א) ובהגהות והערות משנ"ב איש מצליח (עמוד עט-פ). ולפי דבריהם הגמ' הנ"ל שאמרה שסכין שתשמישה

ללא נוזלין אעפ"כ סגי בהגעלה, מפני דחמץ היתרא בלע ודינו ככלי שבלע טעם של בשר קרבן.

ומרן ז"ל בבית יוסף או"ח סימן תנ"א הביא חלק מדברי הראשונים הנ"ל, וסיים שרבינו ירוחם כתב שדעת רוב הפוסקים כדעת הרמב"ן להשוות חמץ לגיעולי גוים דהוי איסורא בלע ושהגהות מיימוניות (פ"ה הכ"ג אות א) הזכירו סברות אלו וכתבו שהעולם נהגו כדברי האוסרין, ובשולחנו הטהור (שם ס"ד) כתב בזה"ל: כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון, והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם, עכ"ל. ומבואר דס"ל כדברי הפוסקים שחמץ "איסורא בלע", ולכן כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון ולא סגי בהגעלה. ומכלל הדברים למדנו שאם הגעילו כלי הצריך ליבון אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש, פשוט דכיון דקי"ל שהגעלה לא מועילה לו אפילו בדיעבד בודאי שאסור להשתמש בו. וכ"כ במפורש הרשב"א בתורת הבית (הקצר שם לד:) לענין כלים הניקחים מהגוי שאם הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש, וסיים בה למה הדבר דומה לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו אף על פי שהגעילו אסור לבשל בו. וכן כתב הרא"ש בשילהי ע"ז (סימן לד). וכן הסכים הר"ן בסוף ע"ז (לט: סוף דיבור ראשון) שכתב וז"ל: יש שמקילין לומר דכלי שתשמישו על ידי האור אם בא להשתמש בו חמין בהגעלה סגי ליה שכל מה שיפלוט בחמין כבר פלט בהגעלה ראשונה, ואין הדבר נראה שכיון שיש לו בלע של איסור עד שאתה אוסרו להשתמש בו על ידי האור שמא יפלוט יותר בחמין שניים, עכ"ל. וכ"פ מרן ז"ל בש"ע יו"ד סימן קכ"א (ס"ה). ואפילו אינו בן יומו, שאע"ג שמן התורה מותר להשתמש בכלי שאינו בן יומו שבלוע באיסור דהוי נותן טעם לפגם, מ"מ חכמים גזרו עליו, וכיון שהגעלה אינה מועילה במקום ליבון, ממילא אין שום טעם לחלק בין כלי שאינו בן יומו לכלי בן יומו, דדינו ככלי שלא עבר הכשר כלל שאסור בשימוש. וכ"כ הזבחי צדק (סימן קכא ס"ק יז) לענין כלי שנלקח מהגוים. ומכל מקום בדיעבד אם הכשירם על ידי הגעלה ובישל או צלה בהם אפילו בתוך יומו, יש להתיר את המאכל לספרדים, ואם הכלי היה אינו בן יומו יש להתיר את המאכל אפילו לאשכנזים, וכל זה שבישלו מלפני הפסח, אבל אם בישלו בתוך הפסח יש לאסור המאכל לאשכנזים. וכמו שהעלה מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קכח ואילך) והיה טעמ'ו שיש בזה ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כהפוסקים שמתירים אפילו בפסח על ידי הגעלה, דחמץ היתרא בלע, ואם תמצי לומר כדעת האוסרים, שמא הטעם הוא כהריטב"א (ע"ז עו.) שהאיסור הוא משום

פליטת משהו, וממילא בערב פסח דבטל בששים שרי, והוסיף עוד שאע"פ שמרן ז"ל פסק דחמץ "איסורא בלע" ולכן צריך ליבון, מ"מ נראה שבדיעבד יודה דשפיר סמכינן על הפוסקים שסוברים דהיתרא בלע מיקרי, ושרי ע"י הגעלה, כיון שזוהי דעת רבים ועצומים מגדולי הפוסקים, והאריך בזה כיד ה' הטובה עליו ואסיפא דמילתא העלה שבדיעבד אם הכשירם על ידי הגעלה ובישל או צלה בהם אפילו בתוך יומו, יש להתיר את המאכל, ואם הכלי היה אינו בן יומו יש להתיר המאכל אפילו לאשכנזים, עש"ב.

הכשר לכלים שבלעו בעירוי מכלי ראשון

יד. כיון שנתבאר לעיל שהכלל בהכשר כלים הוא כבולעו כך פולטו, לפיכך כלים שמשתמשים בהם כל השנה בעירוי מכלי ראשון דהיינו שמערים לתוכם תבשיל מהסיר, הכשרם על ידי עירוי מכלי ראשון, אבל אם עירה עליהם מכלי שני לא הוכשרו בכך, ולכן בקבוק תינוק שמכינים בו דייסה שהיא חמץ, הכשרו על ידי עירוי מכלי ראשון כיון שבדרך נותנים לתוכו מים רותחים ישירות מהקומקום ולא מועיל לו עירוי מכלי שני, ורק אם נותנים תחילה מים קרים בבקבוק ועליהם מים חמים באופן שהמים לעולם אינם מגיעים לחום שהיד סולדת בו, יש להקל להכשירו בשטיפה והדחה, וטרמוס דינו ככלי שני, ולכן אין לערות ממנו. ברייתא בע"ז (עה:), דברים שנשתמש בהם על ידי חמין כגון היורות מגעילן וכו', וכתבו הרי"ף (ח:) והרא"ש (סימן ז) בפרק כל שעה דמאני דאישתמש בהו חמירא כולה שתא בכלי ראשון, צריך למיגעלינהו בכלי ראשון, ודאישתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהן כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני שפיר דמי, ע"ש. והובא בב"י סימן תנ"א. וכ"פ בש"ע (שם ס"ה) וז"ל: כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון, ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני, וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון, עכ"ל. ואף שהפר"ח (שם) ומהר"י טייב בספר חקת הפסח (סק"י) ס"ל שכלים שמשתמשים בהם בעירוי, יש להצריכם הגעלה בכלי ראשון ולא סגי בעירוי מכלי ראשון, מכל מקום הרואה יראה שהחמירו בזה מפני שפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון, ולפי מה שנתבאר לעיל בהערה 76 שלדעת הרי"ף והרא"ש ומרן ז"ל אזלינן בכהאי גוונא אחר רוב שימושו בודאי שאין לחוש לדעתם. ומכלל הדברים למדנו, שבקבוק תינוק שמכינים בו דייסה שהיא חמץ, שהכשרו על ידי עירוי מכלי ראשון, ופשוט. ומכלל הדברים למדנו שלפי מה שביאר בשו"ת יבי"א ח"א (חאו"ח סימן

יד) ובספר חזון עובדיה פסח (עמוד קמד) שטרמוס דינו ככלי שני, אין לערות ממנו על כלי שבלע בעירוי מכלי ראשון.

הכשר לכלים שבלעו בכלי שני או בעירוי מכלי שני/והכשרתם ע"י מדיח כלים

יד/ב. כמו כן כלים שהדרך להשתמש בהם בכלי שני וכגון צלחות מתכת שרגילים לערות את התבשיל מתוך הסיר או הקדרה לתוך קערה גדולה, ומן הקערה נותנים אל תוך הצלחת, וכן כפות ומזלגות וכיוצא בזה, די להכשירם בכלי שני, דהיינו שיערו רותחים מכלי ראשון אל תוך קערה גדולה, ויכניסו לתוכה הצלחות והכפות הללו, וכמ"ש מרן ז"ל בש"ע, והבאנו לשונו לעיל בהערה 38, ע"ש. וראיתי למרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה פסח (עמוד קמד-קמה) שהביא לשון מרן ז"ל ביו"ד סימן ק"ה (ס"ב), שיש אומרים שכלי שני לא מפליט ולא מבליע ויש אומרים שמפליט ומבליע ואוסר כדי קליפה, והכריע מרן ז"ל שראוי להזהר בדבר לכתחילה, ובדיעבד מותר בלי קליפה, ובהדחה בעלמא סגי, והקשה, שאם כן מדוע הצריך כאן הכשר לכלי שני, והלא די בהדחה בלבד, ואע"פ שבשאלתות (סימן קלז) איתא, קערות שתשמישן בכלי שני, כי נטיל מדודא (מן הדוד של כלי ראשון) ושדי עלייהו שפיר דמי. וכ"כ הרי"ף והרא"ש (בפרק כל שעה), נראה דמיירי בכלים שהיו מערין מכלי ראשון לתוכן, וכפי תשמישן, על ידי עירוי, הכשרן על ידי עירוי, אבל כלי שני ממש אינו צריך הכשר כלל, וכתב מרן הראש"ל נר"ו שראה שכבר נרגש בזה הגר"א (שם סק"ה) ושגם הנצי"ב בהעמק שאלה (סימן קלז אות ט) תמה בזה על הש"ע, ודוחק לומר שכל שאפשר להכשירו נחשב לכתחילה, וא"כ תימה על הש"ע שסתם באו"ח כהרשב"א שמפליט ומבליע, היפך מסקנתו ביו"ד, ותירץ מרן הראש"ל שם, שנראה שהוא חומרא בעלמא משום חומרא דחמץ, ושכן ראה שכתב הגר"א בביאורו (סימן תמז ס"ג), ע"ש. ועיין לעיל בפרק ג' ובהלכה כ"ז הערה 48 שבארנו הדברים אחרת, קחנו משם.

פש גבן לברורי האם הדין כן גם בצלחות וקערות שהדרך ליתן מאכל גוש כגון בורקסים וכיוצא בזה, שהרי כבר כתב באיסור והיתר (כלל לו אות ז) דבכהאי גוונא דינו ככלי ראשון, וכ"כ עוד אחרונים וקבצם כעמיר גורנה בספר מנוחת אהבה ח"ב (עמוד שלה הערה 70), והנה לפמ"ש בספר מנוחת אהבה שם לענין שבת שראוי להחמיר בזה, וכ"כ בילקוט יוסף (או"ח י' עמוד רב), א"כ י"ל דה"ה בנ"ד, אולם בספר ילקוט יוסף (חיו"ד ג' עמוד קיג ואילך) הביא משם אביו בספר מאור ישראל שהעלה להקל בזה, ושכן משמע מסתימות לשונו בחזון עובדיה הנ"ל שכתב דסגי בעירוי מכלי ראשון ולא חילק בין דבר לח לדבר גוש. ולפ"ז יש להקל בזה, ונראה שהמחמיר בזה תבוא עליו הברכה. ובשו"ת אור לציון

ח"ג (פ"י ס"ו) החמיר בזה מן הדין, ולענ"ד מעיקר הדין אפשר להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון ורק המחמיר תע"ב. ואפשר להכשירם בתוך מדיח כלים וזאת בתנאי שיפעילו אותו לכל הפחות בחום של 60-50 מעלות. דכיון שהמים שבמדיח כלים חשובים ככלי ראשון ממילא כשהם נשפכים על הכלים שבמדיח, הו"ל עירוי מכלי ראשון, ושפיר דמי להגעיל הכפות והמזלגות בכהאי גוונא. והן אמת שבתחילה חשבתי דרכי לומר דלא מהני הכשר לכלים הנ"ל על ידי מדיח כלים, הואיל ובדרך כלל כפות, כפיות מזלגות וצלחות שמשתמשים בהם בכלי שני הינם בחום של כמעט 100 מעלות ולכל הפחות 80 מעלות, וא"כ לא יועיל להם הכשר על ידי מדיח כלים שחום מימיו מגיע ל-65 מעלות לערך, שאין כאן כבולעו כאן פולטו, וראיה ממה שיתבאר בס"ד להלן בפרק ג' הלכה א' שהכשרה על ידי ליבון קשה צריכה להיות עד שיתחמם הכלי בשיעור שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, דלא אמרינן כבולעו כך פולטו במדת החום, שהרי רוב ככל הבליעות אינם בשיעור של "ניצוצות" ואעפ"כ הצריכו שיעור זה ולא חילקו ברמת הבליעה, אלא כלל זה נאמר אך ורק בצורת השימוש, וחכמים הצריכו להגיע לרמת החום המקסימלית, וא"כ ה"ה בנ"ד דכיון שהמים שבמדיח לא מגיעים לרמת החום המקיסמלית או לכל הפחות לרמת החום שנבלע האיסור, ממילא אי אפשר לומר שהאיסור יפלט על ידי כך. אולם שוב בינותי בזה ונלע"ד שלמעשה אפשר להקל בזה, כי הנה הטור ביו"ד סימן קכ"א הביא שני דעות מהו נקרא כלי ראשון שאפשר להגעיל בו, שיש אומרים כלי ראשון בעודו רותח אפילו אינו על גבי האש, ויש אומרים אם נשתמש בכלי בעודו ע"ג האש צריך שתהיה ג"כ ההגעלה דווקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, ע"כ. וביאר הב"י שם, שמ"ש ויש אומרים אם נשתמש בכלי בעודו על האש שצריך שתהא ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, טעמם משום דכלל גדול בידינו (פסחים ל: עד. וסוף ע"ז) כבולעו כך פולטו וחמין שהעבירן מהאור מרותחים אף על פי שנתנו להם דין כלי ראשון לענין בישול בשבת, מכל מקום הדבר ידוע שאין חומן כל כך גדול כמו בעודן על האור, הילכך כלים שבלעו איסור בעודן על גב האור לא יפלטוהו על ידי חמין שהעבירו מהאור, וטעם בעלי סברא הראשונה דכיון דעדיין הוא רותח מחמת שהיה על גב האור חשיב כלי ראשון ממש, דאין הפרש זה שהיה על גבי האור ועכשיו אינו על גבי חשוב כל כך הילכך, עדיין דין כלי ראשון עליו לכל דבר, ולהלן בפרק ג' הלכה ט' הארכנו בזה בס"ד ושם נתבאר שמדברי מרן ז"ל מבואר דס"ל כדעה ראשונה שכלי ראשון בעודו רותח אפילו אינו על גבי האש, ושכן כתבו בדעתו רוב ככל האחרונים דבכהאי גוונא סמכינן על מ"ד היתרא בלע, ע"ש. ומפורש יוצא דס"ל למרן ז"ל שכלים שבלעו איסור בעודן על גב האור

אפשר להכשירם על ידי חמין שהעבירו מהאור, כיון דעדיין הוא רותח מחמת שהיה על גב האור, ממילא חשיב כלי ראשון ממש כל זמן שהוא בשיעור חום שהיד סולדת בו. וא"כ בנ"ד שאע"ג שהכלי שני בלע בחום של 90-80 מעלות אעפ"כ יועיל לו הכשר בכלי שני בשיעור של 60 מעלות, שכל זמן שהם בשיעור של חום שהיד סולדת בו עדיין נקרא כלי שני לכל דבר. וכן מבואר ממ"ש בפרק ג' הלכה י"ג שאין חילוק ברמת החום שבה השתמשו בכלי ראשון ובכל מקרה אפשר להגעילו במים רותחים וכאמור, ולכן סיר לחץ שחומו מגיע ליותר ממאה מעלות, מועילה לו הגעלה במים רותחים שאינם מגיעים לחום זה, שכן מבואר מסתימות לשון הפוסקים שכתבו שכל כלי ראשון מועיל לו הגעלה ברותחין, ולא חילקו בין השתמשו באותו הכלי במים רותחים מאוד. וכן מבואר ממחבת שמטגנין בה בשמן, דמהני לה הכשר במים רותחין, אף על פי שהשמן מגיע ליותר ממאה מעלות כנודע. וה"ה בנ"ד.

ואמנם אם עדיין יטען הטוען שהכשרה על ידי ליבון תוכיח, שצריכה היא להיות עד שיתחמם הכלי בשיעור שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, דלא אמרינן כבולעו כך פולטו במדת החום, שהרי רוב ככל הבליעות אינם בשיעור של "ניצוצות" ואעפ"כ הצריכו שיעור זה ולא חילקו ברמת הבליעה וצריך להגיע לרמת החום המקסימלית וכאמור, ועוד אפשר לומר שמה שהתירו להגעיל כלי במים שאינם מבעבעים ואינם על גבי האש, מדובר שהם עדיין בשיעור חום של 100 מעלות (והוא דוחק כדמוכח ממ"ש לעיל), מכל מקום יש להשיב על זה דכיון דקי"ל שכלי שני מבשל כדי קליפה כמבואר מדברי מרן ז"ל ביו"ד סימן ק"ה (ס"ב) שהבאתי בהערה הקודמת, וממילא בכהאי גוונא סגי במים בשיעור חום שהיד סולדת בו הואיל ולא נבלע החמץ בכולו אלא רק במקצתו, וכעין זה בארנו בס"ד בפרק ג' הלכה י"א שאף על פי שראוי ונכון להגעיל את הכלים בזמן שכלי ההגעלה על האש ומעלה בועות, מכל מקום בכלים שבלעו חמץ על ידי שריה מעת לעת או על ידי מליחה, אפשר לכל הדעות להגעילם בכלי ראשון רותח שאינו על האש ואינו מעלה בועות, דכיון דקי"ל (חולין צז:) מליח כרותח היינו לצלי, ואסור כדי קליפה, וכמבואר בש"ע (יו"ד סימן צא ס"ה), וממילא שמעינן מינה שכיון שלא נבלע בכלי כמו שבלע בבישול, בודאי דמהני ליה הגעלה בכלי רותח שאינו על האש, שהרי לדעת הסוברים שאם נשתמש בכלי בעודו על האש שצריך שתהא ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, טעמם משום דכלל גדול בידינו (פסחים ל: עד. וסוף ע"ז) כבולעו כך פולטו וכמ"ש הב"י הנ"ל וא"כ בנידון זה שלא השתמשו בכלי על האש בודאי דסגי בחום זה, ומינה לנ"ד. ואפילו את"ל שאין דבר זה מחוור, שהרי לדעת כמה מהאחרונים כלי שני בולע

בכולו כמבואר בדברי הש"ך והט"ז ועוד אחרונים בסימן ק"ה שם, מכל מקום מצאתי בספר חסד לאברהם (להרה"ג אורי יצחקי הי"ו ראש כולל גאון יעקב דימונה, מלאכת מבשל סימן יג אות יז) שאחר שהביא שבשו"ת ערוגת הבושם נתקשה בזה ושתירץ בשם בנו שו"ת משפטיך ליעקב כמ"ש אנו בעניותינו, העיר שם הרב חסד לאברהם שיש לפקפק על תירוץ זה הואיל וכמה אחרונים ס"ל שכלי שני בולע בכולו, וכתב ליישב אחרת, שכיון שבכלי שני אין הבליעה בחום של רתיחות מים, על כן קים להו לחז"ל דכל חום שהיד סולדת בו מפליט ובליע הבליעה שבלע בכלי שני, דומיא שמה שהתירו להגעיל סירים וקדירות שבלעו בחום של יותר ממאה מעלות, על ידי כלי שחומו מאה מעלות, ע"ש. וכל שכן בנ"ד שבדרך כלל כלי הצלחות והסכום אינם כלי שני אלא דינם כעירוי שני, שהרי בדרך כלל מוזגים מהסיר לצלחת ע"י מצקת וכיו"ב, ובודאי שיועיל עכ"פ עירוי מכלי ראשון בחום שהיד סולדת על דבר שצריך עירוי מכלי שני, שעירוי מכלי ראשון פולט יותר מעירוי מכלי שני ופשוט. וכן מצקת אפשר להגעילה בכלי שני, אלא אם כן דרכו להשהות המצקת בתוך הכלי ראשון שאז יש להגעילה על ידי כלי ראשון או על ידי עירוי מכלי ראשון. וכמו שנתבאר לאורך ולרוחב בספר מנוחת אהבה ח"ב (ס"י סעיף כג), ומינה לנ"ד. וכן כתבו במשנ"ב איש מצליח (סימן תנא עמוד 76 הערה 9). ודברים שהדרך להשתמש בהם כל השנה בחמץ קר, יש לשוטפו ולהדיחו היטב קודם הפסח. פשוט שזהו תשמישו וכבולעו כך פולטו. וכ"כ בש"ע (סימן תנא סעיף כה), ועיין להלן בהערה 80 (ד"ה ואחר העיון בדבריו) שבארנו הדברים בס"ד.

סוגי הכלים הטעונים הגעלה או ליבון

הכשר לכלי מתכת וכיוצא בזה

טו. כאמור הרוצה להשתמש בפסח בכלי שנשתמשו בו חמץ כל השנה, צריך להכשירו קודם ההגעלה, ובתורה כתוב במפורש שלכלי זהב, נחושת, ברזל, בדיל ועופרת שבלעו איסור מועילה ההגעלה להפליט האיסור שבלוע בהם שנאמר: אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבַּרְזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפֶרֶת (במדבר לא, כב), והוא הדין לשאר כלי מתכות כגון נירוסטה, פלדה ואלומיניום שמועילה להם הגעלה. פשוט. וכ"פ בטוש"ע (סימן תנא ס"א), ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן נח)

הכשר לכלי חרס

טז. ומצד שני העידה התורה על כלי חרס שבלוע בתוכו חמץ שלא מועיל לו הגעלה או ליבון מפני שאינו יוצא לעולם, שנאמר: וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר (ויקרא ו כא), הנה כפי שכתבנו בפנים התורה העידה שכלי חרס אין לו תקנה, וכן בכלי מדין

שהיו כלי מתכות אמרה תורה "תעבירו באש" (במדבר לא,כג), וכן בחטאת נאמר, ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים, (ויקרא ו, כא), אבל בכלי חרס שבישלו בו חטאת, נאמר: ישבר (שם ו כא), וכן נאמר בכלי חרס שנטמא (שם טו יב), וביארו התוס' (חולין ח.) בנידונם דהוי מידי דהוה אכלי חרס דלא סגי ליה בהגעלה, ולא אמר כל מה שעתיד לפלוט פולט בהגעלה ראשונה אלא אינו יוצא מידי דופיו לעולם, ע"כ. וכן מבואר מדברי הגמ' בפסחים (ל:) ונביאה להלן. וכ"פ הטוש"ע (סימן תנא ס"א).

ובהשקפה ראשונה היה נראה לומר שהדבר פשוט וברור שהדין כן אפילו בכלי חרס שאינו בן יומו שהרי כבר נתבאר לעיל שגזרו על כלי שאינו בן יומו אטו בן יומו ויש לחוש שאם נתיר להשתמש בכלי חרס שאינו בן יומו על ידי הגעלה או ליבון, יבואו להשתמש גם בכלי חרס בן יומו. וכן משמע מסתימות הגמ' וכל הפוסקים. אלא שראיתי להטור ביו"ד סימן קכ"א שכתב וז"ל: כתב בעל העיטור אי לא מסתפינא מרבוותא אמינא דאפילו כלי חרס בקדרה דלאו בת יומא כיון דאיסורה דרבנן מגעילה ג' פעמים ודיו והביא ראיה מן הירושלמי וכ"כ הרשב"א, עכ"ל. וע"ע להלן שכ"ד עוד כמה ראשונים, ומבואר דלאו מילתא פסיקתא היא.

ומכל מקום כבר כתב הטור שם שהרשב"א כתב בתורת הבית הקצר דאפשר שלא התירו אלא באיסור של דבריהם שאין לו עיקר מן התורה כתרומה וחלה בחוצה לארץ וכן בישולי נכרים, אבל שאר איסורים של דבריהם החמירו בהם כשל תורה וראוי לחוש שלא להקל בהם, עכ"ל. וא"כ בנ"ד דהוי איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה, אין להקל בזה. ואמנם בתורת הבית הארוך (שם) כתב בזה"ל: פירוש קדירה של חרס אע"פ שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו לעולם, בתרומה היקילו, לפי שאינה אלא מדבריהם בזמן הזה וכמאן דאמר מאיליהן קיבלו את המעשרות, ופריך מדתנן הרכינה ומיצת הרי זו תרומה, אלמא אין מקילין בה, ומשני שהאור מגעילה ומפליטה ואין כאן קולא כל כך. ונראה שהוא הדין לכל שאר איסורין של דבריהם. ואפשר שלא הקילו אלא בתרומה בזמן הזה שאין לה עיקר בדאורייתא כמאן דאמר מאיליהן קיבלו את המעשרות, והוא הדין לכל שאר איסורין של דבריהם שאין להן עיקר בדאורייתא, אבל שאר איסורין אפילו של דבריהם אם יש בהן עיקר בדאורייתא אין מקילין בהן כבתרומה. והראשון נראה לי עיקר. ותדע לך שאם אין אתה אומר כן, כי אמר ר' בא אין למדין ממנה לענין נבילה לישמעינן שאר איסורין של דבריהן וכ"ש נבילה אלא משמע ודאי הוא הדין לכל שאר איסורין של דבריהם, עכ"ל. ומבואר דס"ל שיש להקל בזה, מ"מ נראה שלמעשה החמיר בזה בתורת הבית הקצר, מפני שאין זה מוכרח. ועוד שבתורת הבית

הארוך כתב אח"כ שהוא מסתפק בזה עדיין, כיעו"ש. וגם ממ"ש בש"ע סימן קי"ג (סעיף טז) וז"ל: כלים שבשל בהם העובד כוכבים לפנינו דברים שיש בהם משום בישולי עובדי כוכבים, צריכים הכשר. ויש אומרים שאינם צריכים, ואף לדברי המצריכים הכשר, אם הוא כלי חרס מגעילו שלש פעמים, ודיו, מפני שאין לאיסור זה עיקר מדאורייתא, עכ"ל. מבואר להדיא דס"ל שרק באיסור שאין לו עיקר מדאורייתא יש להקל, וכן ביאר בב"י שם בזה"ל: מכל מקום יש להקל בו [בבישולי גויים] יותר מבשאר איסורין דאילו כלי חרס שנשתמש באחד מן האיסורין רותח אין לו תקנה אלא שבירה או חזרת כבשונות, אבל כלי חרס האסור משום בישולי גוים מגעילו שלש פעמים ודיו, מפני שאין לאיסור זה עיקר בדאורייתא, וכ"כ רבינו בסימן קכ"א, ע"כ. ולפ"ז בודאי שבנ"ד יש לאסור מפני שיש לו עיקר מן התורה, בפרט שהרא"ה בבדק הבית שם דחה דברי הרשב"א הנ"ל באומרו שאין חילוק בכלי חרס בין איסורין של תורה לבין דבריהם והביא ראיות לדבר, ועיין במשמרת הבית שם שדחה ראיות הרא"ה הנ"ל.

וכן בקודש חזיתיה להגרי"מ אפשטיין בערוך השלחן (סימן קכא אות כו) שתמה ע"ז מהא דאמרינן בירושלמי (פסחים פ"ג ה"א), אמר ר' ירמיה בשם רב, קדרה שבישל בה חמירא, לא יבשל בה מאותו המין אלא לאחר הפסח, הא ממין אחר מותר, ובלבד ע"י ג' תבשילין. וסיים, ולכן התרנו קדרות של מתכת שיש עליהן טיח לבן, וספק אם הוא חרס או עופרת, ובכל יום ויום באות לפנינו שאלות כשנשפך בהן חלב רותח לקדרת בשר או להיפך, והוא הפסד מרובה, והתרנו אותן בהגעלה ג' פעמים, שכיון שבעל העיטור והרשב"א והר"ש הצרפתי דעתם נוטה להקל אפי' בשל חרס, אלא שהטור והש"ע חששו לחומרא זו שאולי לא התיר הירושלמי תרומות אלא בדבר שאין לו עיקר מן התורה, ואילו בירושלמי פסחים מבואר שבכל האיסורים מותר, ואף שחלילה לנו לעבור ע"ד הטוש"ע, מ"מ בספק חרס או מתכת כמו בנ"ד, ועצם הקדרה היא ודאי של מתכת, פשוט שיש להקל ולחוס על ממון ישראל בדין ברור כזה. ע"כ. ומבואר שהבין שמרן ז"ל סובר להחמיר באיסור דרבנן שיש לו עיקר ושאין להקל בזה. וכן מצאתי למרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יבי"א ח"ז (חיו"ד סימן י אות אות ז) שהביא בנידונו דברי הטור והרשב"א והערוך השלחן הנ"ל והוסיף שכ"כ עוד כמה אחרונים, עש"ב.

אחר הדברים האלה מצאתי להגאון שדי חמד (ח"ז מערכת ה' אות י"ט עמוד 355 ואילך) שהאריך הרחיב מאוד בנ"ד ועמד וימודד אר"ש בדברי הראשונים והאחרונים בפתגמא דנא בבקיאות וחריפות מופלאה, אשר תקצר היריעה מהכיל וקצר המצע מהשתרע, ומכיון שהוא ז"ל לא השאיר פינה וזוית שלא נגע בה, וגם הביא כמה פוסקים שלא

זכרנו לעיל, לפיכך ראיתי לנכון לסכם דבריו בקצרה, כי הנה בתחילת דבריו הביא שם דברי הטור בסימן קכ"א הנ"ל שהעיטור ס"ל דאפילו כלי חרס כקדרה דלאו בת יומא, כיון דאיסורא מדרבנן מגעילה ג' פעמים ודיו והביא ראיה מהירושלמי, ושכ"כ הרשב"א אלא שסיים הרשב"א שאפשר שלא הקלו אלא באיסורי דרבנן שאין להם עיקר, ושראוי לחוש שלא להקל בהם, וכתב השד"ח שמתבאר דלהעיטור בכל איסורי דרבנן מהני דהא אמר "קדירה שאינה בת יומא", ושכן היתה דעת הרשב"א, אלא דכיון דס"ל דדלמא יש לחלק בין איסור דרבנן שאין לו עיקר לשיש לו עיקר, לפיכך ראוי לחוש שלא להקל, והביא דברי הרב מראה פנים (פרק יא דמס' תרומות ה"ד בד"ה קדרה שבשל בה תרומה) דשקו"ט בדברי הרשב"א וכתב שמ"ש דה"ה לכל שאר איסורי דרבנן, לא מצאנו מי שסובר כן, והעיר עליו השד"ח שאכן מדברי העיטור הנ"ל מוכח כן, וגם הרשב"א עצמו כתב בתורת הבית הארוך שהראשון נראה לו עיקר, והיינו שמ"ש שה"ה בכל איסורי דרבנן נראה לו עיקר, ושוב הביא דברי הרב קורבן העדה בש"ק (בד"ה ובלבד) שהביא דברי הרשב"א והרא"ה הנ"ל דס"ל שרק בתרומה שאין לה עיקר מן התורה הקילו, ושכן נראה דעת הטור והש"ע (סימן קיג), ותמה עליהם כיצד נעלם מהם דברי הירושלמי הנ"ל דמפורש דאף בשאר איסורים של דבריהם הדין כן, שהרי חמץ יש לו עיקר מן התורה ואפילו הכי מתיר שאינו בן יומו, והביא שהערך השלחן (סימן תמז סק"ו) תירץ זאת, ועכ"פ מצאנו חברים טובים לדברי הרשב"א, ושוב הביא השד"ח דברי הכנה"ג בהגהות הטור (אות עו) שכתב שכוונת הרשב"א בתורת הבית הקצר שיש לחוש לאיסורין שיש להם עיקר מן התורה, אבל באיסורי דרבנן שאין להם עיקר מן התורה יש להקל, והרב צידה לדרך ס"ל שיש לחוש אפילו באיסורי דרבנן שאין להם עיקר, וסיים הכנה"ג שמדברי הש"ע הלבוש והרמ"א בסימן קי"ג מבואר דס"ל שבאיסורי דרבנן שאין להם עיקר, יש להקל, והעיר עליו השד"ח שמ"ש בדעת הצדה לדרך אינו מוכרח, ושוב העיר על כל האמור ממ"ש הר"ן שהביא רבינו בצלאל (באס"ז לב"ב בפרק המוכר את הספינה דף פז.)

שמשמע שהבין שהרשב"א ס"ל דמהני הגעלה לכל האיסורין אף שיש להם עיקר, והעיר על זה שכתב כן מפני שלא ראה דברי הרשב"א בתורת הבית הקצר ששם סיים שלא לחוש שלא להקל, ושוב תמה השד"ח שהרשב"א לכאורה סותר עצמו בזה שבתורת הבית הארוך (סוף ב"ג) כתב, והלכך צריך בשפחות שלנו שרגילות לבשל לעצמן בקדרה שלנו שיניח ישראל ע"ג האש או שיהפך קודם שיגיע למאכל בן דרוסאי דאי לא הקדרה שנתבשל בה והקערה שנאכל בה אסורה, דכל שהמאכל אסור הכלים שבלעו ממנו אסורים, אם של חרס ישבור, ואם של כלי שטף יגעיל כדרך כלים שבלעו מן האיסורין,

וזה היפך מ"ש להלן בשער ד' בית ד' הנ"ל, ושוב הביא דברי הכנה"ג שעמד על סתירת הרשב"א, וכתב השד"ח שהכנה"ג לא העיר כל מה שהוא העיר אלא אך ורק על סתירת דברי הרשב"א בין מ"ש בארוך לקצר, וכתב ע"ז השד"ח, דזה לא קשיא, שי"ל ששוב נתיישב בדבר ולא רצה לסמוך על מה שנראה לו עיקר בארוך, שוב תמה על הכנה"ג מדוע הקשה שדברי הרשב"א סותרים ולא הקשה שדברי מרן ז"ל סותרים בדברי הרשב"א, עיין שם מה שהעיר בזה, ושוב הביא השד"ח דברי חידושי יד אברהם (סו"ס קיג) שהעיר על באר הגולה שציין שהמקור לדברי מרן ז"ל שם בסעיף קי"ג הינו ברשב"א והקשה על זה שהרי הנימוקי יוסף הביא שהרשב"א היקל רק בתרומה שהוא מדרבנן ואיסורו אינו שווה בכל מקום, וכתב השד"ח שנעלם מהרב הנזכר דברי מרן ז"ל בב"י שכתב במפורש שמקורו בדברי הרשב"א, וסיים השד"ח בשם הגאון בית שלמה (חיו"ד סימן קפו) שאחר שפלפל בזה בנידונו סיים וכתב דהלב מהסס, לפי שמרן בש"ע לא פסק דין זה דהגעלת כלים ג' פעמים לכלי חרס באיסור דרבנן שאין לו עיקר אלא גבי בישולי גויים, ואם כן יש לומר דשמא דוקא בבישולי גויים שדעת הרא"ה שאין הכלים צריכים הכשר משום דלא גזרו משום חתנות בפליטת כלים, ולכן אף דיש סוברים דגם בבישולי גויים צריכים הכלים הכשר מכל מקום מקילינן בהגעלה שלושה פעמים לכלי חרס אף באיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, הרי על כל פנים בבישולי גויים לדעתו אין צריך הכשר ואין עלינו לתפוס חומרות השתי סברות, לכן פסק דמהני בבישולי גויים שהוא איסור דרבנן שאין לו עיקר, אמנם בגבינות גויים שפשוט שהכלים צריכים הכשר מפני דהוי איסור גמור, י"ל דלדעת מרן לא מהני הגעלה שלשה פעמים אף שהוא איסור דרבנן שאין עיקרו מן התורה וכדעת הרא"ה שסובר כן ומסיק ומכל מקום כיון שהוא רק איסור דרבנן ואינו בן יומו והפסד מרובה נראה ברור להתיר הכלי חרס, עכ"ד.

אתה הראת לדעת שמלבד שהרא"ה ועוד ראשונים ס"ל שאף בדבר שאין לו עיקר מן התורה יש להחמיר, עוד בה, שהרב בית שלמה ס"ל שאף למ"ד שבדבר שאין לו עיקר מן התורה יש להקל, היינו דוקא בבישולי גויים ותרומה דאינהו קיל טפי, אבל בשאר איסורי דרבנן יש להחמיר, וא"כ בודאי שאין להקל בנ"ד באיסור חמץ מפני שעיקרו מן התורה . והדין כן אפילו בכלי חרס שלא נשתמשו בו על האש ממש אלא בכלי שני [אולם אם השתמשו בכלי חרס בכלי שלישי (דהיינו שמוזגים מהקדרה ע"י מצקת למגש, ומהמגש לצלחת) יש להקל להכשירה על ידי עירוי מכלי ראשון], הנה הטור (סימן תנא) כתב שלא מהני הכשר לשום כלי חרס שנשתמש בהם בחמין אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכן רותחין, וכתב הב"י שם, פירוש אפילו לא נשתמש בכלי

חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק. וכן הרמב"ם בפרק ה' (הכ"ה) השוה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמשו בו בכלי ראשון, עכ"ל. ולפ"ז מ"ש בש"ע (שם ס"א), "אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכה רותחין", פירושו, אפילו לא עירה מהקדרה לתוכה רק לכלי אחר ואח"כ הניח כלי זה בתוכה וכמ"ש לבאר בב"י. ולפי דרכנו למדנו שמ"ש הרמ"א בהגה, "ויש אוסרים אפילו בכלי שני (המגיד פ"ה)", לפרש דבריו אתא. ואמנם בדרכי משה (סק"א) אחר שהביא שהמגיד משנה ס"ל הכי, סיים וכתב שמ"ש הב"י שכ"ד הטור לא נהירא דודאי בכלי שני אית ליה תקנה לדעת הטור משום דאינו בולע אלא בכלי ראשון או ע"י עירוי שהוא ככלי ראשון, ע"ש. מ"מ אין כוונתו לומר שאין הלכה כמותו שהרי הביא בתחילה שכן ס"ל המגיד משנה, אלא ר"ל שמה שהבין מרן בדברי הטור אינו מוכרח וכאמור.

כל קבל דנא, חזי הוית למג"א (שם סק"ג) שאחר שהביא דברי הדרכי משה הנ"ל כתב בזה"ל: ול"נ דאף הרמב"ם לא אסר אלא בעירוי, שגבי כלי מתכת כתב שנשתמש בהן בכ"ש כגון קערות וכוסות כו' נותן עליהם מים רותחין, עכ"ל. וקערות תשמישן ע"י עירוי. ועוד מדכתב נותן עליהם מים רותחין משמע דהגעלה, צ"ל ע"י עירוי, א"כ ע"כ מיירי שתשמישן ע"י ערוי והא דקרי ליה כ"ש משום דלאחר שעירה לתוכו הוא כ"ש, וכ"כ הרי"ף ובכלי חרס כתב ג"כ כגון קערות וכו', וכ"ד הרב"י שהשמיט דין כ"ש אלמא הדר ביה וכו', עכ"ל. ומבואר דס"ל שמרן ז"ל בכותבו הש"ע נרגש בהערת הדרכי משה הנ"ל ושגם מדברי הרמב"ם הדבר אינו מוכרח, ולכן לא כתב בש"ע במפורש שהדין כן אפילו בכלי שני אלא כתב "אפילו של ע"י האור אלא שעירה לתוכה רותחין".

ומכל מקום, כל היד המרבה לבדוק בדברי האחרונים ז"ל ישר יחזה פנימו שכבר עמדו על דברי המג"א הנ"ל, כי הנה בספר חק יעקב (שם) העיר על דבריו כאמור דכיון שמרן ז"ל פירש בב"י לשון הטור דעירוי דנקט היינו כלי שני והעתיק לשונו בש"ע אלמא דהכי ס"ל, ע"ש. וגם בספר יד אהרון (הגב"י) העיר על דברי המג"א כאמור. וכ"כ הנהר שלום (שם סק"ב). וכ"פ להלכה הפר"ח (שם סק"ח), וכיו"ב כתב המאמר מרדכי (שם ס"ק יב).

אלא שמצאתי למרן מופת הדור רבינו עובדיה יוסף נר"ו בשו"ת יבי"א ח"ג (או"ח סימן כד אות ב) שכתב בנידונו בזה"ל: ולכאורה היה נראה עוד לומר דאף בב"י לא כתב כן אלא להטור גופיה דס"ל דכלי שני אוסר בדיעבד גם בעלמא וכדמסיק בב"י יו"ד (ר"ס קה) הנ"ל, ומשו"ה לא חש לפרש כאן דעת הטור אליבא דהלכתא, הגם שלשונו בסימן תנ"א יסבול זאת, שהרי סיים אלא שעירה לתוכן רותחין, וכן באמת תפס עליו הרמ"א בד"מ

שם, אלא שבב"י נסמך על דבריו שביו"ד (ר"ס קה) הנ"ל. וגם הרמב"ם מצינו להאחרונים שמפרשים דעתו לאסור בכ"ש אף בדיעבד, וכמ"ש העה"ש יו"ד (סימן סח סק"ו), אבל לקושטא דמילתא דעת מרן להקל בזה כמו שפסק ביו"ד להתיר בדיעבד, ודו"ק היטב. ואמנם דברי הרמ"א לכאורה סותרים זא"ז, שבסימן תנ"א (ס"א) הגיה ע"ד מרן ויש אוסרים אפילו בכלי שני, ומשמע שמחמיר אף בדיעבד וכמ"ש הפמ"ג (א"א ס"ק יג), ואילו בסימן תמ"ז (ס"ג) נראה שמעיקר הדין נוטה להקל בכ"ש בדיעבד מיהא, אבל לפמש"כ קודם לכן דהואיל ואפשר להשתמש בכ"ח אחר הפסח האי נמי חשיב כדין לכתחלה, א"ש ודו"ק, עכ"ל.

ואחר קידה חמש מאות ונשיקות כפי רבינו הגדול, לפענ"ד דדוחק גדול לומר דבב"י לא כתב כן אלא להטור גופיה דס"ל דכלי שני אוסר בדיעבד, שהרי כתב שם שכן דעת הרמב"ם בלא שום חולק, ועוד שבשולחנו הטהור העתיק לשון הטור מלה במלה וכלל גדול בידינו שיש לפרש דבריו בש"ע כמו שפירש בב"י, ובאמת שהמעיין בדברי האחרונים ישר יחזה פנימו שגם הם ז"ל הבינו כמ"ש בס"ד כמבואר בספר יד אהרון (סימן תנא הגב"י) ובפר"ח (יו"ד סימן סח ס"ק יח) ובחק יעקב (סימן תנא סק"ח) שכתבו כן בדעת מרן ז"ל.

ובאשר למ"ש מרן הראש"ל נר"ו דכלי שני אוסר בדיעבד גם בעלמא וכדמסיק בב"י יו"ד (ר"ס קה), הנה אע"פ שאמת נכון הדבר דקי"ל ביו"ד סימן ס"ח (סעיף יא) וסימן ק"ה (ס"ב) דכלי שני אינו מפליט ומבליע ורק לכתחילה יש ליזהר בזה, מכל מקום הרואה יראה ששערי תירוצים לא ננעלו שכבר כתב המאמ"ר (שם ס"ק יב) שנראה שהעיקר כדברי הב"ח (סימן תסז סק"ח) שכתב דנהי דכלי שני אינו מבשל ואינו מבליע ומפליט, מ"מ מאיסור משהו לא נפיק והלכך בחמץ שאיסורו במשהו אסור, יעו"ש, ובזה מתיישבים דברי מרן ומור"ם ז"ל, ע"ש. וכיו"ב כתב בספר יד אהרון (שם) דשמא בחמץ רצה להחמיר, ע"ש. וכיו"ב כתב הש"ך (סימן קה סק"ה). מה גם שמרן ז"ל ביו"ד סימן ק"ה הביא מחלוקת ראשונים מערכה לקראת מערכה האם כלי שני מפליט ומבליע, ואעפ"כ באו"ח סימן תנ"א הביא דברי הטור והרמב"ם ללא חולקים, ומוכח מזה שיש לחלק בין שני הנידונים וז"פ.

ואחר הדברים האלה בקודש חזיתיה למשנ"ב "איש מצליח" בהערות שבסוף הספר (עמוד מח ואילך) ושם הביאו מחלוקת הראשונים בזה ושדברי מרן ז"ל לכאורה סתראי נינהו, ושהמג"א כתב שמרן ז"ל חזר בו בש"ע סימן תנ"א ממ"ש בב"י, וס"ל שכלי חרס שבלע בכלי שני יש לו תקנה על ידי עירוי, והעירו על דבריו דמאחר שבב"י פירש לשון הטור

דעירוי דנקט היינו כלי שני, ובש"ע העתיק לשון הטור, אלמא דהכי ס"ל, ושכן העירו האחרונים הנ"ל, ושוב הביאו דברי היבי"א הנ"ל והעירו על דבריו כמ"ש לעיל בעניותין, ואסיפא דמילתא העלו להחמיר, עש"ב. ועיקר.

ומכל מקום נראה שאם השתמשו בכלי חרס בכלי שלישי (דהיינו שמוזגים מהקדרה ע"י מצקת למגש, ומהמגש לצלחת) יש להקל להכשירה על ידי עירוי מכלי ראשון, כי הנה המשנה ברורה (סימן תנא ס"ק יא) כתב על דברי הרמ"א הנ"ל שבדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני (כגון כפות וכיוצא בזה) יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אם הוא אינו בן יומו שהוא נותן טעם לפגם שכמה פוסקים מקילין בו גבי חמץ, ושם בשער הציון (ס"ק יא) הביא מחלוקת אחרונים בזה, וסיים: "אכן בכלי שלישי בודאי יש להקל אף כשהוא בן יומו", ע"ש. ומבואר מדבריו שעכ"פ כלי חרס שבלע בכלי שלישי יש לו תקנה ולכן יש להקל בדיעבד ואפילו בבן יומו, ועיקר, בפרט שבלאו הכי כבר נתבאר לעיל שיש מקילים להכשיר אפילו כלי חרס שבלע בכלי שני. או שהכלי חרס מצופה בזכוכית, בפסחים (ל:), איתא, הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא? ואסיקנא דשיעי בלעי ואסירי. והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. ומאי שנא לענין יין נסך, דדריש מרימר: מאני דקוניא, בין אוכמא בין חיורי ובין ירוקי, שרי. וכי תימא: יין נסך, דרבנן, חמץ דאורייתא. כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. אמר ליה: זה תשמישו על ידי חמין, וזה תשמישו על ידי צונן, ע"כ. ומבואר שקוניא אסור בפסח ולא מועיל לו הגעלה מפני שמשתמשים בו בחמין. ונחלקו הראשונים מהו קוניא, כי הנה רש"י (שם ד"ה קוניא) פירש שהוא פלומי"ר בלע"ז (היינו מצופה בשכבת עופרת) ושל חרס הוא וטוח באבר. וכן פירש הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ה הכ"ה), וכ"ד השאילתות (מטות שאילתא קלז). אולם ר"ת (תוס' ע"ז לג: סוד"ה קוניא כתובות קז: ד"ה תני) פירש דהיינו דוקא בהיתוך של זכוכית לפי שהוא מן החול ככלי חרס, אבל היתוך עופרת מותר בהגעלה ככלי מתכות. וכן כתב סמ"ג (סימן ע"ח לאוין ל:). וכן הוא בערוך (ערך קניא) ובראב"ש (פסחים פ"ב ס"ח). ומרן ז"ל פסק בש"ע (סימן תנא סעיף כג) כדברי ר"ת ודעימיה שכלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס. וכיון שאסור להשתשמש בו יש להצניעו בפסח במקום שאין רגילות לילך לשם כדי שלא יבוא להשתמש בו בפסח, הנה בפסחים (ל.), אמר רב, קדירות בפסח ישברו. ואמאי? לשהינהו אחר הפסח, וליעבד בהו שלא במינן, גזירה דילמא אתו למיעבד בהו במינו. ושמואל אמר: לא ישברו, אבל משהי להו לאחר זמנו, ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו, ע"כ. ופסק הרי"ף (ח.), והלכתא כוותיה דשמואל דקאי כרבי שמעון. וכן

פירש"י (פסחים ל.), רב לטעמיה, דאמר, חמץ אף לאחר זמנו אסור בהנאה כר' יהודה, ואית ליה במשהו, וקסבר נותן טעם לפגם, אסור, ולית הלכתא כוותיה מתרי טעמי, חדא: דאוקי רבא הלכתא דתערובת לאחר זמנו מותר כר' שמעון, והאי פחות מתערובת הוא, ועוד, דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר, וזה משעברו עליו ימי הפסח, הופג טעמו בדופני הכלי. עכ"ל. וכ"פ הטוש"ע (סימן תנא ס"א). וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח. וכמ"ש הרא"ש (פסחים פרק ב סימן ו) שצריך לשומרן במקום שאין הרגל מצויה שלא יטעו להשתמש בהו בפסח, והביאו הטור בסימן תנ"א והוסיף שטוב לסוגרן בחדר ולהצניע המפתח, ע"ש. והובא להלכה בש"ע (שם ס"א).

הכשר לכלי חרס כשהאדם לא חס עליו

יז. מה שנתבאר בסעיף הקודם שלכלי חרס לא מועיל הכשר היינו אפילו אם ימלאו את כל הכלי בגחלים שהואיל והוא חס עליו שלא יבקע ממילא לא יכשירו כראוי, וגם אדם שאינו חס על הכלי אינו רשאי להקל בזה, ומכל מקום אם אדם שלא חס על הכלי הכשירו ובישל בו דבר מאכל אפשר לאוכלו אפילו לכתחילה, ואפילו אם הכלי חרס היה בן יומו. הנה בפסחים (ל:) אחר דאמרינן דקדרות בפסח לא מהני בהו היסק משום דהיסקן מבחוץ, שאלו "וכי תימא ליעביד לה הסקה מבפנים", ומבואר שיש אפשרות להפליט האיסור אף בכלי חרס על ידי הסקתו כראוי, וכן מבואר בגמ' זבחים (צו.), אלא שהגמ' סיימה שם שאין לעשות כן, "דלמא חייס עלה משום דפקעה", ופירש רש"י חייס עלה, ואי שרי לה על ידי היסק פנים מורה היתר וסמיך אהיסק בחוץ. ור"ל שאם נתיר על ידי היסק מבפנים ממילא בעל הכלי יחוס עליו ואז יתיר לעצמו היסק מבחוץ וזה לא מהני כלל. וכ"פ הטוש"ע (סימן תנא ס"א) וז"ל: אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכה רותחין, ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חייס עלייהו שמא פקעי (פירוש שמא יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא, עכ"ל.

אלא שיש מקום בראש לבדוק מה הדין במי שלא חייס עלייהו האם יכול להכשירם או לא, כי הנה הראב"ד בספר תמים דעים (סימן לה) כתב שכפות של קרן צריכות הגעלה ואינן בנות הגעלה משום דחייס עלייהו דמפסדי ברותחין, "ואי לא חייס, יגעיל בהכשר", עכ"ל. ומבואר מדבריו דאי לא חייס רשאי להכשירו אפילו לכתחילה. ואילו הריטב"א בחידושיו (פסחים ל:) כתב וז"ל: ליעבד להו הסקה חייס עלייהו דלמא פקע, וכתב הרי"ט ז"ל, ומיהו בדיעבד אפשר דמהני להו כי לא מצינו שגזרו איסור בדבר, עכ"ל. וכן הוא בשאילתות (מטות סימן קלז) ובראי"ה בחידושיו (חולין עמוד קצב). וכיו"ב כתב המאירי

(פסחים ל.) שבדיעבד מיהא יראה שהוכשרו, ע"ש. ומבואר דס"ל להריטב"א ודעימיה שלכתחילה אין לעשות כן. ואע"פ שהריטב"א והמאירי כתבו בלשון בדיעבד הוכשרו, מ"מ המעיין בדבריהם יראה שאין כוונתם לומר שבדיעבד אחר שבישלו בכלי חרס שהוכשר יש להקל, אבל אם לא בישלו בכלי אין להתיר, אלא ר"ל שאע"ג שלכתחילה אין נכון להכשירם, מכל מקום מי שלא ידע את הדין והכשירן מותר להשתמש בו אפילו לכתחילה. אלא שהריטב"א (פסחים ל:), סיים שם, שהרשב"א ז"ל אסר אפילו דיעבד. ובשיירי כנה"ג (הגב"י אות ט) כתב שמדברי ספר המנהיג לגבי כלי קרן מבואר שאפילו מי שאומר שאינו חייס לא מהני הכשר, ע"ש. וכן משמע קצת מדברי הרא"ש (פסחים פרק ב סימן ז) שכתב בזה"ל: אבל קדירות אפילו מלינהו גומרי אסירי משום דחייס עלייהו דילמא פקעי ולא עביד להו היסיקא שפיר, עכ"ל. ומסתימות לשונו משמע דלא מהני אפילו בדיעבד.

נמצינו למדים, שלדעת הראב"ד מי שלא חייס על כלי חרס רשאי להכשירו אף לכתחילה, ולדעת מהרי"ט, השאילתות, הרא"ה, המאירי (פסחים ל.) לכתחילה אין נכון להכשירם אפילו דאינו חייס, מ"מ מי שלא ידע את הדין והכשירו מותר להשתמש בו אפילו לכתחילה, ולדעת הרשב"א, המנהיג, וכ"מ מהרא"ש, אפילו בדיעבד לא מועיל הכשר לכלי חרס בכהאי גוונא.

ויצאתי לחפש'י בדברי האחרונים ז"ל ומצאתי לשיירי כנה"ג הנ"ל שכתב גבי כלי קרן שאין להם תקנה אפילו לא חייס. והסכימו לדבריו הפר"ח (או"ח סימן תנא ס"ז) והחמ"מ (סט"ז) והרב זכור לאברהם (דף צ ע"ב), ומינה לענין כלי חרס. וכ"כ במפורש המאמ"ר (סק"ד) לענין כלי חרס. וכן העלה הפמ"ג במשב"ז (סק"ב) ובאשל אברהם (ס"ק יט), וע"ע במ"ש במשב"ז (סוף הסימן ד"ה כלי חרס). ומאידך החמ"מ העלה שם שאחר שהכשירו אפשר להשתמש בכלי בדיעבד. וכ"כ בערוך השלחן (שם ס"כ).

ועתה הבוא נבוא לדבר ה' זו הלכה, הנה מכיון שמדברי הרשב"א, המנהיג, והרא"ש מבואר שאפילו בדיעבד לא מועיל הכשר לכלי חרס, א"כ בודאי אין להקל בדבר לכתחילה, מה גם שהראב"ד יחידאי בזה שהרי גם המאירי ודעימיה ס"ל שלכתחילה אסור לעשות כן ורק בדיעבד יש להקל, ואע"פ שלכאורה לפ"ז יש לפסוק כדברי המאירי ודעימיה שהוא סברא מציעתא, מכל מקום מכיון שמדברי המאמר מרדכי (סק"ד) מבואר להדיא שאם ליבן כלי חרס ובישל בו, התבשיל אסור אפילו בדיעבד, משום שעכ"פ עבר על תקנת חכמים, כיעו"ש. וכ"כ במפורש הפמ"ג (משב"ז סק"ב), א"כ בודאי אין לעשות מעשה היפך דבריהם ולומר שאם לא ידע את הדין והכשירו מותר להשתמש בו אפילו

לכתחילה, בפרט שיש לומר שלדעת הרשב"א ודעימיה שאסרו הדבר אפילו בדיעבד, ר"ל אפילו אם כבר בישלו בו.

ומכל מקום מכיון שמצאנו ראינו שהראב"ד מתיר הדבר אף לכתחילה, והמאירי ודעימיה מתירים עכ"פ בדיעבד, לפיכך נראה שאם כבר בישלו איזה תבשיל בכלי חרס שהכשירוהו, אפשר לאוכלו אפילו לכתחילה, ולא מבעיא אם הכלי אינו בן יומו, אלא אפילו הכלי בן יומו יש להקל, בפרט שאפשר שגם הרשב"א מודה בזה ומה שאמר שאסור אפילו בדיעבד היינו שאפילו מאן שלא חייס והכשירוהו אין להקל לבשל בו, אבל אם נתבשל בו גם הוא ז"ל יודה שמותר לאוכלו בדיעבד.

ובקודש חזיתיה במשנ"ב איש מצליח (בהגהות שבסוף הספר, עמוד עז) שדנו בזה והביאו דברי הראב"ד והמכתם הנ"ל שמשמע מדבריהם דאי לא חייס יגעיל בהכשר, ושהכנה"ג והאחרונים הנ"ל ס"ל שאינו מועיל אפילו בדיעבד, ושהחמ"מ ס"ל שעכ"פ מהני בדיעבד, ושוב הביאו דברי כל הראשונים הנ"ל וסיימו בזה"ל: ולפי ענ"ד בהגלות נגלות דברי המאירי והריטב"א דאפילו כלי חרס שהסיקו מותר בדיעבד, א"כ בודאי שאין לאסור התבשיל שנתבשל בו, ואפשר שגם הרשב"א מודה לזה, אבל לבשל בכלי לכתחילה, נכון לחוש לדעת הרשב"א שאוסר בכלי חרס, עכ"ל. והוא כדברינו בס"ד. וגם להלן בסעיף ז' גבי כלי קרן שכתב מרן ז"ל שיש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דלמא חייס עלייהו, כתבו במשנ"ב הנ"ל (שם עמוד פה) כעין זה, עש"ב.

הכשר לכלי חרס שבלע בצונן

יח. אף על פי שנתבאר שכלי חרס לא מועיל לו הכשר, מכל מקום אם נשתמשו בכלי חרס בחמץ צונן וכגון שהיה בו דבר 24 שעות ונכבש שם, אף על גב שהכלי נאסר וכמו שנתבאר לעיל בסעיף י"ב, מכל מקום יש תקנה להכשירו על ידי הגעלה בכלי ראשון או על ידי עירוי ג' ימים במים צוננים, באופן שימלא בו מים צוננים למשך 24 שעות, ואחר כך ישפכם, ויחזור וימלאם מים למשך 24 שעות, ואחר כך ישפכם, ושוב יעשה כן פעם שלישית, ואז הוכשרו להשתמש בהם בפסח, הנה הטור (סימן תנא) כתב בזה"ל: רגילין באשכנז ליתן שכר של שעורים בחביות של חרס, והתיר רבינו יואל ליתן בהן יין בפסח ע"י הגעלה, דהא דאמרינן כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, היינו דוקא כשבלע ע"י האור, אבל בצונן סגי להו בהגעלה, ל"ש אם מזופף או אינו מזופף ועירוי ג' ימים הוי כמו הגעלה, ע"כ. ומיהו בפ"ב דע"ז מוכח דעירוי לא עדיף כהגעלה ומדברי רב האי יראה דלא מהני להו הגעלה לכלי חרס אפילו נשתמש בו בצונן, שכתב: עריבה של חרס

שלשין בה כל השנה ובשעת הגתות הדיחו אותה יפה ודרכו בה ענבים או הניחוה תחת הצינור לקבל בה היין, אותו היין אסור לשתותו בפסח שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון, הלכך אם ידוע אותו היין אסור לשתותו בפסח אבל בספיקא כי האי מילתא לא חיישינן, ע"כ.

וכתב הבית יוסף שם, שכן כתב המרדכי בפרק כל שעה (סימן תקסו) וזה לשונו: רבינו יואל התיר קדרות של חרס שנותנין בהם שכר כל השנה ואפילו מכניסו לקיום דמותר בהגעלה להשתמש בפסח מדקאמר בעבודה זרה (לג:) ובפסחים (ל:) דמאני דקוניא דמשוי תלמודא חילוק בין יין נסך לחמץ, ומשני זה תשמישו בחמין וזה תשמישו בצונן, ולא גרע יין מחמץ בפסח צונן אפילו מכניסו לקיום דמותר בהגעלה כדאמרינן בירושלמי (סוף פרק ב): הני גרבי דכותחא ממלאן שלשה ימים מעת לעת ומערן כל היכא דמהני עירוי הוא הדין רתיחה כדאמרינן בפרק בתרא דעבודה זרה (עה.) הרוצה לטהרם מיד מגעילן ברותחין ודיו, עכ"ל. ומה שהקשה עליו רבינו מדמוכח בפרק בתרא דעבודה זרה דעירוי לא עדיף כהגעלה, לא קשה מידי, דהא לא יליף רבינו יואל עירוי מהגעלה אדרבה להגעלה יליף מעירוי, ועירוי פשיטא ליה דמהני כמפורש בירושלמי. ומה שהביא ראיה מדברי רבינו האי, לומר דהגעלה לא מהני לכלי חרס אפילו נשתמש בהם בצונן היינו מדבעריבה שלשין בה דהוי תשמישה בצונן כתב שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון, ומכל מקום דברי רבינו האי אינם מקושרים יפה שמאחר שלא עשו שום תיקון לעריבה זו לא הוה שייך למימר שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון, ועוד שדבריו תמוהים שאסר יין שנתן בצונן בעריבה שלא נשתמשו בה חמץ אלא בצונן וכמו שכתבתי בסימן תמ"ז (קצ: ב"י ד"ה כתב רבינו). והגהות מיימון בפרק ה' (דפוס קושטא שם) כתבו כלי מזופף שקיבל חמץ די לו בעירוי שלשה ימים כדאמרינן בירושלמי (שם) ואם אינם מזופפים מגעילם, וכתב ריב"א שילבן אבנים וישימם בהם וישפוך עליהם מים רותחים, אכן הר"מ כתב דדי להם שיערו לתוכם מים רותחים ומגלגלים בהם אף על פי שהוא יותר מכלי שלישי או רביעי והוא הדין כשמעבירים המים [מן האש] ושופכים בחבית אפילו אם הניחו הרתיחה אחרי שלא נשתמש בהם כי אם על ידי צונן, עכ"ל. וכתב עוד (הגהות מיימוניות דפוס קושטא הכ"ה) וכלי חרס שתשמישו בצונן מותר בהגעלה או על ידי עירוי ובהגהות אשיר"י כתבו בפרק אין מעמידין (ע"ז סימן כד) דקדרה של חרס שנותנין בה שכר כל השנה והגעילה מתיר ר"מ ליתן בה יין בפסח משום דתשמישו על ידי צונן ורבינו אפרים מתיר אפילו בלא הגעלה משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דשכר גופיה לאו חמץ גמור הוא אלא על ידי תערובת, וחבית המזופפת שנתנו בה שכר מתיר רבינו

אפרים על ידי שכשוך ליתן בה יין בפסח, ור"מ אוסר אפילו אם השירו זפתן באור והני מילי לכתחלה, אבל בדיעבד בכולהו שרי אפילו לא הגעיל ולא השיר זפתן וכגון שאינו בן יומו דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר אפילו בפסח, עכ"ל. והמרדכי כתב בפרק כל שעה (סימן תקסז) בשם אור זרוע (ח"א סימן תשעט, פסקי ע"ז סימן קעה) להתיר לכתחלה בחבית של שכר להדיחה במים ולנגבה ולתת בה יין ודבש לצורך הפסח משום דטעם השכר בטל בששים קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח, ואין להחמיר לשער בכל החבית כדאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין צז:) גבי קדרה, דשאני הכא דהיתרא בלע הילכך משערין כפי מה שהיתה פולטת ובטל בששים, עכ"ל, וכבר כתבתי בסימן זה (קצד: ד"ה כלים) דטענה זו דהיתרא בלע לא מהניא לדעת רוב הפוסקים, עכ"ל הב"י.

ומה שהזכיר הב"י למ"ש בסימן תמ"ז, כוונתו למה שהעיר על דברי רבינו האי, שדבריו תמוהים דלמה אסר לשתות אותו היין בפסח דכיון שלא נתן אותו היין בעריבה אלא בצונן למאי ניחוש ליה, דצונן אינו מבליע ולא מפליט כמו שכתב רבינו בשם הרא"ש גבי גבינה לחה בפסח וכמו שאכתוב בסמוך בשם ספר מצוות קטן, ואפשר שמפני כך לא כתב רבינו דברי רבינו האי בסימן זה דמשמע ליה שהם דלא כהלכתא ולא כתבם בסימן תנ"א אלא ללמוד מהם שכלי חרס לא מהני ליה הגעלה אפילו נשתמש בו בצונן, ע"ש, וסיים בדברי המרדכי הנ"ל, ע"ש. ועיין בב"ח (שם) מה שכתב ליישב בזה.

ובשולחנו הטהור (שם סעיף כא) כתב בזה"ל: חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים, מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים, עכ"ל. ומבואר דס"ל כר' יואל וכל קדושים עימו דס"ל שיש תקנה לכלי חרס שבלעו חמץ בכבישה וכיוצא בזה, על ידי שיגעילם או יכשירם ג' פעמים. ודין עירוי ג' פעמים שכתבנו בפנים נתבאר בש"ע סימן קל"ה (סעיף יב) גבי כלי שבלע מיין נסך, ומקורו טהור בפרק אין מעמידין (לג.) שהורה רבי אמי הלכה למעשה ממלאן שלשה ימים ומערן והוסיף רבא שצריך לערן מעת לעת, ע"ש. ועיין להלן בהערה 53 ובהערה 69 שיתבאר בס"ד כיצד לכאורה למדו כן מדין כלי יין נסך שהוא קל יותר מאיסור חמץ כידוע, ע"ש. ואם נשארו המים בתוכם כמה ימים ולא שפכם, לא עלו לו אלא ליום אחד בלבד. וכמ"ש הרשב"א בתורת הבית (הקצר ב"ה ש"ו סד:) שאם נשארו המים בתוכם כמה ימים ולא שפכם, לא עלו לו אלא ליום אחד בלבד, ע"ש. וכ"פ בש"ע (סעיף כא). ואחר הכשרתם מותר להשתמש בהם אף בחמין, וכמ"ש המשנ"ב (שם ס"ק קיז) דהא דאמרינן כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם היינו דוקא כשבלע ע"י האור, אבל בצונן סגי להו בהגעלה, ולפי טעם זה אפילו בחמין מותר להשתמש בו אחר הגעלה או עירוי, ושם בשער הציון (ס"ק קמו) כתב שכן משמע מסתימת הפוסקים, וכמו גבי יין

נסך דתשמישו בצונן מסתברא דלאחר הגעלה מותר להשתמש אפילו בחמין, כן הוא הדין בענייננו, ומהט"ז משמע לכאורה דאינו מתיר רק בצונן, וצריך עיון, ע"ש. ואפשר לעשות כן אפילו אם הכלי הינו בן יומו מבליעת החמץ, אלא שטוב להכשירו לאחר שעברו 24 שעות מהכבישה. אע"ג שהגאון מהר"י טייב בספר ערך השלחן (יו"ד סימן קלה סק"י) העלה דשרי אפילו בכלי בן יומו ושכן הסכמת רוב הראשונים, עש"ב. וכ"כ הגר"ז והט"ז וכמ"ש בשמם בשער הציון (סימן תנא ס"ק קמז), ולכאורה אית לן למינקט כוותייהו. מכל מקום ראיתי אחר רואי להגאון ר' ישועה שמעון חיים עובדיה זצ"ל בשו"ת ישמח לבב (חיו"ד סימן כו) שנתקשה בענין כלי חרס שתשמישו בצונן ע"י כבישה, שמנהגם להכשירו גם בשאר איסורים ע"י מילוי ועירוי ג' ימים רצופים במים מחולפים כמ"ש מרן יו"ד סימן קל"ה לענין כלים של יין נסך, וכתב שצריך לדעת מנהג זה על מה אדניו הוטבעו, יען שהש"ך שם סקל"ג כתב שלא נזכר הכשר זה בש"ס ופוסקים אלא לענין יין נסך דוקא, משום שהמים מפיגים טעם היין, אבל בשאר איסורים לא מהני ולא מידי, ותחילה וראש רצה ליישב המנהג על פי מ"ש הש"ך ליישב דברי הטור ושו"ע באו"ח סימן תנ"א (סעיף כא) בחביות של שכר, שפסקו שם דיש להם תקנה ע"י הגעלה או מילוי ועירוי ג"י, ותירץ הרב ז"ל דאפשר שלא הקילו בחמץ אלא בשאינם בני יומם דתו ליכא איסורא דאורייתא. ועוד תירץ דבחמץ יש להקל משום דהיתירא בלע יע"ש. וכתב הרב ישמח לבב שתירוץ זה האחרון ודאי דלא מהני לדידן שהרי כתב הרב ב"י שם דרוב הפוסקים סבירא להו דחמץ שמו עליו ואיסורא בלע מקרי יעו"ש. ועל כורחך תירוץ הראשון עיקר ועליו אנו סומכים משום דעל הרוב יהיו הכלים אינן בני יומם, אבל לכלים שעדיין הם בני יומם לא מהני הכשר זה בשאר איסורים כמ"ש הש"ך, ושוב הביא להרב עה"ש ז"ל ביו"ד (סימן קל"ה אות יו"ד ד"ה עוד) שהביא לשון התוספות בזבחים והרמב"ן בחידושיו למס' ע"ז והרשב"א ז"ל, שכתבו דעירוי ג' ימים לא מהני בשאר איסורים, ויהבי טעמא משום דאין האיסור רותח, משמע להדיא דבאיסור צונן אף בשאר איסורים מהני עירוי ג' ימים כיין נסך.

ומסיק דדין זה תלוי בפלוגתא, דלפי הטעם שכתבו הר"ן והראב"ד והכלבו ביין נסך דמהני עירוי אינו מהטעם דהעירוי מפליט הכלי, דצונן אינו מפליט אלא מפני שמפיג טעם היין הבלוע בכלי, שלפי טעם זה ודאי דלא מהני אלא ביין נסך, אבל לא בשאר איסורים דבעינן שיפלוט הכלי וצונן אינו מפליט [והן הם דברי הש"ך ז"ל], אבל דעת התוס' והרמב"ן וגאוני צרפת והסמ"ג והרשב"א דעירוי מפליט הכלי עי"ש, א"כ ודאי דה"נ מהני עירוי לכלי שתשמישו בצונן אפילו בשאר איסורים, עכ"ל. וכתב הישמח לבב

שיש להוסיף על דבריו ז"ל גם סברת הטור בשם רבינו יואל באו"ח סימן תנ"א בההיא דחביות של שכר שכתב שם הטעם דמהני להו הגעלה ועירוי, דאע"ג דהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מדי דופיו לעולם, היינו דוקא כשבלע בחמין ככתוב וכלי חרס "אשר תבושל" בו ישבר, אבל לא כשבלע בצונן, יעו"ש ברבינו הטור ז"ל, הרי דס"ל דעירוי מפליט הכלי. ומשמע מסתמיות דבריהם ז"ל דאף באיסור דאורייתא ואף בכלי שהוא בן יומו מהני כיון שהעירוי מפליט הכלי כמ"ש, דרחוק הוא מאד להעמיד דבריהם רק באיסור דרבנן או בכלי שאינו בן יומו כמ"ש הש"ך ז"ל. חדא שאין זה במשמעות לשונם כלל. ועוד דא"כ מאי קא קשיא ליה לרבינו יואל ממה שהעידה התורה וכו', דההיא דוקא בכלי ב"י שלא אסרה תורה אלא קדירה בת יומה כמ"ש בשלהי מס' ע"ז, והוא ז"ל לא איירי לדעת הש"ך אלא בכלי שאינו בן יומו, ועוד דכיון דס"ל דעירוי מפליט הבלוע שבכלי תו אין סברא לחלק בין דאורייתא לדרבנן, וכן משמע מסתמיות דברי הרב עה"ש ז"ל הנ"ל דאין לחלק בזה. ושוב הביא מ"ש הערך השלחן בספרו חקת הפסח (סימן תנ"א אות ח"י) שמשמע שסותר עצמו בזה, והעיר עליו, וסיים הישמח לבב שהעיקר כמ"ש בספר ערך השלחן, ואסיפא דמילתא כתב בזה"ל: באופן דלענין דינא רבים אשר אתנו דסברי דמהני הגעלה ועירוי לכלי חרס שבלע בצונן. וכן נראה מדברי הט"ז באו"ח סימן תנ"א ס"ק כ"ב וכ"ג, וכמ"ש בשמו הרב חמד משה שם ס"ז, ועיין מש"ש באות י"ג. ועיין בב"י שם בסימן תנ"א שכ"כ הגמ"י והג"א ז"ל. אלא דכיון שאין הפסד בדבר הטוב והישר שאין להכשיר ע"י עירוי אלא לאחר עבור מעת לעת מן הכבישה לחוש לדעת הש"ך ז"ל ודעימיה דסברי מרנן דבשאר איסורים לא מהני אלא לכלי שאינו בן יומו. וגם הפרמ"ג במ"ז (או"ח סימן תנ"א אות כ"ג) כתב וז"ל: ולהלכה לדידן אף בצונן כל ששהה מעת לעת לא מהני הגעלה ועירוי ג' ימים ואין למידין קולא מיין נסך וכו', עכ"ל. וכ"כ עוד שם בדיני הגעלה בקצרה יעו"ש. לכן ראוי להחמיר לכתחילה כמ"ש, עכ"ל הרב ישמח לבב. ודבריו דברי טעם הם, ונקטינן כוותיה. וכל שכן אם רוצה להכשירו אחר זמן איסורו שבזה כתב החזו"א (או"ח סימן קכב סק"ב ד"ה ובמ"ב) שכל האמור לעיל היינו שמגעילו לפני זמן איסורו, אבל אם מגעילו אחר זמן איסורו והוא בן יומו לא מהני להו הגעלה לכו"ע, ואם הוא אינו בן יומו הש"ך מסתפק בזה, ואע"ג שהחזו"א שם העלה שלמעשה יש להקל במה שנסתפק הש"ך, מכל מקום לכתחילה יש להחמיר בזה וכאמור. ומכל מקום מכיון שיש חביות שנדבק בהם מאוד המאכל או שמרי השתיה וקודם ההגעלה או העירוי צריכים לנקותם ולנקרם היטב, לפיכך יש שנהגו שלא להשתמש בהם כלל, ומנהג נכון הוא, והמקילים בזה צריכים לנקות הכלי היטב היטב קודם הכשרו. וכמו

שהעיר בזה בדרשות מהרי"ל, והוב"ד בכה"ח (סופר, או"ח סימן תנא ס"ק רמג), והוסיף שם שכן כתב הרוקח (סימן רסב), הב"ח, הדרישה הט"ז (ס"ק כה) ועוד אחרונים, ובאות רמ"ד הביא הכה"ח עוד אחרונים שכתבן כן, ע"ש.

יט. מה שנתבאר בסעיף הקודם שאם נשתמשו בכלי חרס בחמץ צונן וכגון שהיה בו דבר 24 שעות ונכבש שם, יש תקנה להכשירו על ידי הגעלה, אין הכוונה שצריך להגעילו בתוך כלי ראשון שעל האש ככל הגעלה, אלא אפשר להגעילו על כלי ראשון שהוסר מן האש, בתנאי שהמים עדיין חמים בשיעור חום שהיד סולדת בו, כן כתב הפמ"ג בסימן תנ"א במשב"ז (סק"ט) ובאשל אברהם (ס"ק יט), והביאו בכה"ח (ס"ק קנ) וסיים והיינו אם היד סולדת בו כמ"ש לעיל אות מ"ז ואות ק"א. ופשוט. ולהלן בפרק ג' הלכה ט' ובהערה 18 יתבאר בס"ד שלדעת מרן ז"ל אין צריך שהמים יהיו על האש בשעת ההגעלה. ויש מקילים להגעילו אפילו על ידי עירוי מכלי ראשון, כן העלה החזון איש (או"ח סימן קכב סק"ב ד"ה ובמ"ב) והיה טעמו שבבליעת צונן סגי בעירוי מכלי ראשון, ע"ש. ונהגו להחמיר בזה, וכן נראה עיקר. כי הנה הפמ"ג (משב"ז שם) כתב שעל ידי עירוי אוסר אף בדיעבד, ודינו ככל בליעה. וכן הסכמת עוד הרבה אחרונים שהובאו בספר דרכי תשובה (יו"ד סימן קכא ס"ק יט). וכ"כ בספר יסודי ישורון ח"ו (עמוד קעב) והוסיף שכן המנהג, ע"ש.

הכשר כלי פורצליין, וכיור המטבח

כ. כלי פורצליין (פרפורי) דינם ככלי חרס, ואם נשתמשו בהם בחמין אין הגעלה מועילה להם כלל, תחילה וראש יש לציין כי בדברי הפוסקים מצינו כמה שמות לכלי פורצליין, יש הקוראים אותו "פורצליין" ויש הקוראים אותו "פרפורי" ויש הקוראים אותו "פרפורישׁ", וכולם היו לאחדים, כמבואר בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן סז) ועוד פוסקים.

והנה הדבר ידוע כי כלי פורצליין (פרפורי) דינם ככלי חרס שאין להם תקנה בהגעלה, כל שנשתמש בהם בחמין, וכמ"ש הרדב"ז בתשובה ח"ג (סימן תא) שהעלה כן אחר נסיון ובדיקה, ושכן מצא אח"כ בתשובה לאחד מן הגאונים שאסר להשתמש בהם בפסח, ודן אותם ככלי חרס ממש. ע"ש. ואמנם בשיורי כנה"ג א"ח (סימן תנא הגב"י אות ל) כתב, שבזמנו היה מנהג העולם לדונם ככלי זכוכית שאינם בולעים ולא פולטים כלל, ואפילו היו משתמשים בהם בחמין בכל ימות השנה בחמץ, היו משתמשים בהם בפסח בלי שום הכשר, וכן היו משתמשים בהם לבשר וחלב, כל שהם שלמים ואין בהם סדקים, וסיים, אבל מנהגי שלא להשתמש בכלי פרפורי ישנים בפסח, אפילו הם שלמים, אלא אם כן הם חדשים ממש, מפני שראיתי בימי חרפי תשובת הרדב"ז שאסר להשתמש בכלי

פרפורי ישנים בפסח, ע"פ נסיון, ששקל בפלס כמה משקל הכלי, ואח"כ הניחו בקדרת מרק רותחת, וחזר אח"כ ושקלו ומצא שהיה שוקל יותר מעט ממה שהיה מקודם. ומאז נהגתי שלא להשתמש בפסח בכלי פרפורי ישנים וכו', וכל זה לעצמי, אבל לאחרים איני מורה לאסור, מאחר שפשט המנהג להקל, ומוטב שיהיו שוגגים וכו'. ע"כ. והניף ידו שנית בכנה"ג יו"ד (סימן קכא הגה"ט אות כו), שכתב, מנהג העולם להשתמש בכלי פרפורי שלמים, בבשר ואח"כ חלב, או להיפך, מפני שמחזיקים אותם ככלי זכוכית דשיעי ולא בלעי, ואפי' אם נשתמשו בהם באיסור אין מקפידים עליהם, וחוזרים לאכול בהם היתר. ואע"פ שכתבתי בשיירי כנה"ג א"ח שאני נוהג להחמיר, מ"מ לא נהגתי בחומרא זו אלא בפסח בלבד משום חומרא דחמץ, ולא בשאר איסורים, ואע"פ שלפי מ"ש הרדב"ז לאוסרם לפסח מפני שבולעים, לפ"ז אין טעם לחלק, מ"מ מתוך שהמנהג פשוט להקל לא הנהגתי חומרא זו על עצמי אלא בפסח בלבד. ע"כ. אולם הפרי חדש באו"ח (ס"ס תנא) כתב ע"ד הכנה"ג, וראוי לנהוג כדברי הרדב"ז, לפי שעכשיו מערבים בכלים אלו חומרים אחרים, ואין כולם פרפורי האמיתי, לפיכך יש לאסור אפי' בדיעבד. ע"כ. גם מרן החיד"א במחב"ר (סימן תנא סק"י) כתב ע"ד הכנה"ג, וכל זה בפרפורי האמיתי, אבל היום מזייפים הפרפורי ולכן נתפשט המנהג לשוויינהו לכלי הפרפורי כמאני דפחרא ונחשבו לנבלי חרס. ע"כ. וכן פסק בספר מעם לועז. וכן הזהיר ע"ז בתוקף מהר"א ישראל בס' שני אליהו (דף יח ע"ג). וכן פסק הגר"ח פלאג'י בספר מועד לכל חי (סימן ד אות ג) שיש לאסור אף בדיעבד. וע"ע בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סימן סז). ובשו"ת מלאכת שלמה קמחי (חאו"ח סימן ה). ובשואל ומשיב קמא (ח"ב סימן צא) ובשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן קיג) ובשו"ת משיב דברים (חיו"ד סימן עט). ובשו"ת שואלין ודורשין (חאו"ח סימן יד). וכן פשט המנהג. וחלילה להקל נגד הרדב"ז וסיעתו הנ"ל. וכ"כ בשו"ת קול מבשר ח"א (סימן פ). ע"ש. והובא כל זה בשו"ת יבי"א ח"ז (חיו"ד סימן ז אות א), וע"ע בחזו"ע (פסח, קמט-קנ) שהביא עוד פוסקים שסוברים כן, ע"ש. ואחר זמן בקודש חזיתיה להגאון ר' חיים חזקיהו מדיני זצ"ל בספר שדי חמד (מערכת ה אות ל ח"ז עמוד 378 ואילך בנד"מ) שהביא דברי הכנה"ג ומרן החיד"א הנ"ל, ומדבריו שם מבואר דנוטה להחמיר בזה. וע"ע בדרכי תשובה (יו"ד סימן קכא ס"ק כו).

ובהיות וספר קול מבשר שהזכיר מרן הראש"ל נר"ו כתב דברים נוקבים בענין זה ראיתי לנכון להעתיק לשונו לשון הזהב: בתשובה לחוזר של הרבנות הראשית לישראל מיום כ"א אדר, הנני מודיע בזה שאני מסכים להיתר קטניות בפסח ולכל שאר הדברים הכתובים שם, חוץ לפרט אחד דהיינו להשתמש בכלי חרסינה שקורין פורצליין ע"י

הגעלה ג' פעמים, כי על זה לא היה שום דיון כלל בישיבתנו של אשתקד קודם הפסח ואיני יודע מי הוסיף דבר זה שאין לו יסוד נאמן, וחלילה לי להצטרף להיתר זה אשר לא כדת של תורה לפענ"ד. וכבר גליתי דעתי בזה לאיסור בקונטרס שכתבתי בשנת תש"י קודם הפסח ליד"נ הרב הראשי הגאון מוה"ד מהרי"א הרצוג שליט"א, כי קשה להתיר כלים של פורציליין אף בשעת הדחק, ולהקל ראש נגד דעת הרדב"ז והפר"ח והכה"ג והפרי מגדים בסימן תנ"א ובפתיחה לאו"ח בסדר הנהגת הנשאל באו"ה (סימן ג' אות כ"ה) והברכי יוסף ביו"ד (סימן ק"כ) שכתבו דדינם ככלי חרס ממש ולא מהני בהו הגעלה. רק בכלי זכוכית התיר הגאון בעל בית מאיר חאו"ח (סימן תנ"א) ע"י מלוי ועירוי ג' ימים בשעת הדחק שאין למצוא לקנות חדשים, וכ"כ בספר חיי אדם וכו', אבל ההיתר של כלי פורציליין אין לו תקדים ולא שמענו בדורות אחרונים שהתירו הרבנים בשעת הדחק, וכיון שנתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל להחזיקם ככלי חרס ממש יצמח ע"י היתר זה מכשול גדול להבא לפני ההמון שינהגו היתר הגעלה גם בכלי חרס ממש. ולכן עלינו להזהר מזה. אך אם אין משתמשים בקערות אלו של פורציליין רק בתור כלי שלישי, שמריקין התבשיל מכלי ראשון לתוך קערה גדולה ומן הקערה הגדולה נותן לקערות אלו בשביל כל אחד מן המסובין, באופן זה יש להקל בשעת הדחק ע"י הגעלה ג' פעמים. והנלענ"ד כתבתי, עכ"ל. ודבריו ברורים.

ואמנם ראיתי להגאון ר' חיים דוד שלוש רבה של נתניה בשו"ת חמדה גנוזה (סימן טז אות יב) שהאריך בנ"ד ואחר שהביא דברי הכנה"ג הנ"ל, כתב, שהפורצליין שהיה בימי הרדב"ז וכל שכן בימי הגאונים אינו הפור צליין שבימינו, שהפור צליין שבימינו התפתח בשנת 1709 למנינם ומעובד במכונות חדישות ובתרכובות כימיות מפותחות כנ"ל, ועוד הנסיון שעשה הרדב"ז בחתיכה אינה הוכחה משום שהוא לקח חתיכה מהכלי ומקום החתך לא שיע ודרכו נכנסה הבליעה, ואנו דנים בכלי פורצליין שלם ששיע טובא ואין בו מקום שתעבור ממנו הבליעה, וכל שהוא שיע טובא לא בלע כלל כמ"ש הרשב"א בטעם הראשון וכו', זאת ועוד כתב שם שערך שני נסיונות כאותן שעשה הרדב"ז, ומהחתיכה לא יצאה לא אש ולא שלהבת, וגם במשקל לא הוסיפה אפילו כל דהו הרי שהפור צליין שבימינו שונה ממה שהיה בזמנו ואינו בולע כלל, ועפ"ז העלה שם שמועיל הגעלה לכלי פורצליין, עש"ב.

ואף על גב דלקושטא דמילתא נראים דבריו, שהרי כמה וכמה אחרונים כתבו שכלי פורצליין דינם ככלי זכוכית דשיע ולא בלע, מ"מ גם הם ז"ל כתבו שלמעשה יש לאוסרם וכדוגמת הפר"ח הנ"ל שהביא דברי הכנה"ג הנ"ל וכתב שכן ראוי לנהוג [לחומרא], לפי

שנ"ל שעכשיו מערבין בו מינים אחרים, ואינו פרפורי האמיתי, וע"כ יש לאסור אף בדיעבד. ע"כ. וכן פסק מרן החיד"א במחזיק ברכה (שם ס"ק יוד), ובשיו"ב יו"ד (סימן קכ סק"ג), וכתב שכבר נתפשט המנהג לחשבם ככ"ח, ונחשבו לנבלי חרס. ע"ש. והרואה יראה מדבריהם שכלי פורצליין נקי ואינו מזוייף יש לדונו ככלי זכוכית, מ"מ כיון שישנם זיופים יש להחמיר בזה, וכן המנהג, וכן בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן קיג) דקדק לכתוב שכלי פורצליין "מובחר" לדונו ככלי זכוכית. ע"ש. וגם בשו"ת מחנה חיים ח"ב (יו"ד, סימן כז) על אף שכתב להשיב על ראיית הרדב"ז, מ"מ סיים וכתב שהעיקר כהפר"ח דחיישינן שמא עירבו בהם האומנים עפר של חרס, ולכן בפסח שאיסורו בכ"ש חיישינן, אבל בשאר איסורים שהם בנ"ט, לו יהי שנתערב בהם מעט חרס, עכ"פ יש ס' כנגדו, ויש להקל. ע"ש. ועיין בפמ"ג (שפתי דעת סימן צג סק"ג), ובזבחי צדק (שם סק"ט), ע"ש. וא"כ בודאי שהעיקר כדעת הרדב"ז וכל קדושים עמו שכתבו להדיא שכלי פורצליין דינו ככלי חרס. מה גם שכיון שנתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל להחזיקם ככלי חרס ממש, יש לחוש שיצמח ע"י היתר זה מכשול גדול להבא לפני ההמון שינהגו היתר הגעלה גם בכלי חרס ממש. ולכן עלינו להזהר מזה, וכמ"ש בשו"ת קול מבשר הנ"ל.

ומכל שכן שיש להחמיר בזה לפי מה שכתבנו בספרינו פסקי משה על הלכות טבילת כלים (טהרת כלים, פ"ב ה"ו) שאף על פי שיש פוסקים שכתבו שכלים העשויים מחרסינה הנקראים "פורצליין" בלעז אינם צריכים טבילה, ויש שכתבו שצריך להטבילם, מכל מקום אין בזה מחלוקת כלל, כי אותם הפוסקים שפסקו שאין צריך להטבילם כתבו כן מפני שבזמנם כלי הפורצליין היו עשויים מחרס בלבד אבל בזמן האחרון השתנתה המציאות והכלים הנ"ל מצופים בזכוכית ודינם ככלי חרס המצופים בזכוכית הצריכים טבילה, ע"ש. ולפ"ז בודאי שכלי פורצליין לא מועיל לו הגעלה, שהרי מרן ז"ל כתב בש"ע סימן תנ"א (סעיף כג) שכלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס. וביאר הרא"ש (פסחים פ"ב ס"ח) דאע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע כיון דמחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן בלע טפי, ע"ש. וא"כ בודאי שאין להקל בזה . וכל שכן שיש להחמיר בכלי החרסינה המצופים הדומים במראיהם לכלי פורצליין, שהם אסורים ככלי חרס ממש, פשוט שהרי אם בכלי פורצליין שמעורב בהם זכוכית ואעפ"כ אמרינן דדינם ככלי חרס, וכל שכן חרסינה שאין מעורב בה זכוכית כלל. וכן כתבו כל האחרונים. ומכל מקום "כיור" המטבח אף על גב שהוא עשוי מחרסינה, אף על פי כן יש לו תקנה על ידי שיערה עליו מים רותחין, ואז רשאי להשתמש בו אפילו לכתחילה, ויש נוהגים לצפותו קודם הפסח בנייר כסף או שמלבישים בתוכו כיור אחר רק לימי הפסח, והוא חומרא

בעלמא. כן כתב מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קנא) וטעמו ונימוקו עמו כי רוב תשמישו במים חמים שאין היד סולדת בהם, ובכהאי גוונא לא שייך לומר שאינו יוצא מידי דופיו, ועוד שתשמישו בשאר ימות השנה בזמן שהחמץ מותר, ולדעת רוב הפוסקים חשיב היתרא בלע. ועוד יש לצרף דעת האומרים שדין עירוי ככלי שני, עיין תוס' (שבת לט.) ד"ה כל שבא בחמין, ובתוס' (שם מב:) ובחידושי הר"ן (שבת מב:) בשם הרא"ה, ובחידושי הריטב"א שם בשם הרמב"ן. ועוד שרגילים להשתמש בו על ידי סבון ושאר דברים הפוגמים, והוה ליה נותן טעם לפגם דשרי. ועל כל פנים נכון לערות ג' פעמים מים רותחים בכיור, ואז בודאי שמותר להשתמש בו בפסח. ומ"ש בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סו"ס יג) שצריך הגעלה לכיור, לאו דוקא, שכיון שרוב בליעתו על ידי עירוי, סגי ליה בהכי, שכבולעו כך פולטו, ויש מחמירים לצפותו בנייר כסף בימי הפסח, וחומרא בעלמא היא, עכ"ד החזו"ע שם. ועיין בשלחן ערוך המקוצר ח"ג מאו"ח (רצאבי, עמוד כא). ועיין להלן בהלכה מ"ד ובהערה 100, וצרף לכאן.

הכשר כלי אמאייל

כא. כלי אמאייל (זינגו) שהוא פח מצופה בחומר לבן או צבעוני, אף על פי שנחלקו הפוסקים האם מועיל להם הגעלה או לא, שיש אומרים שרק אם ימלאם בגחלים יועיל להכשירם אבל הגעלה אינה מועילה להם, ויש אומרים שמועילה להם הגעלה, ויש אומרים שיש להגעילה ג' פעמים דהיינו שיכניסנו לרותחים ויוציאנו ויחזור פעם שנית להכניסו ולהוציאו, מכל מקום כל זה בכלי אמאייל של זמנם שהיה להם ספק אם הם היו מצופים בחרס, אבל בזמנינו השתנתה המציאות וכל הכלים הנ"ל מצופים בזכוכית, ממילא דינם ככלי מתכת המצופה בזכוכית שמועיל לו הגעלה. הנה האחרונים האריכו בדבר כלי זה, כי הנה בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סימן קיג) נשאל אודות העיר קראקע שכל בעלי בתים משתמשים בקדירות ברזל מצופים בהיתוך (געשמעלצט-אמאיל) לבן ושוע וחסרון ידיעה לכל העולם ממה נעשים הגשמעלצט, כי הבעלי מלאכות מסתירים מעשיהם שלא יודע לשום אדם לעשות כמעשיהם, והגשמעלצט דק מאוד פחות מכדי קליפה עביו ויש לחוש אולי מחרס נעשה התערובות בהיתוך וגוף ההיתוך קשה ונראה כברזל, וכתב החת"ס שם, ולעיין בהאי מילתא צ"ע אם להתירם בהגעלה אם אירע בהו טריפות או צריך ליבון בחזרת כבשונות כדין כלי חרס או בלבון כל דהו עד שהקש נשרף בחוץ, ואסיפא דמילתא העלה בזה"ל: והעיקר נ"ל דלא ליעבד להו הגעלה כמש"ל, אבל למלאות גחלים ש"ד דמסתמא לא ניחוש דפקעו, ואי פקעו הרי קמן שהוא כ"ח שהרי פקע ע"י האש, ואמנם אי לא פקעי לא נימא דלא אסיק להו שפיר משום דחייס עלייהו

דכיון דאינו אלא שוע בעלמא וגם ספק אם הוא חרס מותר לסמוך ע"ז, ואז אם הרתיח כ"כ עד שהקש נשרף בחוץ אז גם הברזל הוכשר ומותר, עכ"ל. והחרה החזיק אחריו תלמידו המהר"ם שיק (חאו"ח סימן רלח) ששם נשאל בזה והביא דברי רבו החת"ס והשואל כתב לו שרב אחד העיד שנודע לו שאין הציפוי עשוי מחרס, וכתב לו המהר"ם שיק שקשה לסמוך על העדות שהעידו כי אפילו אם נאמין לו שחקר על זה אצל האומנים שהם מיסתמא גויים איך נסמוך על גויים אשר פיהם דיבר שוא, וסיים שכבר כתב מרן החת"ס שלא להגעילם ומי יבוא אחר הכרעתו, עש"ב.

כל קבל דנא, מצאתי בשו"ת רב פעלים ח"ג (או"ח סימן כח) שנשאל על קערות של כלי מתכות הבאים מערי אירופה לעירו בגדאד שהם מצופים בדבר שאין אנחנו יודעין מה הוא, דיש לחוש שהוא מן כלי חרס, דאינו יוצא מידי דופיו בהגעלה, ופה עירינו משתמשים בכלים אלו להניח בהם תבשיל בכל ימות השנה ורוצים להכשירם בהגעלה כדי לאכול בהם בפסח, אם מהני להו הגעלה או לאו, ומכיון שהביא בקצרה עיקרי דברי האחרונים בזה ראיתי לנכון להעתיק לשונו לשון הזהב הנוגע לעיניננו: תשובה, מרן ז"ל בסימן תנ"א (סעיף כד) פסק: כלי עץ המצופין בסממנין שקורין ברינס, דינם ככלי חרס, נמצא אזיל בתר הצפוי וחשיב להו כלי חרס דלא מהני להו הגעלה, ולכן כלים אלו דנ"ד אע"פ שהם של מתכת אזלינן בתר צפוי, ואם זה הצפוי הוא מין חרס לא מהני להו הגעלה. מיהו הגאון חתם סופר ביו"ד סימן קי"ג כתב דזה הצפוי הוא בספק אם הוא עפר אדומה, ויש לו דין כלי חרס, או הוא מין זכוכית, ולכן יש לדון בו דין כלי חרס מחמת ספק ע"ש, והרב בעל שדי חמד נר"ו באסיפת דינים (אות ה"א דף ל"ו ע"א וע"ב), הביא מספר כנסת הגדולה חדש שברור לו ולכמה חכמים בדורו שזה הצפוי אינו עפר אדומה אלא זכוכית, ונתברר זה להם בנסיון ע"ש.

ומה שטען הרב שדי חמד דאין לסמוך על זה דאולי בפאברי"ק [בבית חרושת] אחרת מזייפים ועושין הצפוי מעפר אדומה אין זו טענה דהא ודאי אין לנו להחזיק איסור מדעתינו בחששות כאלה לאסור במידי דרבנן, ומה גם דאנחנו רואים כי מראה אחד ותכונה אחת לכל מיני כלים אלו הבאים ויוצאים מכל מקום ומקום שיש בו פאברי"ק שעושין כלים אלו, והוא ודאי מלאכתם שוה, גם קיום של הכלים שוה, ואם יש עושין מזכוכית ויש עושין מעפר אדומה, כדי שיהיה בזול היה צריך שלא יהיה חוזק וקיום של הכלים האלה כי הזכוכית יתקיים יותר שהוא חזק יותר, וכיון דאין הפרש בערך למה יעשו אלו מזכוכית יעשו גם הם מעפר אדומה, ורחוק הדבר לומר שאין להם אומנות לעשות מן עפר אדומה, ועוד כיון שכתב הרב כנסת הגדולה שברור לו, ולכמה חכמים

בדורו שזה הצפוי אינו עפר אדומה אלא זכוכית, היתכן שכל חכמים אלו לא עלה על דעתם חששה זו לומר אולי יש עושין מזה ויש עושין מזה, והא ודאי כיון דכתב ברור לו ולכמה חכמים ברור קמו חכמים עלה דמלתא ונתברר להם שאין מזה חשש כלל כי חקרו ודרשו שבעלי אומניות אלו אם אפשר זו עושה מעפר אדומה, וזו עושה מזכוכית, ונתברר הדבר להם שהכל עושין מזכוכית. ומה שהביא עוד שם בדף ל"ז ע"ד מספר מהר"ם שיק שראה במכתבי העתים שהעידו האומנים דהצפוי הוא חרס ע"ש, הנה מלבד שאין לסמוך על עדות כזו שהיא כתובה במכתבי העתים מאחר דלא ידעינן שהכותב והמעיד הוא בר סמכה עכ"ז, הנה בודאי דאותם האומנים לא העידו שזה הצפוי כולו עפר אדומה כי אנחנו רואין בחוש הריאות בזה הצפוי אחר שנקלף מאיליו שיש בממשו חלקי זכוכית דקים מאד מאד, וא"א להיות כולו עפר אדמה אלא מעורב בו זכוכית בודאי, ועתה יש בזה ספק גדול לענין דופיו, דודאי יש לומר לא ארז"ל חרס אינו יוצא מדופיו בהגעלה אלא רק אם כולו עפר אדומה, אבל אם מעורב בו זכוכית יוצא מדופיו בהגעלה, דאפילו אם יש שם עפר אדומה בודאי עכ"ז כיון דמוכרח שיהיה מעורב עמו זכוכית אפשר בכה"ג יוצא מדופיו בהגעלה, ועוד דאיכא סניף בזה לומר כיון דהצפוי הוא כולו דק וקלוש כגלדי בצלים הנה מחמת דקותו שולט בו החום של ההגעלה, ולפי ערכו זה החום נחשב כחום הכבשן שמוציא דפיו של כלי חרס.

ונראה נמי שיש לעשות בענין זה כמה ספיקות והוא ספק אם זה הצפוי הוא חרס או זכוכית, ואת"ל הוא חרס שמא מעורב בו זכוכית, וכיון דמעורב בו זכוכית יוצא מדופיו בהגעלה, ועוד איכא ספק נמי שמא מחמת דקותו שולט ופועל בו חום ההגעלה להוציא דפיו ממנו וכו'. שוב הראו לי ספר תשובות מהרי"א ז"ל סימן קי"ג שכתב, העיד אחד לפניו בשם האומנים העושים כלי ברזל בשוע לבן הנז"ל, שצריכים הם גם לצורך משיחת השוע לבן איזה משקה חמץ (גייסט) הוא המעמיד הטיחה ההיא, עכ"ל, ואחר המחילה תמהני על הרב הנז' איך העלה דברים אלו בספרו דהא ודאי כל אחד יבין מדעתו דאותה עדות הבל היא, דמשיחה זו איך תתקיים בכלים אלו כדי שתעמיד הטיחה ותקים אותה, מאחר דכלים אלו משתמשין בם בחמין, ויש מהם קדרות שעומדין על האש ואחר כל שמוש רוחצים ומדיחים אותם, ואיך יתכן שתשאר המשיחה ההיא של המשקה הנזכר ואיך תתקיים אפילו שבוע אחד כדי שתעמיד הטיחה, ואיך לא תעבור המשיחה בשמוש מאות ואלפים פעמים, גם ודאי אפילו אם יעשו מן הדגן שהוא חמץ שכר חזק שקורין שפירטו [ספירט, כהל] אין בו כח להעמיד הטיחה, גם לפי דבריו שלא תתקיים ותעמוד הטיחה אלא ע"י משיחה זו של חמץ א"כ נאסור גם הכלים של פ'רפ'ורי שגם הם יש

עליהם טיחה כזו, ואם טיחה של פ'רפ'ורי תעמוד ותתקיים בלא משיחה, גם זו הטיחה תתקיים בלא משיחה. גם מפורש בסוף סימן תנ"א שיש מקומות שאין משתמשין בפסח בכלי חרס חדשים שהם מצופים בזכוכית לפי שמקצת האומנים עושים פעולת הצפוי ע"י סובין, והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הצפוי, וכתבו הפוסקים דחומרא זו אין בה טעם כי מאחר דנעשה באש נשרף הסובין, ולכן הסכימו דאין להחמיר בזה אלא במקום שנהגו להחמיר ע"ש, ופה עירינו בג'דאד אין לנו חומרא זו ולא אשתמיט לשום פוסק לחוש באלו כלי חרס המצופין משום משיחה במשקה חמץ, ובכל מקומות רבני אשכנז מצויים כלי חרס אלו שקורין פרפורי ויודעים איך הם נעשים דקרובים הם למקום שנעשים שם, ויש גם אצלם במדינתם נעשים ואין שום א' מגאוני אשכנז קרא ערער בדבר זה שבדה אותו האיש מלבו. ודע כי מדברי הפוסקים שדברו בכלים אלו שקורין פרפורי שכתבו עליהם שהם כלי חרס המצופין בזכוכית דקרו לטיחה על שם הזכוכית יוצא לנו הוכחה לבטל דברי האומרים שטיחה זו של כלי ברזל היא מעפר אדומה וכנז"ל. והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו אכי"ר, עכ"ל. הרי דס"ל שיש להקל בדבר מפני שציפוי זה עשוי מזכוכית ואפילו את"ל דהוי ספק, מ"מ יש להקל בדבר.

ובאמת שבצאתי חפש'י באמתחות הפוסקים מצאתי להגאון ר' אלעזר הלוי איש הורוויץ בשו"ת יד אליעזר (סימן צו) שנשאל בזה והביא דברי רבו החת"ס הנ"ל וכתב שלא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה לאסור איסור ולהפסיד ממון ישראל וכו', ולכן נראה שיש להקל בהגעלה כיון שלא ידעינן כלל אם הצפוי חרס הוא, ובליבון חיישינן דלמא פקעי, והתורה חסה על ממונם של ישראל, ועוד שיש לחוש שמא לא ילבנם כראוי, ולכן טוב להגעילם ג' פעמים להכשירם בזה, אלא שסיים שם שמכיון שכבר כתב החת"ס לאסור, יש להקל רק במלוי גחלים, ע"ש. (וע"ע שם בסימן פ"ד שאסר זאת לגמרי, וצ"ל דהדר ביה). וכיו"ב כתב בשו"ת מהרש"ם ח"א (סימן ריז) שגם אי נימא דהלובן הנדבק מתחלת עשייתן נעשה גוש אחד עם הברזל כמו שכתב רו"מ [השואל שם] דיש לומר דגם הח"ס מודה בכי האי גוונא, מכל מקום במה שצובעים אחר עשייתן לכ"ע אינו נעשה גוש אחד, ולכ"ע מהני הגעלה בהם בצירוף דיש לומר דאם הצבע מין אבן וכלי חרס הרי הם כשני כלים ואין הבליעה נכנס כלל לתוך הברזל וכיון דמבפנים אין דרכו ליקלף בהולכתן אלא מבחוץ שפיר יש לצרף דבר זה. ואע"ג שהשד"ח כתב בשם חכם אחד שהעיד שבחן וניסה שאין הכלים הללו בולעים כלל והם כזכוכית ממש. והשיג רו"מ שהרי מבואר בתוס' דגם בציפוי זכוכית לבד בולעין, מ"מ לק"מ דהתם משום דברייתן מן החול ולא נתבשל יפה בולעין שלא יצא מהם החול, אבל הכא שהובחן שאינם בולעים מסתמא

אינו מין זכוכית או שנתבשל יפה וכפי הפאבריקען שבזה"ז אין שום סברא לומר שלא נתבשל יפה, עש"ב. וגם בשו"ת דברי יששכר גרויבארט (סימן פב) העלה להקל בזה מפני שיש לומר דאינו חרס ואפילו את"ל דהוי חרס, יש להקל להגעילו אחר 24 שעות דהוי איסורא דרבנן בפרט שהמנהג להקל בזה, ע"ש.

ואחר כותבי כל זאת עיינתי בספר חזון עובדיה הלכות פסח למרן הראש"ל נר"ו ושם בעמוד קנ"ז ואילך הביא דברי החת"ס ותלמידיו ושהרב יד אליעזר פקפק עליו והוסיף שגם בשו"ת אבני נזר (חיו"ד סימן קיב סק"ד) העלה להקל בזה בהגעלה, ושהרב ערוך השלחן העלה להקל בזה בהגעלה ג' פעמים ושכן העלה הגאון מהרש"ם בתשובה, ושכ"כ בספר זר זהב על האיסור והיתר (סימן נח אות יג), ששמע שהעיר וילנא נוהגים להקל בהגעלה, ושכ"כ בספר תורת אביגדור (סימן תנא), ושגם בשו"ת דברי יששכר ומהר"ש אנגיל ח"ה (סימן צט) כתב כן, וסיים שאע"ג שבשו"ת יהודה יעלה אסאד (חיו"ד סימן קיג) כתב להחמיר בזה, ודלא כהגאון אב"ד אייבשיץ שהתירם בהגעלה, כשאינם בני יומן, ובפרט לענין חמץ, מ"מ כבר השיג עליו לנכון בשו"ת רב פעלים ח"ג (חאו"ח סימן כח) שאיך האמין לדברי הבל כאלה עד שהעלם על ספר, וכל אחד יבין שאין יסוד לדברי הבל אלה וכו', ולכן יש להורות להגעילם ועל הצד הטוב ביותר יגעילם ג' פעמים, ע"ש. ודלא כמ"ש בשו"ת שואל ונשאל (חיו"ד סימן פב) לדחות דברי הרב פעלים, שאין דבריו מוכרחים, וכבר כתב בשו"ת חשב האפוד ח"א (סימן קיז) ד"ה ומהאי טעמא, שלמעשה נתפשט מאד המנהג להתיר כלי אמאייל בהגעלה וכן עיקר, ועל צד היותר טוב יש להגעילם ג' פעמים כמ"ש הרב פעלים, עכ"ד החזו"ע שם.

אולם כשדיברתי בזה עם ידידי דניאל נשיא הי"ו ועוד מומחים בענין זה כולם אמרו בפה מלא שכלי אמאייל של זמנינו כולם עשויים מחומר הנוצר מהתכת אבקת זכוכית ואין שום כלי אמאייל שנעשה מציפוי חרס. וגיסי היקר ה"ה יצחק קדושים הי"ו המציא לי אנציקלופדיה ויקיפדיה (ערך אמאייל) ושם כתוב לאמר: אמאייל (באנגלית: ENAMEL) הוא חומר צבעוני הנוצר מהתכת אבקת זכוכית על שכבת מצע (כגון מתכת וכיו"ב) על ידי אפייה (לרוב בטמפרטורה של 750 עד 850 צלזיוס) ניתן להתיך אמאייל על רוב סוגי המתכות, אבקת הזכוכית נמסה, ולאחר שהיא מתקשה היא הופכת לחומר זגוגי, חלק ונוקשה, העמיד בפני אש וכימיקלים, האמאייל עלול להיסדק או להישבר במקרה ושכבת הבסיס עליו נוצר, נמצאת תחת לחץ או מתעקמת, האמאייל יכול להיות אטום או שקוף, וניתן ליצור אותו בשלל צבעים. יצירת אמאייל היא טכניקה שימושית עוד מימי המצרים

הקדמונים, שיצרו אמייל על כלי חרס ואבן, גם ביוון העתיקה, בסין, יפן רוסיה והקלטים השתמשו בטכניקה זו, עכ"ל.

נמצא שכל הפוסקים הנ"ל שדנו אודות כלי אמאייל דיברו על כלי אמאייל של זמנם שהיה ספק אם הציפוי נעשה מחרס או מתכת, אבל בזמנינו שנתגלה שהציפוי נעשה מזכוכית בודאי דמהני הגעלה, וכבר העד העידו כמה אחרונים זצ"ל שאף בזמניהם היו הכלים הנ"ל עשויים בצפוי זכוכית, ואע"ג שהחת"ס, הרב פעלים ועוד אחרונים כתבו שקשה לסמוך על עדות זו, מ"מ כל זה בזמנם שהכל היה נשמר בסוד, אבל בזמנינו שהכל פתוח ומפורסם באמצעי התקשורת למיניהם וכולם יודעים מאיזה רכיבים מורכב כל דבר, ואף לפי חוק המדינה יש חיוב על כל יבואן או מייצר לומר את רכיבי הכלי, בודאי שיש לסמוך על עדות זו. וכיו"ב כתבנו בס"ד בספר פסקי משה על הל' טבילת כלים (טהרת כלים, פ"ב ה"ו) משם הגר"מ הלוי זצ"ל שכיון שבזמנינו כלי הפורצליין נשתנה אופן עשייתן, ממילא צריך להטבילם במקווה קודם השימוש בהם, עש"ב, ומינה לנ"ד.

והנה בפנים כתבנו שכיון שבזמנינו השתנתה המציאות וכל הכלים הנ"ל מצופים בזכוכית, ממילא דינם ככלי מתכת המצופה בזכוכית שמועיל לו הגעלה, וכוונתנו שאין לומר שיש להתירו ללא הגעלה כדין כלי זכוכית שאינם צריכים הגעלה כמבואר בש"ע (סימן תנא סכ"ו), ודבר זה נלמד ממ"ש מרן ז"ל בסעיף כ"ג שכלי חרס המצופין בהתוך זכוכית דינם ככלי חרס, וביאר הרא"ש (פסחים פ"ב ס"ח) דאע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע כיון דמחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן בלע טפי, ע"ש. וה"ה בנ"ד דכיון שהציפוי זכוכית נצרף עמו בכבשן ממילא דינו כדין כלי מתכת שצריך הגעלה. ומ"ש הרמ"א בסעיף כ"ו שכלי כסף שיש בתוכן התוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט, אין להגעילו, לשיטתיה אזיל דלא מהני הגעלה לכלי זכוכית וכמבואר בב"י שם, אבל לדידן דמהני הגעלה לכלי זכוכית ממילא דינו ככלי מתכת המצופה בזכוכית דמהניא הגעלה, ולרווחא דמילתא יגעילו ג' פעמים וכמ"ש האחרונים הנ"ל. ושו"ר בשו"ת חמדה גנוזה להגר"ד שלוש (סימן טז אות יא) שכתב שאע"ג שבזמנינו כלי אמאייל מצופים בזכוכית, מ"מ אין לדונם ככלי זכוכית שאינם צריכים הגעלה כיון שאנו רואים שהמתכת מכהה עם הזמן וזה מוכיח שהוא בולע ושצ"ל שכיון שהוא נצרף עימו בכבשן בלע וכמ"ש הרא"ש, ע"ש. והוא כדברינו בס"ד.

הכשר כלי עץ, אבן וסיבית

כב. כלי אבן וכלי עץ וכלי עצם דינם ככלי מתכות שמועיל להם הכשר, וכמ"ש הרי"ף (פסחים ח:) שאין חילוק בין כלי עץ או אבן או מתכת כולן דינם שוה להתירן בהגעלה

ושה"ה לכלי גללים וכלי אבנים, ע"ש. וכן כתב שם הרא"ש (סימן ז). וכן דעת הרמב"ם בפרק ה' (הכ"ג - כ"ד), והובא בב"י סימן תנ"א וכתב שכן נהגו העולם, ע"ש. וכ"פ בש"ע (ס"ח) וז"ל: אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה. הגה: וכן כלי עצם צריכים הגעלה (מרדכי פרק כל שעה), עכ"ל. והינו דוקא שהכלי חלק בלי שום סדק וגומא, וכמ"ש המשנ"ב (שם ס"ק נו), ומקורו בט"ז (שם ס"ק כד) וכמ"ש בשער הציון (שם ס"ק נח). ואם יש סדקים וכיוצא בזה אפשר להחליקו על ידי נייר זכוכית וכיוצא בזה ואחר כך יגעילו. וכמו שכתב כיו"ב הרמ"א בהגה לענין מדוכה של עץ שיש לקולפו בכלי אומנות, והוסיף שם שאח"כ יגעילו, והוא מדברי הגהות מימוניות. וביאר המשנ"ב שם (ס"ק צא) שהקילוף לבד אינו מועיל משום דהבליעה הוא מעבר לעבר ואינו יוצא אלא ע"י הגעלה, ע"ש. ועיין במשנ"ב איש מצליח (בהערות שבסוף הספר עמוד פו) שהעירו בזה על דברי הרמ"א ממ"ש איהו גופיה ביו"ד סימן צ"ח (ס"ד), ע"ש. ועץ סיבית שהוא עץ טחון שמדביקים ומהדקים אותו עד שנעשה לחתיכה אחת, לכתחילה אין להגעילו. כי הנה מלבד שהגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א בספרו חוט השני (פסח, סימן תנא סי"א אות ד) כתב שיש לחוש שהוא בולע ולא פולט, עוד בה, שראיתי בספר פסקי תשובות (סימן תנא סוס"ק לב) שהביא שבספר שערים המצויינים בהלכה (סימן קטז סק"ג) כתב להקל בזה, והעיר עליו שם (בהערה 171) שיש לחוש שמא לא יגעילנו יפה כי עץ סיבית רגיש מאוד למים, ע"ש. בפרט שחיפשתי דין זה בספר שערים המצויינים בהלכה (סימן קטז סק"ג) ולא מצאתיו, ומכל הני טעמי לכתחילה יש להחמיר בזה.

הכשר כלי ניילון ופלסטיק ובקליט

כג. כלי ניילון ופלסטיק ובקליט דינם ככלי מתכות שבולעים אבל אפשר להכשירם לפסח אפילו לאשכנזים, ואף על פי שיש שכתבו שיש לחוש שבשעה שיגעילם יחוס עליהם שמא יתקלקלו ולא יגעילם היטב, מכל מקום אין לחוש לזה שהרי יש להכשירו כפי שימושו, וכיון שלא חס להשתמש בהם גם לא יחוס להגעילם. הנה מכיון שכל כלים אלו לא היו בתקופת חז"ל ואין לנו גילוי אם דינם ככלי מתכת שמועיל להם הגעלה או דינם ככלי חרס שלא מועיל להם הגעלה, ממילא תחילה וראש יש לבדוק ממה עשויים הכלים הנ"ל, והנה מצאתי בספר שערי הלכה להגר"ש אפרתי (סימן ה) שדן בזה וכתב שם שפנה למכון ויצמן למדע ברחובות והשיבו לו בזה"ל: הם מוצרים של תעשיה כימית כבדה ומבוססים על חמרי יסוד מנפט, פחם או מוצרים חקלאיים, התעשיה הישראלית הופכת חומרים אלה לצורות הדרושות על ידי כבישה או הזרקה, בתשובה למרן ראש רבני ישראל הגריא"ה הרצוג זצ"ל כותב הא' הנכבד מר הילמן: החומר שמשתמשים

בו בשביל פלסטיק נקרא "סרטינה", זה חומר סינטטי המורכב מפחם יסודי ונפטי, לברור תהליכי היצור פנינו להרה"ג הרי"ז דיסקין שליט"א רבה של פרדס חנה, מקום בית חרושת לכלים פלסטיים, הכותב: בררתי בביח"ר ע"ד הכלים הפלסטיים "דורה פלסטיק", והסבירו לי כי החומר הוא פטרול, ז"א מוצרי נפט שמתאדים ומייצרים אטילן הנהפך תחת לחץ לפלסטיק, הם בולעים ויש בהם פילי סדקים- גם השרי' אינה מתאימה כי תשמישם בחם. להגעילם אפשר, אך אם יחזיקו יותר מדי בחמים עלולים להתקלקל. למען יתר ברור פנינו לשני המלומדים יר"א הה' הד"ר זילברשטיין והד"ר שנרב ובמכתבם אלינו אשרו: א. החלקות של השטח העליון של הכלים הפלסטיים אין בדרך כלל להשוות אותה לחלקות של זכוכית. ב. החומר הגלמי ממנו מיצרים את החמרים הפלסטיים איננו אדמה (שזה החומר ממנו מיצרים כלי חרס). ג. החומר הגלמי ממנו מיצרים את הכלים הפלסטיים יכול להיות נפט, שהוא חומר נוזלי או אדים (גזים) הנוצרים מפחם או חמרים צמחיים כמו עצים (צללוזה). ד. ברובם הגדול משתמשים בנפט גלמי לייצור הכלים הפלסטיים, עכ"ל.

ועתה הבוא נבוא לעמק יהושפט, הנה אחר שנתבאר שכלי הפלסטיק וכיוצא אין להם שייכות לחרס כלל ועיקר, ממילא יש לדונם ככל כלי מתכות דמהניא להו הגעלה, וכן כתב הגר"ש אפרתי שם שאחר שהביא העדות הנ"ל כתב שבודאי אין לדון כלי פלסטיק וכיו"ב כדין כלי חרס דלא מועיל להו הגעלה, אלא ששם רצה לדמותם לכלי זכוכית דאליבא דהרמ"א דינם ככלי חרס כמבואר בש"ע (סימן תנא סכ"ו) ואסיפא דמילתא כתב שיש להקל בזה אפילו לדעת הרמ"א, ע"ש. וא"כ כל שכן שיש להקל לספרדים דס"ל שכלי זכוכית אינם צריכים הכשר כלל ובשטיפה בעלמא סגי להו. גם בשו"ת חלקת יעקב ח"ב (סימן קסג) דן בזה ואחר שהאריך בזה דימה כלי פלסטיק לכלי גללים ואבן דקי"ל דמועיל להם הגעלה כמבואר בש"ע (שם ס"ח) והוכיח שם שבודאי אין להתירם ללא הגעלה, ובסו"ד הביא עדות ממומחה אחד שהוא כעין העדות שכתבו מכון ויצמן הנ"ל וסמך עליהם סמיכה גדולה כיעוש"ב.

וכן בקודש חזיתיה להגאון ר' טוביה יהודא טביומי זצ"ל בשו"ת ארץ טובה ח"א (חאו"ח סימן לט) שנשאל בזה והאריך הרחיב בזה כיד ה' הטובה עליו ואסיפא דמילתא העלה להקל אלא שסיים שם שלמעשה יש לחוש מפני שאינו יודע באופן רשמי והחלטי כיצד מכינים את הכלי, ע"ש. ולפ"ז בזמנינו שברור לנו כיצד מכינים כלי זה וכאמור, בודאי שאין לחוש לזה. גם בשו"ת שרידי אש ח"א (סימן מו עמוד קכח) כתב בזה"ל: בתשובה על מכתבו מי"ח דנא, הנה בדבר הגעלת כלים הנעשים מפלאסטיק, כבר נהגו להגעיל אותם

כדרך תשמישם (עיין או"ח סימן תנ"א ס"ו) דלא עדיפי מכלי זכוכית. והנה בכלי זכוכית יש מחלוקת הראשונים: שיטת הראבי"ה ודעמו, דכלי זכוכית אפילו משתמש בחמין אינו צריך הגעלה דלא בלעי. ושיטת רבנו יחיאל ודעמו, דלא מהני הגעלה ועיין בב"י שם ד"ה וכל, שהביא השיטות הנ"ל ובש"ע או"ח סימן תנ"א פוסק, שאפילו משתמש בחמין לא בעי הגעלה וסגי בשטיפה בעלמא. ואולם הרמ"א כותב שהמנהג להחמיר. ע"ש במג"א ובביאור הגר"א, אולם האחרונים מדמים כלי פלאסטיק לכלי גללים דמהני הגעלה, ועיין במנחת יצחק (סימן פו), שביאר בהרחבה ועכ"פ אין להתיר בלא הגעלה, דמי יאמר לנו שכלי פלאסטיק עדיף מכלי זכוכית שאינו בולע כלל?

הכשר כלי זכוכית

כד. לדעת מרן השלחן ערוך כלי זכוכית אינם בולעים כלל, ולכן מותר להשתמש בהם בפסח ללא שום הכשר, וכן מנהג הספרדים, ויש אומרים שכלי זכוכית נבלע בהם חמץ ואין הגעלה מועילה להם שהואיל ותחילת ברייתם מן החול הרי הם ככלי חרס שלא מועיל להם הגעלה, וכן מנהג האשכנזים, ויש מהספרדים שנהגו להחמיר בזה ואם נהגו כן מחמת שחשבו שכך צריך לעשות מן הדין, ורצו לנהוג בארץ הקודש כדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, ולהשתמש בכלי זכוכית ללא הכשר, יוכלו לנהוג להקל כמנהג ארץ ישראל אפילו בלא התרה. כתב ההגהות מיימון פרק ה' (דפו' קושטא הכ"ה) וז"ל: אומר רבינו יחיאל דהני כוסות של זכוכית שנשתמשו בהם כל השנה אסור להשתמש בהם בפסח על ידי עירוי ולא על ידי שכשוך, משום דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואף על גב דאין משתמשין בהם כי אם על ידי צונן, מכל מקום יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של פת בתוכו ביין והוי כבוש והרי הוא כמבושל, עכ"ל. וכדבריו כתב המרדכי בפרק כל שעה (שם) בשם רבינו יחיאל ונתן טעם משום דהוי ככלי חרס הואיל ותחלת ברייתו מן החול והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא וכו', ואף על גב דתשמישן בצונן, מכל מקום שורין בהן פתיתין של לחם חם ביין והוי כבוש דהוי כמבושל, ע"ש. וכ"כ האורחות חיים (הל' חמץ ומצה סימן צז) בשם רבינו פרץ. וכ"כ האגור (הלכות הגעלה).

אולם בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן רלג) כתב בזה"ל: מה ששאלת בכלי זכוכית שנשתמש בהן בחמין אם צריכין שום הכשר לפי מה שאמרו בפרק אחרון של אבות דרבי נתן תניא כלי זכוכית אין בולעין ואין פולטין. תשובה: כן נראה פשוט שאין צריכין שום הכשר. חדא דשיעי טובא וכל דשיע טובא לית ביה קרטופני משמע דלא בלע. ועוד דחזיא להו דלא מדייתי. וכ"כ הראבי"ה (סימן תסד עמוד 91) דכלי זכוכית שיע ולא בלע כדאמרינן

גבי לב (פסחים עד:), וראיה מאבות דרבי נתן (פמ"א ה"ו) שלשה דברים נאמרו בכלי חרס ושלשה בכלי זכוכית כלי חרס בולע ומפליט ומשמר מה שבתוכו מה שאין כן בכלי זכוכית, עכ"ל. וגם הר"ן כתב בפרק כל שעה (ט. סוף דבור ראשון) כדברי ראבי"ה דנראה לו להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום דשיעי וקשים ובליעתם מעוטה מכל הכלים וכדאיתא באבות דרבי נתן. וכן נראה מדברי הרא"ש בפרק כל שעה (סימן ח) גבי מאני דקוניא. וכן נראה לרבינו ירוחם (נ"ה ח"ב מ.). וכ"כ המאירי (פסחים ל:) והתוס' (ע"ז לג:) בשם ר"ת. והביאם מרן ז"ל בב"י בסימן תנ"א וכתב שם שכן המנהג ושהכי נקטינן. ע"ש. וכ"כ מרן ז"ל בשולחנו הטהור (שם סעיף כו) בזה"ל: כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו, עכ"ל. וכתב בשיירי כנה"ג (שם הגב"י ס"ק כט) שכן נהגו בקושטא ואגפיה ובכל מקומות ספרדים ששמענו שמעם, ע"ש. וכ"כ הפר"ח (שם סכ"ו) שכן עיקר ושכן אנו נוהגים. וכ"כ בשמם השו"ג (שם סק"ס). ועיין בכנה"ג שם שכתב שיש מהספרדים שנזהרים בזה.

אולם הרמ"א בהגה כתב, "ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו, וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו", ע"כ. והוא כדברי שו"ת תרומת הדשן (סימן קלב), שהביא בשם הסמ"ג שנהגו שלא להשתמש בכלי זכוכית ישנים בפסח, משום דבשבת (טז) מדמה להו לכלי חרס. ושכ"כ המרדכי בפ"ב דע"ז בשם ר' יואל, וסיים התה"ד, ואע"פ שהראבי"ה מתיר שם משום דכלי זכוכית שיע הוא ולא בלע, כדאמרינן בפסחים (עד:) גבי לב, נראה דלא סמכינן עלה. דהא כתב ר"ת (בתוס' פסחים שם) דההוא שינויא דשאני לב דשיע דיחויא בעלמא הוא, ואינו נשאר במסקנא. וכן המנהג בארצות אלו ודלא כראבי"ה. ע"ש. וכעין זה כתב רבינו יונה גירונדי באיסור והיתר (כלל נח סימן נ) שכתב, כלי זכוכית ספק הוא אם הוא ככלי חרס הואיל ונעשה ממיני אדמה, או אם הוא ממיני מתכת הואיל ויש תקנה לשבריו. והלכתא נותנים עליו חומרא זו וזו, ואסור בהגעלה וצריך טבילה. וכן אוסר הסמ"ק להשתמש בכלי זכוכית ישנים אפילו בהגעלה, משום דהש"ס מדמה ליה לכלי חרס, עכ"ל. וע"ע בדרכי משה (ס"ק יט) שהביא שכ"כ האגור (סימן תשלו), והביא דברי הב"י הנ"ל וכתב שמנהגם להחמיר בזה, ע"ש. ולפי מה שנתבאר לעיל בהלכה ט"ז שגם כלי חרס מהני להו הגעלה אלא שכיון שהוא חס על הכלי יש לחוש שלא יגעילו כראוי, כמבואר בזבחים (צו.) שאמרה "דילמא חייס עלה משום דפקעה", ממילא י"ל שה"ה בנ"ד, ובאמת שכן כתב בנ"ד במפורש הריטב"א (פסחים ל:) בשם הרא"ה וז"ל: ליעבד להו הסקה חייס עלייהו דלמא פקעי וכו', והרא"ה

ז"ל למד מכאן שכלי זכוכית שנשתמש בהן בחמין אסור, אע"ג דסגי להו בהגעלה שדינם [כ]כלי מתכות לענין זה וכן להצריכם טבילה כשניקחים מן הגוי, מכל מקום איכא למיחש דחייס עלייהו דלמא פקעי ולא שרינן ליה לכתחלה להגעילן, והרי הן אסורין אפילו לצונן שמא ישתמש בהן חמין, עכ"ל. וכ"כ המור וקציעה (סו"ס תנא).

גם מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קנב ואילך) האריך בזה ושם הביא עוד ראשונים דס"ל שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ולכן מותר להשתמש בהם בפסח ללא שום הכשר, הלא המה: המאירי (פסחים שם), האור זרוע ח"ב (סימן רנו), המכתם (פסחים שם) והרשב"ץ ביבין שמועה (דף כח ע"ד), והוסיף שם שאע"ג שהרמב"ם (פי"ז מה' מאכלות אסורות ה"ג) כתב וז"ל: הלוקח כלי תשמיש סעודה מן העכו"ם מכלי מתכות ומכלי זכוכית, דברים שלא נשתמש בהן כל עיקר מטבילין במי מקוה ואח"כ יהיו מותרין לאכול בהן ולשתות, ודברים שנשתמש בהם על ידי צונן כגון כוסות וצלוחיות וקיתוניות מדיחן ומטבילן והן מותרות. ודברים שנשתמש בהם ע"י חמין כגון יורות וקומקומוסין ומחממי חמין מגעילן ומטבילן והן מותרין. ודברים שנשתמש בהן ע"י האור כגון שפודין ואסכלאות מלבנן באור עד שתנשר קליפתן והן מותרין. עכ"ל. ולכאורה מוכח מכאן שדין כלי זכוכית ככלי מתכות להכשירן ע"י הגעלה. ולית ליה הא דאמרי' באבות דר' נתן דכלי זכוכית אינם בולעים. וכן נראה שהבין מהר"י טאייב בחקת הפסח (סימן תנא סוף סק"כ), ברם בקושטא נלפע"ד שאין מדברי הרמב"ם הכרח לזה, דהא דנקט כלי זכוכית היינו לענין ב' בבות הראשונות, דהיינו כלים חדשים וכלים שנשתמש בהם בצונן, ובא לחדש שדין טבילה נוהגת גם בכלי זכוכית, וכדאמר רב אשי (בע"ז עה:) דהני כלי זכוכית הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה ככלי מתכות דמי. ע"ש. אבל לענין הגעלה היכא דהוי תשמישן בחמין לא מיירי, ובסו"ד העיר על הרב פעלים ח"ג (חאו"ח סימן כט) שהחמיר בזה, ע"ש. ועיין בשו"ת יבי"א ח"ד (חאו"ח סימן מא) שהעלה שיש להקל בזה לספרדים והוסיף שהספרדים שנהגו חומרא בכלי זכוכית עוד מזמן היותם בחוץ לארץ, רשאים לבטל מנהגם ע"י התרה, וכן ראוי לעשות כדעת מרן שקבלנו הוראותיו, שאין זה נכון להספרדים לנהוג בארצנו הקדושה היפך דעת מרן אפי' מקולא לחומרא.

וכמ"ש הגאון מהר"י פראג'י ז"ל, עיין שם נפלאות מתורתו. ומכל מקום גם לאשכנזים כל זה לכתחילה, אבל אם נשתמשו בכלי זכוכית ללא הגעלה המאכל מותר בדיעבד, וכן במקום שלא נמצא כלים אחרים, מותר להשתמש בכלי זכוכית אחר שהכשרו אותם ג' פעמים. כמבואר במשנ"ב (סימן תנ"א ס"ק קנה-קנו) בשם האחרונים. וכן כלי זכוכית שהכניסו בהם משקה של חמץ לקיום זמן ממושך, כגון בקבוקי בירה וכיוצא בזה,

מותרים בשימוש לספרדים על ידי שטיפה והדחה היטב היטב, והאשכנזים מחמירים בזה לכתחילה, ובדיעבד שהשתמשו בכלי ללא הכשר האוכל מותר באכילה אף לאשכנזים. כן כתב הר"ן בפרק כל שעה (ט. סוף דבור ראשון) דנראה לו להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום דשיעי וקשים ובליעתם מעוטה מכל הכלים וכדאיתא באבות דרבי נתן, והובא בב"י סימן תנ"א, וכתב שכן המנהג. וכן פסק מרן בש"ע (סימן תנא סכ"ו) בזה"ל: כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפי' משתמש בהן בחמין, אינם צריכים שום הכשר, שאינם בולעים. ובשטיפה בעלמא סגי להו. ע"כ. וכן משמע מסתימות כל הראשונים שכתבו שכלי זכוכית אינם בולעים כלל. וכן הבין בב"י שאחר שהביא דברי הר"ן הנ"ל כתב, "וכן נראה מדברי הרא"ש בפרק כל שעה (סימן ח) גבי מאני דקוניא וכן נראה לרבינו ירוחם (נ"ה ח"ב מ.) עיקר. וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן רלג) דכלי זכוכית אפילו נשתמש בהם בחמין אין צריכים שום הכשר והכי נקטינן", ע"כ. ואי איתא דס"ל שלדעת הראשונים הנ"ל יש חילוק בין הכניס לקיום ללא הכניס, הול"ל שבזה איכא פלוגתא, אלא ודאי שהבין שמסתימות לשונם משמע דהכי ס"ל. ועיין ב"י יו"ד (סימן קלה ס"ח) שהביא מחלוקת ראשונים בענין כלים שהיה בהם יין נסך שיש אומרים שלא החמירו בשביל שמכניסו לקיום אלא בכלי חרס בלבד. ויש מוסיפים של עץ ושל עור, ויש מי שמוסיף של אבן ושל מתכת, ושם בש"ע (ס"ח) כתב שבכלי זכוכית, לדברי הכל אין מחמירים בו בשביל שמכניסו לקיום. ובאמת שהרואה יראה שלפי מה שנתבאר בס"ד בהערה הקודמת מפי ספרים וסופרים שאף כלי זכוכית שמשתמשים בהם בכלי ראשון שעל האש מותרות בשימוש ללא הגעלה, מוכח שאף בכבישה אין הכלי נאסר, שהרי אם בכהאי גוונא אין הכלי נאסר, בודאי שגם בהכניס משקה חמץ בקיום אין הכלי נאסר, דהוי יודע דאין זה חמיר טפי. והן אמת שבשו"ת רב פעלים ח"ג (או"ח סימן כט) החמיר בזה, מ"מ אין זה מפני שהוא ז"ל ס"ל שכלי זכוכית שהכניסו בהם משקה של חמץ לקיום זמן ממושך, כגון בקבוקי בירה וכיוצא בזה, אסורים, אלא מפני שמנהגם היה להחמיר בכלי זכוכית בכלל וכדברי הרמ"א, כיעו"ש. וכבר נתבאר לעיל שלדעת רוב הפוסקים יש להקל בכלי זכוכית, וכבר העיר עליו בזה מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קנג) שבארץ ישראל אין להחמיר במנהג זה הואיל ומרן ז"ל שהוא מרא דאתרא ס"ל שיש להקל בזה אפילו לכתחילה, ע"ש.

וראיתי להרב ערוך השולחן (סימן תנא סעיף מט) שכתב וז"ל: וכתב רבינו הב"י בסעיף כ"ו כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין אין צריכין שום הכשר ובשטיפה בעלמא סגי להו, עכ"ל, ואע"ג דזכוכית ברייתן מן החול מ"מ כיון שהם חלקים

מאד לא בלעי והכי קיי"ל ביו"ד סימן קל"ה לענין יין נסך ואע"ג דבשם בליעתן בצונן, מ"מ גם בחמין לא בלעי ואני מסתפק אפילו לדיעה זו דאלו שמכניסים בהם יי"ש אם מקילין בהם, ונראה דאסורים שהרי עינינו רואות שהריח שולט בהם אפילו אח"כ ולכן צריכין עירוי ג' ימים, עכ"ל. ומבואר דאע"ג דס"ל שכלי זכוכית אינם בולעים, מ"מ אם יש בהם ריח של דבר חמץ יש לאסור להשתמש בהם אא"כ עירה עליהם ג' פעמים. ואם כי שדבריו נכונים, שהרי כל זמן שיש עליהם ריח של חמץ קשה להתיר להשתמש בהם, מ"מ מ"ש שצריכין עירוי ג' פעמים, לאו דוקא הוא, אלא סגי בשטיפה והדחה טובה עם חומרי ניקוי, ואה"נ שאם הריח לא יצא מידי הכלי על ידי שטיפה, יש לערות עליהם מים רותחים. ועיין בש"ע הגר"ז (סעיף עג).

אולם כל הנ"ל לשיטת הספרדים ההולכים אחר הוראות מרן ז"ל, אבל להאשכנזים היוצאים ביד רמ"א דינם ככלי זכוכית שנשתמשו בהם בחמץ שאסורים וכנ"ל, ואע"פ שביו"ד סימן קל"ה הנ"ל לענין יין נסך לא הגיה הרמ"א כלום, ולכאורה י"ל שמסכים הולך לדברי מרן ז"ל ולפ"ז דבריו סתראי נינהו, מ"מ מלבד שיש לומר שסמך עמש"כ באו"ח סימן תנ"א, עוד בה, שאפילו את"ל שהוא ז"ל מסכים הולך בסימן קל"ה לדברי מרן ז"ל, מ"מ י"ל שבסימן תנ"א החמיר משום חומרא דחמץ. ושוב מצאתי בשו"ת זרע אמת ח"ב (חיו"ד סימן מג) שכתב בזה"ל: נשאלתי בקנקנים של זכוכית הנקנים מעכו"ם שהכניסו בהם סתם יינם לקיום, אם צריכים הכשר. תשובה. לכאורה היה נלע"ד שצריכים מלוי ועירוי כיון שיש מחלוקת אם כלי זכוכית בלעי או לא. דהש"ע (סימן תנא סכ"ו) פסק כמ"ד שא"צ הכשר, והרמ"א הגיה: ויש מחמירים דאפי' הגעלה לא מהני להו, וכן המנהג. אבל בראותי ביו"ד (סימן קלה ס"ח), שגם שם פסק הש"ע, דכלי זכוכית שהכניסו בהן יין לקיום אינם צריכים שום הכשר, משום דשיעי ולא בלעי. ולא הגיה הרמ"א כלום ע"ז, נראה דמודה שא"צ שום הכשר. ועל כרחך לומר דדוקא לענין פסח חשש הרמ"א לדעת המחמירים אע"ג דמיעוטא נינהו משום חומרא דחמץ, אבל בסתם יינם דקיל והרבה קולות הקילו בו הסכים לדברי הש"ע שא"צ שום הכשר. וכן נראה כוונת המג"א סו"ס תנ"א. עכת"ד. ושו"ר בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סימן מא אות ז) שהביא דברי הזר"א הנ"ל והוסיף שגם בספר מנחת יעקב (כלל פה ס"ק יב) כתב, שאע"פ שיש דין כבישה בכלים, מ"מ בכלי זכוכית אינו מבליע ע"י כבישה לכ"ע. וכמבואר ביו"ד (סימן קלה ס"ח) לענין יי"נ. איברא דבאו"ח סימן תנא סכ"ו בהגה מוכח להחמיר. ואולי יש לחלק בין חומרא דחמץ ליי"נ. וצ"ע. ע"כ. ושגם הפמ"ג במש"ז יו"ד (סימן קה סק"א) הביא חילוק המנח"י דשאני ההיא דאו"ח משום חומרא דחמץ. ע"ש. ושכ"כ הגאון יד

יהודה (מליחה סימן סט, בפי' הקצר ס"ק קיז, ד"פ ע"א), שבכלי זכוכית נקטינן בדיעבד שאין בולעין כלל, ואפילו נשתמש בהם בחמין. שכן הדבר נראה לעינים. וכמ"ש הרשב"א בתורת הבית. והוסיף שם (בפי' הארוך ס"ק פא, דע"ח ע"א), דאף דהמנהג להחמיר לכתחלה בחמץ, וכדעת הרמ"א (ס"ס תנא), כל זה אינו אלא משום חומרא דחמץ, וכמו שנוהגים ג"כ בשאר חומרות דחמץ. ובדיעבד גם בחמץ פשוט שאין להחמיר כלל ואפי' תשמישן בחמין. ודלא כהמג"א שהצריך הגעלה אף בדיעבד, שאין נראה כן מהד"מ שם. אלא בדיעבד נקטינן לגמרי כראבי"ה ושאר פוסקים דכלי זכוכית לא בלעי. וכ"כ הט"ז והחמד משה. וכן המנהג. עכת"ד.

הכשר כלי פיירקס, דורלקס וכיוצא בזה

כה. אין חילוק בין כלי זכוכית חסינות אש ללא חסינות אש, ולכן גם כלים חסיני אש כפיירקס, דורלקס ארקורוק וכדומה, דינם ככלי זכוכית שאינם צריכים הגעלה אפילו אם בישלו בהם או השתמשו בהם בכלי ראשון על האש, אלא שטוב שלא להשתמש בכלים אלו בפסח בכלי ראשון, ואף למנהג האשכנזים שמחמירים בכלי זכוכית וסוברים שאין הגעלה מועילה להם וכאמור, יש להקל להשתמש בפסח בכלים הנ"ל על ידי הגעלה. הנה אחר שנתבאר בהערה הקודמת שלדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו כלי זכוכית וכיוצא בזה אינם צריכים הכשר כלל, ממילא יש לומר שכלי פיירקס ודורלקס מותר לספרדים ועדות המזרח להשתמש בהם בפסח על ידי שטיפה והדחה בלבד, שדין כלים אלו כשאר כלי זכוכית. ואע"פ שתשמישם על ידי האש, אינם בולעים כלל, וכמו שכתב הפרי מגדים (במשבצות זהב אות ל'), שלפי דברי מרן המחבר, אפילו השתמשו בכלי זכוכית בכלי ראשון שעל האש, אינם צריכים שום הכשר, כיון שהם חלקים ואינם בולעים. וכן כתב בפשיטות הגר"י לנדא בספר יד יהודה (הלכות מליחה דף פ' ע"ב). וכן כתב בשו"ת חבלים בנעימים (חלק ד' סימן ו') שדין כלי פיירקס שמבשלים בהם, כדין יתר כלי זכוכית, שרוב הראשונים התירו אותם בלי שום הכשר, על יסוד מה שאמרו באבות דרבי נתן שכלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים. ודברי האוסרים תמוהים, שאיך יחלקו על אבות דרבי נתן, וכן בגמרא אמרו על כלי חרס, דהיינו טעמא משום דחזינא להו דמדייתי, (שפולטים את המשקים מדופן שלהם החיצון), ואילו כלי זכוכית לא מדייתי כלל, ועל כל פנים אף הרמ"א יודה בכלי פיירקס שמותר להשתמש בהם בפסח על ידי הגעלה. עכת"ד.

כל קבל דנא, חזית הוית להגאון ר' עובדיה הדאיה זצ"ל בשו"ת ישכיל עבדי ח"ה (חיו"ד סימן יג) שהעלה להחמיר בזה ועיקר טעמו הוא מפני שיש לחוש שאולי יש ברכיביו

חרס, עיין שם שהאריך בזה. וגם בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (סימן כו) נשאל בזה ואחר שהביא חוות דעת השואל שם, כתב בזה"ל: ועל כן, לא מיבעיא בכלי הדורלקס שאני מבין מתוך דברי מכתבו ששפיר מודה שמעורב בהם יותר חומר מתכתי מכלי זכוכית רגילה, ורק טוען שלא זהו שמעניק להם התכונה הבלתי (כצ"ל) שביר, דבודאי חמורים המה יותר מכלי זכוכית ודין כלי מתכת להם, אלא אפילו כלי הפיירקס הגם שלפי דברי כבודו מכילים הרבה פחות תרכובות מתכתיות מאשר זכוכית רגילה, ג"כ אפ"ה דין כלי מתכות להם, והוא: (וזהו טעם לכלי הפיירקס והדורלקס גם יחד) בהיות שרואים שהמבנה שלהם שונה הוא בתכלית מהמיבנה של זכוכית רגילה באופן שנותן מקום לחשוש שאין להם טבע כלי זכוכית פשוטים שקבעו עליהם אלה הפוסקים דשיעי לא בלעי, ואשר על יסוד זה נוהגים להקל בהם עדות הספרדים שהולכים לפי פסק הב"י. ואין לנו בזה אלא חידושו ומה שקבעו על כלי זכוכית פשוטה בלבד וכו', חמור הוא בצד כלי הפיירקס מכלי הדורלקס באשר השימוש בהם הוא ע"ג האש ממש. כי גם בכלי זכוכית רגילים אילו היה דרך שימושם ע"ג האש ממש יתכן שגם בשם היו כולם מודים דהשיעי שלהם לא עומד מפני האש ובלעי גם הם מהדברים שמתבשלים בהם ע"ג האש ממש", והביא שם דברי הפמ"ג הנ"ל וכתב שבשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ג ח"ב סימן כה) כותב בהדיא היפך הפמ"ג דיש לומר דע"י האור לכולי עלמא בולע כלי זכוכית, ולמעט בפלוגתא עדיף ע"ש, והכי ס"ל נמי להמהר"ם שיק בתשובותיו בחיו"ד סימן קמ"א, דע"י בישול בלעי כלי זכוכית, ובנמקו, דגם בלב אמרינן דע"י בישול אף דשיע בולע ה"נ כן, עכ"ד. נמצא דס"ל לכל הני רבוותא שהכלים הנ"ל דינם ככלי מתכות, ולכן אע"ג שהספרדים סוברים שכלי זכוכית אינם צריכים הגעלה כלל, מכל מקום כלי פיירקס, דורלקס ארקורוק דינם ככלי מתכות הטעונים הגעלה, ומ"מ אף לאשכנזים שסוברים דלא מהניא הגעלה לכלי זכוכית, מ"מ בנידון זה מהניא שהרי הטעם דלא מהני הגעלה לכלי זכוכית וכיוצא בזה הינו דילמא פקעי וחייס עליה, וכיון שבכלים אילו אין לחוש לזה, ממילא מהני הגעלה אף לאשכנזים, עכ"ד.

אולם מרן הראש"ל נר"ו נשאל בזה בשו"ת יחו"ד ח"א (סימן ו) והביא דברי הפוסקים מרן והרמ"א הנ"ל לענין כלי זכוכית וכתב בזה"ל: שלפי זה נראה שכלי פיירקס ודורלקס מותר לספרדים ועדות המזרח להשתמש בהם בפסח על ידי שטיפה והדחה בלבד, שדין כלים אלו כשאר כלי זכוכית, ואע"פ שתשמישם על ידי האש, אינם בולעים כלל, וכמ"ש הפרי מגדים (במשבצות זהב אות ל') וכו', ואף על פי שהגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (תליתאה ח"ב סימן כ"ה) כתב, שאף מרן יודה בכלי זכוכית שעל האש שאין

להקל בהם בשטיפה והדחה בלבד, וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן קמ"א). אולם אין ראיותיהם מכריעות כלל, ואדרבה יש להוכיח מראיית הראבי"ה מהגמרא בפסחים (עד ע"א) שגם בכלי זכוכית שתשמישם על ידי האש אינם בולעים, כיון שהם חלקים. לפיכך העיקר כדברי הפרי מגדים ויד יהודה להתירם בשטיפה והדחה בלבד. וכן מצאתי להגאון מהרי"ל גרויברט בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סימן ו), שכתב בפשיטות שדין כלי פיירקס שמבשלים בהם, כדין יתר כלי זכוכית, שרוב הראשונים התירו אותם בלי שום הכשר, על יסוד מה שאמרו באבות דרבי נתן שכלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים. ודברי האוסרים תמוהים, שאיך יחלקו על אבות דרבי נתן, וכן בגמרא אמרו על כלי חרס, דהיינו טעמא משום דחזינא להו דמדייתי, (שפולטים את המשקים מדופן שלהם החיצון), ואילו כלי זכוכית לא מדייתי כלל. ועל כל פנים אף הרמ"א יודה בכלי פיירקס שמותר להשתמש בהם בפסח על ידי הגעלה. עכת"ד. אולם לנו בני ספרד שנוהגים כדברי מרן, די להם בשטיפה והדחה, וכנ"ל. ונכון להדיחם על כל פנים שלש פעמים, כמבואר בתוספות במסכת עבודה זרה (לג ע"ב), על פי מדרש אסתר, בדברי קטרוגו של המן, שכן מנהג ישראל. ע"ש. וראה בנודע ביהודה מהדורא תנינא (חיו"ד סימן קנא). וגם בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סימן מא) נשאל אודות כלי זכוכית החדשים הנקראים פיירקס שהם זכים ושקופים, ויכולים לעמוד בפני האש, עד שאפשר לבשל בתוכם כקדירות כלי מתכות. מה דין הכשרתם לפסח, ושם האריך בזה והעלה להתיר הדבר מפני דקי"ל שכלי זכוכית אינם צריכים הגעלה, והעיר על האחרונים שהחמירו בזה, ע"ש.

ואחר זמן נדפס ספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קנה ואילך) ושם הביא בקצרה דברי הפוסקים בזה ושם הביא מן החדש דברי הישכיל עבדי בח"ה הנ"ל שכתב להחמיר בזה כי לא הוברר לו שכלי זכוכית הם, והעיר עליו שהוא שאל אנשי מדע הבקיאים בדבר, וענו ואמרו, שאין ספק שהם כלי זכוכית בלי שום תערובת, ולפי מה שכתבו הפוסקים שהטעם שלא התירו כלי זכוכית בהגעלה דילמא חייס עלייהו דפקעי ברותחים, לפ"ז בכלים אלו שמחזיקים מעמד ברותחים שעל האש וליכא למיחש דדילמא חייס עלייהו, והביא עוד אחרונים שסוברים כן, ומהם רבים מרבני זמנינו, וציין למ"ש בשו"ת יחו"ד הנ"ל, וסיים בזה"ל: ותלמיד חכם אחד בירחון אור תורה (ניסן תשל"ג) כתב לפקפק על דברינו, ולמותר להשיב על חלומותיו ועל דבריו, שלא נתכוון אלא לקנטר, ואמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני, והמעיין ישר יחזה פנימו שהדברים ברורים כמו שכתבנו. והסכים עמדי ידידנו הגאון המפורסם רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א וכו', ועיין בשו"ת

ציץ אליעזר ח"ט (סימן כו) מה שכתב בזה להחמיר, ואני על משמרתי אעמודה, וכן אני מורה ובא להקל בס"ד. עכ"ל.

ובהיות ועדויות הרבנים הנ"ל סותרות זו את זו אשר על כן יצאתי לחפש'י לבדוק ממה באמת עשויים כלים אלו, ומצאתי באנציקלופדיה שכתוב לאמר: זכוכיות בורוסיליקטיות הן זכוכיות המכילות בורון ומשמשות לייצור כלי בית, כלי מעבדה ורכיבים אופטים (כדוגמת עדשות) יתרונן של זכוכיות אלו הוא ביציבותן לחום ובעמידותן המכנית והכימית, הידועה שבהן נקראת פיירקס (CORNING 7740) ומיוצרת על ידי חברת "קורנינג" זכוכית בורו-סיליקאט, פותחה בסוף המאה ה-19 על ידי היצרן הגרמני OTTO SCHOTT ושווקה בשם במסחריDURAN , ב-1915 החלה חברת קורנינג לייצר זכוכית בורוסילקאט בשם המסחרי פיירקס שהפך למילה נרדפת לזכוכיות אלו בארצות דוברות אנגלית, הרכב הכלי- בנוסף לסיליקה (צורן דו-חמצני) ולתחמוצות נתרן, אשלגן וסידן (המרכיבים של זכוכיות SODA LIME רגילות) מכילה הזכוכית גם תחמוצת בורון B2O3 טווח הריכוזים המשקליים בזכוכיות בורוסיליקט 4-8% תחמוצות אלקליות K2OI:na2o 2-7 תחמוצת אלומניום AI2O3 עד 5% תחמוצת מתכת רלקלית עפרורית CAOאו MGO 70-80% סיליקה SIO2, 7-13% תחמוצת בורון B2O3. פיירקס היא זכוכית הבור וסיליקט הידועה ביותר, הרכבה: 80.5% סיליקה, A103 2.2% אלומניום. הכנסת בורון כ-NETWOR FORMER לרשת הטטראדרות היוצרות את הזכוכית גורמת לירידה במקדם ההתפשטות התרמי, מקדם ההתפשטות התרמי בפיירקס הוא 10 כפול 3.3 בלבד בהשוואה ל- 10כפול-9-10 בזכוכיות רגילות, תכונה זו הופכת זכוכית בורוסיליקטית מתאימה לכלי בישול, לגופי תאורה וכן לייצור מראות טלסקופ ועדשות, שצורתן צריכה להישאר קבועה למרות טמפרטורת סביבה משתנה. תכולה נמוכה של מתכות אלקליות מעניקה לזכוכית בור סיליקט יציבות מוגברת בהשוואה לזכוכיות SODA LIME המכילות 15% תחמוצות של מתכות אלקליות וכו', עכ"ל הנצרך. הרי מבואר שבכלי הפיירקס והדולקס ישנם מתכות אשר מייצבות את הכלי. וכעין זה כתב בספר מעגלי אליהו (שלזינגר, עמוד נו). וכ"כ בספר סידור פסח כהלכתו (גרוסמן, עמוד קפו) שכלי פיירקס וכיו"ב יש בהם מתכות ואח"כ מוצאים את המתכות ומשאירים שם רק מתכות עדינות, ע"ש. וכן כתב בספר עמודי הבית (נידאם, סימן עט פ"ג עמוד עח) בשם חכם יעקב מוצפי זצ"ל והגר"מ בן שמעון ובשם מומחים. ומעתה אחר שנתבאר שכלי הפרייקס והדורלקס עשויים גם מכלי מתכות, יוצא איפוא שאם נשתמש בהם בחמץ במשך השנה וכעת רוצה להשתמש בהם בפסח צריך להגעילו קודם השימוש.

אולם אחר העיון בס"ד נלע"ד שעל אף שנתבאר שיש בכלים אילו תערובת של מתכות, מ"מ אפשר להשתמש בהם ללא הגעלה כדין כלי זכוכית, כי הנה כיון שרוב ככל הכלי עשוי מזכוכית ומיעוט ממתכת אזלינן בתר הרוב, כי אפילו את"ל שהמתכת בולעת, מ"מ הרי היא בולעת מעט מאוד ובודאי יש בתבשיל פי ששים, ונידון זה דומה ממש למ"ש מרן ז"ל בשולחנו הטהור (יו"ד סימן קכב ס"ה) בזה"ל: איסור מועט שנבלע בכלי שדרכו שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתן זה טעם בהיתר שישתמשו בו, כמו קדרה גדולה וחבית וכיוצא בהן, הרי זה מותר להשתמש בו לכתחלה, אף על פי שהוא בן יומו, לפי שאי אפשר לבא לידי נתינת טעם. אבל אם הוא כלי שמשתמשין בו בדבר מועט, כמו קערה וכיוצא בה, אסור להשתמש בו, שאין מבטלין איסור לכתחלה, אפילו איסור מועט ואפילו איסור הבלוע, עכ"ל. וה"ה בנ"ד דכיון שיש מעט מתכת בכלי ורק בו נבלע, ואח"כ משתמשים בו בתבשיל של היתר שהוא מרובה מאוד ביחס לבליעה, בודאי אין לחוש שיתן טעם, בפרט שיש לומר שהמתכת בטילה בזכוכית קודם הבליעה, וממילא יש לדון כלי זה ככלי זכוכית ממש.

ובאמת מצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת אור לציון להגאון ר' בן ציון אבא שאול זצ"ל ח"ג (פ"י הלכה יב) ששם נשאל אודות כלי פיירקס ודורלקס האם דינם ככלי זכוכית או לא, והשיב שדינם ככלי זכוכית שאינם צריכים הגעלה, ושם בהערה הביא דברי הפוסקים בזה וכתב בזה"ל: ואף כלי זכוכית ששימושם בכלי ראשון על האש, כגון כלי פיירקס ודורלקס שעמידים בפני האש, מותרים לדעת מרן ללא שום הכשר, וכן מבואר בפמ"ג שם משב"ז ס"ק ל', ואף שיש שרצו לאוסרם בלא הכשר, שחששו שיש בהם תערובת מתכת, ומשום כך עמידים בפני האש, כבר התברר על ידי מומחים שאין כלים אלו שונים משאר כלי זכוכית, וכח עמידתם בפני אש הוא משום שעברו תהליך סינון וזיכוך גדול יותר שהשפיע שלא יפקעו בחום האש. ומה גם שנראה שאף אם קיימת תערובת כל שהיא של מתכת בכלים אלו אין לנו לאוסרם, ומכל מקום טוב שלא להשתמש בכלים אלו בפסח בכלי ראשון על האש, עכ"ד. והוא כדברינו בס"ד.

ולכאורה לפי מה שנתבאר לעיל בהלכה הקודמת שהאשכנזים מחמירים בכלי זכוכית, א"כ ה"ה בנ"ד, אולם מרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סימן מא) כתב שאף למנהג האשכנזים יש להקל בזה בהגעלה וז"ל: עוד אני אומר שאפילו למנהג אחינו האשכנזים דנקטי כמ"ד דכלי זכוכית לא מהני להו שום הכשר, ונחשבים ככלי חרס, היינו משום דחיישי להכשירם בהגעלה, משום דילמא פקעי וחייס עלייהו שלא להכשירן היטב. וכמ"ש הריטב"א בשם הרא"ה. וכ"כ הגאון יעב"ץ במור וקציעה (ס"ס

תנא). אבל בכלים דנ"ד שאפשר להגעילן י"ל דשפיר דמי גם למנהגם להכשירן לפסח ע"י הגעלה. ומכיון דרוב הפוסקים ס"ל להקל בכלי זכוכית, נהי דאינהו נהיגי כמיעוטא שמחמירין, מ"מ מאי דלא נהגו לא נהגו. כמ"ש הר"ן (בר"פ ראשית הגז). וספק במנהג מוקמינן ליה אעיקר דינא. וכמ"ש באה"ע (סימן קיח ס"ו) ובכ"ד. ומצאתי בחפישה בשו"ת מנחת יצחק (סימן פו), שנשאל בנ"ד, ותמך יסודותיו בהררי קודש להקל בשאר איסורין, ע"פ מ"ש הכנה"ג דדוקא בפסח החמירו רמ"א והב"ח, משום חומרא דחמץ. משא"כ בשאר איסורים. ושוב הביא שכ"כ בשו"ת ירושת פליטה (סימן כ), בתשובה מהגאון ר' מרדכי בריסק הי"ד, דשפיר מהני הגעלה לכלים אלו, הואיל ולא שייך הטעם דחייס עלייהו. ולא רחוק לומר שכל המנהג שהביא רמ"א להחמיר שלא להתיר כלי זכוכית בהגעלה הוא רק מכח חששת הרא"ה דחייס עלייהו דילמא פקעי, וא"כ בנ"ד היה מותר להגעילן גם לפסח. ומ"מ אין להקל בפסח אא"כ בשעת הדחק דבדיעבד דמי. עכת"ד. גם בס' שערים המצויינים בהלכה ח"ג (עמוד קח) הביא בקיצור דברי הירושת פליטה הנ"ל, שמצד הדין מותרים בהגעלה אף לפסח, אלא דמוכח מהפוסקים שרצו להנהיג כלים מיוחדים לפסח, וכן לבשר ולחלב, ע"כ יש לקיים מנהג אבותינו ולא להכשירם לפסח. ע"כ. [ויש להשיב על טעמו זה. ואין להאריך].

והוסיף להביא משו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סימן ו) שנשאל ג"כ בכלי הפיירקס דנ"ד, ומסיק שמכיון שרוב הראשונים ס"ל כמרן המחבר לכן יש להתיר ע"י הגעלה להשתמש בהם בפסח. ע"כ. (והספרים הנ"ל אמ"א, ואולי גם טעם החבלים בנעימים להקל מטעם שכתבנו, שכל החומרא לדידהו אינו אלא משום דחייס עלייהו דילמא פקעי, משא"כ בכלים אלו.) והן עתה נדפס חוזר ממחלקת הכשרות של הרבנות בא"י (כסליו תשכ"ב), ובו תשובה בהלכה מהרה"ג מהר"ש אפרתי שליט"א, והאריך בדברים לאסור בהחלט כלי הפיירקס בפסח גם לספרדים, ומחלק שדוקא כשתשמישן בחמין ע"י עירוי התיר הב"י, משא"כ בתשמישן ע"י האש כנ"ד, עיין עליו. ואשתמטיתיה דברי הפמ"ג והיד יהודה (על מליחה) הנ"ל שכתבו במפורש שגם בכלי ראשון שעל האש לא בלעי ולא פלטי. ותנא דמסייע להו בעל העיטור (שער הכשר הבשר), לפמ"ש בשער החדש שם. (וכמש"כ לעיל אות ד), דמוכח דכלי נחושת אינו בולע ע"י עירוי, ופולט ג"כ ע"י האש. ובזכוכית אפי' ע"י האש אינו פולט. כיעו"ש. ואפשר שאילו הוה שמיע ליה הוה הדר ביה, שכן ראוי להיות חוזר. שוב ראיתי בעת ההדפסה להרב הנ"ל (חוזר מספר קיב), דהדר תבריה לגזיזיה, ואייתי בידיה יקר סהדותא שהגאון מופה"ד מהרצ"פ פראנק זצ"ל, גאב"ד ירושלים, פסק למעשה, שכלי זכוכית פיירקס שמבשלים בהם, מותרים להשתמש בהם בפסח

ע"י הגעלה ג' פעמים. ושכן השיב בתשובה בכתי"ק להרה"ג רי"ז דיסקין שליט"א הרב דפרדס חנה. ע"כ, ובאמת שיש טעם נכון להוראה זו בכחא דהיתרא, דאף לדידהו דנקטי להחמיר כהרמ"א וסיעתו לאסור בהחלט כלי זכוכית ישנים בפסח, ונחשבו לנבלי חרש, ה"מ בסתם כלי זכוכית שא"א להם בהגעלה דחייס עלייהו דילמא פקעי. (ובדיעבד מיהא מהניא הגעלה לכלי זכוכית. שו"ת מהרש"ם ח"א סימן נט.), משא"כ באלו שמחזיקים מעמד בפני האש, ולא שייכא חששא זו שפיר דמי בהגעלה לדידהו. ולדידן שפיר דמי להקל בשטיפה והדחה בלבד. ומה שכותב מהר"ש אפרתי שם דמי יאמר דכלי זכוכית אלו חלקים כל כך, כמו שאר כלי זכוכית, כדי שיהיה בהם הטעם דשיעי ולא בלעי. כנראה שלא ראה כלים אלו, שהם זכים וצלולים מאד, וחלקים עוד יותר משאר כלי זכוכית. וגם המומחים אומרים שזיכוכם מהחול ביתר שאת ויתר עוז משאר כלי זכוכית, גורם להם לעמוד איתן בפני האש. וזה פשוט וברור, עכ"ל. ועיקר.

אופני ההכשר לכלים

כו. כלל לימדונו רבותינו שכבולעו כך פולטו וכפי תשמישו הכשרו, והיינו שאם נשתמשו בכלי בדבר נוזל הכשרו על ידי הגעלה במים רותחים מכלי ראשון שעל האש (עיין להלן בהלכה פרטי הדינים בזה), ואם נשתמשו בו בדבר יבש הכשרו על ידי ליבון באש עד שיהיו ניצוצות אש ניתזים מהן (עיין להלן פרטי הדינים בזה), ולכן סירים ויורות שמבשלים בהם צריכים הגעלה במים רותחים בכלי ראשון שעל האש, ותבניות וכיוצא בזה שאופים בהם צריכות ליבון, ואם התבניות אינם יכול לעמוד בפני הליבון, יש להחליפם בחדשות. והוא הדין לשפודים ואסכלאות שצולים בהם בשר על האש, ומערבים בהם חמץ או תבלינים שיש בהם חמץ, שצריכים ליבון באש בכדי להכשירם לפסח. עיין לעיל בהערה 2 ומשם בארי"ה.

כשהאיסור אינו רואה את פני האש

כז. יש אומרים שמה שנתבאר בהלכה הקודמת שדבר שתשמישו על ידי האש ללא לחות צריך ליבון על ידי האש, היינו דוקא שהאיסור הנבלע רואה את פני האש, כגון שיפודים ואסכלאות, אבל אם אינו רואה את פני האש ממש, כגון שנבלע במחבת או סיר שהכלי מפסיק בין האיסור והאש שתחתיו, מועיל לו הגעלה אפילו אם לא היה שום משקים, וכן כלי אפיה לדעה זו דינם בהגעלה מפני שאין האש רואה את הנאפה בהם, הנה סברא זו כתבה הרא"ה בבדק הבית (בית ד שער ד) וז"ל: עוד כתב החכם [הרשב"א] שהמחבת דינו כאסכלא שתשמישה ע"י האור דפעמים שהשמן כלה והויא כתשמישה על ידי האור, ואינו נכון, שאין הדבר תלוי במשתמש בו ע"י משקין שאלו בא להשתמש

דבר האסור ביורה בלא משקה אינה צריכה ליבון בכך אלא הדבר תלוי בראיית פני האור כל שרואה פני האור צריך ליבון וכל שאינו רואה פני האור דינו בהגעלה, ולא שנינו ליבון אלא בשפוד ואסכלא, וכן הני בלייש אינן רואין פני האור ודיין בהגעלה, וכן אמר בפירוש בתוספתא לענין מחבת, עכ"ל. והמעיין בדברי הראשונים יראה שאין הרא"ה יחידאי בזה, כי הנה גם בספר אהל מועד (שער איסור והיתר דרך ט נתיב ז) כתב כן וז"ל: המחבת והאיסקריטין, י"א דא"צ אלא הגעלה, ויש מצריכין להם לבון, ורשב"א מן המחמירים מפני שמשתמשין בהן ע"י האור מועט והויא כאסכלה, ויש להקל בזה מפני שמקום תשמיש המחבת אינו רואה פני האור כמו שרואה השפוד, ופוק חזי מה עמה דבר, עכ"ל. וכ"כ האור זרוע (ח"ד פסקי עבודה זרה סימן רצד) וז"ל: ודוקא שפוד וסכין ואסכלא בעו ליבון מפני שגופו נכנס לתוך האש כשצולין. אבל יורות ומחבת שמטגנין בה בצים כיון שאין גופו נכנס לאש סגי להו בהגעלה ברותחין. כדתנו רבנן כגון יורות וקומקמוסין ומחמי חמין מגעילן. ובתוספתא קתני והטיגנין דהיינו שמטגנין בהם.

הילכך סכינין שלנו שאנו משתמשין בהם חמץ כל השנה ופעמים שאנו חותכין בהם בשר רותח מן השפוד סגי להו בהגעלה ברותחין ומותר להשתמש בהם בפסח, עכ"ל. אולם רוב ככל הראשונים חולקים על סברא זו וסוברים שכל שמשתמשים בו בדבר יבש צריך ליבון ולא מועיל לו הגעלה, וכן עיקר להלכה. וכמ"ש בתורת הבית הארוך (בית ד שער ד) וז"ל: השפוד והאסכלא מלבנן באור דכבולעו כך פולטו ואלו תשמישן ע"י האור הן. ואע"פ שהאסכלא כשצולין על גבה טשין אותה באליה או מושחין פניה בשמן אין רטיבות זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי ואינו דומה לקומקמוסין ומחמי חמין וליורות דמשקין מרובין, ולפיכך מסתברא לי שאותה מחבת של מתכת שמטגנין בה בשר ודגים בשמן על גבי האש אין לה הכשר אלא בליבון כאסכלא ולא בהגעלה כיורה אלא שפעמים מטגנין בה בשמן מועט ורוב הפעמים שמן שבה כלה וחוזרין ומוסיפין, ופעמים שהשמן אינו מהלך על פני כולה והיא בולעת האיסור ממקום שאין השמן צף עליו והויא לה כתשמישה על ידי האש ולפיכך צריכה ליבון כאסכלא. אבל בתוספתא מצאתי היורות מחמי חמין והטוגנין והקומקמוסין מדיחן ברותחין. אלמא מחבת שמטגנין בה כיורה ומחמי חמין, ואפילו כן נראה לי שאין סומכין על התוספתא שאם היה הדבר כן מפני מה חסרו ממנה הטוגנין כשהביאוה בגמרא, עכ"ל. ומבואר דס"ל שאפילו כשאין האיסור רואה את פני האש בעינן ליבון ולא סגי בהגעלה . וכן מבואר מדברי כל הפוסקים שנביא בהערה הבאה דס"ל שמחבת שמטגנים בה אינה צריכה ליבון אלא סגי בהגעלה, מפני שמטגנים בהם בהרבה שמן ודינו כמשתמש בלח,

ואי איתא דס"ל כדברי הרא"ה ודעימיה, תיפוק ליה דסגי בהגעלה מפני שהאיסור אינו רואה את פני האש ממש, אלא ודאי כדאמרן. ולפ"ז מבואר שכן דעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו דס"ל שאם לא נשתמשו במחבת בשמן מרובה בעי ליבון. וכ"כ בספר אהל אברהם (צוובנר, סימן כה), ועש"ב. ואע"ג שהם ז"ל והרשב"א פליגי בנידון המחבת שהרשב"א ס"ל דבעינן ליבון ושאר הראשונים ס"ל דסגי בהגעלה, מ"מ הרואה יראה שיסוד מחלוקתם הינו האם השמן עושהו כתבשיל או לא, אבל לענין שהאיסור אינו רואה פני האש לכולי עלמא אינו מעלה ואינו מוריד, ופשוט.

נשתמש בו ביבש וכעת משתמש בלח

כח. כמו כן יש שסוברים שכלי שנשתמשו בו באש ביבש שאין הגעלה מועילה לו, היינו דוקא כשרוצה להשתמש בו שוב על ידי האש, אבל אם רוצה להשתמש בו מעתה רק בדברים לחים, הגעלה מועילה לו שכל מה שיכול לפלוט ברותחים כבר פלט בהגעלה ראשונה, כן כתבו התוס' (חולין, ח. ד"ה שלבנה באור), הרא"ש (ע"ז פ"ה סימן לד) ובעל העיטור (הל' שחיטה ש"ב ח"ב) בשם רבינו תם. וכ"כ הריטב"א (פסחים ל: בשם י"א). וכ"כ המאירי (ע"ז עו: ד"ה כלי הראוי) בשם אחרוני הרבנים. וכ"כ הר"ן (שם) בשם יש מקילין. אולם רוב הראשונים חולקים על זה וסוברים שאין היתר בדבר וכן דעת מרן הש"ע, ולכן אם הגעיל כלי הצריך ליבון אסור להשתמש בו בחמין אפילו בתבשיל לח. כי הנה התוס' שם אחר שהביאו דברי ר"ת הנ"ל כתבו בזה"ל: אין זה דיוק, דדילמא כיון שנשתמש בו על ידי האור אין יוצא מידי דופיו לעולם בהגעלה בלא ליבון ופולט תמיד בכל הגעלותיו מידי דהוה אכלי חרס דלא סגי ליה בהגעלה, ולא אמר כל מה שעתיד לפלוט פולט בהגעלה ראשונה אלא אינו יוצא מידי דופיו לעולם, עכ"ל. וגם הרא"ש כתב על דברי ר"ת הנ"ל בזה"ל: ולא נהירא, כיון דתשמישו על ידי האור אין יוצא מידי דופיו בהגעלה בלא ליבון ופולט תמיד בכל הגעלותיו מידי דהוי אכלי חרס דלא סגי ליה בהגעלה, ולא אמרינן דכל מה דעתיד לפלוט דפולט בהגעלה ראשונה אלא אינו יוצא מידי דופיו ופולט תמיד מעט מעט, ואין לחלק ולומר ממה שבלע ע"י האור לא יפלוט לעולם כי אם באור, דהא אמר השפוד והאסכלה של קדשים מגעילן ברותחין, אלמא בליעה על ידי האור נפלטת ע"י רותחין , ויראה שיספיק אם ילבן חודו של סכין לפי שרגילין העובדי כוכבים להשתמש בו באור אע"ג דחם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו, מ"מ כיון שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור סגי בהכי, עכ"ל. ועיין בריטב"א שם שהביא המחלוקת וסיים שהרשב"א ס"ל להחמיר בזה. ודברי הרשב"א הנ"ל הנה הנם בתורת הבית הארוך (ב"ד ש"ד). וגם המאירי הנ"ל כתב, חכמי האחרונים חולקים בה כל שאיסור נשאר בו הרי

הוא נפלט מעט מעט ואפילו על ידי חמין, וראיה לדבר כלי חרס שאי אפשר שלא פלט בהגעלתו ואעפ"כ חוזר ונפלט מעט מעט ודבריהם נראין, ע"ש. וכיו"ב כתב הר"ן שאין הדבר נראה שכיון שיש לו בלע של איסור עד שאתה אוסרו להשתמש בו על ידי האור שמא יפלוט יותר בחמין שניים, ע"ש. וכעין זה כתבו עוד ראשונים. ומרן הב"י ביו"ד סימן קכ"א עמש"כ הטור שם שאם הגעיל כלי הצריך ליבון אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש, הביא שכ"כ הרשב"א הרא"ש והר"ן, ושם בש"ע (ס"ה) פסק בפשיטות שאם הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש, וכן עיקר.

רוב תשמישו

כט. כל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, ולכן כלי שמשתמשים בו גם למאכלים יבשים וגם למאכלים לחים, הולכים בו אחר הרוב, שאם רוב השימוש בו במאכלים לחים, מספיק להגעילו, ואם רוב השימוש בו במאכלים יבשים צריך ללבנו, וכן על זו הדרך בכל דרכי ההגעלה שהולכים בו אחר רוב שימושו, וכגון שאם רוב השימוש בכלי הינו בכלי שני ונשתמשו בו כמה פעמים בכלי ראשון, מספיק להכשירו בכלי שני, והאשכנזים נהגו להחמיר בכל זה. הנה הדבר ידוע שבכל התורה כולה הולכים אנו אחר הרוב ועיקר הסמיכה של דין זה הוא על הא דאמרינן בתורתינו הקדושה "אחרי רבים להטות", אלא שיש מקום בראש לבדוק האם אנו אומרים כלל זה גם בדיני הכשרת כלים, כי אולי נידון זה שונה, שהרי סוף סוף נשתמשו בכלי בדבר הצריך הכשר חמור יותר ולעולם לא יצא אותו הדבר הבלוע בו אם לא נכשירו כאותו הכשר, דהא קי"ל כבולעו כך פולטו, אע"ג שבפועל לא נשתמשו בו הרבה בשימוש זה. ובצאתי חפש'י באמתחות הראשונים ז"ל מצאתי לראבי"ה (ח"ב, מסכת פסחים סימן תסד) שכתב בזה"ל: וקערות צריך להגעיל בכלי ראשון, ולא שנא של מתכות ולא שנא של עץ, מפני שפעמים שכופין את הקערה על גבי בשר ודגים בתוך היורה, וגם שואבים בה מרק מתוך היורה הרותחת, והוה לה כלי ראשון, לא שנא דכסף ולא שנא דזהב ולא שנא דעץ [מגעילו בכלי ראשון], דאמר רב הונא בריה דרב יהושע עץ פרור מגעילו ברותחין ובכלי ראשון, קסבר כבולעו כך פולטו: וכוסות של כסף נמי יש לחוש, שפעמים נמי מרתיחין בהן יין ופלפל ובשמים אצל האש (כצ"ל), וצריך להגעילן בכלי ראשון, עכ"ל. והובאו דבריו בהגהות מיימוניות (פ"ה הכ"ד) ובטור (סימן תנא). וכן פסקו המחזור ויטרי (עמוד רנו, סימן ד-ה הלכות טהרת הסכין). וכיו"ב כתבו הראב"ן (דק"ס סע"ב) והמרדכי (פסחים, סימן תקפה). וכ"כ המהרי"ל (הל' הגעלה). ומבואר דס"ל דלא אזלינן בתר רוב השימוש בכלי, ולכן כוסות של כסף יש לחוש.

אולם מרן הב"י כתב על דברי הטור שהביא דברי הראבי"ה הנ"ל, בזה"ל: אבל הרי"ף כתב בפרק כל שעה (ח:) והני דאישתמש בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהם כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני שפיר דמי, וכך הם דברי הרמב"ם בפרק ה' (שם) וטעמא משום דבכל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו וכמו שכתב הר"ן בפרק כל שעה (שם דיבור ראשון) והרשב"א בתשובה (ח"א סימן שעב ותתיז, ח"ג סימן רעט) וכיון דהני קערות רוב תשמישן על ידי עירוי הכי נמי מגעיל להו בעירוי ולא חיישינן לפעמים שמשתמש בהן בכלי ראשון, עכ"ל. ומבואר דס"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו.

כל קבל דנא, חזי הוית להגאון ר' נפתלי צבי יהודה בספר העמק שאלה (מטות, שאילתא קלז סק"ה) שהאריך הרחיב בביאור דברי הראשונים בזה ואחר שהוכיח שדעת הרשב"ם, השאילתות ובה"ג דלא אזלינן בכלים אחר רוב תשמישו, כתב שגם מדברי הרי"ף והרמב"ם מבואר כן, וביאר שמ"ש שבקערות בעינן הכשר מכלי שני הוא משום דס"ל דלא חיישינן למילתא דלא שכיחא, ועוד שבמקומם של הרי"ף והרמב"ם לא נהגו כלל להשתמש בקערות כלי ראשון ולכן לא חששו לזה, ומה גם שיש לחלק בין סוגי הקערות, דיש פשוטים בבתי עניים של עץ ונחושת וכדומה שמשתמשין בהם לפעמים ככיסוי קדרה, ויש קערות בבתי עשירים יקרים הרבה ואינן עולים על השלחן אלא לכבוד, והם כלי שני בלבד, ועפ"ז העיר שם עמש"כ מרן הב"י הנ"ל שהרי"ף והרמב"ם ס"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו, ושלא ראה הב"י דברי השאילתות שם, עש"ב.

ואף על גבי שמ"ש העמק שאלה שבמקומם של הרי"ף והרמב"ם לא נהגו כלל להשתמש בקערות כלי ראשון ולכן לא חששו לזה, סברא זו לא רחוקה ולא נפלאה, כי הנה המרדכי (פסחים פרק כל שעה סימן תקפה) כתב בזה"ל: ודאישתמש בהן בכלי שני כגון קערות כו', מיהו קערות שלנו לפעמים שואבין בהן מים רותחין מן הקדרה של חמץ או מכסין בהן שאלקוק ע"ג האש וטוב להגעילן בכלי ראשון, עכ"ל. הרי שמחלק בין זמן הש"ס לבין זמנו. וכיו"ב כתב בהגהות אשירי (פסחים פ"ב סימן ז) שעמש"כ שם הרא"ש "ודאשתמש בהו בכלי שני עביד להו הגעלה בכ"ש", כתב הוא ז"ל בזה"ל: מיהו קערות שלנו פעמים ששואבין בהן מים רותחין מן היורה של חמין או מכסין שלקות על האש טוב להגעיל בכלי ראשון, עכ"ל. ומבואר כאמור.

מכל מקום למעשה בודאי דנקטינן בדעת הרי"ף והרמב"ם כדברי מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, חדא, דדוחק גדול לומר שמרן ז"ל לא שת ליבו הטהור לכל זה, ועוד, שהר"ן והרשב"א כתבו במפורש שטעמם מפני דאזלינן בתר רוב תשמישו. וכ"כ השו"ג (סימן תנא ס"ק כא), ע"ש. וע"ע בשדי חמד (מערכת ה', אסיפת דינים ס"ק טז ד"ה וראיתי להקדים).

נמצא שלדעת מרן ז"ל דקי"ל כוותיה נידון דידן תליא בפלוגתת הראשונים ז"ל שלדעת הראבי"ה ודעימיה לא אמרינן בכלי הולכים אחר רוב תשמישו, ואילו לדעת הרי"ף והרמב"ם ודעימיה גם בהכשרת כלים אזלינן בתר הרוב וכל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו.

ומרן ז"ל בשולחנו הטהור (סימן תנא ס"ו) כתב וז"ל: כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו, הלכך קערות אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן. עכ"ל. ומבואר דס"ל כדברי הרי"ף והרמב"ם. ואע"ג שהרשב"א (ח"א סימן שעב, תתיז וח"ג סימן רעט) בתשובה כתב וז"ל: שאלת, כוסות או טראיו"ש של מתכת שמשתמשין בהם כל השנה אם יספיק בהם הדחה או נחוש כי לפעמים מניחים אותם על האש לחמם בהם יין ונותנין שם לחם ויצטרכו הגעלה, תשובה: משורת הדין נראה שאינו צריך אלא הדחה כמו ששנינו בברייתא (ע"ז עה:) כוסות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והם טהורים שאף על פי שפעמים עושים כן כמו שאמרת כל שאינו בן יומו מותר, ולפיכך לא הלכו בהם חכמים אלא אחר [עיקר] תשמישו, ומכל מקום עכשיו נהגו להגעיל את הכל משום חומרא של חמץ, עכ"ל. ומבואר דאע"ג דס"ל שמעיקר הדין יש להקל בזה, אולם נהגו להחמיר בזה, מ"מ למעשה לא חשש מרן ז"ל לדבריו ובש"ע סתם להתיר לגמרי וכדברי הרי"ף והרמב"ם. וכן הסכמת רוב האחרונים וכמו שיתבאר בס"ד להלן בד"ה וטעם ההיתר, לך נא ראה. והרמ"א בהגה כתב, "ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור בשם אבי העזרי ומרדכי פ' כל שעה ותוספות סוף מסכת ע"א), וכן הוא המנהג", ע"כ, ופסק כן מפני שבדרכי משה (שם סק"ו) כתב שהמנהג כדברי אבי העזרי להגעילן בכלי ראשון, ושכ"כ האגור והגהות מיימוניות. וכן מנהג האשכנזים, ואנו אין לנו אלא דברי מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו וכאמור.

וטעם ההיתר לרוב תשמישו, מבואר בדברי הרשב"א בתשובה הנ"ל שמאחר שאיסור השימוש בכלי שאינו בן יומו הוי מדרבנן, לפיכך אזלינן בתר הרוב. וכיו"ב כתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צו) וז"ל: מסתברא לן שאם הכלי הזה שרוב תשמישו בחמין הוא בן יומו מאותו המעוט שנשתמש בו ע"י האור צריך לבון לכ"ע וספקו לחומרא דאסור תורה הוא, ואם אינו בן יומו הואיל ונותן טעם לפגם הוא ואין אסורו אלא מדרבנן הם אמרו והם אמרו, וסתמו נמי תולין להקל שלא נשתמש בו אלא כפי רוב תשמישו, ועל כיוצא בזה שנינו בסוף ערובין (קד ע"ב) כל מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך, ואין כאן מיחוש כלל, וכך הם דברי הרשב"א בתשובה סימן שע"ב, עכ"ל. והסכים לזה החזו"א

(או"ח סימן קיז ס"ק טז). גם הגאון ר' דוד פארדו זצ"ל בספר בית דוד (חיו"ד סימן סד) פלפל בזה וכתב דהא דאזלינן בתר רוב תשמישו היאך מהני?

רוב תשמישו כשהכלי שהשתמשו בו מיעוט בן יומו

ל. במה דברים אמורים שהולכים אחר רוב תשמישו, כשהכלי אינו בן יומו מהשימוש החמור שנשתמשו בו, אבל אם ידוע שנשתמשו בו חמץ בתוך כ"ד שעות, ועכשיו בא להכשירו, צריך להכשירו בשימוש החמור אפילו שבדרך כלל משתמשים בו בשימוש הקל, ולכן כלי שבדרך כלל משתמשים בו בדבר לח, אם נשתמשו בו בדבר יבש ורוצים להכשירו בתוך כ"ד שעות משימושו האחרון, צריך ללבנו, וכן כלי שבדרך כלל משתמשין בו בכלי שני, וכעת נשתמשו בו בכלי ראשון אם רוצים להכשירו בתוך כ"ד משימושו האחרון צריך להגעילו בכלי ראשון דוקא. וכמו שנתבאר בהערה הקודמת שהרשב"א וכל האחרונים ועל צבאם הרמ"א מפאנו תפסו במושלם דהיינו טעמא דאזלינן בכלי בתר רוב תשמישו, מפני דמיירי בכלי שאינו בן יומו דהוי מדרבנן תולין להקל, ע"ש. ויש להקל להכשירו בשימוש הקל אחר 24 שעות גם אם מבשלים בו מאכל חריף על אף שהחריפות משבחת את הטעם, אולם ראוי ונכון להכשירו בהכשרו החמור אפילו שהוא אינו רוב תשמישו. הנה מרן הש"ע (ר"ס צו) סתם כדברי האומרים דהא דאסרינן המאכל בבישלו בו בכלי אסור, היינו דוקא בכלי בן יומו, אבל באינו בן יומו אפילו בדבר חריף מותר. וכ"כ עוד שם בסעיף ג'. אולם לקמן (בסימן קג ס"ו) כתב: יש מי שאומר שאם שמו פלפלין בקדירה של איסור שאינה בת יומה הכל אסור, דחורפיה משויא ליה לשבח. עכ"ל. ותמהו הט"ז והש"ך על מרן שסותר משנתו. ובאמת שהמעיין בדברי האחרונים ישר יחזה פנימו ששערי תירוצים לא ננעלו וקבצם כעמיר גורנה בשו"ת יביע אומר ח"ח (אורח חיים סימן מג אות ה) וכתב שם בזה"ל: והגאון האליה רבה (סימן תמז ס"ק כד) כתב ליישב, שבסימן ק"ג מיירי בבליעת איסור, ולכן אפילו בשאינו בן יומו, אבל בסימן צ"ו מיירי בדין בשר וחלב שהוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא, שלדעת הרבה פוסקים אפילו בדבר חריף מותר, בודאי שיש לסמוך עליהם עכ"פ כשאינו בן יומו.

ועוד שלדעת הרבה פוסקים לא מקרי דבר חריף אלא חלתית וצנון. ובחידושי ליו"ד (בסימן צה) כתבתי השגות ברורות ע"ד הרמ"א שהחמיר בענין זה. ע"כ. גם הרב חכמת אדם (בבינת אדם שער איסור והיתר סימן מח) כתב, שאע"פ שהרמ"א ס"ל להחמיר בדבר חריף אפילו באינו בן יומו, מ"מ דעת הש"ע היא שרק לענין איסור יש להחמיר בכל דבר חריף אפילו באינו בן יומו כההיא דחלתית, וכמו שפסק כן בש"ע (סימן קנג), אבל בענין בשר וחלב דעתו להקל, כיון דאיכא תרתי לטיבותא, נ"ט בר נ"ט דהיתרא וגם נטל"פ,

ושתי חומרות לא מחמירינן, ולכן כתב בש"ע (סימן צו ס"ג) שתבלין שנידוכו במדוכה של בשר "בת יומא" אסור לאכלן בחלב וכו', ובזה נסתלקה תמיהת האחרונים על הש"ע. ע"כ. וכן תירץ הגאון הכרתי ופלתי (סימן צו סק"ה). וכ"כ גם הפרי מגדים (במש"ז סק"י). וכבר קדם וזכה בתירוץ זה הכנה"ג (סימן צו הגה"ט סוף ס"ק יח). ע"ש. וכ"כ הגאון רעק"א (בסימן צו בט"ז סק"י) בשם האחרונים. וע"ע במשמרת שלום (דף קלג ע"ג). ע"ש. והן אמת שמרן בב"י (סימן ק"ג) הביא מקור דבריו מהאגור בשם המרדכי, וכתב ע"ז בבדק הבית: וזהו כדעת בעל התרומה שהביא רבינו בסימן צ"ו (שאוסר גם בשאינו בן יומו), ושם נתבאר שיש חולקים עליו. עכ"ל. ומשמע שאינו מחלק בזה בין בשר וחלב לבין קדירת איסור. מ"מ יש לקיים דברי האחרונים הנ"ל ע"פ מ"ש הכנה"ג הובא בספר יד מלאכי (כללי הש"ע אות טו), שמרן חיבר השלחן ערוך אחר בדק הבית, ושכן כתב הרב גנת ורדים. ע"ש. וכ"כ מרן החיד"א בספר מראית העין בליקוטים (סימן ח אות ב). וכ"כ בשו"ת ידיו של משה (חחו"מ סימן ה). ובשו"ת ויקרא אברהם (חחו"מ סימן מג), ועוד אחרונים. הילכך י"ל שבעת שחיבר מרן את הש"ע שפר קדמיה לחלק בין הנושאים, ולכן אף שבסימן צ"ו סעיף א' וסעיף ג' ס"ל להתיר גבי בשר וחלב בכלי שאינו בן יומו בדבר חריף, מ"מ בסימן ק"ג דמיירי בכלי של איסור פסק להחמיר גם בשאינו בן יומו, וכן כתב כיו"ב הגאון חקרי לב (בח"ב מיו"ד סימן נג דק"ז ע"ב) וז"ל: ונ"ל שזה היה דעת מרן בש"ע, ודק ואשכח הכי, והדר ביה ממה שכתב בבית יוסף, כי ידוע שחיבור השלחן ערוך היה בסוף ימיו של מרן, ואפשר שחזר בו אחר שחיבר ספר בדק הבית, ומה שפסק בש"ע הוא העיקר. ע"כ. (וע"ע בשו"ת נשמת כל חי חאה"ע סימן ה דף ח ע"ד). וכ"כ כיו"ב מרן החיד"א במחזיק ברכה יו"ד (סימן מז סק"ד) דזמנין דמרן הבית יוסף רוח על פניו יהלוך בחיבור הש"ע, וחזר בו ממ"ש בבית יוסף וכו'. ע"ש. ולכן החילוק שכתבו גדולי האחרונים הנ"ל, יסודתו בהררי קודש, וכמ"ש כיו"ב המהרש"ל בספר ים של שלמה (פרק כל הבשר סוף סימן סא): ויראה בעיני שדוקא בסכין של גוים שחתכו בו דבר חריף כגון תמכא יש להחמיר, אבל בסכין של בשר או גבינה ואינו בן יומו, לא מסתבר להחמיר ולומר שאף נ"ט בר נ"ט גרע מן הטעם הבא מכלי שאינו בן יומו, דהניחא לענין איסור אמרינן שאפילו אינו בן יומו חריפותו מחליא ליה, אבל לענין היתרא לא אמרינן הכי, כדאשכחן בדין נ"ט בר נ"ט דגבי איסורא אסור וגבי היתרא שרי וכו'. ע"ש. וע"ע בספר יד יהודה (סימן צו ס"ק כט), ובדברי הרבנים המגיהים בזבחי צדק (סימן צו סק"ח). וע' בערך השלחן יו"ד (סימן א סוף סק"ו) שהביא מ"ש הרשב"א (סימן תצז) שדבר חריף משביח רק מה שהוא בעין ולא את הבלוע בכלי, והוסיף שכן כתב הרמ"א (בסימן קכב) וכו'. ע"ש, עכ"ל הנצרך.

ולכאורה לפי מסקנת רוב ככל האחרונים שיש לחלק בין איסורא בלע להיתרא בלע, שבאיסורא בלע אם נתנו דבר חריף בקדירה של איסור שאינה בת יומה הכל אסור, מפני שהחריפות משווה אותו לשבח, ואילו בהיתרא בלע אין החריפות משווה אותו לשבח, יוצא איפוא שבנ"ד דקי"ל חמץ איסורא בלע והחריפות נותנת שבח אפילו אחר 24 שעות, חזרנו למה שנתבאר בהערה הקודמת שמה שהולכים אחר רוב תשמישו, כשהכלי אינו בן יומו מהשימוש החמור שנשתמשו בו, אבל אם ידוע שנשתמשו בו חמץ בתוך כ"ד שעות, ועכשיו בא להכשירו, צריך להכשירו בשימוש החמור אפילו שבדרך כלל משתמשים בו בשימוש קל, שנותן טעם לפגם מיקרי כשלא משתמשים כעת באותו כלי בדבר חריף, אבל כשרוצים להשתמש באותו כלי ולבשל בו דבר חריף הוי ליה נותן טעם לשבח אפילו שעברו 24 שעות, ואין להתיר להכשירו בהגעלה שהוא רוב שימושו אפילו אחר 24 שעות. ובאמת שכן כתב במפורש החזון איש (או"ח סימן קיט ס"ק טו ד"ה ולהאמור נראה) וז"ל: ולהאמור נראה דמדוכה שתשמישה בתבלין ומיעוט בעירוב פת ותבלין אסור להשתמש בה תבלין בפסח, ולא מהני כאן רוב תשמישה, כיון דכל היתר רוב תשמישו הוא על יסוד נותן טעם לפגם, וכשמשמש דבר חריף הרי נפל לי' היתר זה, וכל דין הכרעת רוב תשמישו הוא דוקא באין דרך תשמישו בדבר חריף וכו', עכ"ל.

אולם לפענ"ד אין הכרח גמור לומר כן בנ"ד ויש להתיר בחמץ אף דהוי איסורא בלע, שהרי מצינו בכמה מקומות בסימן תנ"א שהיקל מרן הש"ע בענין חמץ, על אף שבשאר איסורין החמיר, מפני שיש לסמוך בכהאי גוונא על מ"ד היתרא בלע, ועיין בשד"ח (ח"ז בד"ה ודאתאן עמוד 374) שכתב כן בנידונו משם הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא קלז סק"ה דף מ' ע"ג), והוסיף שם שמה שנתקשה השואל ומשיב במ"ש מרן ז"ל בש"ע סימן תנ"א (ס"ג) גבי סכינים דמהני הגעלה בכלי ראשון שאינו על האש ואילו ביו"ד סימן קכ"א כתב בהיפך זה, אינו קושיא ויישב בזה"ל: ותימה על גדול שכמותו דלא אסיק אדעתיה ליישב בפשיטות דיש לחלק בין שאר איסורין לחמץ, דבחמץ כיון דאיכא מרבוותא דסברי דחמץ מיקרי היתרא בלע משום הכי אף אם קי"ל כמ"ד דאיסורא בלע מיקרי, מכל מקום שפיר נוכל לסמוך אמ"ד דאף לאחר שהעבירו מהני להגעיל בתוכו בצירוף סברת האומרים דחמץ היתרא בלע וכדכתיבנא בעניותין לעיל באות כ"ג והבאתי להקת הנביאים מרבני האחרונים שכתבו כן בכמה דינים, עש"ב וכו', עכ"ד. וא"כ בודאי שיש לומר כן בנ"ד. ואפילו את"ל שאין זה מוכרח ויתכן שבנ"ד מרן ז"ל היה סובר להחמיר, מ"מ לא יהא אלא ספק וכיון שבלאו הכי יש אומרים שכל החומרא של דבר חריף אינה אלא מדרבנן,

כי הפתחי תשובה (סימן צה סק"ד) הביא שהכנסת יחזקאל כתב דהוי מדרבנן, ושהפנים מאירות ח"א (סימן סד) כתב להוכיח דהוי מדאורייתא. ע"ש. ובערך השלחן (סימן צו סק"ד וסימן קב סק"ט) הביא מ"ש הכרתי ופלתי להוכיח מהתוס' והרא"ש והר"ן (סוף ע"ז) דאמאי הצריך קרא לשבור כלי חרס של חטאת וכו', ולא קאמרי משום דבר חריף, ש"מ דס"ל דהוי מדרבנן, והעיר ע"ז מתשובת הרשב"א דס"ל דהוי דאורייתא, ושם העיר העה"ש על הרב באר יעקב (דנ"ח ע"ד) שכתב להוכיח דהוי דאורייתא, וכתב לדחותו. ע"ש. וע"ע בישועות יעקב יו"ד (סימן קכב סק"ב) ובספר ערוגות הבושם (סימן צו סק"א, וסימן קג סק"ג, ובתשובה שבסוה"ס דף קסז ע"ג) פלפל ג"כ בזה. א"כ בודאי שיש לומר שלמעשה יש להקל בזה דספיקא דרבנן לקולא, בפרט שלדעת הרשב"א בתשובה (סימן תצז) שדוקא בסכין שאינו מקונחת ושמנוניתה עליה יש להחמיר, הלא"ה יש להתיר, אפילו בדברים החריפים, וכן דעת רבינו יונה, וכ"כ הרא"ה והריטב"א והר"ן. ע"ש. ולכן מידי ספק איסור לא יצאנו, וממילא יש להקל להכשירו בשימוש הקל אחר 24 שעות גם אם מבשלים בו מאכל חריף על אף שהחריפות משבחת את הטעם, ומ"מ מכיון שדברי מרן ז"ל אינם מפורשים, ואדרבא יד הדוחה נטויה לומר שכיון שמרן ז"ל ס"ל דחמץ איסורא בלע, א"כ לדידה יש להחמיר, לפיכך ראוי ונכון להכשירו בהכשרו החמור אפילו שהוא אינו רוב תשמישו.

לא. מה שנתבאר לעיל שהולכים בכלי אחר רוב התשמיש, אין הכוונה שמשתמש בתשמיש המועט באופן עראי ובשעת הדחק אלא אפילו אם משתמש בתשמיש המועט בדרך קבע, שהולכים בכלי אחר רוב תשמישו. על פי מה שנתבאר לעיל בהערה 56 שהרשב"א וכל האחרונים ועל צבאם הרמ"ע מפאנו תפסו במושלם דהיינו טעמא דאזלינן בכלי בתר רוב תשמישו, מפני דמיירי בכלי שאינו בן יומו דהוי מדרבנן תולין להקל, וממילא אין טעם לחלק אם משתמש תשמיש מועט באופן עראי ובשעת הדחק לבין אם משתמש בתשמיש המועט בדרך קבע. ושוב מצאתי להגאון ר' שלמה בן שמעון שליט"א בספר דברי שלמה (פ"ו ס"ג) שהעלה כאמור, ושם בהערה פלפל בדברי האחרונים בזה ואסיפא דמילתא העלה כן מפני שכן מבואר מטעמו של הרשב"א והאחרונים בהא דאמרינן שכל כלי אזלינן בתר רוב תשמישו, עש"ב ואין צורך לכפול את הדברים שנית.

כלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ולפעמים משתמשים בו בחמץ

לב. אף על פי שנתבאר בסעיף כ"ט שהולכים בכלים אחר רוב תשמישן, מכל מקום כלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ולפעמים משתמשים בו בחמץ, חייב להכשירו לפסח

ולא אומרים במקרה זה שהולכים בכלי אחר רוב תשמישו, ומכל מקום אין צריך ללבנו אפילו אם נשתמשו בו כמה פעמים ביבש אלא מספיק להכשירו בהגעלה, ולכן מיחם שדרך שימושו הוא במים בלבד ורק פעמים מניחים עליו פיתות או בורקסים וכיוצא בזה לחממם, וכן סירים וכיוצא בזה שדרך שימושם בדברים שאינם חמץ ורק פעמים עשו בהם דבר חמץ, צריך להכשירם לפסח על ידי הגעלה אפילו שהשתמשו בו ביבש [אולם אין צריך להכשיר את כל המיחם אלא אך ורק את המכסה שנתנו עליו את החמץ, כיון שנעשה קודם הפסח, והו"ל נ"ט נ"ט דהיתרא וכמ"ש מרן ז"ל בסימן תנ"ב, וכיו"ב כתב בחזון עובדיה (פסח, עמוד קה-קז)]. אע"ג שנתבאר שהולכים בכלים אחר רוב תשמישו, מ"מ י"ל שאנו אומרים כן רק כשנשתמשו בכלי בשני אופנים המצריכים הכשר אחד קל ואחד חמור, ובזה י"ל דאזלינן אחר רוב השימוש שסוף סוף עושה מעשה הכשר, אבל בנ"ד אע"ג שרוב שימושו בדברים קרים או בדבר שאין בהם תערובת חמץ, מ"מ כיון שסוף סוף נשתמש בו פעם בחמץ, ממילא צריך להפליטו, ודינו ככלי שנבלע בו פעם אחת איסור נבלה או בשר וחלב שצריך להגעילו, בפרט לדעת מרן ז"ל דס"ל דחמץ איסורא בלע כמבואר בש"ע או"ח סימן תנ"א (ס"ד).

ובצאתי חפש'י באמתחות הפוסקים ראיתי שכבר דין זה נפתח בדברי האחרונים זיע"א, כי הנה בשו"ת בית דוד (יו"ד סימן סד) דן אודות כלי העשוי להשתמש בו ברותחין ע"ג האור כגון יורה וכיוצא, בענין שדין הכשרו לפסח הוא בהגעלה מטעם דקי"ל דכל הכלים כפי תשמישם כך הכשרם, ואירע שנשתמשו בו איסור ע"י האור בענין שצריך ליבון, וכתב שאע"פ שלכאורה נראה שמספיק להכשירה בהגעלה, וכמו שפסק מרן בש"ע או"ח (סימן תנא ס"ו) דכל כלי הולכים בהכשרו לפי רוב תשמישו, עכ"פ לפי ההסבר דהרמ"ע מפאנו (סימן צו) ע"פ הרשב"א בתשובה (ח"א סימן שעב) למה הולכים בכל כלי אחר רוב תשמישו, ולא הצריכו הכשר לבליעה דמיעוט תשמישו, דהיינו משום דמעיקר הדין לא היה צריך הכשר לבליעה החמורה דמיעוט תשמישו, כיון שאינו בן יומו ונ"ט לפגם מותר מן התורה, וכל איסורו אינו אלא מדרבנן גזירה אטו בן יומו, לכן הקלו בהכשרו לפי רוב תשמישו, דכיון שהם שהחמירו להצריכו הכשר, הם הקלו שמספיק להכשירו לפי רוב תשמישו, דהם אמרו והם אמרו, לפ"ז י"ל דדוקא כשנשתמשו בו איסור בשני אופנים, ברותחין וע"י האור, ורוב תשמישו היה ברותחין, אמרינן דסגי ליה בתיקון הקל דהיינו הגעלה, דאף דאינו יוצא מידי דופיו ממה שהשתמשו בו ע"י האור, דהא אותו איסור שנבלע ע"י האור כבר הותר שנפגם, ואינו אסור אלא כדי שלא יבואו לטעות להתיר בן יומו, וע"י שעושים בו הגעלה לא אתי למיטעי, אבל זה שלא נשתמשו בו איסור אלא פעם אחת ע"י האור, אם נאמר דמהני להגעילו, אתו למיטעי בבן יומו

שתשמישו ע"י האור דמהני ליה הגעלה, נמצא שהחשש שחששו דאתי למיטעי בבן יומו עומד במקומו, לכך צריך ללבנו כדינו אפילו שאינו בן יומו, אטו בן יומו, אבל כשרוב תשמישו על ידי רותחין, אינו ניכר השימוש ע"י האור מחמת הרוב שהוא ע"י רותחין, וסוברין דכל בליעתו רק ברותחין ולא אתו למיטעי כנלע"ד, עכ"ל הנצרך. ודבריו ברורים, ומבואר דס"ל שכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, צריך להכשירו בפסח, ואם משתמשים בו בדבר יבש צריך ללבנו כדרך כל הכלים דקי"ל כבולעו כך פולטו.

וכדברי הבית דוד הנ"ל מבואר בפרי מגדים (יו"ד, סימן צא שפ"ג סוס"ק ג'), שכתב שם שכלי עצם או כלי עץ שנפל עליהם חלב מהותך חם, דחשיב לתשמישו ע"י האור ביבש, ולא מהני לו הגעלה אלא צריך ליבון, עכת"ד. ובהגהות חכמת שלמה (קלוגר, סימן צא ס"ב) הביא משם ספר אחד שתמה על הפמ"ג הנ"ל, דלמה צריך ליבון והרי רוב תשמישו לא הוי על ידי האור, וכתב עליו החכמת שלמה בזה"ל: הבל יפצה פיהו, דדוקא באופן דהכלי בלע רוב בליעות דאיסור שלא ע"י האור אלא ע"י רוטב, ומיעוט בליעות דאיסור ע"י האור ביבש, אזלינן בתר רוב תשמישו, דאמרינן מיגו דמהני ליה הגעלה להפליט האיסור שנבלע שלא ע"י האור, מהני ג"כ לבליעה שע"י האור, כיון דהוי רק מיעוט תשמישו, משא"כ היכא שלא נאסרה תחילה רק השתא ע"י האור, א"כ הגעלה זו מה טיבה, דהא שלא ע"י האור לא בלעה שום איסור ואין צריך הגעלה, ולמה שבלעה איסור היה ע"י האש, ולזה צריך ליבון דוקא. ע"ש. ומבואר שג"כ ס"ל כדברי הב"ד הנ"ל.

ובקודש חזיתיה שכיסוד הלז מבואר גם בספר בית אפרים (חו"מ סימן יז), כי הנה בספר דרכי תשובה (יו"ד, סימן קכא ס"ק פג) כתב בענין נר חלב שנפל על הכלי ונשתהה קצת כדי חימום דזה נקרא בליעה ע"י אור, והביא שם דברי הפמ"ג הנ"ל ושכן הוא בתשובת בית אפרים הנ"ל, וכתב ע"ז, ומבואר מדבריהם דאף דרוב תשמיש הכלי ע"י רותחין ולא באור ורק פעם אחת אירע שנבלע בו ע"י האור, צריך ליבון, ושוב הביא משם ספר מנחת יצחק (מהרב יצחק ממאהלוב) שתמה ע"ז כיון דרוב תשמישו שלא ע"י האש, וכתב שכבר תירץ זאת החכמת שלמה הנ"ל דלא אמרינן אזלינן בתר רוב תשמיש רק אם גם שאר תשמיש היה איסור אלא שלא ע"י האש וחל חיוב הגעלה ומהני ממילא גם לבליעת ליבון שכבר הוא עכשיו נו"ט לפגם, לא כן בכלי שרוב בליעת היתר ע"י חמין שלא ע"י האש ורק פעם א' נבלע חיוב ליבון, ע"ש. הרי שלך לפניך שגם הבית אפרים ס"ל כהב"ד והפמ"ג הנ"ל.

גם בשו"ת חלקת יעקב (דפוס ישן ח"א סימן צח, דפוס חדש או"ח סימן ר) נשאל בדבר הכשר לפסח לקדרות הגדולות (עלעקטרישע טעפפע) בבית תבשיל הכללי בבית החולים "עטאניא" שבעיר דאוואס השווייצרית כי לקנות חדשים הוא מהנמנע יען כי הממונים מסרבים בזה ליוקרם הגדול, ובתוך דבריו כתב בזה"ל: אמת צריכין להבין טעם שיטה זו דאזלינן בתר רוב תשמישין, הרי כלי של היתר שנבלע בה רק פעם אחת איסור צריכה הגעלה או ליבון כ"א כדינה ומדוע כשנשתמש בהכלי הרבה פעמים איסור אזלינן בתר רוב התשמיש ולא חיישינן להמיעוט שנשתמש בשם, להצריך ליבון בשביל המיעוט, דל מהכא רוב התשמישין של האיסור רק אם הי' תחתיהן תשמיש היתר ודאי דהיה צריך ליבון בשביל תשמיש המיעוט הצריך ליבון ומדוע כשיש ג"כ רוב תשמישין של איסור שצריכין הגעלה דיו בזה ולא חיישינן לתשמיש המיעוט המצריכו ליבון, עכ"ל. הרי שגם הוא ז"ל ס"ל שכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, צריך להכשירו בפסח, ואם משתמשים בו בדבר יבש צריך ללבנו כדרך כל הכלים דקי"ל כבולעו כך פולטו, ואף כשנשתמשו בו בחמץ לח ומיעוט תשמישו ביבש ס"ל להחמיר.

וכן מצאתי למופת הדור שלפנינו רבינו החזון איש (או"ח סימן קיט ס"ק טו) שכתב וז"ל: כל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו אפילו שידענו שנשתמש בו שימוש הצריך הכשר יותר חמור סגי בהכשר הקל, וכמ"ש הרמ"ע (סימן לו) כגון זה שרוב תשמישו בצונן וידענו שנשתמש בו בחמין, והטעם מבואר ברמ"ע שם וכו' שהקילו לזה שרוב תשמישו בצונן וכו', ולא נאמר למיזל בתר רוב תשמישו אלא בחילוף צונן וחמין, או בחילוף בישול ותשמיש ע"י האור, בזה השוו חכמים מידותיהם להקל בהכשר של רוב התשמיש, אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור, ודאי צריך הכשר אפילו אינו בן יומו וכו', עכ"ל.

כל קבל דנא, הנה בשו"ת רב פעלים ח"ג (חאו"ח סימן כח) נשאל אודות קערות של כלי מתכות הבאים מערי אירופה לעירו בג'דאד שהם מצופים בדבר שאין אנחנו יודעין מה הוא, דיש לחוש שהוא מן כלי חרס, דאינו יוצא מידי דופיו בהגעלה, ובעירו משתמשים בכלים אלו להניח בהם תבשיל בכל ימות השנה ורוצים להכשירם בהגעלה כדי לאכול בהם בפסח, אם מהני להו הגעלה או לאו, ואחר שהביא כמה צדדים להקל בזה, הוסיף עוד (בד"ה והנה) וז"ל: הנה כי כן כיון דצפוי זה הוא ספק, ושאלת השואל היא רק על קערות שהם תשמיש כלי שני בלבד, כי בעירינו אין דרכן של בעלי בתים ישראלים להשתמש במין זה של קדרות שהם כלי ראשון זאת, ועוד נמי אין דרך אנשי עירינו

לבשל תבשיל שיש בו עיסה וקמח שהוא חמץ בעין, אלא כל תבשילין שלנו הם אורז ובשר וירקות ופירות האדמה בלבד, ואם פעם אחת בשנה יזדמן שיבשלו תבשיל שיש בו חמץ בעין אין הולכין בכלי אלא אחר רוב תשמישו, ואם לא יבצר היות מעורב באורז חיטים או שעורים בטלי במעוטייהו וכו', עכ"ל. ומבואר מדבריו דהא דאמרינן שהולכים בכלים אחר רוב תשמישו היינו אפילו בכלי שלפעמים משתמשים בו בחמץ, ואין צריך להכשירו לפסח כלל. וכיו"ב כתב בספרו בא"ח (ש"ר פרשת צו סוף סעיף יב) שבעירו אין דרכם לבשל בכלי נחושת עם בדיל מהותך בימות השנה בחמץ בעין ורק במחבת כזה דרכם לטגן בה עיסה מקמח "ואפילו הכי אין זה רוב תשמישה", ע"ש. וגם בשו"ת פעולת צדיק ח"א (סימן קעד) כתב כן וז"ל: המנהג במחנה העברים כשרוצים לעשות מים שרופים לפסח לדקדק בצמוקים שרוצים לשרות שלא ישאר בהם שום חטה או שעורה, ואח"כ מוצקים הצמוקים דרך שפופרת ומשמרים אותם לפסח בכלי מוכשר. אמנם בכלי ששורין בו ומבשלים בו היין שרוף אין מכשירין אותם בהגעלה, משום דלפעמים מבשלים בהם בשר ומולחין הבשר במלח שנטחנו בריחים של קמח. וגם לפעמים מבשלים בהם דייסא או לשין בהן עיסה של חטים, נלע"ד דהדבר תלוי ברוב תשמישן, אם רוב תשמישן בדבר שיש בו חשש חמץ בודאי צריך להגעילו, ואם אין רוב תשמישן בחמץ אין לחוש דהא אפי' להשתמש בו בפסח א"צ להגעלה, עכ"ל הנצרך. הרי דפשטי"ל להקל בזה.

ומצאנו דעה היא שלישית והיא האמצעית דסגי בהגעלה, שכן מבואר בדברי הגאון ר' מלכיאל טננבוים זצ"ל בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סימן נו) ששם נשאל אודות סכין שתחבו להפרשת חלה המונחת על האש, והשואל שם צידד דסגי בהגעלה ג' פעמים וכמ"ש הפוסקים דבדבר שאין לו עיקר מן התורה מהני הגעלה לכלי חרס ג' פעמים, וה"ה בנ"ד, ופלפל הדברי מלכיאל בדבריו ושם (בד"ה ולפ"ז) כתב דסגי בהגעלה שיש לצרף שיטת הפוסקים דאזלינן בתר רוב תשמישו, וסכין אין רוב תשמישו באור וסגי בהגעלה, וציין ליו"ד סימן קכ"א (ס"ז) ואו"ח סימן תנא (ס"ג וס"ד וס"ו) ואחרונים שם, וסיים שם שהפר"ח (סו"ס קכא) פסק להלכה דאף סכין של איסור סגי בהגעלה, ע"ש. גם בשו"ת זקן אהרון וולאקין ח"ב (חיו"ד סימן מא) נשאל אודות אשה שטגנה חמאה במחבת ואח"כ בו ביום צלו בתוכה בשר עוף והפכו הצלי כמה פעמים בכף כסף שאי אפשר ללבנה באש, והרב השואל צידד להתירה על ידי הגעלה על פי דברי מוהרמ"ז ז"ל בש"ע שלו (סימן תנא סעיף יג) דכשנבלע בשר בחלב זה אחר זה ולא בבת אחת סגי בהגעלה אפילו כשנבלע ודאי ע"י האור דהיתרא בלע, ואחר שהרב זקן אהרון כתב לפקפק על סמיכתו הנ"ל כתב שם

(בד"ה אלא דאפילו הכי) שנראה לו פשוט להתיר הכף בהגעלה על פי מה שכתבו הפוסקים הרי"ף, הרא"ש, הרשב"א והר"ן שלענין הגעלה הולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו, וכ"פ בש"ע באו"ח סימן תנ"א ולדידהו ודאי שבנ"ד דדייניגן על כף, שרוב תשמישה הוא שלא ע"י אור ולכן אע"פ שבמקרה זה נשתמש בה ע"י אור, שאינה צריכה ליבון מפני פעם הזה וסגי בהגעלה כתשמישה התדירי, ע"ש. וכן מבואר מדברי הרב מנחת יצחק (מהרב יצחק ממאהלוב) שהביא דברי הדרכי תשובה הנ"ל שתמה על הפמ"ג כיצד כתב שכלי עצם או כלי עץ שנפל עליהם חלב מהותך חם, דחשיב לתשמישו ע"י האור ביבש, ולא מהני לו הגעלה אלא צריך ליבון, והרי קי"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו שלא ע"י האש.

וארא כי טוב לסכם דברי האחרונים בזה, הבית דוד, הפרי מגדים, בית אפרים, חלקת יעקב וחזון איש סוברים שכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, צריך להכשירו בפסח, ואם משתמשים בו בדבר יבש צריך ללבנו כדרך כל הכלים דקי"ל כבולעו כך פולטו, הרב פעלים ופעולת צדיק סוברים דבכהאי גוונא לא בעינן הכשר כלל, ולעומתם הרב דברי מלכיאל, זקן אהרון והמנחת יצחק ס"ל דסגי בהגעלה.

לאור האמור יצאתי לחפש'י בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, ואכן מצאתי בס"ד שמוכח מדבריהם דבכהאי גוונא לא אמרינן דאזלינן בתר רוב תשמישו, וזה יצא ראשונה, הנה הטור (או"ח סימן תנא סט"ז) כתב בזה"ל: מדוכה של עץ ואבן שדכין בהן כל השנה ולפעמים דכין בהן פירורי לחם עם שומין ופלפלין, כתב רש"י דלא מהני ליה הגעלה וגם בריחים קטנים של פלפל וכן כתב רבינו תם שמדמין אותן לבית שאור פירוש כלי שמשהין בו השאור, ולבית חרוסת פי' כלי שעושין בו מיני טיבול שנותנין בו דברים חדים כגון שומין ופלפלין עם קמח ומבליעו לתוך הכלי ובאלו פירש רש"י ור"ת דלא שרו בהגעלה ור"י התיר כולם בהגעלה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וז"ל בתשובה: ר"י תמה על ר"ת איך עלה על לבו לאסור בית שאור בהגעלה וגם בעיני פלא וכי שחימוצו קשה בלע בצונן טפי מד"א ע"י האור, עכ"ל הטור. ומרן הב"י שם הביא מחלוקת הראשונים בזה האם צריכה ליבון חמור, או מספיק ליבון קל או בהגעלה, ובש"ע (שם סט"ז) פסק שמדוכה מותרת בהגעלה, ע"ש. ואי איתא שהם ז"ל ס"ל שכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, אין צריך להכשירו לפסח, הול"ל שלפי דברי הראשונים דס"ל דאזלינן בתר רוב התשמיש, המדוכה אינה צריכה הכשר כלל שהרי ודאי רוב התשמיש במדוכה ללא חמץ, בפרט דמיירי במדוכה של פלפלין. והסכימו לזה

רוב ככל האחרונים (כמבואר בכה"ח שם ס"ק קעח), ואף אחד מהם לא העיר כאמור, אלא ודאי כדאמרן.

ואשר על ידו השנ'י, נמצא בדברי מרן הב"י באו"ח סימן תמ"ז (בד"ה ומה שאסרינן שומן וכו') ששם כתב שמה שאוסרין שומן מהותך שהותך קודם פסח משום דחיישינן שמא הקדרה בת יומא ולא נתבטל החמץ דבעינן שיהא בהיתר ששים כנגד כל הכלי דבכוליה משערינן, והוכיח שם שכן דעת הרא"ש בתשובה וסיים בזה"ל: ומטעם זה יש לאסור לאכול בפסח מרקחות הנעשים בתוך כלי כל השנה, ואפילו לדברי המתירין לאכול תערובת חמץ שנתבטל קודם הפסח, שמרקחות אלו לא נתבטל חמץ שבהן אלא אם כן אין דרך בני אותו מקום לבשל שום מרקחת אלא בכלי מיוחד לבשל בו מרקחות ואין דרכם לבשל באותו כלי חמץ כלל וכו', ומיהו יש לחוש בכלים דידן המיוחדים למרקחות מפני שלפעמים מבשלין בהם מרקחת עשויה עם פתיתי לחם ודבש לעשות ממנה פת הבאה בכיסנין אלא שאפשר לומר שמאחר שאותם כלים אין מבשלים בהם אלא מרקחות ולא דברים אחרים אלא לעתים רחוקים הוו ליה כאילו אינן בני יומן בודאי ומכל מקום ראוי להחמיר, עכ"ל. ומבואר מדבריו שרק כאשר ידוע שאין הדרך לבשל באותו כלי חמץ כלל אין צריך להכשירו אבל אם ידוע שהשתמשו בו בחמץ אפילו לעיתם רחוקות צריך להכשירו, וממה שהטור, הב"י ושאר האחרונים לא העירו שלפי מאי דקי"ל הולכים בכלי אחר רוב תשמישו אין צריך הכשר, יוצא איפוא שהבינו דהאי כללא לא שייך בכלי שלפעמים משתמשים בו בחמץ.

ואל השלישי ל'ו בא, ממ"ש הטור בסימן תנ"א, "השלחנות והתיבות שמצניעין בהן אוכלין כל השנה רגילין לערות עליהן רותחין לפי שלפעמים נשפך המרק מן הקדרה לתוכן", וכתב בב"י שם, שזהו לשון הגהות מיימון בפרק ה' (דפו' קושטא שם, הל' הגעלה), "שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים כי פעמים נופל עליהם ובהם חמץ רותח כגון פשטידא ומרק", עכ"ל. ומשמע מדבריו שאף על פי שאין מצניעין בהם אוכלים, אפילו הכי צריך לשפוך עליהם מים רותחים משום דחיישינן שמא שום פעם נשפך עליהם מרק חם. וכ"פ בש"ע (שם ס"כ). ואי איתא דס"ל שכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, אין צריך להכשירו בפסח, א"כ מדוע יש לערות עליהם רותחין מפני ש"לפעמים" או שמא "פעם נשפך שם חמץ", והרי אזלינן בתר רוב תשמישו, ורוב תשמישו אינו בחמץ, אלא ודאי דבכהאי גוונא לא אמרינן דאזלינן בתר רוב תשמישן, וי"ל.

ואת רב"ע, ממ"ש הטור בשם ראבי"ה שסלים שמולחין בהן הבשר צריכים הגעלה, וכתב בב"י שם, שכן כתבו הגהות מיימוניות בפרק ה' (דפו' קושטא הכ"ג קל.) בשם הרוקח (מעשה רוקח סימן ז) ושכן נראה לראבי"ה "כי פעמים נופלים חיטים על הנסרים", ומיהו בספר התרומה (סימן נה) היה מתיר הסלים שנותנין בהם בשר כל השנה לתת בו בשר בפסח כי הבשר עצמו שנמלח בו מותר כדפרישית לעיל, עכ"ל. ומרן בש"ע (שם ס"י) כתב בזה"ל: סלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה ויש מי שחולק, ונראין דבריו, עכ"ל. ולכאורה ממה שפסק כדברי ספר התרומה להקל משמע דס"ל שגם בכהאי גוונא אמרינן דאזלינן בתר רוב תשמישו, מ"מ הרואה יראה שאדרבא מדבריו כאן מבואר איפכא, שהרי הראבי"ה שאסר לשיטתיה אזיל דס"ל כמ"ד שאין הולכים בכלי אחר רוב תשמישו וכנ"ל, וגם ספר התרומה שהיקל בזה היינו טעמא כיון שנתבטל טעם חמץ בששים קודם פסח ואינו חוזר וניעור לאסור במשהו כשיבא פסח דאינו במשהו כאשר יראה הרואה בתוך דבריו שם, ואי איתא דס"ל למרן ז"ל שכלי שרוב תשמישו אינו בחמץ ורק כמה פעמים נשתמשו בו בחמץ אינו צריך הכשר דאזלינן בתר רוב תשמישו, הול"ל בב"י דלמ"ד דאזלינן בתר רוב תשמישו יש להתיר, וממה שלא כתב כן משמע שמבין שאין מחלוקת זו תלויה בזה, ולפ"ז מובן מדוע מרן ז"ל כתב בש"ע בלשון "ונראים דבריו", והיינו בלשון "ספק" ולא פסק כדעת ספר התרומה בסכינתא חריפתא, שאם ס"ל למרן ז"ל שדין זה תלוי בפלוגתת הראשונים אם אזלינן בתר רוב תשמישו או לא, הול"ל בפשיטות שאינו צריך להכשירו, שהרי הוא ז"ל ס"ל כמ"ד דאזלינן בתר רוב תשמישו, אלא ודאי כדאמרן.

והן אמת שמרן ז"ל כתב בש"ע (שם סעיף כה) בזה"ל: כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו, עכ"ל. ולכאורה לפו"ר מבואר מדבריו שכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, צריך להכשירו בפסח, שהרי אע"פ שלפעמים נותנים בהם לחם חם, אעפ"כ התירו בשטיפה ולא הצריך ליבון או הגעלה. אולם הרואה יראה שאין להוכיח מזה כלום, שהרי מירי התם שמשתמשים בהם בחמץ צונן ומשו"ה יש להקל ע"י שטיפה שגם שטיפה מיקרי הכשר, ובזה כתב מרן ז"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו ופשוט, משא"כ התם שהשימוש אינו בחמץ כלל, וממילא אין צריך להכשירו ולא שייך לומר דאזלינן בתר רוב תשמישו. וכן מבואר מדברי החזו"א (הלכות פסח, סימן קיט ס"ק טו), ע"ש. וע"ע להלן בד"ה אלא

שראיתי, וצרף לכאן. ואם כנים אנו בזה לפי פירוש יוצא איפוא שמוכח מדברי מרן ז"ל להחמיר שהרי הול"ל "משום שעל הרוב אין משתמשים בו בחמץ", וממ"ש "כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה", משמע שאם לא היו משתמשים בו בחמץ צונן אלא בדבר שאינו חמץ ופעם אחת היו שמים בו לחם חם, היה צריך להכשירו.

ואחר שהודיע אותנו האלקים כל זאת, שכלי זה חייב בהכשר, יש לבדוק האם כשהשתמשו בו במיעוט בדבר יבש צריך ללבנו כדרך כל הכלים דקי"ל כבולעו כך פולטו וכדברי הבית דוד או דילמא סגי בהגעלה וכדברי הרב דברי מלכיאל ודעימיה, ונלע"ד דאע"ג שרוב הפוסקים ס"ל דבעינן ליבון, מכל מקום למעשה יש להורות כדברי הדברי מלכיאל ודעימיה דסגי בהגעלה מכמה טעמים: חדא, שלדעת הרב פעלים והפעולת צדיק אין צריך הכשר כלל, ועוד יש לצרף לנ"ד דעת התוס' (פסחים ל: וחולין ח.) שחמץ בפסח היתרא בלע, וכ"כ הראב"ד בספר תמים דעים (סוס"י קז) וספר התרומה (סימן עא) בשם ר"ת, וכ"כ בספר היראים השלם (סימן נב) והראבי"ה (סימן תסד) והראב"ן (סימן שטו) והאור זרוע (ח"ד פסקי ע"ז סימן רצד), והסמ"ג (לאוין ע"ז) והעיטור ח"ב (דף כד ע"ג) והאשכול (ח"ג עמוד 10) והמאורות (פסחים ל:) והמרדכי (פרק כל שעה סימן תקפד) ועוד ראשונים, ולפי דבריהם אפילו שיפודין שבלעו על האש ממש לא צריכין ליבון, וא"כ הו"ל ס"ס, שמא הלכה כמ"ד חמץ היתרא בלע וסגי בהגעלה, ואת"ל שהלכה כמ"ד חמץ איסורא בלע, שמא הלכה כהסוברים שאף למ"ד איסורא בלע כלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ורק לפעמים משתמשים בו בחמץ, אין צריך להכשירו בפסח כלל או לכל הפחות סגי בהגעלה, שהולכים אחר רוב תשמישו. ואם התשמיש המיעוט שמשתמשים בו הינו בדבר שאינו רואה את פני האש ממש, כגון שנבלע במחבת או סיר שהכלי מפסיק בין האיסור והאש שתחתיו, וכמו בנ"ד, יש לצרף סברת הרא"ה בבדק הבית (ב"ד ש"ד) האהל מועד (שער איסור והיתר דרך ט נתיב ז) והאור זרוע (ח"ד פסקי עבודה זרה סימן רצד) דס"ל דהא דקי"ל שדבר שתשמישו על ידי האש ללא לחות צריך ליבון על ידי האש, היינו דוקא שהאיסור הנבלע רואה את פני האש, כגון שיפודים ואסכלאות, אבל אם אינו רואה את פני האש ממש, כגון שנבלע במחבת או סיר שהכלי מפסיק בין האיסור והאש שתחתיו, מועיל לו הגעלה אפילו אם לא היה שום משקים, וכן כלי אפיה דינם בהגעלה מפני שאין האש רואה את הנאפה בהם, ע"ש, זהו הנלע"ד.

אולם מכיון שיראתי לסמוך על דעתי בזה, יצאתי לחפשי בספרי פוסקי זמנינו לראות הנכונים דברינו אם לאו, ומצאתי למורנו הגאון חו"ב סוע"ה ר' יצחק יוסף הי"ו בשו"ת ילקוט יוסף המודפס בסוף ספר ילקוט יוסף מועדים (מהדו"ב סימן ג) שדן ידין בפתגמא

דנא ודבר ה' זו הלכה העלה כדברינו שכלי זה חייב הכשר דבכהאי גוונא לא אזלינן בתר רוב תשמישו, ועיקר סמיכתו על דברי האחרונים הנ"ל (אלא שאנו הרחבנו הדברים באר היטב כאשר יראה הרואה), והביא גם ממ"ש מרן ז"ל בש"ע סימן תנ"א (סכ"ו), וסיים שם שכן נראה דעת מר אביו מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה ח"ב (עמוד עה), ע"ש. ולפי שהבאנו בס"ד לעיל שכן מבואר מדברי הראשונים ז"ל ומרן הש"ע בודאי שכן עיקר להלכה ולמעשה.

אלא שראיתי בירחון התורני "אור תורה" (ניסן תשס"ב סימן עו) שהרה"ג ר' רונן הכהן הי"ו האריך הרחיב בנ"ד ואסיפא דמילתא העלה שכלי שרגיל להשתמש בו לחימום מים וכיוצא והשתמש בו פעם אחת בחמץ אין צריך להכשירו, ועיקר טעמו מפני דקי"ל שכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, ואף בכהאי גוונא אמרינן הכי, ותמה שם על החזו"א הנ"ל דכיצד כתב שכלי שרוב תשמישו בחמץ ומיעוטו בחמים, הדחתו בצונן הו"ל הכשר לפי רוב תשמישו, הרי אין לך כלי שלא נשטף לפני פסח, ואין זה הכשר כלל, והוסיף שגם בשו"ת רב פעלים הנ"ל העלה להקל בזה, ושכן מבואר בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סימן קיד בד"ה ת"ר הלוקח), וסיים שהראיה שהביא הגאון ילקו"י מדברי מרן ז"ל בסעיף כ"ו (והיא הראיה שגם אנו הבאנו בעניותינו) אינה ראיה, שמרן ז"ל כתב הטעם שרוב פעמים משתמשים בו צונן לרבותא שאפילו אם השתמשו בכלי זה בחמץ תדיר דיו בהדחה, ע"ש.

ואחר העיון בדבריו פעם ופעמיים נלע"ד שאין דבריו מוכרחים, והואיל ופטור בלא כלום אי אפשר לפיכך אכתוב בקצירת העומר הנלע"ד ואידך זיל וגמור, כי הנה מ"ש דקי"ל שכל כלי אזלינן בתר רוב תשמישו, כבר נתבאר לעיל שמדברי הראשונים בכלל ומרן ז"ל בפרט מפורש יוצא שאין כלל זה אמור בנ"ד. ומ"ש להעיר על החזו"א שאין לך כלי שלא נשטף לפני הפסח, הנה אמת נכון הדבר אבל כאשר אדם שוטף כלי לפני הפסח אין הוא נותן דעתו ממש אם נשאר שם חמץ או לא, ופעמים רבות רואים אנו שנשאר בכלי גם אחר שטיפתו איזה חמץ דבוק, וזאת מפני שלא דקדק כל כך בנקיונו, והנקיון לפסח יוכיח, שהרי כל השנה כולה מנקים אנו את הבית ביסודיות וכשמגיע הפסח ואנו מנקים אותו שוב מוצאים חמץ פה או שם, והיינו טעמא שבפסח אדם נותן דעתו יותר, ולכן שטיפה מיקרי "הכשר" ובכהאי גוונא אזלינן בתר הרוב.

ומצאתי און לי, בדברי הגאון ר' מצליח מאזוז הי"ו בירחון אור תורה (ניסן תשס"ב סימן פב) שגם הוא נר"ו כתב בנ"ד ושם הוכיח במישור דבכהאי גוונא בעינן הכלי הכשר, וחיליה מפני שסוף סוף הכלי בלע איסור ודמי לשאר איסורים כמבואר בש"ע סימן צ"ד ובאו"ח

סימן תל"ג, והוכיח כן מדברי השאילתות (שאילתא קל"ז) שג"כ ס"ל הכי, ושכן מוכח מדברי מרן בש"ע באו"ח סימן תנ"א (ס"ו) ששם מרן ז"ל תחילה כלל ואח"כ פירט לענין אופן ההכשר, ואין בכלל אלא מה שבפרט, במיוחד דלגבי שאר איסורין כלל זה נאמר רק לענין אופן ההכשר, ואי איתא שבחמץ יש קולא נוספת היה לו למרן לכותבה, ועל מי סמכו כל הפוסקים ראשונים ואחרונים שלא השמיענו אחד מהם דין זה במפורש, ואחר שהביא שם דברי הילקו"י הנ"ל כתנא דמסייע ליה, הביא דברי הרה"ג ר' רונן הנ"ל ודחה כל אחת ואחת מראיותיו, והרואה יראה שבכמה דברים נתכוונו אליו, ואסיפא דמילתא העלה שכל כלי שהשתמש בו חמץ אפילו פעם אחת בלבד צריך הכשר, ושכ"ד מרן הראש"ל נר"ו, ושכן השיבו לו הגר"מ הלוי זצ"ל ויבלט"א רבינו מאיר מאזוז הי"ו, ובסו"ד כתב שאפילו נשתמש בו ביבש סגי בהגעלה כיון שבדרך כלל משתמשים בו בנוזל, ע"ש. ובראותי דבריו שמחתי בהם כמוצא שלל רב שהוא תנא דמסייע לן.

אלא שהרה"ג ר' רונן כהן הנ"ל הניף ידו שנית בדין זה בירחון אור תורה הנ"ל (ניסן, תשס"ד סימן סט) והביא דברי הרה"ג ר' מצליח מאזוז הנ"ל, ועמד על משמרתו באומרו שנעלם מעיניו דברי הפעולת צדיק הנ"ל ושכן הסכים הרב פעלים, ושהראיה שהביא מדברי השאילתות אינה ראיה וכמבואר בדברי העמק שאלה שם, ושכן מבואר דעת מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (הנד"מ מהדורת תשס"ג, עמוד קלז), ושמה שאמר בשם הגר"מ הלוי זצ"ל, אינו מחוור שהוא שמע בשמו היפך, ע"ש.

ואם כי שלענ"ד הדבר ברור להחמיר בזה, שהרי כבר נתבאר לעיל שכן מבואר מדברי הראשונים, מרן ורוב האחרונים, אעפ"כ אעיר אוזן שלענ"ד דברי הרה"ג ר' מצליח מאזוז צדקו בהבנת השאילתות הנ"ל, כי הנה השאילתות ג"כ ס"ל כמ"ד שכל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, שהרי כתב שם שקערות שמשתמש בהם בכלי שני מערה עליהם רותחים, וזאת אע"פ שלפעמים לוקח בקערה מן הקדירה שהיא כלי ראשון, ולפ"ז מדוע הצריך השאילתות הגעלה לקומקום והרי רוב תשמישו אינו בחמץ, אלא ודאי דס"ל דבכהאי גוונא בעינן הכשר. ושו"ר שכן כתב במפורש הרב מצליח הנ"ל, ושהרב רונן הכהן הנ"ל דחה ביאור זה באומרו, שהשאילתות לא ס"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו, ומה שדייק מדין קערות אינו מוכרח שהרב העמק שאלה כתב שם שהקערות שכתב מיירי דאינו משתמש בהם בכלי ראשון כלל, ע"ש. ולפענ"ד אין דברי הרב הדוחה מוכרחים, שהרי איתא בע"ז (עה:), ת"ר, הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים, דברים שלא נשתמש בהן, מטבילן והן טהורין, דברים שנשתמש בהן ע"י צונן, כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות, מדיחן ומטבילן והם טהורין, דברים שנשתמש בהן ע"י חמין, כגון היורות

הקומקמוסון ומחמי חמין, מגעילן ומטבילן והן טהורין, ע"כ. ולדעת הראשונים דס"ל דאזלינן בכלי אחר רוב תשמישו מדוע קומקום ומיחם צריכים הכשר והרי תשמישם לחימום מים בלבד, אלא ודאי דמיירי שהשתמשו בהם באיסור מעט, ולכן בעינן הכשר, ומינה לכלי שרוב תשמישו אינו בחמץ ומיעוט בחמץ, שצריך הכשר.

ואחר הדברים האלה זכור זכרתני שגם רבינו מאיר מאוזז הי"ו דיבר בענין זה, ואכן אחר חיפוש רב מצאתי בס"ד תשובתו בזה והיא ל'ו נדפסה באור תורה (אב, תשס"ו סימן קמד אות ב) ששם נשאל בזה והביא מחלוקת האחרונים בזה, וציין לדברי הרבנים באור תורה הנ"ל ואסיפא דמילתא כתב שעכ"פ לדינא נראה בנ"ד שדיו בהכשר קל דהיינו בהגעלה, ואפשר שגם החזו"א מודה בנ"ד דנקטינן מילתא מציעתא, ושכ"ד הה"כ נר"ו באור תורה (ניסן תשס"ג סימן פב) שכל כלי שנשתמש בו חמץ אפילו פעם אחת צריך הכשר, אבל אופן ההכשר הוא ע"פ מה שרגיל להשתמש בו רוב הפעמים, ואף שבאור תורה (ניסן תשס"ד עמוד תנה) כתב שהגר"מ הלוי זצ"ל אמר בקלטת של הל' פסח שבכהאי גוונא אזלינן בתר הרוב ולא בעינן הכשר כלל, מ"מ לדינא נקטינן דצריך הגעלה לחוש לדעת החזו"א ודעימיה, ועוד האריך הגר"מ מאוזז נר"ו וסיים בזה"ל: בסיכום, מיחם חשמלי של מים שבמשך השנה חיממו לפעמים פיתות על הכיסוי שלו, הכיסוי די לו בהגעלה לפסח, שיש בזה כמה ספיקות: שמא כמ"ד חמץ היתרא בלע ואפילו שיפדון ואסכלאות דיין בהגעלה, ושמא כדעת מהרי"ץ ורב פעלים שהולכים אחר רוב תשמישו, ושמא גם להחזו"א בהגעלה סגי, ושמא כיון שנוזלים מהלכים מתחתיו מותר בהגעלה דהו"ל בולע ע"י משקין שהרתיחה עולה למעלה, ושמא כיון שלא התחמם הכיסוי ישר ע"י האש אלא באמצעות המשקין שתחתיו אע"פ שהוא יבש מותר בהגעלה (וכדברי השע"ת), ועוד שאין דרך כלל להשתמש בכיסוי המיחם לפסח לחמם עליו מצות וכיו"ב, ושמא לא יתן טעם במים בפסח, ואפילו יתן טעם הוי נטל"פ ומותר בפסח לדעת מרן, עכ"ל. ודבריו קילורין לעין, וברכתי עליהם ברכת הנהנין וברוך שחלק מחכמתו ליראיו, והרואה יראה שבכל ככל הדברים כיוונו אליו תלי"ת.

וכעת נדפס משנה ברורה "איש מצליח" ושם בהערות שבסוף הספר (סימן תנא ס"ו עמוד פ' ואילך) הביאו דברי החזו"א וחילופי המכתבים והמאמרים באור תורה הנ"ל והוכיחו שדברי הרב מצליח מאוזז מחוורים יותר ושהבנתו בדברי השאילתות נכונה וברורה, ושכן עיקר להלכה ולמעשה, וצידדו שם שיש להכשירו ע"י ליבון, ובסו"ד הביאו כמה צירופים להקל בהגעלה ושכן העלו הה"כ באור תורה, והגר"מ מאוזז הי"ו, ובשו"ת אור לציון ח"ג (פ"י תשובה ה) ובשו"ת ברכת יהודה ח"א (חאו"ח סימן לד). ע"ש. ושוב הראוני

להרה"ג אשר חנניה הי"ו בשו"ת שערי יושר ח"ג (סימן ז) שהאריך הרחיב בנ"ד והביא דעות הפוסקים בזה והביא ראיות להחמיר מדברי חלק מהראשונים שהבאנו לעיל, ושוב הביא דברי הרה"ג רונן כהן הי"ו באור תורה הנ"ל ודחאם מכל כל, עש"ב.

סוף דבר הכל נשמע, כלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ולפעמים משתמשים בו בחמץ, חייב להכשירו לפסח ולא אמרינן בכהאי גוונא שהולכים בכלי אחר רוב תשמישו, ומ"מ אין צריך ללבנו אפילו אם נשתמשו בו כמה פעמים ביבש אלא מספיק להכשירו בהגעלה. אולם אין צריך להכשיר את כל המיחם אלא אך ורק את המכסה שנתנו עליו את החמץ, כיון שנעשה קודם הפסח, והו"ל נ"ט נ"ט דהיתרא וכמ"ש מרן ז"ל בסימן תנ"ב, וכיו"ב כתב בחזון עובדיה (פסח, עמוד קה-קז). ויש להקל בהגעלה גם כשמאכל ההיתר שהשתמשו באותו הכלי היה יבש, וכל שכן שיש להקל בהגעלה אם המאכל היה לח, ולכן מנגל שהשתמשו בו בכל השנה בבשר ותבלינים שאינם חמץ וחיממו בו כמה פעמים פיתות וכיוצא בזה, אפשר להכשיר את הרשת בהגעלה ואין צריך ללבנה. אע"פ שדברי הרב דברי מלכיאל, הזקן אהרון והמנחת יצחק אינם שייכים בנ"ד, שהרי הם ז"ל מיירי בכלי שרוב שימושו בדבר שאינו חמץ אבל לח, וכיון דקי"ל שבדבר לח בעינן הגעלה, לפיכך יש להקל בהגעלה ולא בעינן ליבון דאזלינן בתר רוב שימושו, אבל בנ"ד שמדובר שרוב שימושו בדבר שאינו חמץ אבל יבש, ממילא גם לדעתם בעינן ליבון, מ"מ מכיון שלדעת הרב פעלים ודעימיה אין הכלי צריך הכשר כלל אף בכהאי גוונא, א"כ בצירוף סברת האומרים דחמץ היתרא בלע ומועיל הגעלה אפילו לכלי שבלע ביבש, ממילא יש להקל בזה דהו"ל ס"ס להקל. ומדברי הילקו"י הנ"ל נראה שבזה יש להחמיר, ולפענ"ד העיקר להקל בזה וכאמור. ועיין להלן בפרק ב' הלכה ב' שיתבאר אם צריך להכשיר לפסח קומקום ומיחם.

כל כלי מה תקנתו והכשרו

אחר שנתבאר בס"ד רוב ככל פרטי הדינים בהגעלה הבוא נבוא לפרט בס"ד לפי האמור כל כלי מה תקנתו והכשרו:

הכשר סירים, יורות, שיפודים ותבניות

לג. סירים ויורות שמבשלים בהם צריכים הגעלה במים רותחים בכלי ראשון שעל האש, ותבניות וכיוצא בזה שאופים בהם צריכות ליבון, ואם התבניות אינם יכולות לעמוד בפני הליבון, יש להחליפם בחדשות, אלא אם כן לא נתנו עליהם ישירות חמץ שאז מספיק להכשירם בהגעלה. והוא הדין לשפודים ואסכלאות שצולים בהם בשר על האש,

ומערבים בהם חמץ או תבלינים שיש בהם חמץ, שצריכים ליבון באש בכדי להכשירם לפסח. עיין לעיל בהערה 51 ומשם בארי"ה.

מחבת שמטגנים בה

לד. מחבת שמטגנים בה חמץ אינה צריכה ליבון אלא מותרת בהגעלה, שהואיל ומטגנים בה בשמן דינה כמשתמשים בה בדבר לח, כתב הראבי"ה (ח"ב פסחים סימן תסד) וז"ל: מ[חב]ת שמטגנים בה, הוגד לי בשם רבינו אבא מורי אחרי פטירתו נ"ע שהיה מצריכה ליבון, דמדמי לה לתנור שאופין בו דבעי היסק, ולא זכיתי לדון לפניו, ונראה לי דסגי ליה בהגעלה, והכי נהוג עלמא. חדא דחזינן בפירקין דלענין חיוב חלה יהיב תלמודא לטיגון ולבישול חדא דינא. ותו שלא חילקו חכמים בין יורה ליורה, אף על פי שיש יורה שמטגנין בה חלב[י]ם. ותו דתניא בתוספתא בשילהי מסכת עבודה זרה היורות והקומקמוסין והטוגנין ומחמי חמין מדיחן ברותחין, עכ"ל. והרא"ש בפרק כל שעה (סימן ז) הביא דברי הראבי"ה הנ"ל והוסיף שיש אומרים דפעמים שמטגנין בה ונתייבש השמן ונאפה מה שבתוכה בלא שמן והוה ליה כמאפה תנור ונבלע בתוכה על ידי האור בלא משקה ולכך צריכה ליבון כמו שפודין ואסכלאות, וכתב ע"ז בזה"ל: ולא נהירא לי דאם באנו לחוש לזה אם כן כל קדרות של מתכת פעמים מחסרין המרק ומקדיח והתבשיל נשרף ונדבק לדופני הקדרה וצריך ליבון, ולא מצינו מי שחשש לזה, אלא היינו טעמא אף על פי שנשרף ונדבק לדופן הקדרה לחלוחית משקה יש בתבשיל אלא שהוא יבש אצל דופני הקדרה ולא מיקרי תשמישו על ידי האור להצריכו ליבון, עכ"ל. וכ"כ בתשובה (כלל יד סימן א) וז"ל: ומחבת, י"א דלא סגי לה בהגעלה [כו'] ובעי לבון כשפודין ואסכלאות, ולא מסתבר טעמא. דאם באנו לחוש לזה, א"כ כל קדירות של מתכת, פעמים מחסרון המרק מקדיח התבשיל ונשרף ונדבק לדפני הקדירה, יצטרכו ליבון, ולא מצינו מי שחשש לזה. אלא היינו טעמא, אע"פ שנשרף לדפני הקדירה, לחלוחית משקה יש בתבשיל, אלא שהוא יבש אצל דפני הקדרה, ולא מיקרי תשמיש ע"י האור להצריכו ליבון. ע"כ. גם המרדכי (סימן תקעז) כתב שם דמחבת בהגעלה סגי לה וכן כתבו הגהות בפרק ה' (הכ"ג אות א). וכ"כ האורחות חיים (ח"ב דיני טהרת כלים עמוד קנב) ובשיבולי הלקט (סימן רז) בשם הגאונים.

ומרן הבית יוסף בסימן תנ"א הביא מדברי הראשונים הנ"ל וסיים, "ואף על פי שהרשב"א כתב בתורת הבית (ב"ד ש"ד לה.) דמחבת צריכה ליבון , נהגו העולם להכשירה בהגעלה כדברי אבי העזרי והרא"ש דמסתבר טעמייהו", עכ"ל. וכ"פ בש"ע (סעיף יא) וז"ל: מחבת שמטגנין (פירוש, שיוצקין בה שמן לאפותו) בה, מותרת בהגעלה, עכ"ל. ומבואר דס"ל שיש

להקל בדבר ולא בעינן ליבון, ואמנם מרן ז"ל ביו"ד סימן קכ"א (ס"ד) כתב בזה"ל: מחבת שמטגנים בה, אע"פ שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורים צריכה ליבון, עכ"ל. מ"מ כבר נרגש בזה מרן ז"ל בלשונו לשון הזהב שיש לחלק בין הדברים, וביאר הש"ך (סק"ח) דכיון דחמץ הוי היתרא בלע וכן משמע הטעם בב"י. וכן נראה מלשון המחבר כאן וכ"כ העט"ז. ע"ש. וכ"כ בביאור הגר"א (סק"ט). וכ"כ בקצרה הט"ז (סק"ג), וכ"כ בכה"ח (סימן תנא סק"ע) בשם האחרונים. והרמ"ע מפאנו בתשובה (סימן צו) כתב לחלק שבמחבת של עכו"ם רוב תשמישן בלי מים, אלא ע"י משקין כגון שמן וכדומה לו, משא"כ במחבת של חמץ, ע"ש. ויש נפק"מ ביניהם לענין בשר וחלב ואכמ"ל, וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ג (ס"י ה"ח) שהאריך בביאור הדברים. וכן מחבת שהשתמשו בה בכל השנה בדברים שאינם חמץ וכגון שעשו בו חביתות עם הרבה שמן וכיוצא בזה, וכמה פעמים השתמשו בה בחמץ, מועיל לה הגעלה לפסח. על פי מה שנתבאר לעיל בהלכה ל"ב ובהערה 81, קחנו משם.

סיר של עוגה ומחבת שנותנים בו מעט שמן

לה. כלי שנותנים עליו חמץ וטחין אותו בשמן מעט וכגון סיר של עוגה או מחבת שנותנים בו מעט שמן או תבנית של פשדיטות וכיוצא בזה רק בכדי שהאוכל לא ידבק, נחלקו הפוסקים האם תשמישו בלח ומועיל לו הגעלה או אם תשמישו ביבש וצריך ליבון, ולכתחילה ראוי להחמיר בזה, והמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך. אע"פ שנתבאר בהערה הקודמת שמחבת שמטגנים בה אינה צריכה ליבון אלא מותרת בהגעלה, מ"מ התם היינו טעמא שהואיל ומטגנים בה בשמן דינה כמשתמשים בה בדבר לח, אבל בנ"ד שמשתמשים בה בשמן מועט ורוב הפעמים השמן מתאדה דינו כבלע ביבש ובעינן ליבון, ובאמת שכן כתב הפר"ח (סימן תנא סעיף יא) וז"ל: וכל זה במחבת שמטגנין בה דגים וביצים וכיוצא, אבל אלו הטסין של נחושת שעיקר תשמישן אינו אלא לעשות פשטידא ומכניסן לתנור כך, נראה לי ברור דאף לדעת הרא"ש והמחבר ז"ל צריכין ליבון, שהרי אינו רוחש בשמן אלא נותנין מעט שמן בטיפסין כדי שלא תשרף הפשטידא, ואף בשפודין ואסכלאות עושין כן ואע"פ כן תשמישו על ידי האור מיקרי, נראה לי ודוק, עכ"ל. וכ"כ בשמו בכה"ח (ס"ק קלט) והוסיף שכ"כ הגר"ז, ע"ש.

וכן בקודש חזיתיה למרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יחו"ד (ח"א סימן ז) שנשאל אודות סיר של עוגה שאופים בו חמץ, האם אפשר להכשירם בהגעלה בכדי להשתמש בהם בפסח או לא, ובתחילת דבריו כתב שאין לזה דמיון כלל למחבת שהותרה בהגעלה כנ"ל, כי הטיגון במחבת נעשה על ידי ריבוי שמן, ועל פי הרוב יש במחבת שמן בעין די

והותר, ורק לפעמים השמן מתאדה ומתייבש לפי חום האש, אבל על פי הרוב יש שמן הרוחש במחבת, וקי"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן תנ"א ס"ה), שבכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, וגם כשמתייבש נשאר בו לחלוחית משקה, ובצירוף הטעם היתרא בלע, פסקו הראשונים להקל בהגעלה (וראה בכף החיים סימן תנ"א ס"ק ע"ה ס"ק ע"ו), אבל בסיר עוגה אף שסכים את הסיר בשמן מועט כדי שלא תדבק בו העוגה, הרי אינו אלא סיכה בעלמא, תדע, שהרי גם בשפודים ואסכלאות סכים אותם בשמן, וגם הבשר שצולים אותו עם פתיתי חמץ יש בו לחלוחית שומן, ואפילו הכי צריכים ליבון, והוא הדין לסיר עוגה שאין הגעלה מועילה לו, ושוב הביא דברי הפר"ח, הגר"ז, הכה"ח והמשנ"ב הנ"ל, וכתב ע"ז בזה"ל: אמנם ראיתי להרב שלחן גבוה שכתב לחלוק על דברי הפרי חדש, והעלה שגם בטסין של פשטידא די בהגעלה, אולם אין דבריו מוכרחים כלל, וכבר השיב לנכון על דבריו בספר אפי זוטרי הלכות פסח (סימן תנא סעיף יא), והעלה להלכה כהפרי חדש. וכן כתב בפשיטות בספר קדשי דוד חסאן שם, ואע"פ שבשו"ת תפארת אדם (חאו"ח סימן ט"ז) ד"ה ולענין, סובר להקל, ודלא כהפרי חדש, ושכן הסכים עמו להקל מורו הגאון מהר"י מנשה ז"ל, וכדעת השלחן גבוה, ע"ש. נראה שהעיקר כדברי רוב האחרונים שכתבו להחמיר. וכן כתב הגאון ר' יוסף זכריה שטרן בשו"ת זכר יהוסף (סימן קנ"ב). ע"ש. ולכן בהיות וסיר העוגה שנעשה מאלומיניום אינו יכול להחזיק מעמד בליבון, יש להצניעו עם הכלים של החמץ עד לאחר הפסח. [ורק בדיעבד אם עשה לו הגעלה, והשתמש בו (בקמח מצה אפויה) לפסח, יש להתיר, בהסתמך על דברי הראשונים הנ"ל שסוברים שחמץ היתרא בלע נחשב, ודי לו בהגעלה. ואף שאין הלכה כן, בדיעבד יש לצרף זאת לספק ספיקא], עכ"ל.

אולם אחר זמן נדפס ספר חזון עובדיה ושם (בעמוד קלד) כתב, שסיר שאופים בו עוגות חמץ בכל השנה, יש אומרים שאין לו תקנה בהגעלה, אע"פ שטחין בו שמן לבל תשרף העוגה, ומכיון שאי אפשר ללבנו שמא יפקע בחום האש, יש לקנות סיר חדש לפסח, ויש חולקים ומתירים אותו בהגעלה, והמיקל יש לו על מה שיסמוך, ושם בהערה הביא דברי השו"ג הנ"ל ושאע"פ שהחסד לאלפים העיר על דבריו שמסתימות הפוסקים משמע דלא ס"ל הכי, מ"מ בשו"ת תפארת אדם (חאו"ח סימן טז) ד"ה ומעתה, כתב עליו דזה אינו שהרי מוכח בתשובת הרשב"א דמחבת וטסין שוים לדינא, וכיון שיש פנים מסבירות לדברי השו"ג שלא לחלק בין טסין למחבת, וגם מעיד שהמנהג להתירן בהגעלה, המיקל לא הפסיד, עכ"ד התפארת אדם. והוסיף מרן הראש"ל שם שקצת יש לסייע להיתר מלשון הרא"ש גבי מחבת שאע"פ שלפעמים נשרף התבשיל ונדבק לדופן הקדירה, "לחלוחית

משקה יש בו", ולא חשיב תשמישה על ידי האור להצריכה ליבון, ע"ש. ואע"ג שבשו"ת יחו"ד ח"א (סימן ז) מבואר אחרת, מ"מ כעת נלע"ד שאפשר להקל מכיון שיש כאן ספק ספיקא, שמא הלכה כהפוסקים שסוברים דחמץ היתרא בלע מיקרי, ואפילו שפודים ואסכלאות מותרים בהגעלה, ואת"ל כדעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ן דחמץ שמו עליו, שמא בטסין וסיר עוגה שטחין אותם בשמן יודו להקל, בסברת הרב שו"ג והרב תפארת לאדם הנ"ל, והואיל ויש כאן ס"ס, המורה להקל יש לו על מה שיסמוך, עכ"ד החזו"ע.

והנני להוסיף בס"ד שמלבד כל זה יש לצרף סברת הרא"ה, האהל מועד והאור זרוע שהבאנו לעיל בהערה 72 דס"ל דהא דאמרינן שדבר שתשמישו על ידי האש ללא לחות צריך ליבון על ידי האש, היינו דוקא שהאיסור הנבלע רואה את פני האש, כגון שיפודים ואסכלאות, אבל אם אינו רואה את פני האש ממש, כגון שנבלע במחבת או סיר שהכלי מפסיק בין האיסור והאש שתחתיו, מועיל לו הגעלה אפילו אם לא היה שום משקים, ע"ש. ולפי דבריהם בודאי שהמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך.

אלא שאחר הדברים האלה ראיתי למשנה ברורה איש מצליח (סימן תנ"א עמוד 78 הערה 2) שהביאו דברי האחרונים הנ"ל ומ"ש בשו"ת יחווה דעת, ושוב הביאו דבריו בחזון עובדיה הנ"ל, וכתבו שמדברי הרשב"א בתשובה אין ראיה לדברי השו"ג, רק מדברי השואל משמע כן, וגם הסיוע שהביא מלשון הרא"ש, אינו מוכרח, שלא היקל אלא כשיש לחלוחית משקה בשאר התבשיל, לא כן בטס של אפיה, ועוד שגם בשו"ג לא היקל אלא כשגם אחר האפיה והמאפה רוחש בשמן, כיעו"ש. לכן נראה למעשה שסיר עוגה וכיו"ב טעון ליבון, כמ"ש ביחו"ד וכדעת רוב האחרונים, עכ"ד.

ודבריהם היו נכונים אם מרן הראש"ל נר"ו היה מיקל בזה לכתחילה, אולם מכיון שגם הרב נר"ו מודה שלכתחילה יש להחמיר בזה ורק המיקל בזה יש לו על מה שיסמוך, א"כ בצירוף סברת הפוסקים דס"ל דחמץ היתרא בלע וסברת הפוסקים דס"ל שאם החמץ אינו רואה את פני האש ממש מועיל לו הגעלה אפילו אם לא היה שום משקים, בודאי שכן עיקר, בפרט אם מכשירו אחר שעבר 24 שעות משעה שנשתמש בו בחמץ, שחיוב הגעלתו מדרבנן. ושו"ר במשנ"ב הנ"ל בהערות שבסוף הספר (עמוד פו) שכתבו שבשעת הדחק המיקל להגעילן יש לו על מה שיסמוך, דמלבד הטעם של היתרא בלע, יש לצרף סברת הרא"ה בבדק הבית והרב אהל מועד דכל שאין התבשיל רואה פני האור א"צ ליבון, ע"ש. ולפענ"ד המיקל בזה אף שלא בשעת הדחק יש לו על מה שיסמוך וכאמור. ויש ליזהר בזה בקדרות של כוסכוס, איטריות, מקרונים וכל כיוצא בזה שפעמים רבות

נותנים בהם שמן מעט בכדי שלא ידבק המאכל בקדירה, שלכתחילה אין להכשירם על ידי הגעלה אלא על ידי ליבון.

סכיני מטבח וכיוצא בזה

לו. סכיני מטבח שמשתמשים בהם בכלי ראשון יש להגעילם בכלי ראשון שעל האש, ואפילו אם פעמים נשתמשו בהם על האש ממש וכגון שתחבה באיזה פשטידא או עוגה שהם חמץ, יש להתירם בהגעלה, אבל סכינים שאוכלים בהם בכלי שני יש להכשירם בכלי שני. איתא בפסחים (ל:), אמר ליה רבינא לרב אשי, הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו? אמר ליה: לדידי חדתא קא עבדינן, אמר ליה, תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי? אמר ליה, אנא כעין חדתא קאמינא; קתייהו בטינא, ופרזלייהו בנורא, והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין, והלכתא, אידי ואידי ברותחין, ובכלי ראשון. ע"כ. ונחלקו רבותינו הראשונים ז"ל בביאור הסוגיא, כי התוספות (שם ד"ה והלכתא אידי ואידי) כתבו בשם ר"ת בתירוצו השני דחמץ היתרא בלע, ולכן סגי בהגעלה ואין צריך ליבון על אף שמשתמשים בסכין גם ביבש, ע"ש. וכ"כ הראב"ד, וכמ"ש בשמו הר"ן (פסחים שם). אולם הרמב"ן (ע"ז עו.) חולק על זה וס"ל שחמץ איסורא בלע, וס"ל שהטעם שהתירו כאן סכינים בהגעלה הוא מפני שמשתמשים בו בדרך כלל בקדירה, די לו בהגעלה בחמין, אע"פ שלפעמים קורה שמשתמשים בו על ידי האש עצמה, דקי"ל הולכים בכלי אחר רוב תשמישו, והוב"ד בר"ן (שם), וע"ע בר"ן שם שהביא דברי רש"י בפסקיו דהא דסכינין משבשתא היא.

והנה הטור בסימן תנ"א כתב שסכינים מגעילן בכלי ראשון ושרו, וכתב בב"י שם, דהכי מסיק בגמרא פרק כל שעה (ל:), ובש"ע (שם ס"ג) כתב בזה"ל: סכינים מגעילן בכלי ראשון ומותרין, עכ"ל. ולפי מה שנתבאר לעיל בהערה 34 שמרן ז"ל ס"ל דחמץ איסורא בלע, יוצא איפוא דס"ל כפירוש הראב"ד, וכן בארנו בס"ד לעיל בהערה 76 שמרן ז"ל ס"ל כדברי הראב"ד דאזלינן בכלי אחר רוב תשמישו. וביאר המאמר מרדכי (סק"ז) שאע"ג שבסימן קכ"א פסק מרן ז"ל דסכין צריך ליבון, מ"מ כיון שיש פוסקים סוברים שאפילו בסכין של איסור סגי ליה בהגעלה סמך בזה על האומרים דחמץ היתרא בלע מקרי, כיון שיש צד אחר להקל, ומהאי טעמא נמי פסק לקמן ריש סימן תנ"ב דהמגעיל קודם שעה ה' א"צ ליזהר בכל הדברים שלשם, משום דהוי נותן טעם דהיתרא, יעו"ש. והיינו משום דבכל הדברים שנתבארו שם יש מקילין ואומרים דאפילו באיסורים שרי, ולכן סמך בזה על האומרים דחמץ היתרא בלע מיקרי, עכ"ד. וכ"כ עוד אחרונים והביאם בכה"ח (שם

ס"ק לח) ובמשנ"ב (ס"ק יט). וע"ע בשד"ח (ח"ז מערכת הה"א ס"ק כג), ובמ"ש להלן בפרק ג' הערה 18, ע"ש.

אלא שהדבר ברור שכל האמור לעיל מדובר בסכיני מטבח מיוחדים שהרגילות להשתמש בהם בכלי ראשון וכמו שמדוקדק מדברי הרמב"ן הנ"ל שכתב שהטעם שהתירו כאן סכינים בהגעלה הוא מפני "שמשתמשים בו בדרך כלל בקדירה", והיינו בכלי ראשון, אבל בסכינים שלנו שאוכלין בהם על פי רוב בכלי שני, מספיק להכשירם בכלי שני דאזלינן אחר רוב תשמישו. ואע"ג שבחידושי הרשב"א (ע"ז עו.) כתב גבי סכינים: "והגעלה מיהא צריך בכלי ראשון דזימנין דמעייל ליה לדודא דבשרא לאסוקי בשרא בה והו"ל כעין כפא והאי תשמישתה שכיח ביה טפי והילכך לא סגי ליה בכלי שני, א"נ דדוחקא דסכינא בכלי שני מצריך ליה כלי ראשון, ומסקנא בתר עיקר תשמישתיה אזלינן כדתנן את שדרכן להגעיל להטביל וללבן ואין חוששין לשלא כדרכן, ואע"פ שפעמים שאדם משתמש בהו בחמין כגון כוסות וצלוחיות שהוא מפשירן כנגד האור ומערה בהו רותחין אפ"ה מכשירן בהדחה כעיקר תשמישתן והני נמי כיון דזימנין בנורא וזימנין בדודא ושכיח ליה כל שעתא ושעתא תשמיש בכלי שני לא נפיק מידי בכלי [שני אלא הגעלת] כלי ראשון בעי". ע"כ. מ"מ בסכינים שלנו הקטנים שאין דרך כלל להשתמש בכלי ראשון אלא בכלי שני, לא שייך לומר "והאי תשמישתה שכיח ביה טפי והילכך לא סגי ליה בכלי שני", וגם מ"ש "א"נ דדוחקא דסכינא בכלי שני מצריך ליה כלי ראשון", לא שייך לדידן דאין לומר בכהאי גוונא דוחקא דסכינא, כי רק בדבר חריף אמרינן הכי כמבואר בטוש"ע יו"ד סימן צ"ו. ומינה למאירי (פסחים שם) שכתב: "הסכינים התבאר בכאן שדיים בהגעלה אלא שמצריכים בהם כלי ראשון ואע"פ שאין שמושם בכלי ראשון, תשמישן שבלחם חם או בבשר החם עם מה שהסכין נכנס בהם בדוחק עושה אותה כתשמישו בכלי ראשון ולא מפני שנחוש שלפעמים תוחבין אותו בקדרה שאם כן נחוש שמא תוחבין אותו באור כעין שפוד ונצריכהו לבון אלא דברים אלו אין מצוין ואין חוששין להם ולא הצרכנום בכלי ראשון אלא מצד מה שכתבנו וכו', וי"א מפני שלפעמים שואבים בהם בתוך הקדרה או שמערין מן הקדרה לקערה וערוי ככלי ראשון וכו'", עכ"ל.

וע"ע בט"ז (סק"ה) שכתב שמסתבר להחמיר טפי בסכין משאר כלים כיון דתשמישו תדיר בחמץ ובמצה ויש קצת סדקים שאינם נראים, ע"כ מן הראוי לכל ירא שמים שיהא לו תוספת אזהרה בזה במה שהוא מצד הדין, ע"ש. מכל מקום בסכינים שלנו שמשתמשים בהם למאכלי חמץ בכלי שני לא שייך לומר שתשמישו תדיר בחמץ, בפרט שמשתמשים

בהם לרוב למאכלי בשר או חלב וירקות שאינם חמץ, ואף כשמשתמשים בהם החמץ השימוש הינו בכלי שני וכאמור, לפיכך יש להקל בזה. ויש בסוגיא זו עוד אריכות דברים בדברי הראשונים, ומ"מ דעת מרן ז"ל ברורה וכאמור. ומכל מקום אם יש לסכין ידית מחוברת על ידי מסמרים וכיוצא בזה, יש לנקותו היטב על ידי שפשוף בחומר ניקוי ואחר כך יגעיל את הסכין עם הקתא, ומי שיש באפשרותו יקנה סכין מיוחדת לפסח (וע"ע להלן בפרק ב' הלכה ו'). כן כתב שם הרא"ש (פסחים פ"ב סימן ז) ונתן טעם לדבר משום דבענין אחר לא יפלוט ותניא בספרי (זוטא, וילקוט) אך את הזהב ואת הכסף (במדבר לא. כב), מכאן שצריך להעביר החלודה הילכך סכינים שיש בהם גומות ואינו יכול לנקותן יפה בתוך הגומות לא מהני בהן הגעלה וצריכין ליבון, והביאו הב"י בסימן תנ"א וסיים, שאף על פי שכתב שבלי הלקט (סימן רז פב:) בשם רש"י (תשובות רש"י סימן עו) דכלים הבלועים מחמץ אינו צריך להעביר החלודה שבהם נקטינן כהרא"ש ז"ל, ע"כ. וכ"פ בש"ע (שם). ומכיון שלא כולם בקיאים בזה, ובלאו הכי יש אומרים שהסכין צריכה ליבון, לפיכך כתבו האחרונים שמי שבאפשרותו יקנה סכין מיוחדת לפסח, כמבואר בזבחי צדק (יו"ד סימן קכא ס"ק לז) שכתב דכיון שבזמן הזה נפישי עמא דארעא אין להורות להם לנקות הקתא דאין לסמוך עליהם בזה, ע"ש. וכיו"ב כתב המשנ"ב (ס"ק יט) בשם האחרונים.

כפות, כפיות ומזלגות

לז. כפות, כפיות ומזלגות וכיוצא בזה, אפשר להכשירם על ידי עירוי מכלי ראשון או על ידי נתינתם בכלי שני, שהרי רוב תשמישם בכלי שני. עיין לעיל בהלכה יד/ב, ומשם בארי"ה.

צלחות מתכת, כפות וקערות וכיוצא בזה

לח. צלחות מתכת, וכן כפות שאין דרך להשתמש בהם אלא בכלי שני, דהיינו שרגילים לערות את התבשיל מתוך הסיר או הקדרה לתוך קערה גדולה, ומן הקערה נותנים אל תוך הצלחת, די להכשיר צלחות וכפות אלו בכלי שני, דהיינו שיערו רותחים מכלי ראשון אל תוך קערה גדולה, ויכניסו לתוכה הצלחות והכפות הללו, וכן על זה הדרך בכל כלי וכלי. עיין לעיל בהלכה יד/ב, ומשם בארי"ה. ודברים שהדרך להשתמש בהם כל השנה בחמץ קר, יש לשוטפו ולהדיחו היטב היטב קודם הפסח. עיין לעיל בהערה 80 ד"ה ואחר העיון בדבריו, ומשם בארי"ה.

הכשר כירים ומבערים

לט. כירים (חצובה) שנמצאים על האש שמניחים עליהם את הסירים או המחבתות, יש להכשירם בעירוי מים רותחים מכלי ראשון שעל האש, ויש לנקותם היטב קודם ההגעלה, ונהגו לכסות את הכירים בנייר כסף במשך כל ימי הפסח. הנה הרמ"א בהגה

(סימן תנא ס"ד) כתב חצובה צריך ליבון, ומקורו טהור בשו"ת מהר"י וייל (סימן קצג), וכתב המג"א (שם ס"ק יב) שזהו כלי שיש לו שלש רגלים ומעמידין עליו הקדירה או המחבת וצריך ליבון כיון שלפעמים נשפך עליו עיסה, ע"כ. וכ"כ עוד אחרונים כמבואר בכה"ח (סופר, ס"ק עד).

אולם המאמר מרדכי (שם ס"ק יא) הביא הטעם הנ"ל וכתב על זה בזה"ל: ולפי דעתי חששא רחוקה היא, חדא דאף אם אירע שנשפך שם חמץ יש לתלות שנשרף והלך לו כיון שבכל שעה הוא על האש, ועוד, דאף אם בלוע מחמץ מה בכך, הרי אין מניחין עליו המאכל בעין אלא הקדרה או המחבת ואין הבלוע יוצא מדופן לדופן ורחוק לומר שישפך שם המאכל ויאכלוהו בפסח, ויש לחלק בין הך דהכא למ"ש לקמן סעיף כ' בשלחנות ותיבות, וע"ש בדברי האחרונים ז"ל ועיין לעיל סימן תמ"ז סעיף י' מ"ש שם, ומיהו אע"פ שאנו מדמין לא נעשה מעשה ופשיטא דיש להחמיר כדברי מור"ם ז"ל, עכ"ל. גם הגאון יעב"ץ בספרו מור וקציעה (שם) כתב על דברי מהר"י הנ"ל דתמוה הוא, דלמאי ניחוש לה, דאפילו את"ל שנשפך עליו חמץ לפעמים, הא קי"ל אין כלי בולע מחברו בלי רוטב, וחצובה זו עגולה בעלת ג' רגלים אין לה בית קיבול כו', רק להעמיד עליה קדרה, קערה או קומקום עשויה, והא הרמ"א הוא דפסיק ביו"ד (סצ"ב וסצ"ג) בשתי קדרות שנוגעות זו בזו שאינן אוסרות וכו', ואת"ל להצריכו הכשר משום חומרא דחמץ, הלא דיה בהגעלה, מאחר שאף היא אינה אלא חומרא יתרה בודאי, ע"ש. וגם הרב בית דוד (חאו"ח סימן רח) כתב שכמה תלמידי חכמים תמהו על דברי הרמ"א הנ"ל מדוע צריך ליבון אחר שלא נותנים עליו מאכל והלא רק שולי הקדירה נוגעים בה, וכתב לתרץ שאפשר דטעמא דבעינן ליבון מפני שבכל השנה יש רגילות לתת עליו לחם לחמם בימות החורף וגם פעמים נשפך עליו מרק מהקדירה, ע"ש. ולדעתו במקומות שאין דרך ליתן עליו לחם גם הרמ"א ס"ל שלא בעינן ליבון.

ואחר שנתבאר שדברי הרמ"א הנ"ל יש בהם עקולי ופשורי, לפיכך יש להקל בזה, ויש להתירה על ידי הגעלה, ואין צריך להגעילה בכלי ראשון שעל האש אלא סגי בעירוי מכלי ראשון שהרי רוב בליעתה בעירוי, בפרט שלדעת הרב בית דוד במקומות שאין דרך ליתן עליו לחם גם הרמ"א ס"ל דסגי הגעלה, ובחצובות שלנו שלעולם אין מחממים בו שלא בהפסק כלי א"כ אין לחוש כלל. ושו"ר למרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קלז בנד"מ) שהביא דברי האחרונים הנ"ל וסיים שכיון שמה שחוששים שלפעמים נשפך מן התבשיל החמץ על החצובה, אין זה אלא כעירוי בעלמא, ולכן די להכשירה בעירוי מכלי ראשון על החצובה, ע"ש. וכן העלה שם להלכה שחצובה יש לנקותה היטב

ולהגעילה ברותחין, ואם עירה עליה רותחים מכלי ראשון הוכשרה בכך, ע"ש. אלא שלא הבנתי בעניותי מדוע מרן הראש"ל נר"ו כתב שצריך להגעילה בכלי ראשון שעל האש ורק אם עירה עליה רותחין הוכשרה בכך, לכאורה הול"ל שיגעילה בעירוי ראשון ותו לא, ואולי לרווחא דמילתא נקט. ובאמת שכן מבואר ממ"ש בשו"ת יבי"א ח"ט (חאו"ח סימן לה אות י). וכן אמר לי הרה"ג אברהם יוסף נר"ו רבה של העיר חולון ת"ו שכן מורה ובא אביו מרן הראש"ל שחצובה גדולה שאי אפשר להגעילה יכשירנה בעירוי.

ולפענ"ד יש ראיה דמהני לחצובה עירוי מכלי ראשון מדברי מרן הש"ע (סימן תנא ס"כ), ששם כתב בזה"ל: השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן, עכ"ל. וכתב המשנ"ב (שם ס"ק קיד) שמהר"י וייל (סימן קצ"ג) חולק על זה וס"ל דלא מהני עירוי מפני שלפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאלו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשירם ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו, ע"ש. ומבואר שמרן ז"ל לא ס"ל כדבריו ולא חושש שלפעמים משים עליו פשטיד"א, וא"כ גם בענין חצובה פליגי עליה, וס"ל דמהני עירוי ולא בעינן ליבון.

אולם מכיון שסוף סוף הרמ"א ס"ל להחמיר, וגם יש נוהגים להחמיר בפסח כדברי הרמ"א דס"ל נותן טעם לפגם אסור בפסח כמבואר בסימן תמ"ז (ס"י), לפיכך נהגו לכסות את הכירים בנייר כסף במשך כל ימי הפסח, וטוב וראוי לעשות כן. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"י ה"ג), ואף על פי שמדבריו שם משמע שהוא חיוב מן הדין, מ"מ נראה שהוא ז"ל מיירי התם כשלא הגעילו או עירו עליו מים חמים קודם לכן, ולכן ס"ל שחייב לכסותם, אבל אם הכשירוהו קודם לכן אין חיוב, וכן עיקר. והמבערים אינם צריכים הכשר כלל, וכן השטח שתחת הכירים אינו צריך הכשר כלל, אלא מספיק לנקותו. שהרי אין דרך שישפך חמץ על המבערים או על השטח של החצובות, ואפילו את"ל שפעמים נשפך עליהם חמץ, מכל מקום כיון שבלאו הכי לא מניחים את הסירים ישירות על המעברים או על שטח הכירים, ממילא החמץ שבלוע שם מלפני הפסח אינו יכול להבלע במאכל ולכן מספיק לנקותם. ובחזון עובדיה (פסח, עמוד קלח) החמיר בזה, ולפי האמור יש מקום גדול להקל בזה.

הכשר פלאטה חשמלית

מ. מכלל הדברים למדנו שפלאטה חשמלית יש להגעילה על ידי עירוי מכלי ראשון, שכל הטעמים שהבאנו בהערה הקודמת שייכים בנ"ד. וכ"פ מרן הראש"ל נר"ו בחזון עובדיה (שם). ואם הדרך לתת על הפלאטה חמץ ישירות ללא הפסק, יש ללבנה

תחילה, ומכיון שיש לחוש שלא ילבנה יפה שמא יפקע בחום האש, לפיכך לכתחילה יש להחליפה בפסח בפלאטה חדשה, ומי שאין באפשרותו להחליפה בחדשה, ינקה הפלאטה היטב היטב בחומר מנקה, לא ישתמש בה 24 שעות חמץ קודם הפסח, ידליקה כשעה, ויערה עליה מים מכלי ראשון בעודה רותחת וישים עליה כל הפסח נייר כסף או נייר אפיה. על פי שנתבאר לעיל בהערה 76 דבכהאי גוונא לא אזלינן בתר רוב תשמישו, וכל שנשתמשו בכלי בחמץ ממש צריך ללבנו, ומכיון שיש לחוש שלא ילבנה יפה בכדי שלא תהרס, וכמו שנתבאר לעיל בהערה 49, לפיכך לכתחילה יש להחליפה בפסח בפלאטה חדשה, ומי שאין באפשרותו להחליפה בחדשה, ינקה הפלאטה היטב היטב בחומר מנקה, לא ישתמש בה 24 שעות חמץ קודם הפסח, ידליקה כשעה על החום הגבוה ביותר, ויערה עליה מכלי ראשון בעודה רותחת. וכ"כ בפסקי תשובות (סימן תנא עמוד קה). בפרט שיש לצרף דעת הפוסקים דס"ל דחמץ היתרא בלע, ועוד, הרי שאי אפשר בענין אחר, וכבר כתבו התוס' (פסחים כו:) שכל שאי אפשר בענין אחר נחשב דיעבד, ע"ש. ולרווחא דמילתא ישים עליה כל הפסח נייר כסף או נייר אפיה שיהיה הפסק בין הפלאטה לבין המאכל וכמו שנתבאר לעיל. ואמנם מו"ר ועט"ר הגר"ח רבי הי"ו העיר שלכאורה לפמ"ש מרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יבי"א ח"י (דף נז) בענין חצובה, ששם העיר על מ"ש בספר חידושי דינים מהלכות פסח שאסור לחמם עליה לחם בכל השנה כי לפעמים נשפך עליה רוטב וכן מבשר וכן מחלב, שהיא חומרא יתירה, מפני שהיא חששא רחוקה, ועוד, אפילו אם נשפך שם בשר וכן חלב, הרי הוא נשרף והולך לו מיד, וקמא קמא בטיל וכו', ע"ש. יוצא איפוא שפלאטה אינה צריכה הכשר כלל גם אם בודאי נתנו עליה חמץ, שהרי החמץ מיד נשרף והולך לו. ונומתי לו שיש לחלק בין חצובה שהאש גלויה וחומה רב לבין פלאטה חשמלית, ועוד בחצובה עינינו רואות שהאש שורפת מיד את האיסור, משא"כ בנ"ד שהאש מכוסה במתכת והחמץ מתחמם שם לאט לאט, ולא שייך לומר בכהאי גוונא קמא קמא בטיל, ומו"ר הנ"ל הסכים לדברי. ואכן בתאריך ט"ו בשבט תשע"ב שלחתי מכתב בענין זה למרן הראש"ל נר"ו ע"י ידיד נפשינו ואהובנו הרה"ג אמיר קריספיל הי"ו, ומרן שליט"א השיבו בזה"ל: יש הבדל בין חצובה לפלאטה, בחצובה יש אש ממש ושורפת, בפלאטה לא, עכ"ד, וששתי על דבריו כמוצא שלל רב.

הכשר תנור חשמלי, תבניות ורשתות

מא. תנור חשמלי שאפו בו בכל השנה חמץ, יש לנקותו היטב בחומר ניקוי עד שלא יהיה דבוק בדופנותיו חמץ בעין, ואחר כך יסיקהו במעלות החום הגבוה ביותר

במשך שעה, והוכשר בכך, וראוי שלא להשתמש בו 24 שעות קודם שיסיקנו לפסח. הנה הכשר התנור שבזמנינו נדון בארוכה בספר אחרוני זמנינו, ואנו הבוא נבוא לסכם עיקרי הדברים בתוספת נופך, הנה מרן ז"ל כתב בשולחנו הטהור (סימן תסא ס"א) בזה"ל: תנור שאופים בו חמץ צריך ליזהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה, שילכו הגחלים על פני כולו, ואין די לו בלהבה, דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים ושיהו נצוצות נתזין ממנו, הילכך אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק אא"כ כיון להתירו לצורך פסח, כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא כיון לכך, ויש נוהגים להטיל בו קרקע חדש כדי שלא יצטרכו היסק, ומנהג יפה הוא, עכ"ל. ומבואר שיש להסיק את התנור יפה באופן שיעלו ניצוצות יפה, והוא על פי מ"ש הוא ז"ל בש"ע סימן תנ"א (ס"ד) שכלים שמשתמשים בהם על ידי האור, כגון שיפודים ואסכלאות וכיו"ב, צריכים ליבון להכשירם לפסח, ואע"פ שהרמ"א בהגה כתב (שם) שיש מקילים לומר שאם נתלבן כל כך כדי שקש נשרף עליו מבחוץ דיו, וסיים, ונוהגים כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה אלא שיש בו סדקים או שמחמירים ללבנו די בליבון קל כזה, ע"כ. מכל מקום הרי התנור צריך ליבון מן הדין, ואם כן צריך ליבון גמור שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו, ומכיון שבתנורים של זמנינו אי אפשר לעשות כן שהרי אין לך תנור שניצוצות ניתזים ממנו, לפיכך יוצא איפוא שאין הכשר לתנור.

אולם הרואה יראה שיש לחלק בין צורת האפיה של זמנם לשל זמנינו, כי בזמנם היו מדביקים את הבצק עצמו בקרקעית התנור ובדפנותיו, ונמצא שהתנור עצמו בולע חמץ ע"י האור, ולכן צריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו, אבל בתנורים של זמנינו שאין מדביקים את הבצק בקרקעית התנור או בדפנותיו אלא בתוך תבניות מיוחדות ומכניסים אותם לתנור ואין הבצק נוגע כלל בקרקעית התנור או בדפנותיו רק נוגע בתבנית שמונח בה, והבליעה היא זיעה בעלמא, לפי זה יש תקנה לתנור זה, ע"י שידליקו בחום הגבוהה ביותר זמן מה, ויחליף את תבניותיו בפסח. בפרט שבליעה על ידי זיעה הינה מדרבנן וכמו שיתבאר בארוכה בהערה הבאה, וגם יש אומרים שבליעת זיעה האוסרת היינו דוקא בבליעת משקין ולא אוכלין וכמו שיתבאר בהערה הנ"ל, ולפ"ז בודאי שיש להקל בהדלקת התנור כנ"ל.

כל קבל דנא, הנה הטור (או"ח סימן תנא) כתב בזה"ל: כסוי של ברזל שמכסין בו הקדרה צריך הגעלה, כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדרה ואם נתנוהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה כל התבשיל אסור שזיעת הכיסוי מתערב בתבשיל ואם אפו עליו בצק צריך

ליבון, כסוי של ברזל שמשימין אותו על חררה שנאפת על הכירה י"א שאפילו הגעלה אינו צריך כיון שאינו עשוי אלא לכסות ואין החררה נוגעת בו ונראה לי שצריך ליבון כי ברוב פעמים נוגעת בו ועוד שהוא מזיע מהבל החררה שתחתיו, עכ"ל. וכדבריו פסק מרן ז"ל בשולחנו הטהור (שם סט"ו) שכיסוי ברזל שמשימין אותו על החררה צריך ליבון, ע"ש. וכן הוא בתשובת הרא"ש (כלל כ סימן כו) ובטוש"ע (יו"ד סימן צב ס"ח). ולכאורה לפי הטעם השני שהביא "ועוד שהוא מזיע מהבל החררה שתחתיו", יוצא איפוא שה"ה בנ"ד שאע"פ שתקרת התנור אינה נוגעת בחמץ, מ"מ כיון שהיא מזיעה מהבל הלחם והעוגות של חמץ, וידוע דין הזיעה כדין הדבר עצמו שיוצאה ממנו, כמבואר בדברי הרמ"א ביו"ד סימן צ"ג (ס"א) ובעוד פוסקים, ובאמת שכ"כ במפורש המשנה ברורה (סימן תנא ס"ק פה) בשם הפמ"ג (א"א סק"ל) דלכלי זה לא מהני ליבון קל אלא עד שיהא ניצוצות ניתזין הימנו, ע"ש.

ברם ממ"ש מרן הב"י בסימן תנ"א עמש"כ שם הטור שכיסוי של ברזל שמכסין בו הקדרה צריך הגעלה, בזה"ל: טעמא דמסתבר הוא שההבל העולה מהתבשיל לכיסוי הקדרה לח הוא ודלא כמו שכתב המרדכי בפרק כל שעה (סוס"י תקעט) דצריך ליבון, ומיהו אפשר דטעמא דמצריך ליבון מפני שהיה דרכן לאפות עליו בצק וכדמשמע מהגהות מיימון בפרק ה' (הכ"ג אות א) הא לאו הכי בהגעלה סגי ליה וכדברי רבינו, עכ"ל. הא קמן דס"ל שהזיעה שעולה על פני התנור היא דבר לח וסגי בהגעלה, וביאר הגר"מ הלוי זצ"ל בשו"ת תפל"מ (ח"ב סימן ט) שהטור שכתב שנראה לו שצריך ללבן כיסוי שמשימין על החררה וכנ"ל, זהו משום שברוב הפעמים נוגע בחררה עצמה, ומה שהוסיף: "ועוד שהוא מזיע מהבל החררה", אין כונתו שזהו עוד טעם שיצטרך ליבון, אלא בא להוציא מסברת היש אומרים שהביא לפני זה שסוברים שכיסוי שעל החררה א"צ אפילו הגעלה, ועל זה כתב הטור שנ"ל שאפילו ליבון צריך כיון שברוב פעמים נוגעת בו, ועוד שאפילו אם אינה נוגעת בו, מ"מ הוא מזיע מהבל החררה וא"כ צריך עכ"פ להגעילו ודלא כדעת הי"א שאין צריך אפילו להגעילו, ומרן הש"ע והאחרונים שסתמו שצריך ליבון היינו משום שברוב פעמים נוגע בחררה וכמ"ש הטור ולא משום הזיעה, והביא שם שכן ביארו בדעת הטור המהרש"ל בהגהותיו על הטור (סימן תנא) והמאמ"ר (שם ס"ק כא) ועוד אחרונים, ודלא כמ"ש המג"א (סק"ל) והב"ח (שם) שהבינו שהטעם השני שהביא הטור משום שהכיסוי מזיע הוא כדי להצריך ליבון, ע"ש.

ואמנם הרמ"ע מפאנו בתשובה (סימן צו) נשאל מדוע החמירו במחבת שלוקחים מן הגוי יותר מביורה, שהמחבת צריכה ליבון והיורה בהגעלה סגי לה, ואילו במחבת של ישראל

להכשירה לפסח לא הצריכו בה אלא הגעלה, והלא כלל גדול בידינו כבולעו כך פולטו, וכשם שהיורה בולעת על ידי רותחין כך המחבת, דאם לא כן לפסח נמי תבעי לבון וכיון שלא הבדילו ביורה בין בליעת התר לבליעת אסור למה יבדילו במחבת, והשיב בזה"ל: ידוע שכל דיני הכשר כלים מפרשת מדין ילפינן להו, וכתיב כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר [וגו'] וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים, הרי לא הקפידה תורה אלא על האמצעי המבליע שהוא יהא מפליט, וביורה בין של עכו"ם בין של ישראל רוב תשמישה ע"י מים והם והאש יחד אמצעים לאסור ולהתיר שבליעתה ופליטתה היא ע"י רותחין, אבל מחבת רוב תשמישה בלי מים אלא ע"י שאר משקין כגון שמן והדומים לו, ויש להם לעכו"ם חלב מהותך וקרבי דגים טמאים ודם וחלב בהמה טמאה ושאר מינים כאלה שמטגנים בהם במחבת והיא בולעת אסור כל הטגונים הללו, מלבד בליעת הנבלה וכיוצא בה המתבשלת מהם ומבשלים בכל יום בשר בחלב, ואין כאן אמצעי מבליע שאין אסור בגופו אלא האור בלבד, מה שאין כן במחבת שבשלנו בה חמץ שכל הטגונים שלנו מותרים בפסח וכשהם מרותחים מבליעים החמץ בתוכה והחמץ הבלוע על ידי רותחין נפלט ע"י רותחין, ומה שאנו צריכים להזהר בו כל ימות השנה הוא, שאם אירע למחבת חולבת בת יומה שנתבשל בה בשר מטוגן בשומן שגם הוא מין בשר ואסור בחלב, או מחבת של בשר בת יומה ונתבשל בה חלב, אין לה הכשר אלא בלבון, עכ"ל. והוב"ד בש"ך (יו"ד סימן קכא סק"ח) ומשמע שמסכים לדבריו, וכ"כ הפר"ח (שם סק"ח) וביאר שזהו טעמו של מרן ז"ל שפסק שם שמחבת של גוי צריכה ליבון, וכתב שם שמחבת של ישראל שרוצה להכשירה לפסח דינה בהגעלה בלבד, כי אי אפשר לומר שטעמו של מרן משום דחמץ מיקרי היתרא דהא מרן לא ס"ל הכי, עכת"ד הפר"ח. ולפ"ז בנ"ד שהזיעה העולה מהלחמים היא עצמה חמץ, א"כ יצטרך התנור ליבון, מ"מ מדברי רוב הראשונים והאחרונים לא משמע כדבריו, ולפ"ז מספיק הגעלה, וכל שכן בנ"ד שעושה ליבון קל, דקי"ל דמפליט יותר מאשר הגעלה, וכמ"ש המרדכי (סוף ע"ז) והובא בב"י (סימן תנא), וכן מתבאר בדברי הרמ"א בהגה שם. וא"כ די שיסיק התנור כשעה בחום הגבוה ביותר, ואע"ג שגופי החימום שבתנור נמצאים מחוץ לדופן הפנימית והחמץ נבלע בדופן הפנימית, מ"מ כבר הוכיח בשו"ת תפל"מ הנ"ל (אותיות י-יא) שכל שמסיקו בחום גבוה מפליט החמץ ודלא כדברי הפמ"ג, וכן העלה שם להלכה ולמעשה. וגם מרן הראש"ל נר"ו נשאל בזה בשו"ת יחו"ד ח"ב (סימן סג) ובתחילה כתב שיש לומר שהואיל והאפיה נעשית בתוך תבניות, ואותם נוהגים להחליפם בפסח בתבניות אחרות, וההיסק של התנור הוא רק להסיר זיעת החמץ הבלועה בדפנות התנור, או מפני

שלפעמים נוגע החמץ בדפנות התנור, לפיכך יש לומר בזה כבולעו כך פולטו, וכשם שבלע על ידי היסק, כך יפלוט על ידי היסק במדת חום הגבוהה ביותר, והוסיף שכיו"ב ראה בשו"ת ערוגת הבושם (חלק או"ח סימן קיט, דף צ"ט סע"א), שהביא מה שנסתפק המחצית השקל (סימן תנא סוף סק"ד), בדין כלי הרערין של מתכות אם מועיל להם ליבון בכלל, הואיל ודרכם להיעשות מדבר דק, ועל ידי גחלים מתקלקלים הרבה, ואם כן יש לחוש שמא יחוס עליהם ולא ילבנם כראוי. וכתב על זה, ולפע"ד נראה שדוקא בכלי חרס שאין מקום לומר בו כבולעו כך פולטו, שהרי התורה העידה עליו שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, אלא על ידי ליבון גמור, לכן יש לחוש פן יחוס עליו שמא יפקע באור, אבל בכלי מתכות אפילו אם לא יעשה לו ליבון גמור מפני שחס עליו שמא יפקע, מכל מקום הרי הליבון בשעת הכשרו יהיה כדרך שהיה מלובן בשעת בליעת האיסור, וכיון שהלכה רווחת כבולעו כך פולטו, אינו צריך ליבון גמור יותר בשעת הכשרו. וממילא ודאי שאין לחוש לומר שמא לא יעשה לו ליבון גמור, כן נראה לי נכון מסברא, ועוד שהרי אין דרך לאפות בתוך הרערין ממש כי אם על ידי אגנות שנותנים לתוכם עוגות, ודומה למה שכתב להקל המגן אברהם (סימן תנא ס"ק מד) בשם המהר"ם מלובלין, משום שאין הכלי מפעפע מדופן לדופן וכו'. ע"כ. והוא הדין כאן שהתנור הוא של כלי מתכות, יש מקום לומר בו כבולעו כך פולטו, והוסיף שיש לצרף דעת הסוברים דחמץ היתרא בלע, וסיים שהגאון רבי שאול משה זילברמן בתשובותיו (סימן כז), נשאל בנ"ד, והעלה להקל על ידי היסק, על פי דברי הפרי מגדים (סימן תנא סק"ל) הנ"ל, שבמקום שנחשב היתירא בלע יש לומר כבולעו כך פולטו, וכתשמישו כך הכשרו לפסח, וכן כאן יש לסמוך על הפוסקים האומרים חמץ היתירא בלע מקרי, ובפרט שהוא שעת הדחק. ולכן הסכים עם הרה"ג השואל להתיר בזה. ע"ש. ושגם הרב הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו (חלק אבן העזר סוף סימן פה) נשאל בנידון שלנו, והעלה גם כן להקל בזה על ידי היסק כנ"ל, משום שהאפיה אינה בקרקעית התנור עצמו, אלא בתוך תבניות המיוחדות לכך, אלא שיש חשש קצת אולי נגע החמץ בכותלי התנור מבפנים, מכל מקום לא עדיף ממ"ש המשנה ברורה (סימן תנא ס"ק לד) על דברי הרמ"א שחצובה צריכה ליבון, שהטעם מפני שלפעמים נשפך עליה חמץ ונבלע בה טעם החמץ על ידי האור, ומכל מקום זהו רק לכתחילה, משום חומרא דחמץ, שבאמת יש לומר שאפילו אם נשפך חמץ כבר נשרף והלך לו כיון שבכל שעה היא על האש, ולכן בודאי שמספיק ליבון קל לזה, ובדיעבד אפילו אם נשתמש בלי ליבון כלל אין לאסור, ע"כ. והוא הדין לנידון שלנו שמספיק ליבון קל. וכן ראיתי כעת להרה"ג רבי נחום צבי קרנמהל בשו"ת תפארת צבי (סימן ל),

שגם כן העלה להקל בזה, ואסיפא דמילתא העלה שבתנור חשמלי או תנור של גאז, ישהנו מעת לעת (עשרים וארבע שעות) לפני הכשרו, ואחר כך ינקה אותו היטב שלא ישאר בו כל חשש חמץ בעין, ויסיקנו היטב במדת החום הגבוהה ביותר, במשך שעה, ובזה יוכשר להשתמש בו בפסח. אולם התבניות שאי אפשר ללבנם באור עד שיהיו ניצוצות ניתזים מהם, יקנה חדשים לפסח, עכ"ד היחו"ד.

אחר הדברים האלה הראוני להגאון ר' אליהו טופיק שליט"א בשו"ת קול אליהו ח"א (סימן כז) שהאריך הרחיב בהכשר תנור לפסח, ואסיפא דמילתא העלה שאין הכשר לתנור בפסח, והעיר עמש"כ מרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יחו"ד הנ"ל, ואחר העיון בדברים נלע"ד שאין דבריו מוכרחים ואין בהוכחותיו ובדחיותיו בכדי שביעה, ואעיר בקצירת העומר על הקושי שבדבריו, וסהדי במרומים שאינני כותב דברים אלו רק מפני אהבתי הגדולה למרן הראש"ל נר"ו, כי הרואה באיזהו מקומן שהערתי בעניותין על דברי גאון עוזינו כמבואר בספרינו פסקי משה על הלכות טבילת כלים, בישולי גויים וחנוכה, לך נא ראה, אלא שבאמת לענ"ד שאין דבריו מוכרחים, כי הנה הביא שם בתחילה מחלוקת הפוסקים אם חמץ חשוב היתרא בלע או איסורא, והאם יש להקל בזה בדיעבד, והביא שם שהרב ערך השלחן בספרו חוקת הפסח ס"ל להקל בזה, והעיר שאחר שדעת מרן להחמיר כדברי הפוסקים דחשיב איסורא בלע, אין לנו להקל נגד מרן, עכ"ד. ולפענ"ד אין דבריו מוכרחים, וכבר בארנו חלק מהדברים באר היטב לעיל, ע"ש. ועוד מצינו שמרן ז"ל ס"ל שמ"ד חמץ הוי היתרא בלע אינה דחויה מהלכה, ולכן הקל בפסח במחבת דסגי בהגעלה ולא בעינן ליבון, וע"ע בשד"ח (ח"ז בד"ה ודאתאן עמוד 374) שהוכיח במישור שכן מבואר מדברי מרן ז"ל בכמה מקומות. מה גם שהרואה יראה דנ"ד שאני, שהתנור אינו בולע ממשות החמץ אלא מהזיעה בלבד, ועיין להלן. ומה שהעיר שלפי דברי הערוגת הבושם שהביא מרן הראש"ל נר"ו יוצא איפוא שתמיד סגי בליבון קל ורק בשפודין וכדומה נצטרך ליבון שניצוצות ניתזין ממנו, וזה נגד הפמ"ג, הנה אמת נכון הדבר, מ"מ מכיון דסוף סוף יש מקום לומר שרק בשיפודין בעי ליבון חמור משא"כ במה שבולע בחום קל דסגי בליבון קל, לפיכך יש מקום לצרפו לעוד סניף להקל, וזה פשוט.

ומה שהביא שם ראיה לאסור ממ"ש מרן ז"ל גבי כיסוי של חררה בליבון קל, הנה כבר נתבאר לעיל שהרב תפילה למשה ביאר הדברים בטוב טעם ודעת דהיינו טעמא דחררה לא סגי בהגעלה שהטור שכתב שנראה לו שצריך ללבן כיסוי שמשימין על החררה וכנ"ל, זהו משום שברוב הפעמים נוגע בחררה עצמה, ומה שהוסיף: "ועוד שהוא מזיע מהבל החררה", אין כונתו שזהו עוד טעם שיצטרך ליבון, אלא בא להוציא מסברת היש

אומרים שהביא לפני זה שסוברים שכיסוי שעל החררה א"צ אפילו הגעלה, ועל זה כתב הטור שנ"ל שאפילו ליבון צריך כיון שברוב פעמים נוגעת בו, ועוד שאפילו אם אינה נוגעת בו, מ"מ הוא מזיע מהבל החררה וא"כ צריך עכ"פ להגעילו ודלא כדעת הי"א שאין צריך אפילו להגעילו, ומרן הש"ע והאחרונים שסתמו שצריך ליבון היינו משום שברוב פעמים נוגע בחררה וכמ"ש הטור ולא משום הזיעה, והביא שם שכן ביארו בדעת הטור המהרש"ל ועוד אחרונים, ע"ש. ומה שהקשה שם שלפי דברי מרן הראש"ל נר"ו יש להקל גם בתבניות, אינו מובן, שהרי בשו"ת יחו"ד שם כתב במפורש טעם החילוק בזה, שבתנור הבליעת החמץ הינה בזיעה וההיסק של התנור הוא רק להסיר זיעת החמץ הבלועה בדפנות התנור, או מפני שלפעמים נוגע החמץ בדפנות התנור, לפיכך יש לומר בזה כבולעו כך פולטו, וכשם שבלע על ידי היסק, כך יפלוט על ידי היסק במדת חום הגבוהה ביותר, משא"כ בתבניות דלא מהני, כי האפיה נעשית בתוכם, ואה"נ שאם מקפידים שלא לתת עליהם חמץ ישירות, גם להם מהני הגעלה או היסק בתנור שכבר נתבאר לעיל שהזיעה דינה בדבר לח ולא כיבש, וסגי בהגעלה וכל שכן בליבון קל. ומה שהקשה על היחו"ד שהיקל בדיעבד שזה היפך דעת מרן ז"ל ואין להקל בזה, ראשית מרן ז"ל לא דיבר בנידון זה לענין דיעבד אלא רק פסק כמ"ד דחמץ איסורא בלע, ואה"נ שבמקרה שעשו הגעלה או ליבון קל לדבר שצריך ליבון קשה ובישלו בו מאכל, גם הוא ז"ל יודה להקל, שהרי כבר נתבאר לעיל שהוא ז"ל השתמש במ"ד "היתרא בלע" לענין הכשר מחבת בפסח, ועוד כבר בארנו בס"ד בספר מבא השלחן ח"א (פ"א כלל ב ובהערה שם) שיש אומרים שלא קבלנו הוראות מרן ז"ל בשעת הדחק ואין לך שעת הדחק גדולה מזו. וכל שכן בנ"ד שדעת מרן ז"ל אינה ברורה.

ושו"ר בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קלב) שהעלה כמ"ש בשו"ת יחו"ד הנ"ל, והוסיף שכן העלו להקל הגר"ש זילברמן בשו"ת רש"מ (סימן כז) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ג (סימן פב), וסיים שראה לדברי הקול אליהו הנ"ל ושכבר השיב על כל דבריו תלמידו ר' אברהם דניאל בשו"ת ברית אברהם ח"ב (סימן כג), ושמ"ש בשו"ת שאלי ציון ח"ב (סימן יט-כ) להחמיר בזה, אין דבריו מוכרחים, ע"ש. ועיינתי בספר ברית אברהם הנ"ל ושם הביא כל דברי הקול אליהו הנ"ל והעיר עליו, והרואה יראה שברוב ככל הדברים נתכוונו אליו, ואנו תלי"ת הרחבנו הדברים ביתר שאת וביתר עוז. וכן ראיתי מ"ש הרה"ג ר' דב בער אליעזרוב בשו"ת שאלי ציון שהזכיר דברי מרן הראש"ל נר"ו, וחלק עליו והעלה דלא מהני הכשר לתנור ועיקר טעמו הוא, שהרי קי"ל ששיפודים ואסכלאות צריכים ליבון והליבון הוא שיהא ניצוצות ניתזין מהם, וזה אי אפשר בתנור, והאריך להביא לזה ראיות

מדברי הפוסקים, כיעו"ש. ואחה"ר לא ש'ת ליבו הטהור דשאני תנור אפיה שאינו בולע ממשות החמץ אלא מהזיעה בלבד, וא"כ סגי בהדלקתו על החום הגבוה ביותר במשך שעה דבכהאי גוונא אמרינן כבולעו כך פולטו וז"פ.

אחר הדברים האלה הראני מו"ר ועט"ר הגר"ח רבי הי"ו בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"י ה"ב) שדבר ה' זו הלכה העלה שאין אפשרות להכשיר תנור אפיה לפסח, אף לא על ידי חימום התנור בחום גבוה, ויש לסוגרו לפני פסח על ידי חבל וכדומה כדי שלא יבואו להשתמש בו כך, ושם בהערות האריך בזה, ואחר שכתב שודאי אין תקנה לתבניות, הוסיף שאף לתנור אין תקנה וחיליה מדברי הטור ומרן ז"ל בסימן תנ"א (סעיף טו) גבי כיסוי של ברזל הנ"ל והיינו מפני שהטעם השני הוא העיקר, ושאי אפשר לומר שדי בחימום התנור בחום הגבוה ביותר שרגילות לחממו, ולומר כבולעו כך פולטו, שכשם שלא בלע על ידי אש גלויה, ואין דרכו לבלוע אלא בחום גבוה שמצינו היינו רק לענין צורת תשמישו, ולא במידת החום, שאם תשמישו ע"י האור צריך דוקא ליבון עד שיהו ניצוצות ניתזין ממנו, ואם בלע בכלי ראשון מכשירו בכלי ראשון, אבל לא חילקו לעולם בין חום גבוה לחום נמוך, עכ"ד. והרואה יראה שהדברים כבר נתבארו באר היטב ומתוכם תשובת מוצאת לדברי האור לציון הנ"ל ואין טעם לכפול את הדברים שנית, ודי בזה, בפרט שבליעה על ידי זיעה הינה מדרבנן וכמו שיתבאר בארוכה בהערה הבאה, וגם יש אומרים שבליעת זיעה האוסרת היינו דוקא בבליעת משקין ולא אוכלין וכמו שיתבאר בהערה הנ"ל, ולפ"ז בודאי שיש להקל בהגעלה וכל שכן בליבון קל. ואחר כותבי כל זאת הראני ידי"ן הרב אבנר קדוש הי"ו לדברי הגאון ר' אברהם חפוטא בשו"ת מענה לשון ח"ב (או"ח סימן לה) שהביא דברי השאלי ציון הנ"ל והעיר על כל דבריו ואסיפא דמילתא העלה להקל מכמה סניפים, האחד, לכמה ראשונים חמץ היתרא בלע, השני, כתשמישו כך הכשרו, השלישי, כחצובה הוא, וגם כל יום ויום מלבנים אותו ולכן נראה דאם הסיקו עד ב' שעות וישים תבניות חדשות מספיק בזה וכו', ע"ש. ושמתי על דבריו כמוצא שלל רב, אלא שמ"ש שם שצריך להסיקו ב' שעות, לא הבנתי בעניותין מנין שיעור זה, ואולי כתב כן מפני שהתנורים שהיו מצויים בזמנו היו מגיעים לחום המירבי במשך שעתיים לא פחות. וגם מ"ש בפשיטות צריך להחליף תבניות, אינו מוכרח, שהרי כשלא נותנים עליהם חמץ ישירות אפשר להכשירם על ידי הסקת התנור.

פש גבן לברורי האם צריך שלא להשתמש בתנור 24 שעות קודם שיסיקנו לפסח, כי הנה בשו"ת יחו"ד כתב שיש להשהותו 24 שעות מפני דבכהאי גוונא הו"ל איסור דרבנן, ובצירוף כל הסברות הנ"ל, יש להקל בזה, ומאידך הגר"מ הלוי זצ"ל כתב בתשובתו הנ"ל

שאין צריך להחמיר להשהותו מעת לעת ודי שינקו את התנור היטב מכל חמץ בעין ויסיקוה כחצי שעה בחום גבוה, ורק המחמיר תע"ב, והיה טעמו דכיון שהתנור אינו בולע מהחמץ עצמו ישירות, ועוד, שאין לחוש שפעמים נוגע החמץ בדפנות התנור, ע"ש. וכן מבואר מדברי הרב מענה לשון הנ"ל שלא הזכיר תנאי זה. והרואה יראה בתשובת מרן הראש"ל הנ"ל שגם הרב נר"ו לא ס"ל שיש להשהותו מן הדין, אלא רק מהיות טוב, ולכן בחזון עובדיה (שם) שנדפס מאוחר יותר כתב בלשון "וימנע" מלהשתמש וכו', ולא העיר בהערה שם שחזר בו ממ"ש יחו"ד ואדרבא ציין למ"ש שם, ולכן כתבנו בפנים שראוי שלא להשתמש בו 24 שעות קודם שיסיקנו לפסח. אבל התבניות או הרשתות של התנור אין להם תקנה, ולכן צריך להחליפם בחדשים קודם הפסח, אלא אם כן לא השתמשו עליהם בכל השנה בחמץ ישירות, וכגון שנתנו עליהם נייר כסף או נייר אפיה וכיוצא בזה שאז יש להתירם בהגעלה או שיסיקם עם התנור במשך שעה וכאמור. שהרי כבר נתבאר בס"ד בהערה הקודמת שהחילוק בין התנור לתבניות ולרשתות שהתנור בולע מהזיעה ולא מהחמץ ישירות משא"כ התבניות שבולעות ישירות מהחמץ, ולפ"ז יוצא איפוא שאם לא השתמשו בכל השנה בחמץ ישירות על התבניות או הרשתות יש להתירם בהגעלה או שיסיקם עם התנור במשך שעה וכאמור.

הכשר מיקרוגל

מב. מיקרוגל שחיממו בו כל השנה חמץ, יש להשבית את פעילותו למשך 24 שעות ולנקותו היטב עם חומר ניקוי מכל הלכלוך והשאריות של האוכל, ואחר 24 השעות יש להניח בתוכו קערה או כוס מלאה במים ובחומר ניקוי כגון סבון וכיוצא בזה, ואז יפעיל את המיקרוגל בעוצמה החזקה ביותר עד שיתמלא המיקרוגל באדים, ועל מנת לקבל את התוצאה הטובה ביותר, ולוודא כי הכשרה זו מתבצעת באותה הדרך שבא מתמלא התנור באדים כתוצאה מן השימוש בו במשך כל ימות השנה, יש להניח קערה שטוחה עם חומר ניקוי, אשר גובהה אינו עולה על כ-1/4 מגובה חלל תא התנור, ולהרתיח בתוכה כ-1/2 ליטר מים, עד שיתאדו לגמרי, וטוב לכסות את האוכל במכסה מיוחד בימי הפסח. אף על פי שצורת החימום במיקרוגל שונה לחלוטין מתנור, שהרי בכל תנור רגיל האפיה והבישול בו מתבצעת על ידי שהחום המופק מגופי החימום פוגע בדפנות התבניות והסירים, ודרכם מועבר החום אל התבשיל מן המעטה החיצוני שלו אל תוכו, ואילו במיקרוגל הפעולה של החימום היא בדיוק להיפך, כי הקרינה חודרת אל התבשיל וחוזר ומחמם את הכלי, מכל מקום גם במיקרוגל קיימות כל החששות שכתבנו בהערה 95 וכגון זיעה העולה לדפנות המיקרוגל או שמא יגע האוכל ישירות במיקרוגל וכיוצא בזה, ולפ"ז יש להכשיר את המיקרוגל כמו שמכשירים את התנור.

אולם הרואה יראה שיש לחלק בין תנור למיקרוגל, שתנור מהני להסיקו בחום הגבוה ביותר במשך שעה מפני דסגי בהגעלה וקי"ל דליבון קל עדיף מהגעלה וכמו שנתבאר בהערה הנ"ל, אבל במיקרוגל שלא שייך זה שהרי אין בכוח הקרינה לחמם את דפנותיו משא"כ בתנור שיש בו גופי חימום, לכאורה הדבר ברור דלא יועיל לחממו זמן מה ולומר כבולעו כך פולטו, שהרי כבולעו כך פולטו הוא רק לענין צורת תשמישו ולא במידת החום (עיין לעיל בפרק ג' הלכה א' הערה 3), ולכן קי"ל שכלי שבלע ביובש בחום נמוך הכשרו בליבון עד שיהו ניצוצות ניתזין ממנו ולא אמרינן דכיון שישתמשו בו בחום נמוך הכשרו בחום נמוך וז"פ, נמצא שיש תקנה למיקרוגל רק בהגעלה או בליבון ומכיון שאי אפשר להכשירו בכך שהרי הוא יתקלקל יוצא איפוא שאין תקנה להכשירו בפסח.

ברם מכיון שהעולם נוהגים היתר בדבר, וקשה עליהם חומרא זו, אשר על כן יש למצוא היתר להכשר המיקרוגל וכמ"ש כיו"ב המרשד"ם בתשובה (יו"ד סימן ע) שראוי לבקש ולחפש ולחזור על כל הצדדים וצדדי צדדים למצוא היתר לדבר שאין העולם נזהרים מזה, וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן רח), ובאמת אחרוני זמנינו האריכו למצוא היתר לדבר זה, והיינו שיחממו בתוכו כוס מים עם חומרי ניקוי שטעמם פגום והאדים העולים מתוך הכוס יפגמו את הבלוע בדפנות, והוא ע"פ מ"ש מרן ז"ל בשולחנו הטהור (יו"ד סימן צה ס"ד) וז"ל: יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, מותר, דעל ידי האפר הוא נותן טעם לפגם, עכ"ל. והן אמת כי הט"ז (ס"ק טו) העיר על דברי מרן ז"ל הנ"ל ממ"ש מהרש"ל ביש"ש (פכ"ה סימן צד): מצאתי בשם מהרי"ל, פעם אחת בא תינוק ואמר שנפלה חתיכת בורית העשוי מחלב לתוך הקדרה, ואמר שאין להאמין לתינוק, ומוכח שבודאי נפלה אוסרת אע"פ שהבורית עשויה מאפר עם חלב ונטל"פ הוא, וצ"ע למעשה. ע"כ. וכן הש"ך (שם ס"ק כא) העיר על דברי הש"ע שדין זה לא נמצא בשום פוסק ולא שום אחד מהאחרונים הזכירוהו, גם בב"י לא הזכירו, ואדרבה משמע מדברי הפוסקים דאין שום תקנה להגעיל כלי בן יומו אם לא שיש במים ס' נגד הכלי וכו', ע"ש. ומבואר דפליגי אסברת הש"ע הנ"ל, מכל מקום כבר האריך בזה מרן הראש"ל בשו"ת יבי"א ח"ו (חיו"ד ריש סימן י) בנידונו וכתב שהצמח צדק שם, כתב, שי"ל שגם מהרי"ל מודה להש"ע, אלא שאם היה מתיר משום נטל"פ, הרי מ"מ הוי דבר שהורה בו חכם, כיון דתליא בסברא אם פוגם אם לא, והו"ל בכלל מ"ש (בחולין מד:) ולא בא בפי בשר פיגול שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, קמ"ל שאין כאן מקום להוראה כלל, שאין התינוק נאמן, ועוד י"ל וכו', וסיים הצ"צ שם, לכן אין לזוז מפסק הב"י שהתיר מטעם נטל"פ דבתראה הוא, והוא האיר עינינו

בפסקיו שנתפשטו בכל תפוצות ישראל, וכוותיה נקטינן. ע"כ. גם הגאון חכם צבי (סימן קא), הביא דברי מרן הש"ע הנ"ל, והביא קושית הש"ך (שם ס"ק כא) שלא נמצא כן בשום פוסק, והאריך להעיר על דבריהם וסיים, "ולכן הלכה למעשה יש לפסוק כדברי הש"ע, וע"כ אין הבורית אוסרת כלל, ואף שנמצא במהרי"ל להיפך, אין שומעין לו, כי האמת מכחישו, ומי יודע אם לא היו שם דברים בגו", ע"ש. וגם הפרי חדש (סימן צה ס"ק יט) דחה כן דברי הש"ך הנ"ל, והסכים להלכה לדברי הגאון פרי תאר שם. וכן פסק המנחת יעקב (סימן נח ס"ק כו), ודחה קושית הש"ך הנ"ל, וכן פסק בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן כח), שאין לזוז מפסק הש"ע, ושכן הסכימו עמו כל בעלי הוראה שבקהלתו. ע"ש. והכנה"ג (סימן צה הגב"י אות מו) העיד שכן המנהג להקל בעי"ת איזמיר כד' מרן הש"ע, ע"פ הוראת הגאון מהר"ר עזריה יהושע ז"ל. ושכן המנהג בגליפול ותיריא ועוד מקומות. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בית דוד (חיו"ד סימן מא). ובשו"ת דבר משה ח"א (חיו"ד סימן י). ע"ש. וגם הגאון מהר"י עייאש במטה יהודה (סימן תנב סק"ה) כתב שנוהגים כדברי מרן הש"ע בדין האפר. וכ"כ עוד בשו"ת בית יהודה ח"א (דף קיד ע"ד). ע"ש. וכן הורה בקונטרס פסקי הלכות של הגאון בעל שאגת אריה (נדפס בספר מדי חדש בחדשו ח"ב עמוד צג), וכן פסק מרן החיד"א בשיורי ברכה (סימן צה סק"ד) ושכן פשט המנהג בכמה מקומות להקל, כמ"ש כנה"ג. ע"כ. וכ"כ מרן החיד"א בשיורי ברכה יו"ד (ר"ס קז) בשם רבני המערב. וכ"ה בערך השלחן שם ובשו"ת תשובה מאהבה ח"ג (סימן שלב). וכ"כ בשו"ת עדות ביהוסף בן סאמון ח"ב (סימן מב). וכן פסקו בשו"ת תפארת אדם (חיו"ד סימן ח אות ה), ובשו"ת צפיחת בדבש (סימן מח דקל"ב ע"ב). ובשו"ת לב שלמה (חיו"ד סימן יב). וכ"פ הגאון מהר"ח פלאג'י בשו"ת חקקי לב ח"א (חיו"ד דס"ב ע"ג וע"ד) ע"ש. והגם שהפמ"ג (במש"ז ס"ק טו) כתב, שהמיקל במקום הפסד מרובה אין לגעור בו. וע"ע בס' באר יעקב ומסגרת השלחן, מ"מ לדינא אנו אין לנו אלא דברי מרן ורוב ככל האחרונים שהורו להיתר לגמרי, ושכן המנהג, עכת"ד מרן הראש"ל שם, ומבואר שדברי מרן ז"ל נכונים וברורים ואין בהם נפתל ועיקש, ולפ"ז יש תקנה למיקרוגל בזמנינו.

אולם מכיון שהיתר זה אינו מוכרח כל כך, שהרי סוף סוף יד הדוחה נטויה לומר דכיון שחכמים גזרו על כלי שאינו בן יומו, ממילא יש לאסור אפילו כשפגמוהו, דסוף סוף נותן טעם לפגם אסור, ועוד שכבר נתבאר שאין בכוח החום להוציא האיסור מן הדפנות, לפיכך נראה לצרף לנ"ד עוד סברא להיתר, והיא, דמהני הכשר על ידי האדים שיוצאים מן הקערה עם המים והחומר ניקוי, ובאמת שבצאתי חפש'י באמתחות הפוסקים מצאתי לכמה מרבוותא דס"ל דמהני הכשר על יד אדים, כי הנה בשו"ת לבושי מרדכי (חאו"ח

סימן קכו) כתב בין בתרי אמרותיו בשם המהר"ם שיק דמהני הגעלה בזיעה דקי"ל כבולעו כך פולטו, ע"ש. וגם הגאון ר' אברהם אהרון פרייס בשו"ת משנת אברהם ח"ב (סימן כג) נשאל אודות הכשר מכשיר שבבית חרושת של אינם יהודים ובלוע במכשיר שמן של איסור, מה תקנתו, והתיר שם להכשירו על ידי קיטור וכיוצא בזה, ושם (בעמוד עח) הקשה על זה תלמיד חכם אחד והשיב לו תשובה מאהבה. ע"ש. וכן מצאתי להגאון ר' אלעזר דייטש זצ"ל בשו"ת תבואות השדה ח"ג (שו"ת המודפסות בסוף הספר סימן ג) שנשאל אם מותר להגעיל חביות של עץ שהיה בהם יין נסך על ידי קיטור, כי קשה לעשות מ"ש הרמ"א בהגה בסימן קלה (סעיף טו) שיש ליתן אבנים קטנים מלובנים תוך החבית, ונותנו על המשפך ושופך עליהם רותחים ויורדים לתוך החבית ומגלגלו, והשיב שם דקיטור חשיב כמים גופא כיעו"ש. ומינה לנ"ד. וכן העלה הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת תבואות שמ"ש (כרך ב' חיו"ד סימן פז) דמהני להכשיר כלי מתכות על ידי אדי מים רותחים שחומם 100 מעלות צלסיוס, דקי"ל דכבולעו כך פולטו.

ואמנם לאו מילתא פסיקתא היא, כי הנה הגאון ר' יהודה צבי בלום בשו"ת שארית יהודה (סימן נז) הביא דברי המהר"ם שיק הנ"ל שהזכיר בלבושי מרדכי והעלה שאין להתיר להגעיל כלי ע"י אדים או קיטור. ע"ש. וגם בשו"ת מהרש"ם ח"א (סימן צב) נשאל אודות אלו הקונים יין כשר ומוכרחים להגעיל החביות הבלועים מיי"נ וגם מן יי"ש, ומגודל החביות שמחזיקין כל א' לערך ז' מאות ליטער, א"א למלאותם ג"פ בעירוי במקום הכרמים, שאין מצוי שם מים, וגם כי נודע שהעכו"ם נתנו בתוכם יי"נ מבושל כשהוא חם, ויד סולדת בו ובלעו ע"י כבוש וברותח, ואם יכשירום כפי המבואר ביו"ד סימן קל"ה (סעיף טו בהג"ה), ליתן אבנים קטנים מלובנים במשפך ולשפוך לתוך החבית מים רותחין, אחרי כי החביות גדולים וא"א לשפוך מים הרבה, וגם צריך לגלגל החביות שיגיעו המים בכל מקום, ומצטננים המים אשר עולים לכל היותר חמשים ליטער וגם פחות מזה. ומבואר בב"י סימן קל"ה בשם הרשב"א דבכה"ג לא מקרי הגעלה. וכ"ה בשלטי גיבורים (פ"ב דע"ז) גבי נודות הגוים וכו', ולכן המציא כת"ר להגעיל ע"י דאמפף (קיטור) שמושכין מן יורה גדולה (דאמפף קעסיל- דוד קיטור) המחזיק יותר מן ב' אלף ליטער מים רותחין, שנעשה לצורך הריחים, ומוליכין הזיעה בקנים של נחשת לתוך החבית, וסותמין החבית במגופה וברזא, והקנה עם הזיעה נכנס לתוך החבית דרך פה הברזא, וכשנצבר הזיעה בהחבית שמתחמם החבית בכדי שהיס"ב עד שמשליך ברב כחו את המגופה מהחבית למרחוק, וכפי דברי האומן נגעל בזה החבית על צד היותר טוב, וכיון שהזיעה נמשכת מיורה גדולה שיש בה יותר משיעור ס' נגד הבלוע בהחבית, מתגעל

החבית כדת, והאריך שם והוכיח שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם זיעה מפליט, וכתב, דלא מיבעיא לשיטת הסוברים דזיעה אינו מפליט, פשיטא דא"א לסמוך לענין הגעלה ע"י זיעה, וגם להסוברים דזיעה מפליט, יש לומר דהיינו להחמיר חיישינן, אבל מנא ליה לסמוך להקל על ידי זיעה, והרי אפילו בשל תורה מצינו לחלק בין להחמיר ובין להקל, כמ"ש התוספות ביבמות (יא.) ד"ה צרת סוטה, עש"ב.

ואף על גב שלדעת רוב הפוסקים יש להקל בזה, ולכאורה יש לפסוק כמותם, מכל מקום מכיון שמידי מחלוקת לא יצאנו, לפיכך ימתין כ"ד שעות ויעשה למיקרוגל הכשר על ידי כוס עם חומר ניקוי, דבכהאי גוונא הו"ל נטל"פ דקי"ל דאיסורו מדרבנן וספק דרבנן לקולא, ובצירוף שפגמו על ידי חומר ניקוי, הו"ל תרי פגימות דשרי. מה גם דהא דקי"ל שהזיעה אוסרת לדעת רוב הפוסקים הוי מדרבנן, וכמ"ש בנידונו מרן הראש"ל נר"ו בשו"ת יבי"א ח"ה (חיו"ד סימן ז אות ו), ומקור דבריהם בפסחים (כד:) א"ר זירא, אף אנן נמי תנינא, אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזתים ומן הענבים בלבד, ואילו מתותים ורמונים לא, מ"ט לאו משום דלא קאכיל להו דרך הנאתן, א"ל אביי הכא משום דזיעה בעלמא הוא. ועיין בתוס' שם ד"ה אלא, תימה לר"י דבחולין (קכא:) יליף מקרא שאין חיוב משום ערלה אלא על היוצא מזתים וענבים, דגמר ערלה פרי פרי מבכורים, ובכורים מתרומה, ובתרומה כתיב תירוש ויצהר, א"כ אמאי אצטריך למימר הכא דזיעה בעלמא הוא. וי"ל דהתם לא אצטריך למעוטי שאר משקין, דמן הדין אף תירוש ויצהר לא הו"ל ליחשב משקין דזיעה בעלמא הוא, והתם אצטריך למילף שנחשוב תירוש ויצהר כמו הפרי. ע"כ. ועיין ברמב"ם (פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה כב), הטבל והחדש והכלאים והערלה משקין היוצאין מהן אסורים כמותן, ואין לוקין עליהם, חוץ מיין ושמן של ערלה וכו'. וכתב מרן הכ"מ, ברייתא בחולין (קכ:). ואע"ג דיליף לה מקראי ס"ל לרבינו דאסמכתא בעלמא הוא, וכדתנן (פי"א דתרומות מ"ג) אין סופגין מ' אלא על היוצא מזתים וענבים, וה"ה לאינך, דמאי שנא. ע"כ. ומבואר מכאן שאפילו משקה היוצא מגוף הפרי אינו אסור אלא מדרבנן, מטעם דזיעה בעלמא הוא. וע"ע בחולין (צט:) שאני ציר דזיעה בעלמא הוא. ופירשו התוס', שאינו אסור אלא מדרבנן. ולפ"ז י"ל שכל איסור זיעה שכתב הרא"ש והריב"ש אינו אלא מדרבנן, ובברכות (לח) האי דובשא דתמרי מברכין עליו שהנ"ב, מ"ט זיעה בעלמא הוא. ועיין בהרא"ש שם. וכבר האריך בכל זה הפני יהושע בקונט' אחרון לקידושין בפסק חדש, והעלה שאיסור זיעה אינו אלא מדרבנן, (ודלא כהח"צ בתשובה (סימן כ) דס"ל בחדש ושאר איסורין דמשקין היוצא מהן כמותן מדאורייתא). ושכן דעת הרב לחם משנה על המשניות, וכ"כ הגאון פני יהושע בתשובתו

שבספר קרית חנה (סימן מו), כשיטתו בחידושיו הנ"ל, שאיסור זיעה אינו אלא מדרבנן. ועיין בתשובת הגאון מהר"י מילר בשו"ת שב יעקב (חיו"ד סימן סא דק"ד ע"א) מה שפלפל בדברי הלחם משנה הנ"ל. ובמ"ש עליו הגאון מפלאצק בס' מגן האלף (דצ"ג ע"א), ומסיק שדברי הלח"מ נכונים ומזוקקים כראי מוצקים, ועוד האריך הרבה בזה. ע"ש. וכן הסיק בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן נו אות ה), עש"ב. ולפ"ז הו"ל תרי דרבנן, ובודאי בכהאי גוונא יש להקל בזה, וכמבואר בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סימן רה) ובשו"ת תורת חיים ח"ד (קונטרס עיגונא דאיתתא) ובשו"ת נבחר מכסף (חיו"ד סימן כג) ובשו"ת דרכי נועם (חאו"ח סימן ה).

ומכל שכן שיש להתיר להכשיר את המיקרוגל מפני שרוב השימוש בו באוכלין, וידוע דאיכא פלוגתא דרבוותא אם בכלל יש דין זיעה באוכלין לאסור, שלדעת המשאת משה, והגאון מהר"ש קלוגר בטוטו"ד, אין דין זיעה באוכלין, וכ"כ הפמ"ג בפתיחה כוללת, וכן התחשב בסברא זו בספר משכנות הרועים הנ"ל, ולעומתם דעת הבית שלמה, והשואל ומשיב, והערוך השלחן, ועוד, שדין זיעת האוכלין כמשקין, והמנחת יעקב בתרי מגו תלתא שינויי מחמיר לכתחלה ומתיר בדיעבד, ומאחר דאיכא פלוגתא אם בכלל יש זיעה באוכלין בודאי שבכה"ג יש להקל בזה ולהתיר להכשירו על ידי כוס עם חומר ניקוי, וכעין זה ממש כתב בשו"ת יבי"א הנ"ל ששם הביא דברי האחרונים הנ"ל וצירף סברתם להקל. ואע"ג שיש פעמים שמשתמשים במיקרוגל גם במשקין, מכל מקום הא קי"ל דבכהאי גוונא אזלינן בכלי אחר רוב תשמישו וכמו שנתבאר לעיל בהלכה כ"ט.

אלא שאחר הדברים האלה ראיתי להרה"ג ר' חננאל כהן נר"ו בשו"ת ויען שמואל חלק יא (סימן מ) שדן בנ"ד, ואחר שהביא דברי מרן ז"ל בסימן צ"ה ומ"ש בשו"ת יבי"א הנ"ל, כתב שיש להחמיר בזה הואיל ומה שפוגם האיסור הוי כעין מבטל איסור לכתחילה, ולא דמי להגעלה דשרי , שביאר הרשב"א בתשובה ח"א (סימן תצה) הטעם שאין מבטל איסור לכתחילה, דאינו אלא מפריד וסוחט האיסור ומוציאו מן ההיתר, ע"ש. וזה לא שייך בנ"ד שהאיסור נשאר במקומו אלא שנפגם, ואע"ג שהרא"ה בבדק הבית (בית ד שער ד דף לו ע"ב) כתב דמותר לפגום נבילה לאכלה, וכן לפי הטעם שכתבו מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ סימן קצ) והר"ן (ע"ז יב: מדפי הרי"ף) דבהגעלה אין משום מבטל איסור לכתחילה, דלא אמרו אלא במתכוין לאכלו, אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה מן האיסור שרי, [א.ה עיין בשו"ת יבי"א ח"י (חיו"ד סימן ד) שהביא בנידונו דברי הר"ן הנ"ל והוסיף שכיו"ב כתב הב"י ביו"ד סימן פ"ד בשם הארחות חיים ושכ"פ בש"ע (סימן פד סעיף יג), והסבירו האחרונים הטעם כמ"ש האורחות חיים. ע"ש.] ולפ"ז יש להתיר בנ"ד לפגום לכתחילה, מכל מקום יש לפקפק אי מהניא הך פגימה לפי מ"ש הבית דוד (חיו"ד סימן מא) והרב דבר

משה (סימן י) דאין האפר פוגם אלא מה שהוא בעין ולא הבלוע בכלי, והביא דבריהם הערך השלחן (סימן צה ס"ק טו"ב) ודחה ראיות הרב בית יהודה ח"ב (סימן עז) שהיקל בזה. והביא עוד שכ"פ הרב דבר שמואל (סימן פח) והרב קול אליהו ח"א (חיו"ד סימן יא), ולכן נראה שהעיקר למעשה כדעת רוב האחרונים, עש"ב.

ולפי האמור תורה יוצאת בהינומא שאין דבריו מוכרחים, שהרי כיון שרוב השימוש במיקרוגל באוכלין, ואיכא פלוגתא דרבוותא אם בכלל יש דין זיעה באוכלין לאסור, ודבר זה נעלם מעיניו כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים, וגם למ"ד שיש לאסור הוי מדרבנן, א"כ הו"ל ספיקא דרבנן לקולא, וכמו שכתב בשו"ת יבי"א בנידונו שם, וגם הסברא שהביא להחמיר דאין האפר פוגם אלא מה שהוא בעין ולא הבלוע בכלי, לאו מילתא פסיקתא היא וכמ"ש איהו גופיה שם שרבים מהאחרונים (הרב בית יהודה והמשחא דרבותא ועוד אחרונים) ס"ל שהאפר פוגם גם מה שבלוע בכלי, וע"ע בספר זכרונות אליהו (יו"ד מערכת נ') שהביא עוד אחרונים בזה.

נמצא שיש בנ"ד כמה וכמה ספיקות להקל, והיינו שעיקר האיסור הינו מדרבנן דקי"ל שבליעת איסור ע"י זיעה מדרבנן, בפרט כשההכשר נעשה אחר שעברו 24 שעות מהשימוש האחרון דהוי נטל"פ שאסור משום גזירה, והו"ל תרי דרבנן, וקי"ל דתרי דרבנן אפשר להקל וכאמור, וגם למ"ד שהאיסור מדרבנן לדעת רבים מהאחרונים היינו דוקא בבליעת זיעת משקין אבל בבליעת זיעת אוכלין שרי אפילו לכתחילה, ואף אם משתמשים לפעמים במשקים הא קי"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו, וא"כ בנ"ד ודאי שיש להתיר להכשירו על ידי חומר ניקוי, בפרט אם השתמשו בו בכל השנה בכיסוי המיוחד לכך. ואע"ג דאין מבטלין איסור לכתחילה, מ"מ בהגעלה אין משום מבטל איסור לכתחילה, דלא אמרו אלא במתכוין לאכלו, אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה מן האיסור שרי, ואע"ג שיש סוברים דאין האפר פוגם אלא מה שהוא בעין ולא הבלוע בכלי, מכל מקום יש חולקים על זה, וכיון דהאי איסורא לא הוי אלא דרבנן אין להחמיר כולי האי. בפרט אם במשך כל השנה נתנו על האוכל כיסוי מיוחד שבזה לכו"ע יש להתיר. ועיין בכה"ח (יו"ד סימן קח ס"ק טז).

ומלבד כל זה, הרי כבר כתב הרמ"א ביו"ד סימן צ"ב (ס"ח) בענין בליעת הזיעה דמיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה, אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי, ולפ"ז בודאי שיש להקל שהרי במיקרוגל שהדפנות אינם מגיעות לחום שהיד סולדת בו, ויש להקל בדבר אף לכתחילה, ואמנם במשנ"ב איש מצליח הנ"ל הביא דברי הרמ"א הנ"ל, וכתב שנראה שהדפנות מגיעות לחום שהיד סולדת בו,

ושאחר זמן עשה בדיקה על ידי ידידו ונמצא שרק למעלה היו הדפנות בשיעור חום שהיד סולדת בו אבל התחתונות לו, ועפ"ז לא הבין מ"ש בספר מערכי לב (עמוד תלח) שגם לאחר חימום ממושך אין הדפנות מגיעות לטמפרטורה של 40 מעלות, ע"ש. מכל מקום הרואה יראה בשו"ת מעשה חושב להרה"ג ר' לוי יצחק הלפרין נר"ו ראש מכון מדעי טכנולוגי (ח"ה, עמוד קמח אות ז) שכתב שאין לחוש בנ"ד כל כך לזיעת התבשילים שיאסרו את תנור המיקרוגל, דאין הזיעה אוסרת אא"כ היא פוגעת בכלים או במאכלים בעודה חמה בשיעור שהיד סולדת בו, ואילו בתנור מיקרוגל שסביב המאכל אין כל מקור חום, וכל החום מגיע רק מתוך המאכל כנ"ל, הרי בדרך כלל האדים עולים מן המאכל מתקררים במהירות, וכבר אין היד סולדת בהם בשעה שהם פוגמים בדפנות התנור, וממילא אין חשש של בליעה בדפנותיו, שהרי אם אינם חמים בשיעור שהיד סולדת בו אינם נבלעים ואינם מפליטים. והניף ידו שנית בדין זה בספרו הנ"ל בח"ו (סימן י), ועפ"ז העלה להקל בזה עכ"פ ע"י נתינת מים בתוכו עד שיתמלא המיקרוגל אדים. ע"ש. ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ואין בודקין מן המזבח ולמעלה, ולפ"ז יש להתיר את המיקרוגל ללא שום הכשר. ואיך שלא יהיה שמעינן מינה שבודאי אפשר להכשירו כאמור, בפרט שאפשר לעשות הדבר בנקל. ושו"ר להרה"ג סוע"ה ר' יצחק יוסף נר"ו בשו"ת ילקוט יוסף (הנדפס בסוף ספר ילקוט יוסף מועדים מהדו"ב, סימן ה) שהאריך בזה ובחלק הדברים נתכוונו אליו כמו שיראה הרואה ואסיפא דמילתא העלה להקל בזה כאמור, אלא שאנו תלי"ת הרחבנו הדברים ביתר שאת וביתר עוז.

הכשר מיקסרים בלנדרים ומטחנות

מג. מיקסרים, בלנדרים מטחנות וכל כיוצא בזה שמשתמשים בהם כל השנה בדברים שאינם חמץ אינם צריכים הכשר לפסח כלל, ואם השתמשו בהם בדברים שהם חמץ וכגון שטחנו שם בשר עם פירורי לחם או פירות וירקות לילדים עם בסקויטים וכיוצא בזה, יש לנקותם היטב היטב והם כשרים לפסח, ויש שנמנעים שלא להשתמש בהם בפסח מפני שחוששים שמא נפל פירורי חמץ לתוך המיקסר וקשה מאוד לנקותו, ואם השתמשו במכשירים הנ"ל בדברים חריפים וכגון שטחנו בשר עם פירורי לחם ושום וכיוצא בזה, יש לנקותם היטב ולהגעילם, והוא הדין לנפה של קמח שיש לנקותה היטב קודם הפסח, והאשכנזים נהגו להחמיר בזה ומשתמשים בנפה מיוחדת לפסח. הנה בענין מיקסרים, בלנדרים וכל המטחנות למיניהם, הדבר ברור שאם משתמשים בהם בכל השנה בדברים שאינם חמץ אינם צריכים הכשר לפסח כלל, ואם השתמשו בהם בדברים שהם חמץ וכגון שטחנו שם בשר עם פירורי לחם או פירות וירקות לילדים עם

בסקויטים וכיוצא בזה, יש לנקותם היטב היטב והם כשרים לפסח, שאע"ג שנשתמשו בו בחמץ, מכל מקום כיון שהשתמשו בו בחמץ קר, אין שימוש זה אוסר את הכלי, ואין לומר בכהאי גוונא דוחקא דסכינא, כי רק בדבר חריף אמרינן הכי כמבואר בטוש"ע יו"ד סימן צ"ו. וכן מבואר בש"ע באו"ח סימן תנ"א (סט"ז) שכתב שמדוכה מותרת בהגעלה, וכתב המשנ"ב שם (ס"ק פו) וז"ל: מדוכה, בין של עץ בין של אבן ומתכות, והיו רגילין לדוך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פירורי לחם, והוא דמי לבית שאור ובית חרוסת המבואר לקמן בסכ"ב והמחבר אזיל לטעמיה דפסק שם דגם לבית שאור מהני הגעלה, עכ"ל. ומבואר שדוקא שימוש בדבר חריף גורם לבליעה, ועיין בחזון עובדיה (פסח, עמוד קס) שמכונת בשר צריכה הגעלה, ולפי האמור יש להקל בזה.

ואמנם בצאתי חפש'י באמתחות הפוסקים מצאתי בשו"ת בית דוד משאלוניקי (חאו"ח סימן ריז) שכתב שאף בדבר שאינו חריף אמרינן דוחקא דסכינא ומבליע אלא שלא צריך ליבון אלא סגי בהגעלה או בכדי קליפה ואילו בדבר חריף בעינן ליבון דהוי ליה תרי חימומים, ע"ש. אולם לפענ"ד דבריו טעונים לינה, וכבר ראיתי שהעיר עליו הגאון מהר"י טייב בספר ערך השלחן (יו"ד סימן קנ ס"ק יב) והעלה שבצונן ואינו חריף לכו"ע אינו מבליע ומפליט, כיעו"ש. וגם בשו"ת בית יהודה ח"ב (סימן פ) העיר על הבית דוד הנ"ל, ושכן מבואר בפר"ח (יו"ד סימן סט סק"ד). ושו"ר בספר דרכי תשובה (יו"ד סימן צו ס"ק נה) שהביא דברי האחרונים הנ"ל, ומשמע דס"ל להקל בזה. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן מד) שפלפל בזה והביא דברי האחרונים הנ"ל, וע"ש מ"ש בזה.

ויש שנמנעים שלא להשתמש בהם בפסח מפני שחוששים שמא נפל פירורי חמץ לתוך המיקסר וקשה מאוד לנקותו, ונראה שיסודו ממ"ש הרמ"א בהגה (סי"ח) שכתב, "ונהגו שלא להשתמש בנפה ע"י הגעלה ואין לשנות, וכן בכל כיוצא בזה, כגון הכלי שקורין רי"ב אייז"ן, או הכיס של רחיים בכולן לא מהני להו הגעלה, וכן סלים שמשתמשין בהן חמץ דינם כנפה", והוא מדברי מהרי"ל, אולם הספרדים נהגו להקל בזה שהרי מרן ז"ל כתב שם שנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה, וישפשפו אותה במים יפה יפה, ע"ש. ומבואר דס"ל להקל בנפה אלא שיש לדקדק הרבה בנקיונה. ומכלל הדברים למדנו שאם השתמשו במכשירים הנ"ל בדברים חריפים וכגון שטחנו בשר עם פירורי לחם ושום או בצל יש לנקותם היטב ולהגעיל את הכלי מפני דהוי דוחקא דסכינא ודמי למדוכה הנ"ל.

הכשר הכיור

מד. הכיור שרוחצים ומניחים בו סירים, צלחות וכל כיוצא בזה, אפילו הם עשויים מחרסינה, נכון שיערה עליהם מים רותחים, ומותר להשתמש בהם בפסח, וטוב שיערה עליהם ג' פעמים, ויש מחמירים לצפותו בנייר כסף עבה מאוד בכל ימי הפסח או מלבישים בתוכו כיור מפלסטיק המיוחד לפסח, וזו חומרא ואין חיוב לעשות זאת. כיון שרוב תשמישו במים חמים שאין היד סולדת בהם, ובכהאי גוונא לא שייך לומר שאינו יוצא מידי דופיו, ועוד שתשמישו בשאר ימות השנה בזמן שהחמץ מותר, ולדעת רוב הפוסקים חשיב היתרא בלע. ועוד יש לצרף דעת האומרים שדין עירוי ככלי שני, עיין תוס' (שבת לט.) ד"ה כל שבא בחמין, ובתוס' (שם מב:), ובחידושי הר"ן (שבת מב:) בשם הרא"ה. ועוד שרגילים להשתמש בו על ידי סבון ושאר דברים הפוגמים, והוה ליה נותן טעם לפגם דשרי. והובא כל הסברות הנ"ל בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קנא) וסיים שם, "ועל כל פנים נכון לערות ג' פעמים מים רותחים בכיור, ואז בודאי שמותר להשתמש בו בפסח". ומה שכתב בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סוף סימן יג) שצריך הגעלה לכיור, לאו דוקא, שכיון שרוב בליעתו על ידי עירוי, סגי ליה בהכי, שכבולעו כך פולטו, ויש מחמירים לצפותו בנייר כסף בימי הפסח, וחומרא בעלמא היא. עכ"ד. והנוהגים שהזכיר הרב, אלו אחינו האשכנזים שלא סומכים על ההיתרים הנ"ל ויש מהם שמלבישים בתוך הכיור, כיור מפלסטיק המיוחד לפסח, ומ"מ זו חומרא בעלמא וכאמור, וע"ע בשו"ת מקוה המים ח"ג (חיו"ד סימן יב) שהתיר מהטעמים הנ"ל להשתמש באותו כיור למאכלי בשר וחלב, ע"ש. ומינה לנ"ד. ואחר זמן מצאתי בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"י הלכה יא) שהעלה שמעיקר הדין אין הכיור והשיש צריכים הכשר כלל, מפני שרוב תשמישו בצונן ובחומרים פוגמים ואזלינן בתר רוב תשמישו, אולם מצד המנהג יש לערות מים חמים מכלי ראשון על השיש, עש"ב. ולכן כתבנו בפנים בלשון "נכון שיערה וכו'".

הכשר צלחות, כוסות ובקבוקי שתיה

מה. צלחות, כוסות, בקבוקי שתיה וכל כיוצא בזה העשויים מזכוכית, אפשר להשתמש בהם ללא שום הכשר, וכן כלי זכוכית שהכניסו בהם משקה של חמץ לקיום זמן ממושך, כגון בקבוקי בירה וכיוצא בזה, מותרים בשימוש לספרדים על ידי שטיפה והדחה והאשכנזים מחמירים בזה. עיין לעיל בהלכה כ"ד ובהלכה כ"ה, ומשם בארה.

הכשר השולחנות

מו. השולחנות שאוכלים עליהם כל ימות השנה, אם הם מכוסים בכל השנה במפה או שעוונית או זכוכית, אין צורך להכשירם כלל, ודי להם ניגוב יפה יפה, ויכסם במפה נקיה, ודיו. ואם אוכלים עליהם ממש בלי שום הפסק של מפה וכיוצא בזה, נוהגים

לערות עליהם רותחים, ואם חושש עליהם שיתקלקלו, יוכל להשתמש בהם בפסח על ידי מפה או שעוונית חדשה ונקיה. הנה מרן שולחן ערוך (סימן תנא סעיף כ) כתב וז"ל: השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן. ע"כ. ומקורו טהור בהגהות מיימון בפרק ה' (דפו' קושטא שם, הל' הגעלה) שכתב, שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים כי פעמים נופל עליהם ובהם חמץ רותח כגון פשטידא ומרק, עכ"ל. ומשמע מדבריו שאף על פי שאין מצניעין בהם אוכלים צריך לשפוך עליהם מים רותחים משום דחיישינן שמא איזה פעם נשפך עליהם מרק חם, והביאו בב"י. וכתב בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סימן קעג) מדכתב רגילים לערות עליהם וכו', משמע דזה מכח מנהג דוקא ולא מן הדין, דאם לא כן מיבעי ליה למימר הכי: "צריך לערות עליהם וכו'", וטעמא רבה איכא, כיון שאין נשפך לתוכן מהמרק כי אם לפעמים, אם כן אזלינן בהו בתר רוב תשמישן דנותנין עליהם פת צוננת, ואם כן אפילו נשפך מהמרק לתוכן מה בכך כיון דאינו רק לפעמים, ואפילו לדידן דלפעמים נשפך מהדייסא לתוכן מה בכך, חדא דלאו כל שעתא אכלי דייסא כי אם לפעמים, ועוד דאם נשפך מהדייסא אינו כי אם מכלי שני דחשוב כצונן. והא לך לשון הגמ"י פ"ה הובא בב"י סימן זה וז"ל: שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחים. כי פעמים נופל עליהם ובהם חמץ רותח כגון פשטיד"א ומרק, עכ"ל, הרי דקדק בלשונו לכתוב נהגו משום סיפא דנקט כי פעמים. כלומר וכיון דאין רוב תשמישו בהכי לא הוה צריך מדינא, ואע"פ שהב"י כתב שם על דברי הגמ"י וז"ל: ומשמע מדבריו שאע"פ שאין מצניעין בהם אוכלים צריך לשפוך עליהם מים רותחים משום דחישינן שמא שום פעם נשפך עליהם מרק חם עכ"ל. דרבינו ב"י דנקט תיבת צריך, הוא לפי המנהג שכתבו הגמ"י דעלייהו קאי, הרי דמעיקר דינא לא הוו צריכי עירוי חמין, עכ"ד. וכ"כ בכה"ח (סופר, ס"ק רלג) שמ"ש מרן ז"ל כאן זהו לחומרא בעלמא כי אין נשפך על השלחן שאוכלים עליו כי אם מכלי שני, ובחום של כלי שני עצמו יש פלוגתא אם מפליט ומבליע כמ"ש ביו"ד סימן ק"ה (סעיף ב) וכתב שם בש"ע דראוי ליזהר לכתחלה, ובדיעבד בהדחה בעלמא סגי יעו"ש. וא"כ בשולחנות של עץ שלנו שאין אוכלין עליהם כי אם על ידי מפה אין צריך שום הכשר רק ניקוי והדחה מן דבר הדבוק עליהם בעין, ע"ש.

ואמנם המשנה ברורה (סימן תנא ס"ק קיד) כתב שמהרי"ו (סימן קצ"ג) פסק דלא מהני עירוי מפני שלפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאלו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשירם ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו, ואז מותר להניח עליהם אפילו מצה חמה, מכל מקום גם הוא ז"ל סיים שם,

שבדיעבד מותר ע"י עירוי לבד ועיין לעיל בס"ו בהג"ה ובמ"ב שם. ושם בשער הציון (ס"ק קמד) כתב שכן משמע מחק יעקב ושאר אחרונים, ופשוט הוא, דמדינא צריך לילך בתר רוב תשמישו וכדלעיל בסעיף ו', ע"ש. והספרדים לא חוששים לזה, ומותר לעשות כן אף לכתחילה. ועיין בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"י סימן י) ובחזון עובדיה (פסח, עמוד קנט).

הכשר שיש המטבח

מז. שיש המטבח מעיקר הדין אפשר להכשירו על ידי שטיפה והדחה אלא שנכון שיערה עליו מים רותחים מכלי ראשון, והאשכנזים נהגו לערות מים תוך כדי העברת אבן מלובנת שהיא אבן שחיממו אותה על גבי האש עד שהתחממה לחום של יותר משמונים מעלות צלזיוס, ומכשירים משטחים גדולים שאין אפשרות להכניסם לכלי ראשון, על ידי שיוצקים עליה מים חמים מקומקום רותח. וקודם העירוי יש להקפיד לייבש את השיש כדי שלא יצטננו המים הרותחים, אלא אם כן שופכים מדוד רותח על כל השיש בבת אחת. תחילה וראש יש לדון האם יש לשיש "גרניט" "קיסר" או "חברון" דין של כלי חרס דלא מהני להם הגעלה, וראיתי שכבר האריך בזה הרה"ג ר' לוי יצחק הלפרין שליט"א בתשובה והיא ל'ו נדפסה בקובץ בית הלל (שנה א' גליון ג' אדר ב' תש"ס עמוד פז) ואסיפא דמילתא העלה שמה שכלי חרס אין מועילה להם הגעלה הוא משום שהבליעה שלה היא מרובה וגם יש להם תכונה של ספיחה, ותכונת הספיחה קיימת רק בכלי חרס שנצטרפו בכבשן, לאפוקי מאלו שיובשו, ותכונת הספיחה הנ"ל אינה קיימת גם בדבק הפלסטיק המדביק את כל האבן ליחידה אחת, והביא שם דעת המומחים בזה, עש"ב. גם הרב ר' יוסף יצחק בלינוב (ראש כוללי "פעמי יעקב") כתב תשובה בזה ונדפסה בקובץ פעמי יעקב (ניסן תשס"ג) והוכיח ששיש גרניט, קיסר, וחברון מהניא להו הגעלה, ושאף לדבק מהני הגעלה, ואף האומרים דאין הגעלה מפליט מחומרים שאינם מפורשים בחז"ל דמועלת להם הגעלה (עיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן צ"ב, ובשו"ת קנין תורה בהלכה סימן פ"ד ושו"ת להורות נתן ח"ו סימן סט), יודו בנ"ד, ע"ש.

ועתה הבוא נבוא לענין הכשרתם, הנה רוב השימוש בשיש הינו בדברים צוננים וקרים, ואע"פ שפעמים מניחים בהם חמץ חם, מכל מקום הא קי"ל שכל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, וכבר נתבאר לעיל בהערה 76 שמ"ש מרן ז"ל בש"ע (שם סעיף כה) בזה"ל: כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואף על פי שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו, עכ"ל. מיירי התם שמשתמשים בהם בחמץ צונן ומשו"ה יש להקל

ע"י שטיפה, שגם שטיפה מיקרי הכשר ובזה כתב מרן ז"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו ופשוט. ולפ"ז יוצא איפוא שאפשר להכשירו על ידי שטיפה והדחה. ושכן מבואר מדברי החזו"א (הלכות פסח, סימן קיט ס"ק טו), ע"ש. ומ"מ נהגו לערות עליו מים מכלי ראשון. ומ"ש מרן הראש"ל נר"ו בחזון עובדיה (פסח, עמוד קס) שאבן השיש שעל המטבח יערה עליה רותחים, חומרא בעלמא הוא ולרווחא דמילתא. בפרט שבדרך כלל החמץ החם שמונח על השיש הינו יבש וקי"ל שגוש הוי ככלי שני. וכן העלה בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"י יא) שמעיקר הדין אין השיש צריך הכשר כלל ורק מצד המנהג יש לערות מים חמים מכלי ראשון על השיש, והוא מהטעמים שכתבנו לעיל בס"ד, וסיים שם שהאשכנזים נהגו לערות את המים תוך כדי העברת אבן מלובנת על השיש, מפני שחששו לשיטת הרמ"א שחושש למיעוט תשמיש ולשיטת הרש"ל שגוש בכלי שני אוסר ככלי ראשון (ועיין להרמ"א בהגה יו"ד סימן צד ס"ז). והוסיף שקודם העירוי יש להקפיד לייבש את השיש כדי שלא יצטננו המים הרותחים, אלא אם כן שופכים מדוד רותח על כל השיש בבת אחת, עיין שם. וכן העלה בקובץ פעמי יעקב הנ"ל. ועיין בקובץ הלכתא מבית דינא (ניסן, תשס"ו עמוד קפ) בתשובת הרב רובין נר"ו שהחמיר בזה ועיקר סמיכתו ממ"ש המשנה ברורה (סימן תנא ס"ק קיד) בשם מהרי"ו (סימן קצ"ג) שפסק דלא מהני עירוי מפני שלפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאלו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשירם ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו, ואז מותר להניח עליהם אפילו מצה חמה, ע"ש. ולפי האמור יש להשיב על דבריו. ובפרט בימינו שאין מניחים דברי מאכל על השיש אלא באמצעות קדירה וכדומה, ונמצא שאין בליעה בחם ואפילו בגוש. ויש נוהגים לשפוך מים רותחים על השיש וכדומה ומעבירים עליו מגהץ אדים חשמלי ומחממים את המים, ומנהג יפה הוא שדינו כעירוי ואבן מלובן, והנוהגים כן עליהם לנהוג בזהירות יתירה שיש בזה חשש סכנה. פשוט. וכ"כ בספר סידור פסח כהלכתו (פרק ג עמוד לג), ועיין להלן בפרק ג' הלכה כ"ד, ובתשובת הרב רובין הנ"ל.

הכשר ידיות הכלי

מח. כל הכלים שצריכים הגעלה או ליבון גם ידותיהם צריכים הכשר אפילו אם הם אינם עשויים ממתכת, הטור (או"ח סימן תנא) כתב, כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם. וכתב הב"י שם, שמקורו טהור בדברי המרדכי בפרק כל שעה (סימן תקעז) שכתב עץ פרור מגעילו ברותחין אפילו הבית יד וכן המחבת. ע"ש. וכ"פ בש"ע (שם סעיף יב). וביאר הט"ז (אורח חיים סימן תנא ס"ק יז) שאין הטעם משום חם מקצתו חם כולו דהא פסק

הטור בי"ד סימן קכ"א דא"צ להכשיר הכלי (כולו) אלא אם נשתמש בכולו, אלא הטעם כאן שמא קבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע בו במצה של חמין. ומטעם זה אין חילוק בין כלי עץ לכלי מתכות בכולן יש להחמיר לכתחלה להגעיל ביד. ע"ש. וכיו"ב העיר הב"ח והביא ב' פירושים לזה וז"ל: נראה דאפילו ידוע שלא נשתמש בכולו נמי צריך להגעיל משום דלענין איסורו אמרינן חם מקצתו חם כולו, אבל לא לענין הכשרו. והכי משמע ממאי דמסיק בפרק כל שעה (לז:) גבי סכינין והלכתא אידי ואידי ברותחין, ולפי זה דוקא בכלי מתכת ובין לענין הגעלה ובין לענין ליבון. וכן כתב הרשב"א (תורת הבית הק' ב"ד ש"ד לה א) מביאו ביורה דעה סימן קכ"א (עמוד תקמב-תקמג). אלא דאיכא לתמוה דרבינו לשם השיג על הרשב"א ואמר דהיכא דידוע דלא נשתמש אלא במקצתו נכשר נמי במקצתו דכבולעו כך פולטו, וכאן כתב בסתם דצריך להגעיל ידותיהם כמותם. ותו דבמרדכי בפרק כל שעה (סימן תקעז) כתב עץ פרור מגעילו ברותחין אפילו הבית יד וכן המחבת ומביאו ב"י. ורבינו גם כן כתב: "וכל הכלים" ומשמע אפילו בכלי עץ ואבן, ובעץ לא אשכחן דנימא חם מקצתו חם כולו ודלא כאיסור והיתר הארוך (סימן נח דין מ) דכתב דאפילו בכלי עץ נאסר מקצתו נאסר כולו, דליתא, אלא נראה דטעם דעץ פרור, וכן המחבת הוי משום דאי אפשר דלא בלעי גם הידות טעם החמץ בכל השנה ע"י כלי ראשון כשמדיחין אותן לנקותן מהזוהמא לאחר תשמישן, ולכן כתב גם רבינו כאן גבי חמץ דכל הכלים צריך להגעיל הידות כמותם ואפילו של עץ, אבל ביורה דעה מדבר בנשתמש בו איסור לפי שעה דהיכא דידוע שלא נשתמשו בידות אין צריך להגעיל הידות ואפילו בשל מתכת דכבולעו כך פולטו.

וכן כתב הר"ן (ח א ד"ה ודאמרינן) בהני סכינים ומיישב דלא קשה מריש פרק כיצד צולין (עד א) דאמרינן התם חם מקצתו חם כולו ע"ש, עוד כתבתי ביורה דעה (סעיף יג) ישוב אחר על שם תשובת מהר"ם (סימן שכא), עכ"ל. וכ"כ כל האחרונים כמבואר במשנ"ב (שם ס"ק סח) ובכה"ח (ס"ק קמז). ועיין במ"ש בספר פסקי משה (טהרת כלים, עמוד קלח-קלט). ויש להקל בהכשר על ידי עירוי ואין צריך להגעילו בכלי ראשון או ללבנו. כן כתב האיסור והיתר (כלל עא). והובא להלכה בהגה (שם). וכתב המאמר מרדכי (ס"ק יז) שהטעם נראה ברור דחשש איסור בית היד הוא משום ניצוצות הניתזין עליו וכבולעו על ידי עירוי ה"נ פולטו ע"י עירוי, עיין שם. וכן הוא לדברי הט"ז הנ"ל שכתב שהטעם כאן שמא קבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע בו במצה של חמין, מ"מ הא קי"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו, ורוב בליעתו בניצוצות ניתזין, וסגי בעירוי. ע"ש. וכיוצא בזה כתב המגן אברהם (שם ס"ק כה) שהרי זה דומה גם כן לעירוי שהלכה הבליעה מצד זה לצד זה. ועיין בלבוש שהתיר

הדבר מטעם שאין הבליעה חזקה כל כך כמו בכלי. ע"ש. ומכל מקום אם הכשירו את הכלי ולא היד שלו, והשתמשו בכלי זה האוכל מותר באכילה אפילו אם היה הכלי בן יומו. כן כתב הרמ"א בהגה. וכתב המשנה ברורה (ס"ק סט) בשם החק יעקב, הגר"א, האליה רבה, המקור חיים והגר"ז, שאפילו בכלי מתכות משום דאמרינן דכשם שנבלע החמץ בהיד ע"י גוף הכלי כן עתה נפלט ממנו ע"י הגעלה של גוף הכלי ולאידך חששות שכתבנו לא מחזקינן בדיעבד, ועל כן אין נ"מ בין אם נשתמש עתה בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל בכל גווני אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי [אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד], ודלא כהמג"א. ועיין להלן בהערה 108 שנתבאר שגם הט"ז שהחמיר בזה, היינו דוקא בסכין אבל בשאר כלים מודה דשרי.

והנה בפנים כתבנו, "אפילו אם היה הכלי בן יומו", והיינו טעמא שכבר נתבאר לעיל בהלכה ח' שאם נשתמשו בכלי בן יומו האוכל אסור באכילה, ואם נשתמשו בכלי שאינו בן יומו האוכל מותר באכילה, ובנ"ד בודאי שיש להקל אפילו בכלי בן יומו דאל"כ מה רבותא. ועוד דכיון שהכלי עצמו הוכשר בודאי שאין לאוסרו מפני שלא הוכשר ידו ופשוט, ובזה אף הט"ז מודה כמ"ש במפורש בסוף דבריו. וכל זה בשאר כלים, אבל אם לא הכשירו את יות הסכינים אלא רק את הסכין עצמה והשתמשו בו בדבר מאכל בעודו חם, נחלקו הפוסקים אם יש לפסול את המאכל או לא, ולהלכה אם היה הכלי בן יומו יש לאסור ואם אינו בן יומו יש להתיר לספרדים, ואם ידית הסכין עשויה ממתכת, המיקל אפילו בכלי בן יומו יש לו על מה שיסמוך. כן כתב הט"ז (סימן תנא ס"ק יז) והבאתי דבריו לעיל בהערה 105. והסכימו לזה האליה רבה (ס"ק כו) והרב מקור חיים (ס"ק כד), השתילי זיתים (סק"ל), הבאר היטב (ס"ק כט) והכה"ח (ס"ק קנ) . וע"ע להלן.

ומכל מקום נלע"ד שאם הידית של הסכין עשויה ממתכת יש להקל בזה, ואפרש שיחותי, הנה מרן ז"ל בסימן צ"ד ס"א כתב וז"ל: התוחב כף חולבת בקדירה של בשר, או איפכא, משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה. ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת, משערים בכולו, משום דחם מקצתו חם כולו, ע"כ. ומשמע דס"ל כדעת הסתם שלא אמרינן חם מקצתו חם כולו. ובב"י שם הביא מחלוקת ראשונים בזה שדעת הר"ר פרץ דבשל מתכת משערים בכולו משום דכלי מתכת חם מקצתו חם כולו (פסחים עד.) שתיהן כתב סמ"ק בסימן רי"ג (בדיני ביטול אות ב). ומאידך בשערי דורא (ריש סימן פה) כתב סתם כסברא ראשונה ונותן טעם דאע"פ שחם מקצתו חם כולו מכל מקום לא אמרינן דהוליך בליעתו. וכן נראה שהוא דעת בעל התרומה (ריש סימן מט). ואע"ג שמרן ז"ל

באו"ח סימן תנ"א (סי"ד): כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן, ולכאורה מדוע ידות הכלים צריכים בכלל הגעלה והרי קי"ל דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו, וכבר תירצו הב"ח והט"ז (הובא בשו"ג סימן קכא) דהתם ודאי נגע.

אלא שיש להבין מ"ש מרן ז"ל בב"י סימן קכ"א: כתב הרשב"א כל כלי מתכות שחם מקצתו חם כולו לפיכך אפילו אם לא נשתמש בו איסור אלא במקצתו נאסר כולו וכו'. והוא בתורת הבית (הקצר שם) ואילו הר"ן כתב בפרק כל שעה (פסחים ח. ד"ה והני וד"ה ודאמרינן) אהא דאמרינן (שם ל:) גבי סכיני דפסחא מעייל קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעייל לקתייהו ברותחין, דמהא שמעינן שכלי מתכת שמשתמשין במקצתו כל שמכשירין מקצתו, דיו, כי היכי דאמרינן פרזלייהו בנורא, ואחרים אומרים כיון דחם מקצתו חם כולו, צריך שיכשיר את כולו והכא אהגעלה דלבסוף דעביד להו ולקתייהו סמכינן, וגרסינן הכי מעייל להו ולקתייהו בוי"ו, ולא נהירא, דאי הכי פרזלייהו בנורא לא מהני ולא מידי עד כאן. אבל הרשב"א בתורת הבית (ארוך שם לח.) גורס מגעיל להו ולקתייהו בוי"ו, ומפני כך כתב שאף על פי שלא נשתמש איסור אלא במקצתו צריך להכשיר את כולו. ומדברי הרא"ש בשילהי ע"ז (סימן לד) שכתבתי בסוף סימן זה (קצד. דיבור ראשון) נראה שהוא סובר כדברי הרשב"א שכתב שיספיק אם ילבן חודו של סכין לפי שרגילין הגוים להשתמש בו באור אף על גב דחם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו מכל מקום כיון שאין הישראל משתמש בסכין על ידי האור סגי בהכי, עכ"ל. הרי שלא התיר בליבון במקום שנשתמש בו על ידי האור בלבד אלא מפני שאין הישראל משתמש בסכין על ידי האור משמע דלהשתמש בו על ידי האור אסור משום דחם מקצתו חם כולו אמרינן לאסור אבל לא לענין הכשר, ולענין הלכה כיון דהרא"ש והרשב"א מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. עכ"ל הב"י.

ובש"ע (שם ס"ו) כתב וז"ל: כלי מתכות, אף על פי שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. הגה: ודוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו, כבולעו כך פולטו. (טור), עכ"ל. ומשמע דס"ל למרן ז"ל דאמרינן נאסר מקצתו נאסר כולו.

וחזי הוית לרבינו הפר"ח שהאריך להוכיח שהעיקר כדברי הר"ן דאמרינן גם לענין הכשר חם מקצתו וכו', וביאר שאף מרן ז"ל חזר בו ממ"ש בב"י שהעיקר כדברי הרא"ש והרשב"א, ויראה מדברי הרמ"א שלא כתב על דברי מרן ז"ל בלשון "יש אומרים", כיון שבדברי מרן ז"ל בסימן קכ"א אינו מבואר היפך מזה, ולכן הגיה בסתם כאילו המחבר

מסכים לזה ואפשר ג"כ לומר שסבור ההגה שמרן ז"ל חזר בו ממ"ש בב"י, והביא הפר"ח מ"ש מרן ז"ל בסימן צ"ד וכתב דא"כ כל שכן לענין הכשר, והוסיף על דבריו השו"ג (סימן קכא ס"ק טז) שיש לדקדק כן מלשון מרן ז"ל בסימן קכ"א שכתב הלכה זו בלשון "יש אומרים", ואם איתא דס"ל דדין זה דצריך הכשר בכולו הוא לכולי עלמא בין למ"ד חם מקצתו חם כולו, בין למ"ד דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו, היה לו לכותבו בסתם, אם כן ממה שכתב בלשון מחלוקת, משמע דלא ס"ל הכי, ע"ש. ומבואר שמסבירים שאף מרן ז"ל ס"ל דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו. והסכים לדבריו מהריק"ש בערך לחם (שם). וכ"כ הש"ך (שם ס"ק יז) והפרי תואר (שם סק"ח) ובמסגרת השלחן (קאסטילנובו, סימן קכא ס"ו). וע"ע בספר דרכי תשובה (סימן קכא ס"ק עז) שהביא עוד אחרונים שסוברים כן.

ומאידך, מצינו להרדב"ז בתשובותיו ח"ו (סימן ב אלפים שח) שכתב: שאלת ממני על הא דאמרינן כלי מתכות חם מקצתו חם כולו אי אמרינן נמי בלע מקצתו בלע כולו, תשובה זו מחלוקת בין הראשונים והסמ"ג והרא"ש מקילין, וכן שערי דורא, אבל נהגו העם כדברי המחמירין ואפילו כלים העשויים משתי חתיכות ומחובר במסמרים כגון הכלים שיש להם בית יד ארוך ואינו מגוף הכלי אלא שהוא מחובר במסמרים נהגו להחמיר ומנהגם של ישראל תורה היא דהא סכינין מעייל להו ולקתייהו ברותחין ובכלי ראשון, וכן השפודין שהם ארוכים הרבה שאין הבליעה נוגעת עד קיצותן אלא משום דאמרינן כיון שבלע מקצתו בלע כולו, וכן נראה לעין שאפילו הבית יד ארוך יש בו גיעול שאם תניח על האש יעלה עשן ולהב וזה מורה שיש בו בליעה, עכ"ל. וגם הט"ז (סימן קכא סק"ז) האריך מעט בזה והעיר על דברי הרמ"א בהגה שם, ואסיפא דמילתא כתב להחמיר בזה. וכן העלו המג"א (או"ח סימן תנא ס"ק כד) ובערך השלחן (סימן צד סק"א) והכרתי ופלתי (סימן צד סק"ג) שהעיקר כדברי מרן ז"ל להחמיר בזה ודלא כהרמ"א. והזב"ץ (סימן צד ס"ק כז) כתב שאף שהש"ך והפר"ח ודעימיהו פסקו להקל בזה וכדברי הרמ"א, מ"מ אנן אין לנו אלא סברת מרן ז"ל, ע"ש .

וידי"ן חו"ב הרב יניב נתן הי"ו אמר לי שיש לחלק בין סימן צ"ד לקכ"א, שדוקא להפליט הבלוע של הכף במקום שלא נתחב לא אמרינן חם מקצתו חם כולו, אבל להבלוע כולו י"ל דאף שלא נתחב כולו מוליך בליעתו בכולו, עכ"ד. ואח"כ מצא בספר דרכי תשובה (סימן צד ס"ק כד) שהביא משם הנהגות הנשאל באו"ה להפרי מגדים (סדר ב' אות יד) שכתב לחלק כאמור, והראה מקום לדברי הש"ך להלן בסימן קכ"א (ס"ק יז) ולמג"א (סימן תנ"א ס"ק כד), ע"ש.

ודבריו פלפלתא חריפתא, אבל רוב ככל האחרונים לא שמיעא להו כלומר לא סבירא להו כחילוק הנ"ל, בפרט שהדרכי תשובה שם כתב בסו"ד שהפמ"ג גופיה במשב"ז (יו"ד סימן צד סוף סק"א) העלה כדעת הפוסקים דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו גם לענין שאינו מוליך בליעתו בכולו ואין חילוק בין להבליע ובין להפליט והיכא דאמרינן דאינו מפליט בכולו אמרינן ג"כ שאינו מבליע בכל הכלי, ע"ש.

אמור מעתה, שכיון שנתבאר שלדעת כמה אחרונים מרן ז"ל ס"ל דבכלי מתכת שמשתמשין איסור במקצתו כל שמכשירין מקצתו דיו, וכדברי הר"ן, וכן דעת כמה אחרונים להלכה ולמעשה, בודאי שיש לסמוך על זה לענין דיעבד. וכן האליה רבה סיים שם, "ואם הוא כלי מתכות ותחב הידות בתבשיל, העליתי בספרי ליו"ד ריש סימן צ"ד אם הוא קודם שהגעילו כלל אסור דאמרינן דמוליך בליעתו בכולו, אבל אחר שהגעילו אף שלא הגעיל הידות מותר, דסמכינן אפוסקים דכבולעו כך פולטו", עכ"ל. ומסתימות לשונו משמע דמיירי אף בסכין. ולפי דבריו יוצא איפוא שאם יד הסכין ממתכת והגעילו את הסכין עצמו ללא הידית, יש להקל בדבר.

הכשר כיסוי הכלים

מט. כמו כן, כיסוי הכלים צריכים הגעלה, כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה, כן כתב הטור (או"ח סימן תנא) שכיסוי של ברזל שמכסין בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדרה. וכתב הבית יוסף שם, דטעמא דמסתבר הוא שההבל העולה מהתבשיל לכיסוי הקדרה לח הוא ודלא כמו שכתב המרדכי בפרק כל שעה (סוס"י תקעט) דצריך ליבון, ומיהו אפשר דטעמא דמצריך ליבון מפני שהיה דרכן לאפות עליו בצק וכדמשמע מהגהות מיימון בפרק ה' (הכ"ג אות א) הא לאו הכי בהגעלה סגי ליה וכדברי רבינו, עכ"ל. וכ"פ בש"ע (שם סעיף יד). וכן רגליו ושאר חלקיו. פשוט. וכן מבואר ממ"ש מרן ז"ל בשולחנו הטהור (סימן תנא סעיפים יב-יג). וע"ע בהלכה הקודמת. ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה והיה הכיסוי בן יומו ולא הדיחוהו קודם לכן, כל התבשיל אסור שזיעת הכיסוי מתערב בכלי, אבל אם היה הכיסוי אינו בן יומו או שהיה בן יומו והדיחוהו קודם לכן, מותר המאכל באכילה, והאשכנזים נהגו להחמיר בזה. כן כתבו הב"ח, הפר"ח, הנהר שלום (ס"ק יא) והמאמ"ר (סק"כ) שכן הוא לדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו דס"ל שנותן טעם לפגם מותר, אולם לדעת הרמ"א דס"ל דנותן טעם לפגם אסור בפסח כמבואר בסימן תמ"ז (ס"י), יש לאסור אף בכהאי גוונא.

הכשרת מדיח כלים

נ. אף על פי שנתבאר בראש הפרק שכלים שהשתמשו בהם בחמץ רותח, מכל מקום כל זה כשהחמץ ראוי לאכילה, אבל אם הוא פגום אין הכלי צריך הכשר כלל, ולכן מדיח כלים אין צריך להכשירו לפסח מפני שהמים והחומר ניקוי פוגם את החמץ שבתוכו, אלא שאם אפשר ינקו את המכונה והמסנן שבה מכל לכלוך ושירי מאכל ויפעילו את המכונה פעם אחת עם חומרי ניקוי הפוגמים, וכן נהגו האשכנזים. שכיון שהחמץ נפגם והלך לו ע"י חומרי הניקוי ממילא אין לחוש לבליעת חמץ, ודמי ממש למ"ש מרן ז"ל ביו"ד סימן צ"ה (ס"ד) בזה"ל: יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, מותר, דעל ידי האפר הוא נותן טעם לפגם, ע"ש. ושו"ר שכן העלה בשו"ת אור לציון ח"ג (עמוד קכה בהערה) שכיון שההדחה במדיח זה הוא ע"י חומרי ניקוי הפוגמים את שיירי המאכל הרי זה דמי למ"ש בסימן צ"ה הנ"ל, והוסיף שם שאפילו לאחרונים שפקפקו על דברי מרן ז"ל לענין אפר, מ"מ כאן שאין זה סתם אפר אלא חומרי ניקוי שודאי פוגמים, ובודאי חשיב כנותן טעם לפגם, ולכן מן הדין מותר להשתמש במדיח בפסח ללא שום הכשר, עכ"ד. והאשכנזים נוהגים להחמיר בזה, מפני דס"ל שנותן טעם לפגם אסור בפסח, וגם דברי מרן הש"ע בסימן צ"ה אינם מוסכמים כמבואר לעיל בהלכה מ"ב הערה 97 (ד"ה והן אמת), ואע"פ שהמדיח אינו מגיע למאה מעלות אלא לשבעים מעלות לערך, אמכל מקום מהני להכשירו לאשכנזים ע"י הפעלתו ריק פעם אחת ע"י חומרי ניקוי שכבר כתבו הפמ"ג (משב"ז או"ח סימן תנ"א סק"ט וס"ק יא) והחזון איש (יו"ד סימן מב סק"ב) שחמץ שנבלע מכלי ראשון שאינו מעלה רתיחות, אפשר להגעילו בכלי ראשון שאינו מעלה רתיחות, וא"כ הגם שהמדיח אינו מגיע למאה מעלות, מ"מ הרי החמץ שנבלע בו לא נבלע במאה מעלות ועל כן החמץ יפלט גם בפחות ממאה מעלות.

פרק ב' - הכנת הכלי להגעלה

נקיון הכלי קודם ההגעלה

א. כלי שצריך הגעלה, יש לנקותו לפני הגעלתו היטב ולשפשפו מכל לכלוך וחלודה, אבל אין צריך לייבשו. הנה בתורה (במדבר פרק לא פסוק כב) כתוב: אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבַּרְזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֹפָרֶת, ופירש"י שם, ורבותינו אמרו: "אך את הזהב", לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו, וזהו לשון אך, שלא יהא שם חלודה, אך המתכת יהיה כמות שהוא. ע"כ. ומקורו בספרי זוטא (פרק לא) ובילקוט

שמעוני תורה (פרשת מטות רמז תשפג). וגם הרא"ש (מסכת פסחים פרק ב סימן ז) הביא כן בשם הספרי הנ"ל. ובתורה תמימה (שם) הזכיר שדרשה זו הובאה בפירש"י ובירא"ש בשם הספרי וכתב, "ולפנינו בספרי כאן ליתא דרשה זו", ע"כ. ונעלם מעיניו הספרי הנ"ל. וכן מבואר ממ"ש מרן ז"ל בש"ע (סימן תנא ס"ג) שקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזת או ברחיים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם. הילכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעלה. ע"ש. וסכינים לאו דוקא, וכן כתב הדרכי משה (סק"ג) בשם האגור (סימן תשמב) שהוא הדין לכל הכלים שצריך להסיר מהן החלודה. וכן כתבו במפורש העיטור (הלכות בעור חמץ) והר"ן (פסחים שם). ומ"ש בספר מהרי"ל (מנהגים, הלכות הגעלה אות ח) וז"ל: והמגעיל דפין ושולחנות יהיו מקודם מנוקרין מן החמץ ומשופשפין יפה יפה בכל חריצין, ויהיו מנוגבים מן המים שלא יהא עליהן שום צוננים שמא יצטנן הרותחין קודם אשר מגעילין החמץ או האיסור. וכן כל כלים צריך לנקרן מכל טינוף וחלודה טרם הגעלה, עכ"ל. מיירי דוקא בשולחנות, דכיון שמערה עליהם מים מועטים ממילא יש לחוש שיצטננו, אבל כאשר מגעילים כלי בכלי ראשון שעל האש, אין צריך לנגב הכלי, ופשוט. ולכן הוא ז"ל כתב בהמשך דבריו וכן כל כלים וכו', ולא הזכיר שם דין של ניגוב דמיירי כשמגעילן בתוך רותחין.

ולפי האמור יש להעיר עמש"כ בשיירי כנסת הגדולה (הגה"ט סימן תנא סק"י) בשם מהרי"ל שהמגעיל כלים שרחצו אותם במים להסיר מעליהם החמץ יזהר שיהיו מנוגבים מן המים, ע"ש. והוב"ד גם בפר"ח (סימן תנב סק"ד), כי הרואה יראה שהמהרי"ל מיירי בשולחנות וכיוצא בזה, אבל במגעיל כלים בתוך מים רותחין אין צריך לנגב, שמיעוט המים בטלים ברוב במים. וכלי שהגעילו אותו ללא שניקוהו היטב תחילה, לא מועילה לו הגעלה, וצריך לנקותו היטב ולחזור ולהגעילו, אלא אם כן ברור לנו שלא נבלע בכלי שום חמץ קודם שנעשתה החלודה שאז המיקל יש לו על מה שיסמוך, וכל זה כשיש בחלודה או בלכלוך ממשות שכשגוררים אותה משם יש בה כמו עפרורית, אבל אם אין בהם ממש, רק מראה שחור או אדום ואי אפשר להסירו על ידי גרירה, אפשר להגעילו כך. בשו"ת הרא"ש (כלל יד סימן א) כתב וז"ל: ואין להגעיל שום כלי עד שיעביר כל חלודה שעליו וינקהו יפה, כי במקום החלודה והטינופת אין פולט הבליעה. ותניא בסיפרי: אך את הזהב, מכאן שצריך להעביר את החלודה וכו', עכ"ל. ומסתימות לשונו יוצא איפוא שגם כלי שבודאי לא היתה עליו ממשות של חמץ, ואחר כך העלה חלודה, לא מועיל לו הגעלה עד שיסיר החלודה. אולם הט"ז (שם סק"ו) כתב וז"ל: נ"ל דהיינו מה שאנו קורים ראס"ט, ויש שם ממש באותו ראס"ט והוא בא מחמת שהיה הכלי במקום המוצנע שלא

שלט שם האויר וכשנגרר משם יש שם כמו עפרורית, והטעם שמא יש באותו מקום ממש מן החמץ והחלודה מכסהו ולזה לא מהני הגעלה כי אין הגעלה למה שהוא בעין, אבל לפעמים שיש שחורו' או אדמדומי' באיזה מקום מהכלי בפרט ביורות ומחבתות (כצ"ל) וא"א להסירו משם לגמרי אפילו אחר הגרידה ואין שם ממש רק מראה לחוד יכול להגעילו דאל"כ לא תמצא כי אם א' מעיר שתוכל להגעיל כי יש הרבה כך שלא תוכל להסיר וכו', עכ"ל.

ולפי דבריו יוצא שכלי שלא היתה עליו ממשות קודם החלודה, ואחר כך העלה החלודה מהני להו הגעלה אף שהחלודה נמצאת על גביו. והסכימו לדבריו רבים מהאחרונים הלה המה: החק יעקב (ס"ק ח"י), החק יוסף (ס"ק יא) ורבינו זלמן (ס"ק ח"י). וכ"כ המשנ"ב (ס"ק כב) והכה"ח (ס"ק מח) בשם האחרונים. ופלא שנעלם מעיניהם דברי הרא"ש הנ"ל. ואמנם הרא"ש בחידושיו לפסחים (פרק ב סימן ז) כתב: "וקודם לכן צריך לשופו ולנקותו יפה דבענין אחר לא יפלוט", ע"ש. ופירש הרב קרבן נתנאל שם בשם הט"ז שיש לאסור שמא תחת החלודה יש איסור ממש והחלודה מכסהו. ומבואר שמפרש בדברי הרא"ש כמ"ש הט"ז. מכל מקום הרואה יראה שמדברי הרא"ש בתשובה לא משמע כן. ושו"ר במשנ"ב איש מצליח (על המשנ"ב שם) שעמש"כ שם "אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסהו", כתבו (בהערה 2) בזה"ל: וכ"כ בכה"ח (שם) בשם האחרונים, אולם ברא"ש (פ"ב דפסחים סימן ז) מבואר הטעם משום דבענין אחר לא יפלוט. ומ"ש הקרב"ן שם דמיירי שיש ממשות חמץ תחת החלודה, אישתמיטתיה תשובת הרא"ש (ריש כלל יד) שכתב דמקום החלודה אינו פולט "הבלוע בו". ולפ"ז גם כלי שבודאי לא היתה עליו ממשות חמץ, ואח"כ העלה חלודה, לא מהניא ליה הגעלה עד שיסיר החלודה, מיהו במאירי ובריא"ז (ע"ז עו.) מבואר כדברי הכה"ח והמשנ"ב", עכ"ל. והוא כדברינו בס"ד, ואע"פ שלפי מה שסיימו שמדברי המאירי והראי"ז מבואר כהכה"ח והמשנ"ב, היה לנו להקל עכ"פ בדיעבד, אעפ"כ בפנים כתבנו שהמיקל להשתמש בו ללא הכשר יש לו על מה שיסמוך ולא הקלנו אף לכתחילה, כיון שמדברי המאיר והריא"ז אין זה מפורש אלא רק משמעות הדברים, (אלא שמודה אני שעדיין יש מקום לפלפל בדברי הרא"ש הנ"ל), ואיך שלא יהיה דינו של הט"ז והאחרונים הנ"ל דין אמת, וכשאין בחלודה ובלכלוך ממשות, רק מראה שחור או אדום ואי אפשר להסירו על ידי גרירה, אפשר להגעילו כך.

וכל זה בכלי שצריך הגעלה, אבל כלי שצריך ליבון אין צריך לנקותו קודם לכן, כי האש שורף כל הלכלוך שדבוק בו, והמחמיר לנקותו תבוא עליו הברכה. וכמ"ש הטור ביו"ד

סימן קכ"א שהביא שם דברי הרשב"א שכתב שגם בליבון צריך לשופם תחילה, וכתב על זה, ונראה שאין צריך כי האש יעביר הכל ולא דמי להגעלה שצריך לשופן תחלה שאין כח המים ככח האש, וכתב מרן הב"י שם, שדברי טעם הם. ע"ש. וכוונתו שיש חילוק בין ליבון להגעלה שליבון שורף הכל ואילו הגעלה לא. וכן משמע מסתימות לשונו באו"ח סימן תנ"א שכתב שכלים שנשתמשו בהם על ידי האור טעונים ליבון ולא כתב שצריך לנקותם תחילה. וכן כתב הט"ז (שם סק"ז) וז"ל: ובליבון א"צ להעביר החלודה כי האש יבעיר את הכל כ"כ בי"ד סימן קכ"א. ע"כ. וכ"כ הכנה"ג (יו"ד סימן קכ הגב"י אות נג). וכן מצאתי להרב תוס' יום טוב בפירוש המשנה (ע"ז פ"ה משנה יב) שכתב דטעמא דהרב ברטנורא כתב בענין הגעלה שמשפשפן ומסיר חלודה שבהן ולא כתב בענין ליבון, מפני שהאש מעביר הכל וכמ"ש הטור ביו"ד סימן קכ"א. ע"ש. ומינה יש להעיר קצת עמש"כ הכה"ח (סימן תנא ס"ק בן) שלכתחילה יש לנקות הכלי אף בליבון, וציין לפר"ח, ומשמע שהוא מן הדין, ולכאורה לא היה לו לכתוב בלשון זה, שהרי לדברי הטור והש"ע אין צריך לנקותו קודם הליבון כלל ועיקר, והפר"ח חולק על דברי הטור בזה כמבואר בתוך דבריו, ואם רצונו להחמיר ולחוש לדברי הרשב"א יש לעשות כן בתורת חסידות בלבד ולא מן הדין ופשוט. ועיין במשנ"ב איש מצליח (עמוד לח הערה 3). ומכל האמור למדנו שכלי שיש בו לכלוך או חלודה ויש בו ממשות שאי אפשר להסירו, אפשר להכשירו על ידי ליבון באותו מקום. כן כתבו התוס' (ע"ז עו: ד"ה אמר) ועוד ראשונים. וכן מבואר במפורש ממ"ש בש"ע (שם ס"ג) ואם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעלה לבד "וצריך ליבון במקום הגומות".

הכשר קומקום או מיחם לפסח

ב. יש שלמדו ממה שנאמר בסעיף הקודם, שקומקום או מיחם להרתחת מים שמצטבר על דפנותיהם שכבה של אבן, לא ניתן להגעילו בפסח, משום שיש לחשוש שמא נפל לתוכו פירור של חמץ, ורק אם יסיר את האבן על ידי כימיקלים המיועדים לכך, יש להקל, ולהלכה אין דבריהם נכונים שרק כשנכנס בודאי חמץ יש לחוש לחציצה, אבל בדבר שאין דרך להשתמש בו בחמץ כלל אין לחוש לזה ואדרבא אין צריך הגעלה כלל, והמחמיר לנקות הקומקום בחומרים המיוחדים, ולהרתיחו במים תבוא עליו הברכה. הנה בשו"ת צמח צדק (לובאוויטש, אורח חיים סימן נב) כתב וז"ל: ועוד דיש כאן כמה כלים שא"א כלל לנקותן מחמץ בעין והרי זה פשוט בגמ' ופוסקים דלא מהני בהו הגעלה. והרי מבואר בש"ע סימן תנ"א (ס"ג) דאם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה מהחלודה לא מהני להו הגעלה, מכ"ש וק"ו דלא מהני הגעלה לכלים הנ"ל שא"א לנקותן לגמרי, וכמה

החמירו בכלי שקדם בליעת האיסור להטלאי דלא מהני בהו הגעלה כו'. וגם הטרובען העגולים י"ל דלא מהני בהו הגעלה מדינא כמו כלי שיש בו גומות שא"א לנקותו כו', וכן המנהג פשוט שאפילו הסאמעוואר אין מגעילין אותו רק מלבנים אותו כ"ש וק"ו בכלים הנ"ל, עכ"ל. וכיוצא בזה כתב בשו"ת אבן ישראל ח"ז (סימן כא) שבדודים של מים דמתהוה בהו אבן של טיט כל השנה, אסור להשתמש בו בפסח על ידי הגעלה בודאי לא מהני הגעלה דהרי יש לחוש לפירור חמץ אשר נשאר בו וכסהו הטיט ולחמץ בעין לא מהני הגעלה וכו', ע"ש. ובספר תבואות שמש (סימן עג) הביא מכתב משם הגאון האדרת שכתב שיש מהאחרונים שמחמירים שלא להגעילו, משום שעל ידי הרבה בישולים נדבק שם שכבה של אבן, והרי זה ככלי חרס, ואין מועיל לה הגעלה, וכן יש חורים וסדקים, ואפילו אינו כך"ח, אפשר שהאבן מעכב את מי ההגעלה שלא יגיעו לכלי, וכתב שכן נוהגים בוולוזין ובעוד כמה מקומות, ע"ש. והוב"ד בספר סידור פסח כהלכתו (גרוסמן, עמוד קמד).

נמצא לפי דברי הפוסקים הנ"ל שיש כמה בעיות בהכשר קומקום ומיחם, דכיון שעם הזמן מצטברת שכבת אבן ואי אפשר להורידה ללא חומרים מיוחדים, א"כ כיון שיש לחוש שמא יש חמץ בעין מתחת לאבנית, והיא מעכבת ממי הגעלה להוציאם, ממילא אי אפשר להכשירה, בפרט שיש בכלים הנ"ל חורים וסדקים שקשה לנקותם, וגם אי אפשר לנקות הברז מכיון שהוא צר.

אולם אחר נשיקות כפי הרבנים הנ"ל לא זכיתי להבין דבריהם, שהרי כל השימוש בקומקום ובמיחם הינו לחימום מים בלבד, וא"כ בודאי שאין לחוש שמא יש חמץ בעין מתחת לאבנית, ואם באנו לחוש לכל זה הרי בכל כלי וכלי יש לחוש שמא נבלע איזה חמץ, וראיה מהימנא לדבר ממחלוקת הראשונים שהביא מרן ז"ל בב"י (סימן תנא ס"י) גבי סלים שמולחין בהם הבשר, שהאבי העזרי (סימן תסד עמ' 90) כתב שצריכין הגעלה, כן כתבו הגהות מיימוניות בפרק ה' (דפו' קושטא הכ"ג קל.) בשם הרוקח (מעשה רוקח סימן ז) ושכן נראה לראבי"ה כי פעמים נופלים חיטים על הנסרים, ואילו בספר התרומה (סימן נה) היה מתיר הסלים שנותנין בהם בשר כל השנה לתת בו בשר בפסח כי הבשר עצמו שנמלח בו מותר. ובשולחנו הטהור (שם) כתב בזה"ל: סלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה ויש מי שחולק, ונראין דבריו, ע"ש. וביאר המשנה ברורה (שם סק"ס) בשם הפרי חדש והאחרונים דטעם המתירים מפני דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ומבואר שלדעת מרן ז"ל אין לחוש שנכנס חמץ לכלי דאין להחזיק הדבר לאיסור סתם. ואפשר שבנ"ד גם האבי העזרי ודעימיה יודו, דשאני כלי שמולחין בו בשר דכיון

שמשתמשים בו לדבר מאכל ולא מקפידים כל כך אם יכנס חמץ או לא, א"כ יש לחוש שמא נכנס חמץ ונכבש בכלי על ידי המלח, משא"כ בנ"ד דמיירי בכלים שמקפידים לחמם בהם אך ורק מים ושומרים על נקיותם, וממילא אין לחוש לשמא נבלע בו איזה חמץ. בפרט שגם אם נאמר שנכנס שם חמץ, הרי ודאי שהחמץ פגום, וקי"ל דנותן טעם לפגם מותר בפסח כמבואר בש"ע (סימן תמז ס"י), ואף לשיטת הרמ"א דס"ל דנותן טעם לפגם אסור בפסח, גם הוא יודה בנ"ד שהרי אין זה אלא ספק והוא קלוש, ובזה אין מנהג להחמיר וכמ"ש המשנ"ב (שם ס"ק צח) שבמקום שאין המנהג ידוע יש להורות דהמיקל לא הפסיד והמחמיר תבוא עליו ברכה, ע"ש. ובודאי שאין לחוש שמא יש חמץ במים, שהרי מותר לכתחילה לשתות בפסח מן המים של הכנרת ולבשל ולאפות בהם, בלי שום פקפוק, ובלבד שיסננו את המים במסננת יפה קודם שישתמשו בהם בפסח לשתיה ולבישול ולאפיה וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סימן מד), ובזמנינו שהמים עוברים תהליך ניקוי וזיקוק מיוחד, וגם בברזים עצמם מותקנים מסננים מיוחדים שמנקים את המים, בודאי שאין לחוש לזה. ושו"ר לערוך השולחן (סימן תנב ס"ה) שכתב וז"ל: כלי שפיו צר שאי אפשר לשפשפו בפנים או שיש לו קנים שאי אפשר לשפשף שם אסורין בהגעלה [שם] וזהו בכלים שמשתמשים בהם חמץ, אבל כשאין משתמשין בהם רק מים חמים כמו אצלינו הליאקע"ס של כלי נחשת שמדינא א"צ שום הגעלה אנו נוהגים להגעילן ביורה או למלאותן מים עד שיעלה הרתיחות וכן מוליאר שלנו שקורין סאמעווא"ר אנו מגעילין אותן לפי שמדינא אין צריך כלום, עכ"ל. ומבואר מדבריו שאף למנהג האשכנזים מעיקר הדין מותר הדבר, אבל המנהג להגעילו בתורת חסידות, וא"כ לספרדים בודאי שיש להקל בזה.

ועל אף שבספר סידור פסח כהלכתו (שם) כתב שבתשובות מנחת שי (סימן מו) ובמעדני שמואל (סימן קטז סק"נ) ובתבואות שמש (סימן עג) ובמסקנת האדרת במכתבו שם, ובספר דגלי הודיה והמצוה (הלכות חו"מ סק"ד) כתבו שמותר להגעיל המיחם, כיון שאין משתמשים בדוד רק למים לבד בלי חמץ, ואין לחוש שיש שם חמץ, ואפילו נפל שם פעם פירור חמץ במשך השנה, אפשר שיצא כבר או נפגם, ואין לחוש שמא זה במקום שאי אפשר לנקותו, כיון שאין דרך תשמישו בחמץ, ולכן מועיל הגעלה וא"צ ליבון, אף שאם השתמש בחמץ צריך ליבון, אין לחוש שמא נפל לשם חמץ, ואם כי הגעלה ודאי שצריך כיון שאין נזהרים בהם בחמץ, אלא שאין צריך להחמיר שלא יוכל להגעילו וכו', ע"ש. אולם אחה"ר גם דבריהם תמוהים שהרי אם משתמשים רק למים לבד בלי חמץ ואין לחוש שיש שם חמץ, ואפילו אם נפל שם פירור אפשר שנפגם או יצא, א"כ מדוע בכלל

צריך להגעילו, ואע"ג שבהמשך דבריו הוסיף וכתב, "ואם כי הגעלה ודאי שצריך כיון שאין נזהרים בהם בחמץ", מ"מ בודאי שאין זה טעם מספיק בשביל לחייב הגעלה שהרי זה רק חשש, בפרט שכיון שהוא עשוי לחימום מים בלבד ונזהרים בנקיונו ממילא אין לחוש שיש שם חמץ וכמ"ש איהו גופיה לעיל מיניה, ודבריהם לכאורה נראים כסותרים. ומכל מקום מודה אני שהמחמיר לנקות את הקומקום תחילה בחומרים מיוחדים ומרתיחו עם מים תבוא עליו הברכה.

נקיון החריצים והסדקים

ג. יש להקפיד לנקות לפני ההגעלה את הסדקים והחריצים שבכלי, וכן את החריצים שבמקום חיבור הידיות לכלי (אבל אין חיוב לפרק את הידיות), וכן אם יש לכלי גומה או סדק צריך לנקות, ואם אי אפשר לנקות את הכלי יפה, אין ההגעלה מועילה לו, כן כתב שם הרא"ש (פסחים פ"ב סימן ז) שמכאן שצריך להעביר החלודה הילכך סכינים שיש בהם גומות ואינו יכול לנקותן יפה בתוך הגומות לא מהני בהן הגעלה וצריכין ליבון, והובא להלכה בטוש"ע (שם ס"ג). וע"ע להרמ"א בהגה (שם ס"ה). ואפשר ללבן את אותן מקומות בליבון קל, כדי שישרף שם האיסור ואחר כך יגעילו, על פי מה שנתבאר לעיל בהערה 4, קחנו משם. או שירחיב את הסדק או החריץ עד שיוכל לנקותו יפה. כן כתב בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן שעא). וכ"פ בש"ע (סימן תנא סעיף יג).

ד. מה שנתבאר לעיל שסדקים וחלודה מעכבים בהגעלה ואם אי אפשר להסירם צריך ללבנם וכיוצא בזה, היינו דוקא כשהם מצד הפנימי של הכלי במקום שמשתמשים שם בקביעות, אבל אם הם בצד החיצון של הכלי אין זה מעכב, ואף על פי שלפעמים מגיע החמץ גם מבחוץ, מכל מקום מכיון שרוב הפעמים אין מגיע תשמיש החמץ עד לשם, לפיכך אין חוששים שמא יבוא חמץ על החלודה ואין צריך להעבירה כלל. כן כתב מהרי"ל (סימן כה), והובא בדרכי משה (סק"ג). וכדבריו פסק בהגה (שם ס"ה) שכתב וז"ל: כל הכלים שיש בהן סדקים או גומות או חלודה "והוא בתוך הכלי" וכו', ע"כ. וממ"ש "והוא בתוך הכלי", מבואר שאם הוא מצד החוץ של הכלי אינו אוסר, וכמ"ש המהרי"ל הנ"ל. וכן דקדקו מדבריו הט"ז (סק"י) והמג"א (ס"ק טז). וכ"כ החק יעקב (סק"ל) והאליה רבה (ס"ק טו) והחק יוסף (ס"ק יח) והגר"ז (ס"ק יז), ועיין בכה"ח (ס"ק צז). וביאר המשנה ברורה (ס"ק מג) בשם האחרונים שמבחוץ לכלי אין צריך להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות, וסיים שכל האחרונים הסכימו לדברי הרמ"א הנ"ל. ואמנם הגאון ר' יעקב משה בן נתן אשכנזי זצ"ל בספרו מקור חיים (סימן תנא סק"ד) ביאר שבחוץ היינו על ידות הכלי וכדומה שהוא למעלה מהכלי, אבל מבחוץ במקום קיבול הכלי (דהיינו מצד החיצון

של הכלי) אסור, דהכלי מפעפע מעבר לעבר ובולע גם מה שמבחוץ, וכמו שראינו בסימן צ"ב דטיפה שנופלת על הכלי נגד הרוטב אסור משום שמפעפע לתוך הכלי, והכי נמי אם יש חלודה או סדקים מול מקום הרוטב אף שהוא מבחוץ הרי הוא נבלע לבפנים, וכן מבואר בת"ה (סימן קלב). ע"ש. מ"מ מסתימות לשון המהרי"ל, הרמ"א והאחרונים הנ"ל משמע דלא ס"ל כוותיה. וכן מבואר בש"ע הגר"ז (שם הלכה יז) דפליגי אדברי המקור חיים הנ"ל. ושו"ר בספר סידור פסח כהלכתו (עמוד פג-פד) שהעיר בזה על דברי המקור חיים הנ"ל. וע"ע לעיל בפרק א' הלכה ה' הערה 12 מה שכתב החזו"א לגבי כלי גדול שאי אפשר להכשירו וצרף לכאן.

ומכלל הדברים למדנו שאפילו אם אנו יודעים בוודאות שנשפך חמץ על הכלי בצדו החיצוני הואיל ורוב הפעמים אין מגיע תשמיש החמץ עד לשם, לפיכך אין חוששים שמא יבוא חמץ על הצד החיצוני של הכלי ואין צריך להעבירה כלל. וכיו"ב כתב החזון איש (או"ח סימן קכ ס"ק ד-ט). ומכלל הדברים למדנו שכלי שחרוט עליו שם בית החרושת או "בשר" או "חלב", או שאר חריטות מהצד החיצון של הכלי, יש לנקותו היטב, ואם הלכלוך אינו יוצא רשאי להגעילו כך ללא שום פקפוק. פשוט. והוצרכתי לזה מפני שראיתי בספר סידור פסח כהלכתו (עמוד פג) שכתב שאם יכול לנקרם ולנקותם היטב, מנקרם, ואם אינו יכול לנקותם היטב, חייב ללבן במקום הסדקים או החריטות ליבון קל, שלפי האמור אין דבריו מוכרחים.

כלי מתכת שעשו בו טלאי

ה. כלי מתכת שעשו בו טלאי והטלאי מודבק יפה על ידי הלחמה, כשר בהגעלה ואין צריך להסירו מהכלי. כן כתב הט"ז (שם ס"ק יח) וז"ל: על כן נלע"ד דבכל מקום שיש טלאי צריך לשום שם גחלים בוערות שישרוף החמץ וכמ"ש כאן ב"י בשם תשובת הרשב"א, וכל זה הוא לענין טלאי שהוא ע"י דבוק חתיכה על חתיכ' במסמורים, אבל בטלאי שעושין בכלי בדיל שמטיפין חתיכה בדיל מחום נשרף כל הבלוע ומה שהוא בעין וגם כשמתקנין את הכף של כסף וכיוצא בו שמשים שם חתיכה של כסף אז האומן נותן הכף באש תחלה וע"כ אין חשש בזה כנלע"ד פשוט בזה וכו', עכ"ל. וכן הסכימו כל האחרונים הלה המה: עטרת זהב, חק יעקב (ס"ק מא) אליה רבה (ס"ק כח) חק יוסף (ס"ק לג), מקור חיים (ס"ק כה) רבינו זלמן (אות כה), כמבואר בכה"ח (סופר, ס"ק קנג) ובחזון עובדיה (פסח, עמוד קס). ומכל מקום הדבר ברור שכל זה שהטלאי מודבק יפה שאין לחוש שנכנס תחתיו חמץ בעין ואינו נראה דאז אינו מועיל הגעלה, וכן כתבו האחרונים, והביאם בכה"ח (ס"ק קנז). וטלאי המחובר על ידי מסמרים וברגים הדוקים, אם קדם

הטלאי לבליעת החמץ אין צריך להסירו ואפשר להגעילו כך, אבל אם קדמה בליעת החמץ לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור, ואחר כך מגעיל כל הכלי, הנה הרא"ש (פסחים פרק ב סימן ז) כתב, ומחבת או יורה שיש בו טלאי אין מגעילין אותן לפי שהבלוע שתחת הטלאי אינו נפלט על ידי הגעלה. ואין לומר דכל מה שעתיד לפלוט ע"י תשמישו חמין יפלוט בהגעלה זו ומה שלא יפלוט עתה לא יפלוט לעולם דאת"ל כן א"כ תועיל הגעלה לכלי חרס אלא ודאי פולט תדיר מעט מעט ה"נ תחת הטלאי אינו נפלט בהגעלה ופולט תדיר מעט מעט, ע"כ. וכיוצא בזה כתב בתשובה (כלל יד ס"א). והביאו הטור (סימן תנא) והוסיף, שאבי העזרי כתב שראה בבית אביו ה"ר יואל שהיה מצוה להגעיל הכלי בשעת תיקונו קודם שישימו הטלאי ושוב היה מצוה ללבן הטלאי ולהדביקו ואף על פי שהיו משתמשין בו אחר כך קודם הפסח היה מגעילו דכבולעו עם הטלאי כך פולטו, וכתב הב"י שם, שכן כתב שם המרדכי (סימן תקעח), וכתב עוד, ואפילו בלא הגעלה קודם דיבוקו היה נראה להתיר מטעם זה אלא דאיכא למיחש שמא ערב הפסח נדבק בחוזק ושוב בפסח רפה הדיבוק ומוציא מה שתחתיו ופולט וכל הכלים המטולאים היה מסיר הטלאי ושוב מגעיל וכללו של דבר כל טלאי שהוא מחדש וקדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו שאין לך יורה ומחבת שאין בה כמה מסמרים ושפה לפיו סביב אלא אמרינן בהו כבולעו כך פולטו תדע דהא גבי סכינים פסקינן (פסחים ל:) אידי ואידי ברותחין ולא מצריך להסיר הברזל מן הקתא, עכ"ל. וכן כתב בהגהות אשיר"י בסוף עבודה זרה (סוס"י לו) בשם אור זרוע (פסקי ע"ז סימן רצז) וכן כתוב בהגהות מיימוניות בפרק ה' (הכ"ג דפוס קושטא קכט סוע"ב). ע"כ.

ואף על גב שמדברי מרן ז"ל משמע שהרא"ש, הרשב"א והמרדכי לא פליגי בזה, מ"מ המעיין בדבריהם ישר יחזה פנימו שלדעת הרא"ש מעיקר הדין צריך להסיר את הטלאי כיון שבליעה שנבלעה ללא טלאי ואח"כ הדביק טלאי אינה נפלטת בהגעלה אלא נפלטת תמיד מעט מעט. והרשב"א ס"ל שההגעלה מפליטה את כל הבלוע תחת הטלאי ומעיקר הדין סגי בהגעלה עם הטלאי, אלא שיש לחוש שנשאר חמץ בעין תחת הטלאי דלא מהני ליה הגעלה, ולכן הצריך להניח גחלים על מקום הטלאי קודם ההגעלה כדי לשרוף את החמץ בעין ואח"כ יגעיל הכלי. ואילו המרדכי ס"ל שהטלאי עוצר הבליעה מלהפלט, ומעיקר הדין היה סגי בהגעלה עם הטלאי, אלא שיש לחוש שיתרפה הטלאי בפסח ויפלוט הכלי את החמץ הבלוע תחת הטלאי ולכן הצריכו הגעלה בלי טלאי. ומכל מקום למעשה כולהו אזלינן לחומרא. וכ"פ בש"ע (סימן תנא סעיף יג) וז"ל: כלי שיש בו טלאי, אם

קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו דכבולעו כך פולטו, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור, אם ישנו, ואחר כך מגעיל כל הכלי, ואם הוא של עץ, אין לו תקנה אלא א"כ ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו, עכ"ל .

והנה בפנים כתבנו שאם קדם הטלאי לבליעת החמץ אין צריך להסירו "ואפשר להגעילו כך", אבל אם קדמה בליעת החמץ לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה "או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור", ואחר כך מגעיל כל הכלי, והוא מדברי מרן ז"ל בשולחנו הטהור הנ"ל.

והן אמת שהמגן אברהם (ס"ק כז) כתב על דברי מרן ז"ל הנ"ל וז"ל: צ"ע, דברשב"א לא כ"כ אלא כשקדם הטלאי לבליעת האיסור דחיישינן שמא יש שם עדיין איסור בעין וכ"כ הב"ח דבקדמה בליעה לטלאי לא מהני גחלים אלא צריך ללבן כל הכלי, וכ"מ באו"ה שער נ"ח די"ט עכ"ל, לכן נ"ל דבקדם בליעה לטלאי צריך לשום כ"כ גחלים עד שיהו ניצוצות נתזים ממנו, וז"ש "עד שישרף גוף האיסור" ואם קדם טלאי לבליעה די בליבון קל כמ"ש ס"ד בהג"ה וכו', עכ"ל. וממ"ש "וז"ש עד שישרף גוף האיסור", משמע דאינו פליגי על מרן ז"ל אלא בא לבאר דבריו. וכן מצאתי בספר נהר שלום (סק"י ד"ה גם) ששם הביא דברי המג"א והב"ח הנ"ל וכתב שאחר המחילה הרבה, אבל הרשב"א התיר על ידי זה אף בשקדם הבליעה דלא חיישינן כלל שיחזור ויפלוט משהוגעל דס"ל שההגעלה מפלטת מכאן כמו מכאן, ע"ש. ואפשר כוונת הרב דהרשב"א התיר על ידי השמת גחלים משום דס"ל דנפלט הכל מהצד האחד אבל להש"ע דחיישינן לפליטה כדמוכח בריש דבריו שלא התיר אלא כשקדם הטלאי, ומטעם דכבכ"פ, אם כן כל שקדם הבליעה יש לאסור אפילו בהשמת גחלים דאינו נפלט על ידם ולזה תירץ הרב מג"א דמ"ש הש"ע עד שישרף גוף האיסור היינו ליבון גמור להפליט גם הבליעה וכו', ע"ש. וגם מדבריו מבואר דס"ל שהמג"א אינו חולק על מרן ז"ל אלא מבאר דבריו.

מכל מקום רבים מהאחרונים הבינו שהמג"א (והב"ח) חולק על מרן ז"ל בתרתי, והיינו שאם קדם הטלאי לבליעה צריך ליבון קל ולא סגי בהגעלה, ואם קדם בליעת החמץ לטלאי בעינן ליבון קשה ולא סגי בליבון קל, וכמ"ש הרב מחצית השקל (שם) שהבין שהמג"א חולק על מרן ז"ל וכתב בדיוק כמ"ש לעיל בריש אמיר וז"ל שם: נראה לי דבקדם כו', מ"א חולק על הרב ב"י בתרתי וכו', ע"ש. וכן הבין בספר חק יעקב (ס"ק מב) שהעיקר כדברי הש"ע דבכל ענין שנשרף החמץ שתחת הטלאי סגי, והיינו להניח גחלים עד שקש נשרף עליו מבחוץ, והעיר על דברי הב"ח הנ"ל. ע"ש. וכן הסכים האליה

רבה (ס"ק כט). וגם הפר"ח העיר על דברי הב"ח הנ"ל שכנראה לא ראה לשון המחבר בכאן דס"ל דהנחת גחלים מהני אף אם קדם הבליעה לטלאי, ע"ש. וכ"כ עוד אחרונים, וכן עיקר. ועיין בכה"ח (סופר, ס"ק קנח). וכל זה שהטלאי הוא בצד הפנימי של הכלי, אבל אם הוא בצידו החיצוני, אין צריך להסירו או ללבנו אלא אפשר להגעילו כמות שהוא. על פי מה שנתבאר לעיל הלכה ד' שסדקים וחלודה מעכבים בהגעלה ואם אפשר להסירם צריך ללבנם וכיוצא בזה, היינו דוקא כשהם מצד הפנימי של הכלי במקום שמשתמשים שם בקביעות, אבל אם הם בצד החיצון של הכלי אין זה מעכב, ומינה לנ"ד. ובצאתי חפש'י באמתחות הפוסקים ראיתי שכן כתבו במפורש בספר חמד משה (ס"ק טז) ורבינו זלמן (הלכה לח), והמשנ"ב (ס"ק עב). ולפ"ז הדבר ברור שמ"ש העולת שבת (שם ס"ק יג) ועוד אחרונים דהא דאמרינן שאם קדם הטלאי לבליעת החמץ אין צריך להסירו ואפשר להגעילו כך, היינו דווקא שמודבק יפה דליכא למיחש שנכנס תחתיו, ע"ש. מיירי שהטלאי בתוך הכלי, אבל אם הוא מחוץ לכלי מהני הגעלה אפילו כשהוא אינו מודבק יפה. ומכאן יש ללמוד שכלים שיש עליהם מדבקות, תוויות מחיר וכל כיוצא בזה, אם היו מתחילה בכלי והשתמשו בו בחמץ מעיקר הדין אין צריך להסירו, ומכל מקום מכיון שפעמים רבות המדבקה מתקלפת וגם בדופני המדבקה מצטברת חמץ, לפיכך ראוי להסיר את המדבקות קודם ההגעלה. פשוט. ובספרי אחרוני זמנינו כתבו בפשיטות שיש להוריד את המדבקות לפני ההכשרה, ואם כי שלמעשה דבריהם נכונים, מכל מקום לכאורה היה להם לבאר שמעיקר הדין אין צריך להסיר את המדבקות ורק מפני שפעמים רבות המדבקה מתקלפת וגם בדופני המדבקה מצטברת חמץ, לפיכך ראוי להסיר את המדבקות קודם ההגעלה.

הכנת הסכינים

ו. סכינים שמשתמשים בהם בחמץ חם, אם הידית מחוברת בהלחמה לסכין ואין סדקים במקום החיבור, הכשרתו בהגעלה בכלי ראשון, אבל אם הידית מחוברת על ידי מסמרים וכדומה אין מועיל לה הגעלה כיון שיש גומות וחריצים במקום החיבור, אלא צריך ללבן את אותו מקום, כן למדו הפוסקים ממ"ש הטור והש"ע (ס"ג) שאם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעלה. וכ"כ הב"ח (שם) שקיבל מרבותיו דהסכינים שקתא שלהם מחופה בעץ על הברזל וקבוע במסמרים אין מועיל להם הגעלה כי יש בהם גומות, ע"כ. ובודאי אין חילוק בין עצים למין אחר בזה דכל שיש ב' חלקים בהקתא יש חשש גומות וראוי לחוש לזה היכא דאפשר, ע"ש. והסכים לדבריו הט"ז (סק"ה), בעטרת זהב, שיירי הכנסת הגדולה (הגה"ט סק"ד) העולת שבת (סק"ג) המג"א (סק"ה) הפר"ח (שם)

ועוד אחרונים, כמבואר במשנ"ב (ס"ק כד) ובכה"ח (סופר, לז). וע"ע בט"ז (סימן תנא ס"ק יז) שעמש"כ מרן ז"ל (שם סי"ב) שידות הכלים צריכים הגעלה כתב בזה"ל: אין הטעם משום חם מקצתו חם כולו דהא פסק הטור בי"ד סימן קכ"א דא"צ להכשיר הכלי (כולו) אלא אם נשתמש בכולו, אלא הטעם כאן שמא קבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע בו במצה של חמין, ומטעם זה אין חילוק בין כלי עץ לכלי מתכות בכולן יש להחמיר לכתחילה להגעיל ביד אלא דנ"ל דבסכין יש להחמיר אפילו דיעבד כיון דמפורש בגמ' בהדיא דבעינן הגעלה כמ"ש סימן זה ס"ג והלכתא אידי ואידי ברותחין, וא"כ מנין לנו להקל דיעבד, ע"כ נראה דבסכין יש להחמיר אפילו דיעבד אם חתך בסכין שלא הגעיל הקתא בתבשיל חם בפסח כיון דבודאי נגע בקתא בשעת תשמישו בסכין משא"כ שאר כלים כגון מחבת וכיוצא בו כנלע"ד, עכ"ל. והסכים לזה האליה רבה (ס"ק כו) והרב מקור חיים (ס"ק כד), השתילי זיתים (סק"ל), הבאר היטב (ס"ק כט) והכה"ח (ס"ק קנ). ועיין להלן בפרק א' הערה 108 שהארכנו בזה.

ואף על גב שנתבאר לעיל שסדקים וחלודה שמעכבים את ההגעלה היינו דוקא כשהם מצד הפנימי של הכלי במקום שמשתמשים שם בקביעות, אבל אם הם בצד החיצון של הכלי אין זה מעכב, ולכאורה י"ל דה"ה בנ"ד, מכל מקום הדבר ברור דשאני התם שמכיון שרוב הפעמים אין מגיע תשמיש החמץ עד לשם, לפיכך אין חוששים שמא יבוא חמץ על החלודה ואין צריך להעבירה כלל, אבל בנ"ד שודאי נגעה הידית בחמץ אין להקל ופשוט. ואם הסכינים מחוברים בדבק ואין סדקים במקום החיבור ואין הוא חס על הדבק, רשאי להגעילו כך. כי הנה המשנ"ב (שם) כתב בסו"ד, "וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק אין מועיל הגעלה דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה וכן אם הבית יד עשויה מקרן ג"כ אין הגעלה מועלת שהקרן מתקלקל במים רותחין ויש לחוש שמא יחוס עליו [אחרונים]". ע"כ. והאחרונים שכתב היינו הרב חק יעקב (ס"ק טו) והבאר היטב (ס"ק יב) ועוד.

אולם נלע"ד שמי שלא חייס על הסכין רשאי להגעילו, ואע"ג שבפרק א' הלכה ט"ז והלכה י"ז נתבאר לענין כלי חרס שלא מועיל הכשר מפני שהוא חס עליו יש לחוש שלא יבקע וממילא לא יכשירו כראוי, וגם אדם שאינו חס על הכלי אינו רשאי להקל בזה, מכל מקום שאני התם דכיון שחז"ל גזרו שכלי חרס אין לו תקנה, ממילא אין בכוחנו לעקור גזירתם, ועוד ידוע שכלי חרס בדרך כלל יקרים הם, וגם מי שאומר שאינו מקפיד עליהם סוף סוף בליבו הוא מקפיד, משא"כ בנ"ד שגזירת חז"ל לא היתה על סכינים רק האחרונים ז"ל למדו כן ממקום אחר, ולפיכך מי שאינו מקפיד רשאי להגעילו, בפרט

בזמנינו שידוע שבדרך כלל אנשים לא קפדי על סכינים שהם מצויים לרוב ובמחירים מוזלים, ועוד המציאות מראה שסכינים של זמנינו מודבקים היטב ואינם מתקלקלים.

כלים שיש להם צינורות

ז. כלים שיש להם צינורות או כל מיני מעברים צרים שמשתמשים בהם בחמץ ואי אפשר לנקות שם היטב, אין להגעילם כך, אלא יש ללבן את אותו מקום. כן כתב המהרי"ל (דרשות הלכות הגעלה). וכן פסקו המג"א (סימן תנב ס"ק יא), המטה משה (סימן תקמו), החמד משה (ס"ק יג) והאליה רבה (סימן תנב סק"ב).

כיסוי הכלים

ח. כיסוי הכלים שגם הם צריכים הכשר כמבואר לעיל בפרק א' הלכה מ"ט, יש לנקותם היטב קודם ההגעלה, ואם ידיות הכיסויים מחוברים על ידי ברגים וכיוצא בזה, יש להקפיד לנקותם גם כן, ואם יש לכלוך שאינו יוצא צריך להסיר הידיות או ללבנם ואין להגעילם כך, ואף על פי שנתבאר בהלכה ד' שאם החוצץ בצד החיצוני של הכלי, אין צריך להסירו או ללבנו אלא אפשר להגעילו כמות שהוא, מכל מקום כיון שבדרך כלל הופכים את המכסה באופן שהצד החיצוני שבו מחוברת הידית נעשה הצד הפנימי שהוא מכסה את המאכל, וממילא נכנס ממשות של חמץ בחריצים. הנה כאמור בהערה 9 הבאנו דברי המשנה ברורה (ס"ק מג) שכתב דמבחוץ לכלי אין צריך להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות ואם שואבים בכלי מיורה גדולה ודרך להתדבק גם מבחוץ חמץ אז יש קפידא אף מבחוץ דלחמץ בעין אין מי הגעלה פולטין. אולם מיד אחר כך כתב בס"ק מ"ד עמש"כ שם הרמ"א "ולא יוכל לנקרן ולנקותן וכו'" וז"ל: וה"ה כיסוי כלים המחובר ע"י צירים שא"א לנקות או קערות עם אזנים כעין צירים אף מבחוץ החמץ נכנס שם כידוע וא"א לנקות אין להגעילם כלל, עכ"ל. ומקורו טהור בפמ"ג (א"א ס"ק טו), ולכאורה דבריו סותרים תוך כדי דיבור. מכל מקום המעיין בדברים היטב ישר יחזה פנימו שהוא נרגש בזה שכתב, "אף מבחוץ החמץ נכנס שם כידוע", ור"ל שאין זה דומה לנידון שכתב לעיל מיניה בס"ק מ"ג, דמיירי הכא בחיבור על ידי צירים שמחוברים על ידי מתכת ובודאי נכנס שם חמץ, ע"ש, ויש להוסיף על זה שבדרך כלל הופכים את המכסה באופן שהצד החיצוני שבו מחוברת הידית נעשה הצד הפנימי שהוא מכסה את המאכל, וממילא נכנס ממשות של חמץ בחריצים. ושוב מצאתי שכן כתב בשו"ת אבני ישפה ח"ב (או"ח סימן מו ענף ג), עש"ב. וכן ידות הכלים שצריכים הכשר כדין הכלי עצמו כמבואר לעיל בפרק א' הלכה מ"ח, יש לנקותם ולהכשירם כדין הכלי עצמו, ויש להקפיד לנקות היטב במקום חיבורם לכלי.

הגעלת כלי בן יומו

ט. מעיקר הדין אפשר להגעיל את הכלי כשהוא בן יומו, דהיינו שלא עבר עדיין 24 שעות משעת תשמישו שהשתמש בו בחמץ לאחרונה ואין צריך להקפיד שהכלי שיעברו עליו 24 שעות, הטור (או"ח סימן תנב) כתב וז"ל: וא"א הרא"ש ז"ל כתב דקודם זמן איסורו יכול להגעיל אפילו כלי בן יומו אפילו אין במים ס' כדי לבטלו אבל מזמן איסורו ואילך וכן בכל ימות השנה הבא להגעיל כלי שבלוע מאיסור אין להגעילו אלא א"כ לא יהא הכלי בן יומו או שיה' במים ס' כדי לבטלו ונוהגין להכניסן ולהוציאן מיד, עכ"ל. וכתב הב"י שם, שכן כתבו התוספות בפרק כל הבשר (חולין קח: ד"ה שנפל) ובסוף עבודה זרה (עו. ד"ה מכאן) והרא"ש בסוף עבודה זרה (פ"ה סימן לו) ובפרק כל שעה (שם) וטעמא משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתירא וכמו שיתבאר בסמוך (קצו. ד"ה ואדוני) בס"ד וכן כתב המרדכי גם כן בפרק כל שעה (סימן תקעו). וגם הר"ן כתב סברא זו בסוף פרק כל הבשר (מד. טור ב) ודלא כהרמב"ן (חי' חולין מהד' רייכמאן קח: ד"ה ורבינו שמואל) שהיה מיקל בדבר כמוזכר שם. וכ"פ בש"ע (שם ס"א) וז"ל: יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו). (טור) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה וכו', עכ"ל. ומבואר שמעיקר הדין אפשר להגעיל כלי שהוא בן יומו קודם זמן איסורו, דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. וע"ע להלן בהערה הבאה, שג"כ מוכח שלדעת מרן ז"ל שכשמגעילים כלי לבדו שרי אפילו שהוא בן יומו . אפילו אם מתכוין להגעיל גם כלים בשריים וגם חלביים, וכמו שיתבאר בס"ד בהערה הבאה שרק כשמגעילים כלי בשרי וכלי חלבי ביחד יש להקפיד שאחד מהם לא יהיה בן יומו, אבל אם מגעיל אחד אחרי השני לית לן בה.

ורק כשמגעילים כלי בשרי וכלי חלבי ביחד יש להקפיד שאחד מהם לא יהיה בן יומו, הנה הגהות מיימוניות כתבו (פרק ה' דפוס קושטא הכ"ג קכט:) בשם סמ"ק (סוס"י רכב עמ' רלב אות יב ד"ה פי') דהא דמתירין להגעיל כלים בני יומן קודם ארבע שעות זהו דוקא כשמכשירין כלים של חלב לבדם ושל בשר לבדם, אבל אם בא להגעיל כלים של בשר ושל חלב ביורה אחת אז צריך להיות שלא יהיו בני יומן לכל הפחות אחד מהן או של בשר או של חלב דאז שרי שאותו שאינו בן יומו אינו אוסר אותו שהוא בן יומו, לפי שהוא פוגם וכן אותו שבן יומו אינו אוסר לשאינו בן יומו לשווייה כדידיה, לפי שיש שלשה נותני טעם להיתר כדפרישית לעיל, אבל אם היו הכלים של בשר ושל חלב שניהם בני יומן והגעילו הכל ביורה אחת אפילו קודם ארבע שעות אסור בדיעבד דנהי דמשום חמץ ליכא, משום בשר בחלב איכא ששניהם נותנים טעם לשבח, ולכך נהגו

העולם להמתין מלהגעיל בערב פסח עד שלא יהו בני יומן משום שרגילין להגעיל כלים של בשר ושל חלב יחד, עכ"ל. וכתבו עוד הגהות מיימוניות (הל' הגעלה) התיר הר"מ (שו"ת דפוס פראג סימן תכט) להגעיל כלים של חמץ וכלי גוים יחד היכא ששניהם אינם בני יומן ששניהם נותנין טעם לפגם ואפילו מגעיל כלי גוים תחלה, עכ"ל. והוב"ד בב"י (סימן תנב) וכתב שנראה דאם הוא קודם זמן איסורו אף על פי שכלי חמץ הוא בן יומו לית לן בה, והוסיף שהתוספות והרא"ש שמתירין להגעיל כלים שאינם בני יומן אחר זמן האיסור משום דאף על גב דבלעי מהדדי לית לן בה כיון שנפגם הטעם, לטעמייהו אזלי, דסברי דנותן טעם לפגם מותר בפסח, אבל הרשב"א סובר דאסור כמ"ש בסימן תמ"ז (קצא. ד"ה והרשב"א) לפיכך כתב בתשובה (ח"א סימן רסב) דלעולם אין מגעילין בתוך הפסח שום כלי מחמת חמץ ואפילו שאינו בן יומו, וסיים מרן ז"ל שם בשם הרשב"א בתשובה (שם סוף הסימן) שכתב וז"ל: לענין מה שאמרתי דכלי בן יומו אם יש במים ששים כנגד גוף הכלי הנגעל מותר להגעילו, יש לומר שאין מגעילין שני כלים בני יומן ביחד לפי שחזרו שניהם ככלי אחד שאין במים כדי לבטל את שניהם, אבל להגעיל כלים בני יומן זה אחר זה, בזה נחלקו גדולי הדורות יש מהם שיראה מדבריהם שהוא מותר לפי שהראשון כבר נתבטל וכשמגעיל בו השני אין אומרים חוזר וניעור אדרבה הוא מצטרף [לבטל] השני הבא אחריו וכו', אבל מרבותינו לא הודו לו ואמרו דראשון ראשון בטל לאו דינא ולעולם טעמו לא בטיל ואפילו מין במינו שכל שנפל לבסוף איסור המצטרף לראשון והיה טעמו נרגש בנימוקו דמין ושאינו מינו אף מין במינו חוזר ומצטרף וכו', אלמא לא אמרינן ראשון בטל ולפיכך אין מגעילין שני כלים בני יומן אפילו זה אחר זה דאיסור חוזר וניעור, עכ"ל.

ומרן ז"ל כתב בשולחנו הטהור (סימן תנב ס"ב) בזה"ל: יש ליזהר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד, אלא אם כן אחד מהם אינו בן יומו, עכ"ל. ומבואר דס"ל שכשמגעילים כלי בשרי וכלי חלבי ביחד יש להקפיד שאחד מהם לא יהיה בן יומו. ואע"ג שממ"ש בסעיף א' שם מפורש יוצא שמותר להגעיל כלי בני יומן קודם זמן איסורו אפילו לכתחילה משום דה"ט בר נ"ט דהיתרא, וזה ההיפך מ"ש כאן דהוי בדיעבד, מכל מקום ראיתי להש"ך (יו"ד סימן צ הסק"ט) שעמש"כ שם מרן ז"ל "קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהתירא", כתב בזה"ל: היינו בדיעבד, אבל לכתחילה אין להדיחן אפילו להמחבר וכמ"ש המחבר בא"ח סימן תנ"ב ס"ב דיש ליזהר מלהגעיל כלי בשר וכלי חלב יחד אא"כ אחד מהם אינו בן יומו, וכ"כ הטור לקמן סימן קכ"א: אם מגעיל כלי של בשר

לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו, עכ"ל. והיינו לכתחילה כמ"ש הב"ח והדרישה שם ע"ש, עכ"ל הש"ך. ולפי דבריו אתי שפיר דברי מרן ז"ל בסימן תנ"ב סעיף א'. ואמנם הפר"ח (או"ח סימן תנב) נתקשה בדברי הש"ך ובצדק באומרו שאם כדבריו מאי שנא ממגעיל קודם זמן איסורו דשרינן להגעיל לכתחילה אפילו כלי בן יומו משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, והכא נמי נשרי להגעיל כלי בשר וכלי חלב ואף לכתחילה, ואפשר שהמחבר בלכתחילה חשש להחמיר לסברת החולקין בדין קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת, וסבירא ליה דלא מיקרי נ"ט בר נ"ט דהיתרא לפי שמתערבין בזמן אחד שני הטעמים של בשר ושל חלב, ע"ש. והסכים לדבריו השו"ג (או"ח שם ס"ק יא). וע"ע בכה"ח (סופר, ס"ק לו). ואם בדיעבד הגעילו שניהם ביחד והיו בני יומן, להספרדים יש להקל ולהאשכנזים יש להחמיר. כמבואר בש"ע יו"ד (סימן צה ס"ג) שכתב:

קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהתירא. והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן. ואם היה שומן דבוק בהן, צריך שיהא במים ס' כנגד ממשות שומן שעל פי הקערה, ע"כ. ומבואר דס"ל להתיר. והרמ"א שם כתה בהגה: "ויש אוסרים אפילו אין שומן דבוק בהן, אלא א"כ אחד מן הכלים אינן בני יומן מבליעת כלי ראשון, ואז כל הכלים מותרים והמים נוהגין בהן איסור לכתחלה. אבל אם שניהם בני יומן, והדיח אותן ביחד בכלי ראשון, הכל אסור. והכי נוהגין, ואין לשנות", ע"ש. וע"ע בהערה הקודמת ובכה"ח (סופר, ס"ק לו), וצרף לכאן. אולם נהגו שלא להכשיר אפילו כלי אחד לבדו אם הוא בן יומו, והטעם משום דבכלי של איסור יש קפידא אפילו אם הוא אחד לבד שצריך שיהיה ששים במים נגד הכלי, ומכיון שמן הסתם אין במים ששים נגד הכלי וקשה מאוד לדקדק בזה לאחר מכן, לפיכך נהגו שלא להגעיל שום כלי שהוא בן יומו, ומכל מקום אם יודעים בוודאות שיש במים ששים כנגד הכלי וכגון שהכלי גדול מאוד, יש להקל בדבר. הנה היסוד למנהג זה הינו מדברי הרמ"א בהגה שכתב: כל שכן כלי של איסור, על כן נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו. וביאר המגן אברהם (שם סק"ט) שאפילו קודם שעה ה' משום גזירה דכלי של איסור דלא מהני ליה הגעלה כל זמן שהוא ב"י שחוזר ובולע ממי הגעלה דלא שייך בו נ"ט בנ"ט, ע"ש. וכן כתבו החק יוסף (סק"ו) והמקור חיים (סק"ה). וגם המאמר מרדכי (סק"ט) כתב לבאר דברי הרמ"א הנ"ל באומרו שרצונו לומר שנהגו שלא להגעיל שום כלי אפילו אחד בלבד אם הוא בן יומו בין יהיה מאיסור בין יהיה מחלב לבשר או מבשר לחלב או מחמץ לפסח והטעם משום דבכלי של איסור יש קפידא אפילו הוא אחד לבד דצריך שיהיה ששים במים נגד הכלי, ולכן נהגו

איסור בכל הכלים שמגעילים שלא יהיה הכלי בן יומו משום דמסתמא אין במים ששים נגד הכלי וגם כדי שלא לדקדק אחר זה כנ"ל, וסיים שכן מתבאר מדברי הט"ז והמג"א, והאריך להעיר על דברי שיירי הכנה"ג שהבין הדברים בצורה אחרת, ע"ש. והסכים לזה המשנ"ב (סק"כ), וכן כתבו עוד אחרונים כמבואר בכה"ח (ס"ק מה). ומכל מקום הדבר ברור שאם יודעים בוודאות שיש במים ששים כנגד הכלי וכגון שהכלי גדול מאוד, יש להקל בדבר, שהרי מעיקר הדין אין צריך שהכלי יהיה אינו בן יומו וכמו שיתבאר להלן בהלכה הבאה, קחנו משם.

הגעלת כלי קודם הפסח

י. מי שרוצה להגעיל כלים קודם הפסח עד שעה חמישית בערב פסח, אין צריך להשהות את היורה שמגעילין בה 24 שעות ללא שימוש, וכמו שיתבאר בס"ד בהערה הבאה שלדעת מרן ז"ל אפילו היא בת יומא והוא קודם שעה חמישית אין צריך להגעילה תחלה ורק אם הוא משעה חמישית ואילך והיא בת יומא צריך להגעילה תחלה, עש"ב. וכן אין צריך להגעילה תחילה אפילו אם השתמשו בה בתוך 24 שעות בחמץ, הנה רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ה חלק ב) כתב וז"ל: והיורה הגדולה שמגעילין שאר הכלים בתוכה נחלקו בה הפוסקים, יש מהן שכתבו שצריכים הגעלה קודם שיגעלו בה שאר כלים, וכן כתבו ריב"א ורבי אברהם ברבי שמואל, ורבי יהודה במגינצא כן הורה, וכן רבי אליעזר מגרמישא. וכן פסק רש"י וזה תלוי בפירוש ההלכה של מעלה ויורה גדולה מאי וכו'. ומלשון רי"ף נראה שאין צריך להגעילה. וכן נראה מהרמב"ם. וכתב אבי העזרי: ויש מרבותי חולקים על דבר זה דבעוד שטרודין לפלוט כלומר הכלים אינם בולעים א"כ אפילו לא הכשירוה נמי דאל"כ אפילו יגעילנה יש חשש דפליטת הכלים הראשונים תאסור הכלים שמגעילים אחר כך אלא ודאי לא תאסור פליטת הכלים שמגעילין בה ע"כ. והרא"ש כתב דאינו נראה לו דפליטת כלים הראשונים אינם אוסרים האחרונים דכל כלי וכלי שמכניסין בו פליטת איסורו בטל בס' במי היורה, אבל היורה הגדולה אין במים שבתוכה ס' לבטל פליטתה דבכולה משערינן, הילכך צריך להכשירה תחלה. וכן כתוב בתשובת הגאונים מדיח יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומכשירה ושוטפה בצונן ומפליטה מחמץ תחלה ואחר כך מרתיח בה מים רותחין בלי שיעור ומגעיל בה יורות קטנות סכיני ועץ פרור וכלים הצריכים הגעלה בכלי ראשון, ויזהר שלא ינוחו המים מהרתיחה שאם ינוחו אסור להגעיל בהן כלים ונוטלן ושוטפן בצונן, ואחר כך ממלא היורה הגדולה וסובב שפתה בטיט ומגעילה כמשפט הראשון ושופכה ושוטפה ע"כ. ודוקא כשהיורה הגדולה בת יומה כלומר שנשתמשו בה חמץ אותו היום בעצמו

שמגעילין שאם אינה בת יומה אין צריך להכשירה תחלה, עכ"ל. ומבואר שהראשונים ז"ל נחלקו האם היורה הגדולה צריכה הגעלה, שיש אומרים שצריך להגעילה ויש אומרים שאינם צריכה הגעלה, והיינו דוקא כשהיורה בת יומא, אבל אם היא אינה בת יומא לכל הדעות אין צריך להגעילה.

גם הטור (או"ח הלכות פסח סימן תנב), הביא שהרשב"ם כתב שצריך להגעיל תחלה היורה שמגעילין בה שאר הכלים, ושכן פסק רש"י, וכן הורה ריב"א, וכן יש בתשובת הגאונים, וסיים בזה"ל: וא"א הרא"ש ז"ל כתב, שדין יורה הגדולה כדין שאר כלים שאם אינה בת יומא או אפילו היא בת יומא והוא קודם שעה חמישית אין צריך להגעילה תחלה אבל אם הוא משעה חמישית ואילך והיא בת יומא צריך להגעילה תחלה מפני שבהגעלה ראשונה נאסרין המים שאין בהם ס' לבטל פליטת היורה דבכולה משערינן ונמצא שהמים כולן נאסרים ונבלעין בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכם עד שתגמור פליטתן, אבל קודם שעה חמישית אע"פ שאותן המים חוזרין ונבלעין בתוכם אין לחוש שהוא שעת היתירו ודמי לנותן טעם בר נותן טעם, עכ"ל. ומרן הבית יוסף כתב שם שכל זה כתב הרא"ש בפרק כל שעה (סימן ז) ורבינו ירוחם (שם) כתב שמלשון הרי"ף (פסחים ח: ע"ז מ.) והרמב"ם (חו"מ פ"ה הכ"ו, מאכ"א פי"ז ה"ג) נראה שאין צריך להגעילה. ואע"ג שלכאורה יש סתירה בדברי הרא"ש בפסחים הנ"ל שכתב במפורש שקודם שעה חמישית אין צריך להגעילה אפילו אם היתה בת יומא, לבין מ"ש ר' ירוחם בשמו שאם היא בת יומא, צריך להגעילה, מ"מ צריך לומר דמיירי אחר שעה חמישית, ובזה באמת יש לחלק בין כלי בן יומו לכלי שאינו בן יומו.

ובשולחנו הטהור (שם ס"א) כתב בזה"ל: יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו). (טור) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה. וכן אם משהא הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהא אותם כל כך. וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן. ושלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים. וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה וסוף. וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך ליזהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריך ליזהר בהן קודם שש. ומבואר דס"ל למרן ז"ל שמגעילין כלים קודם שעה חמישית אין צריך להגעיל את היורה הגדולה אפילו היא בת יומא, וכדברי שלושת עמודי ההוראה הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, ועיין במשנ"ב (סק"י) ובאחרונים שם.

ואמנם הפר"ח (או"ח סימן תנב) האריך בזה ואסיפא דמילתא העלה שגם במגעיל קודם שעה חמישית צריך להזהר בכל הדברים הנזכרים כאן, וזה נראה בדעת כמה פוסקים שהובאו בטור וב"י (ד"ה וא"א ז"ל), שלא חילקו במגעיל קודם ה' למגעיל אחר ה', ואדרבא מסתמות דבריהם משמע דאף במגעיל קודם ה' הדין כך שצריך להזהר להגעיל היורה תחלה וכו', ע"ש. וגם הב"ח (או"ח סימן תנב) כתב וז"ל: ומיהו לפי עניות דעתי נראה דסתמא קאמר אף במגעיל קודם שעה חמישית אלא דאפילו הכי צריך לחזור ולהגעיל היורה משום דלגבי טעם הבלוע בכלי ממקום אחר דאפשר להוציאו על ידי הגעלה הוי לכתחלה וגזרו שלא להשתמש בו עד שיגעילם אף על פי שמן התורה אין טעמו נאסר וכי היכי דבנותן טעם לפגם דגזרו ביה אטו שאינו פגום (ע"ז עו א) אף כאן אף על פי שהיורה לא קיבל טעם חמץ אלא מן המים שקיבלו טעם מהכלים הנגעלים צריך לחזור ולהגעילם ולא קשה דאם כן הכלים הנגעלים בתוכו דאי אפשר שלא יחזרו ויבלעו מן הפליטה שלהן היאך נכשרין, דשאני התם כיון שלא קיבלו טעם ממקום אחר אלא מפליטת עצמם ולא אפשר שלא יחזרו להבלע בכלי ואין לו שום תקנה לעשות בו הוה ליה כמו דיעבד ומותר, וכיוצא בזה כתב מהר"א מזרחי בביאוריו לסמ"ג (לאוין עח ה ע"ד) ועוד הארכתי בתשובה (סימן קכג) בס"ד ולפי טעם זה נראה דאף במגעיל קודם, עכ"ל הב"ח. מכל מקום העיקר כדברי שלושת עמודי ההוראה ומרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, ועיין לעיל בהלכה ט', וצרף לכאן . ומכל מקום נהגו להשהות את היורה שמגעילין בה 24 שעות ללא שימוש, ואף נהגו להגעילה קודם לכן אפילו שהיא אינה בת יומא, והוא בכדי לחוש לדעת הסוברים שיש להשהות את הכלי 24 שעות ללא שימוש, וכן לחוש לדעת הסוברים שיש להגעילו קודם לכן אפילו שהיא אינה בת יומא. ועיין במשנ"ב (סימן תנב סוף ס"ק יג) ובשער הציון (שם ס"ק טו) ובביאור הלכה (שאין צריכין).

וכיון שעל פי רוב הוא כלי גדול שאינו יכול להיכנס לתוך כלי אחר, עושה שפה לפיו בטיט או בנייר כסף עבה וכיוצא בזה כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו, או יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו. איתא בע"ז (ע.), א"ר הונא: יורה קטנה בתוך יורה גדולה. יורה גדולה מאי? ת"ש: דההוא דודא דהואי בי רב עקביה, אהדר ליה גדנפא דלישא אפומא, ומליוה מיא וארתחה (ופירש"י: גדנפא דלישא - שפה של עיסה סביבות פיה כדי שתקבל מים הרבה ויעברו הרותחין על שפתה) אמר רבא: מאן חכים למעבד כי הא מילתא אי לאו רב עקביה דגברא רבא הוא, קסבר: כבולעו כך פולטו (פירש"י: כבולעו, כענין שבלעו שפת הדוד את האיסור יפליטהו), מה בולעו בנצוצות (פירש"י: מה בולעו בניצוצות, לאו בולעו

אלא ע"י ניצוצות שניתז הרתיחות שם ולא הוכנסה לתוך יורה אחרת בשעת בליעת האיסור) **אף פולטו בנצוצות** (פירש"י: כך בשעת פליטה, אע"פ שלא הכניסה לתוך יורה אחרת הואיל ונתמלאת יפה יפה ומעלה ניצוצות על שפתה ופולט ומיהו גדנפא בעינן משום דאי לאו הכי דלמא לא הוה מסקא ניצוצות על השפה בהא זימנא, אבל איסור הנתבשל בה פעמים הרבה אם לא העלה ניצוצות כל שעה העלה פעם אחת). וכ"פ הרי"ף (ח:) והרא"ש (סימן ז' פרק כל שעה) והוסיפו דהני מילי בשאר ימות השנה, אבל בפסח דאסור למעבד לישה עביד לה גדנפא דטינא ומרתח לה. והוסיף הרא"ש (פסחים פ"ב ס"ז) שרבינו יואל ז"ל לא היה עושה גדנפא אלא לפיד אש או אבן רותחת היה משליך לתוך היורה בעודה רותחת והמים רותחין עולה על פני שפתה ועדיף טפי מהתזת הניצוצות וכן כתב אבי העזרי ז"ל. וכ"כ הטור (סימן תנב) וכתב הב"י שם, שכ"כ המרדכי (סימן תקפד) בפרק כל שעה ושרבנו ירוחם (נ"ה ח"ב מ:) כתב שיש מי שכתב שאינו די באבן אלא דוקא בשפה של טיט אבל העולם נהגו להכשיר באבן רותח, ע"ש. וכ"פ הטוש"ע (או"ח סימן תנב ס"ו). וע"ע לעיל בפרק א' הלכה ה' ולהלן בפרק ג' הלכה י' והלכה כ"ו, וצרף לכאן.

פגימה על ידי סבון

יא. כלי שרוצים להכשירו והוא בן יומו ואי אפשר להמתין 24 שעות ללא שימוש כמנהג, אפשר לפגום טעם המים על ידי סבון וכיוצא בזה, עד שלא יהיו המים ראויים לשתיית אדם, ואז אפשר להכשיר את הכלי אפילו שהוא בן יומו, ובזמנינו נוהגים כל מסדרי ההגעלה לתת בתוך מי ההגעלה חומר פוגם, ומנהג זה ראוי ונכון על פי ההלכה. הוא על פי מה שכתב מ"ש מרן הש"ע ביו"ד (סימן צה ס"ד), ועיין לעיל בפרק א' הערה 97 ומשם בארו"ה. וכ"פ החזו"א (חאו"ח סימן קכב סק"ו וחיו"ד סימן כג סק"א), וסיים שם, שצריך שיהיו המים אינם ראויים לשתיית אדם, ופשוט. ועל אף שנתבאר בסעיף הקודם שקודם הפסח מותר להגעיל כלי אפילו בן יומו, מכל מקום כבר נתבאר שם שנהגו שלא להטביל כלי בן יומו קודם הפסח, בפרט שיש פוסקים שאוסרים להגעיל כלי בן יומו וכמו שנתבאר לעיל, ולכן מה שנוהגים בזמנינו כל מסדרי ההגעלה לתת בתוך מי ההגעלה חומר פוגם, הוא מנהג ראוי ונכון על פי ההלכה.

יב. מה שנתבאר בסעיפים הקודמים שנהגו שלא להכשיר כלי בן יומו, היינו דוקא בכלי הטעון הגעלה, אבל כלי הטעון ליבון אפשר להכשירו אפילו שהוא בן יומו, ואין צורך להחמיר בזה כלל. פשוט שהרי בליבון האש שורף ומכלה הבלוע כמ"ש הרא"ה בבדק הבית (ב"ד ש"ד) ועוד ראשונים. וכ"כ להדיא בערוך השלחן (יו"ד סימן קכא סעיף כב).

פרק ג' - סוגי הכשר הכלים

הנה כבר נזכר בפרקים הקודמים כמה פעמים שכלל גדול בידינו "כבולעו כך פולטו", ובתורה נזכר במפורש איך להכשיר כלים שהשתמשו בהם במאכל איסור שנאמר: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם (במדבר פרק לא, כג), ופסוקים אלו נאמרו לאנשי הצבא במלחמת מדין אשר לקחו שלל כלי מדין, שחייבים הם להסיר את האיסור הנבלע בכלים ממאכלי מדין כל דבר כדרך שימושו, והיינו כלי שנשתמש בו גוי כשחוזר ישראל ומשתמש בו, אם לא הוכשר קודם לכן על ידי הגעלה וכיוצא בזה, נפלטת בליעת האיסור לתוך של המאכל שנתבשל בו ואוסרת אותו באכילה, וכמו שפירש"י בד"ה גיעולי נכרים וז"ל: קדירה שבישל בה הנכרי וכשחוזר ישראל ומבשל בה היא מגעלת בליעתה לתוך של ישראל וכו', עכ"ל. וכיוצא בזה פירש"י בפסחים (מד: בד"ה גיעולי נכרים) וז"ל: קדירה שבישל בה הנכרי, וכשחוזר ישראל ומבשל בה, היא מגעלת בליעתה לתוך של ישראל, גיעול לשון מקיא ופולט, והתורה אסרתו במעשה מדין, כל דבר אשר יבא באש (במדבר לא) דהיינו יורות וקומקמוסין וכיוצא בהן, שמרתיחין אותן על האור, עכ"ל. ואע"פ שבפרשת מדין הנ"ל מיירי בגעולי גויים, והיינו שנתבשלו בכלים אלו נבלות וטרפות, מכל מקום הדבר ברור דלאו דוקא הוא, אלא ה"ה שנתבשלו בכלים חמץ ורוצה לאכול בהם בפסח. וכ"כ במפורש בספר אבודרהם (סימני פרשיות מחוברות וחלוקות) וז"ל: והגעלת כלים הנבלעים מאיסור החמץ אנו למדים גם כן מגיעולי גוים, עכ"ל. וכיו"ב כתב בספר המנהיג (הלכות פסח עמוד תכו). ודין הגעלת כלים לפסח מוזכר בגמ' פסחים בכמה מקומות (עיין בדף ל. ואילך ובדף עה: עו.), והובא דין זה להלכה בכל הראשונים ובטוש"ע או"ח (סימן תנא). וע"ע למרן ז"ל בש"ע יו"ד (סימן קכא) שהביא דיני הגעלת כלים לכלים שנקחו מהגויים, ושם בסעיף ג' כתב:"דיני הגעלה וליבון הלא הם כתובים בהלכות פסח", ע"ש.

והנה כאמור ישנם שני סוגי הכשר עיקריים אשר מסתעפים לעוד כמה סוגי הכשר הם ליבון והגעלה, ליבון עושים לכלים שהשתמשו בדבר יבש שנאמר: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר, והוא הכשר החמור ביותר, והיינו שכלים שמשתמשים בהם בדבר נוזל מועיל להם הגעלה, אבל כלים שדרך תשמישם בלי אמצעות נוזלים, לא מועיל לו הגעלה אלא צריכים ללבנו באש, שרק על ידי הליבון נשרף כל החמץ הבלוע בהם, אבל הגעלה לא מועילה להם. וברמ"א (סימן תנא ס"ה) הובא שיש גם ליבון קל. והגעלה עושים לכלים שהשתמשו בהם בדבר שאינו יבש שנאמר: וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם. וכיון דקי"ל כבולעו כך פולטו לפיכך ההגעלה מתחלקת לכמה דרגות שונות של

חום: כלי ראשון, עירוי מכלי ראשון, כלי שני עירוי מכלי שני וכן על זו הדרך, ועתה הבוא נבוא לבאר פרטי הדינים בזה.

דיני ליבון

מהו ליבון?

א. הכשרה על ידי ליבון קשה נעשית לכלים שבלעו איסור על ידי חום וללא אמצעות נוזלים וכמו שנתבאר בארוכה בפרק א', הליבון שורף את טעם האיסור שבדפנות הכלי, וצריך להכניס את הכלי באש עד שיתחמם בשיעור שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, בגמ' עבודה זרה (עו.) איתא, ועד כמה מלבנן? א"ר מני: עד שתשיר קליפתן. והובא להלכה ברי"ף (מ.) ברא"ש (סוף ע"ז) וברמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז ה"ג). אולם בירושלמי שילהי עבודה זרה (פ"ה הט"ו) כתוב: "הליבון צריך שיהיו ניצוצות מינתזין ממנו", ע"ש. ונראה שאין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי אלא חד שיעורא הוא. וכן כתב במפורש האשכול (ח"ג עמוד 141) וז"ל: ועד כמה מלבנן, עד שתשיר קליפתן, וביושלמי איתא, עד שתהא ניצוצות ניתזין ממנו, ונראה דאידי ואידי חד שיעורא. ע"כ. וכן מוכח מדברי הרא"ש שהביא בחידושיו לע"ז לשון הגמ' הנ"ל, ואעפ"כ בתשובותיו כלל י"ד (סימן א) כתב, "והליבון הוא שיהו ניצוצות ניתזין מהם", ע"כ. ומשמע שהבין דחד שיעורא הוא. וכן משמע מדברי האור זרוע (פסקי ע"ז, אות רצו). וכן משמע מדברי הרשב"א בתורת הבית הארוך (לג ע"ב ב"ד ש"ד) שהביא דברי הגמ' בע"ז הנ"ל וכתב וגרסינן בירושלמי וכו', ומשמע שר"ל שאין מחלוקת בזה אלא הירושלמי מסביר דברי הבבלי. וכ"כ במפורש הפמ"ג (משב"ז סדר ההגעלה סו"ס תנ"ב). וכ"כ היפה עינים (ירושלמי שם), וע"ע בחוק יעקב (ס"ק כד) שג"כ משמע מדבריו דחד שיעורא הוא. וגם מרן ז"ל בב"י (סימן תנא) הביא דברי הגמ' הנ"ל והביא דברי הירושלמי הנ"ל והוסיף שכן כתב הרא"ש בתשובה כלל י"ד (סימן א), וממה שלא העיר שיש מחלוקת בזה, ש"מ שהבין שהירושלמי בא לפרש דברי הבבלי. וכן מבואר ממ"ש בש"ע (שם ס"ד) בזה"ל: והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם, עכ"ל.

ואי איתא שהבין שיש מחלוקת בזה מדוע פסק כדברי הירושלמי, והא קי"ל שהבבלי והירושלמי פליגי, קי"ל כהבבלי כידוע, אלא ודאי שהבין דלאו פלוגתא היא. וע"ע בהערות הבאות וצרף לכאן. ויש מקילים בזה וסוברים שאפשר לעשות גם "ליבון קל" והיינו שאין צריך שיתחמם בשיעור שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, אלא כל שישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון, ואין להקל בזה. וכמ"ש בהגהות מיימון פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות (ה"ג אות ה) בשם ה"ר אביגדור, דכשמלבנן עד שאם ישים

עליו קש יהיו ניצוצות ניתזין ממנו סגי בהכי, דאם לא כן אותה טירפ"א בלעז שאופין פשטידא תחתיה ומלבנין אותה כדי לאפות תחתיה פלדו"ן אם היה צריך ללבנה עד שיהיו ניתזין ניצוצות ממנה היתה לגמרי מתקלקלת, ע"כ. והוב"ד בב"י, ולפי דבריו אין חיוב שהניצוצות יהיו ניתזין מעצמם, אלא די אם יהיו ניצוצות ניתזין על ידי שישים קש על הכלי, וכ"כ המרדכי (סוף עבודה זרה סוס"י תתס), והובא בב"י סימן תנ"א. ומכל מקום מסתימות לשון כל הראשונים ומרן ז"ל מבואר דלא שמיעא להו כלומר לא ס"ל כדבריהם, אלא צריך שיתחמם בשיעור שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, וגם הרמ"א בהגה (שם ס"ד) שהביא דעה זו סיים שם: ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון. ועיין במג"א (סימן תנא ס"ק כז) ובט"ז (סק"ח) וברעק"א (שם ס"ד). ואפילו אם בלע הכלי באש שאינה מעלה ניצוצות, יש חיוב להכשירו בליבון שמעלה ניצוצות. בראשית מאמר יש לבדוק מה שאמרו חז"ל: "כבולעו כך פולטו", האם כוונתם ז"ל ללמדנו שאם הכלי בלע איסור ביבש אז יש להכשירו ביבש ואם בלע ברוטב יש להכשירו על ידי הגעלה אבל למידת החום לא התייחסו בכלל זה או אמרינן כלל זה בכל פרטי ההכשר וצורת בליעתו, ולכן אם בלעה בשיעור חום שהיד סולדת יש להכשירו בשיעור חום שהיד סולדת בו, ובאמת שמסתימות לשון הש"ס, הראשונים ומרן ז"ל שאמרו בסתם "עד שתשיר קליפתן" או "עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם", מפורש יוצא דלא אמרינן כלל זה במדת החום, שהרי רוב ככל הבליעות אינם בשיעור של "ניצוצות" ואעפ"כ הצריכו שיעור זה ולא חילקו ברמת הבליעה. ואכן בצאתי חפש'י באמתחות הפוסקים מצאתי להרא"ה בבדק הבית (ב"ד ש"ד דף לז סוע"ב) שכתב שיש חילוק בין הגעלה לליבון, שתכלית ההגעלה הוא להפליט את בליעת האיסור מחרסית הקדרה, משא"כ ליבון אין תכליתו להפליט את בליעת האיסור, אלא לשורפה במקומה, עכ"ד. ועיין בש"ך (סימן קכא ס"ק יז) ובט"ז (שם סק"ז). וכ"כ בשו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים (סימן א) וז"ל: ונ"ל שיצאו מכלל ליבון ולכלל הגעלה לא באו. שהליבון לא מתורת הפלטה הוא אלא שהאש שורף את החמץ בכל מקום שהוא, וכל שלא הגיע לשיעור שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו אינו מכלהו, עכ"ל. גם הפמ"ג (או"ח סימן תנא א"א סק"ל) כתב שאם השתמש בכלי על האש בלי משקה באיסור ובחמץ, צריך שיהיו נצוצות ניתזין, שהרי לא מטעם גיעול היוצא הוא, אלא רק שורף בעינן, וכל שאין ניצוצות אינו שורף, ע"כ. ומבואר מכל הני רבוותא שבליבון לא אמרינן כבולעו כך פולטו לענין צורת בליעתו, וחז"ל קבעו שצריך שיהיו ניצוצות נתזין בכדי שהבליעה תשרף, ובפחות משיעור חום כזה לא יועיל ההכשר כלל.

וכן בקודש חזיתיה להגאון ר' צבי פראנק זצ"ל בספר מקראי קדש (ענייני פסח, ח"א עמוד רמח) שכתב שמדברי הפמ"ג הנ"ל מבואר שהגדרת ליבון אינו כהגעלה, שגדר הגעלה הוא פליטת האיסור שבלע, אבל הגדרת ליבון הוא ששורף הבליעה, היינו ששורף בליעת האיסור ומכלהו, ולפ"ז יוצא שבמקום שצריך ליבון לא אמרינן כבולעו כל פולטו, שכלל זה שייך רק בהגעלה, אבל לענין ליבון שגדרו שריפת בליעת האיסור, זה אינו נעשה רק בליבון שניצוצות ניתזין ממנו, ומשו"ה אם נבלע בכלי בלי אמצעות מים, אף על פי שהבליעה לא היתה במדת חום שיהא ניצוצות ניתזין, מ"מ לא נכשר רק על ידי ליבון של ניצוצות נתזין, שבפחות מזה אינו שורף ומכלה את האיסור שנבלע, ע"ש. וכתב נכדו בהגה שם (הררי קודש הערה 8) שלפי זה נראה שכלי האפיה בתנורי חשמל לא מהני להכשיר ע"י שידליקו ויהיו בוערים רק במדה של חום הכי גדול שיכול להגיע, משום שחום זה אינו במדה דיהיו ניצוצות ניתזין, ואע"פ שבלע באותו מדת החום, מ"מ לענין ליבון לא אמרינן כבולעו כך פולטו, ע"ש. ושוב מצאתי בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סימן סז) שכתב בנידונו בזה"ל: בזה י"ל טעמם דס"ל דבלבון ל"ש כבולעו כך פולטו, וצריך דוקא נצוצות נתזין, משום דטעם הכשר הלבון לאו משום גיעול היוצא, רק שורף בעינן, וכמ"ש הפמ"ג (שם ס"ק ל' בא"א), ובמק"א הארכתי בזה, עכ"ל. וכן העלה בשו"ת אגרות משה ח"א (חיו"ד סימן ס), ועיקר.

ליבון קל לכלי שאי אפשר ללבנו ליבון רגיל

ב. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שלא מועיל לעשות לכלי "ליבון קל", מכל מקום כלי שחייב הגעלה ואי אפשר להגעילו מבחינה טכנית וכגון שיש בו חלודה או חורים וסדקים, אפשר ללבן את אותו מקום ליבון קל ואין צריך להכשירו עד שיעלה ניצוצות. פשוט שהרי מועיל לכלי הגעלה ומה שאנו מצריכים ללבן את אותו מקום מפני שאין בכח ההגעלה להפליט את האיסור מאותו המקום המוסתר, וידוע שליבון קל עדיף מהגעלה כדמוכח מדברי כל הפוסקים (עיין לעיל בפרק א' הערה 95 ומשם בארי"ה). וכ"כ במפורש הרמ"א (סימן תנא ס"ד) וז"ל: ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ (מרדכי סימן פ"ז והגהות מיימוני פי"ז מהלכות מ"א). ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל כזה, עכ"ל. וכתב על זה הפר"ח (שם) שכן עיקר, ע"ש. וע"ע לפמ"ג בסדר ההגעלה (סימן תנב) שכתב שמועיל ליבון קל אף לכלי שיש בו חלודה ואין צריך להסירה, ע"ש. (וע"ע לפמ"ג בא"א סימן תנא ס"ק כג). וכ"כ בפשיטות בכה"ח (סופר, ס"ק עג). וע"ע במג"א (סימן תנא ס"ק כו) שכתב שאין צריך ליבון עד שקש נשרף אלא באינו יכול

ליגע בו בצד השני, ע"ש. ואחרוני זמנינו עמדו על דבריו בזה, כמבואר בשו"ת יבי"א ח"ז (חאו"ח סימן מה) ובשו"ת קול אליהו טופיק (חיו"ד סימן ב) ובשו"ת מעדני אשר (לונצר, יו"ד סימן קנט).

היכן צריך ללבן הכלי

ג. ליבון הכלי צריך להעשות מבפנים במקום שמשתמשים בו בכלי, כדמוכח מסוגיא דפסחים (ל:) דאמרינן זה הסיקן מבפנים ולכן נפלט הטעם הבלוע בו, וזה הסיקן מבחוץ ולכן אין הטעם נפלט מתוכו, ואסיקנא: האי כוביא היסקו מבחוץ ואסור ואי מלייה גומרי שפיר דמי. והובא להלכה בש"ע (שם ס"ב) וז"ל: כוביא, שהוא כלי שעושין מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין חמץ שבו נפלט בכך, ואם מלאו גחלים מבפנים, שרי, עכ"ל. ומבואר דכיון שהשימוש של הכוביא הינו מבפנים לפיכך לא מהני הכשר מבחוץ. וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"י). וכ"כ הב"ח (או"ח סימן תנא) שאם הוא דבר שאין דרכו להסיקו מבפנים כקדרה לא מהני ליה הסקה מבפנים ואם הוא דבר שדרכו להסיקו מבפנים והסיקו מבפנים כתנור וכיוצא בו שפיר דמי, ע"ש. ועיין להלן בהערה {7}, וצרף לכאן. ואם ידוע שנגע החמץ גם בחלק החיצוני של הכלי גם אותו צריך ללבן, וכמו שנתבאר בהערה הקודמת דסתמא דמילתא מדובר בכוביא שאין דרך ליגע חמץ מבחוץ, וכבר נתבאר לעיל בפרק א' הלכה ל"ב ובהערה 80 שאף על פי שהולכים בכלים אחר רוב תשמישן, מכל מקום כלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ולפעמים משתמשים בו בחמץ, חייב להכשירו לפסח ולא אומרים במקרה זה שהולכים בכלי אחר רוב תשמישו, וא"כ ה"ה בנ"ד, שכל שידוע בוודאות שנגע חמץ גם בחלק החיצוני יש ללבן גם את אותו מקום, ומ"מ אם לא ידוע בודאות שנגע החמץ מחוץ לכלי אלא יש ספק, אין צריך ללבנו. ושו"ר שכ"כ בספר מנחת פתים (סימן קכא ס"ג). ויש אומרים שבכלי מתכות שבלעו מבפנים אין חיוב ללבנם מבפנים דוקא, אלא אפשר ללבנם גם מבחוץ ומועיל הכשר זה גם לבליעה מבפנים, ולכתחילה אין לסמוך על הכשר מבחוץ, ומכל מקום אם הכשירו הכלי מבחוץ, ובישלו בו מאכל, מותר לאוכלו אפילו אם היה הכלי בן יומו.

הנה האלף המגן (סק"ב) כתב דלא החמיר בש"ע דצריך ליבון מבפנים רק בבוכיא שהוא של חרס דצריך ליבון מבפנים, אבל בכלי מתכות מועיל ליבון מבחוץ כמו שבולע ע"י האש מבחוץ, והעיר שם עמש"כ הטור בסימן תנ"א שאחר שהביא דין הכוביא כתב, "וכן קדירות של מתכת אם רוצה להסיקם ולמלאותן גחלים שרי", והקשה שהרי כלל הוא בדיני הגעלה כבולעו כך פולטו, וא"כ כמו שבלע ע"י הסיקו מבחוץ כך יפלוט, ובשלמא

כלי חרס כיון שאינו יוצא מידי דופיו אין בו את הכלל של כבלעו כך פולטו, אבל כלי מתכת צריך להועיל בו הסיקו מבחוץ משום כבולעו כך פולטו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן שסח) ששם נשאל איך להגעיל הענגלישע קעך כי אי אפשר להניח גחלים בשפת הכלי, וכתב שמקור הדברים בפסחים (דף ל' ע"ב), זה היסקו בפנים זה הסיקו מבחוץ. דהיסק שמבחוץ אינו מועיל כיון שישתמשו בו בפנים, וזה לשון הרב בש"ע והיסק חיצון אינו מועיל כלל מן התורה. שהרי האיסור נשתמש ונבלע בפנימיות הכלי. וצריך להפליטו גם כן דרך פנימיות דכלי, דכבלעו כך פלטו עד כאן לשונו. ואם כן בהתנורים שהסיקו מבפנים ומשתמשין בו חמץ מבחוץ לכאורה אינו מועיל הסיקו שמבפנים להכשירו, אולם יש לומר דהיינו דוקא בחרס דבהא מיירי הש"ס שם, אבל בענגלישע קעך של מתכות כשמתלבן היטב הוא עצמה חשוב אש, ובזה נחלקו הרמב"ם והראב"ד פי"ב מה' שבת ה"ב. וברש"י שבת (דף קל"ד ע"א) גחלת של מתכת לא שייך כיבוי שאינו נעשה פחם. משמע דסבירא ליה כהרמב"ם דחשוב אש. דאם לא כן לא היה צריך לטעם זה. ועיין פסחים (דף ע"ה ע"א) הא בגחלת של עץ הא בגחלת של מתכת דגחלת ש"מ לאו אש (ובע"ב) רבינא אמר כרוך ותני אין לי אלא באש ובגחלת. משמע דשוב אין צריך לחלק בין גחלת עץ לגחלת מתכות, אלא דגחלת מתכות נמי אש הוא וכפשטא דבת כהן דפתילה של אבר היה עושין לה עיין שם. וכדעת הרמב"ם ורש"י. וא"כ אי נתלבן היטב והיא עצמה אש עדיף מאם היו נותנין עליו אש מבחוץ, עכ"ד. וכיו"ב כתב בשו"ת תשורת ש"י ח"ג (סימן סג) ושם הביא ראיה לזה מדברי מרן ז"ל בש"ע (סימן תנא סעיף יג) גבי כלי שיש בו טלאי, ע"ש.

גם הגאון ר' יהודה ליבש לנדא זצ"ל בספר יד יהודה (יו"ד סימן צז ס"ק יט בפירוש הקצר) עמד עמש"כ מרן ז"ל (שם ס"ב) תנור שטחו באליה, אין אופין בו פת עד שיסיקנו מבפנים עד שיתלבן, ואפילו אם הוא של בוכיא (פירוש כלי חרס שמסיקין תחתיו ואופין עליו עוגות) אין לו היתר על ידי היסק מבחוץ, ושם כתב בפשיטות שכלי חרס אין לו היתרא בהיסק מבחוץ הגם שלא בלע אלא ע"י היסק מבחוץ כיון שצריך שיתלבן יפה במקום הבלוע וזה אי אפשר בכלי חרס ע"י ההיסק מבחוץ, אבל בכלי מתכות דאנו רואין דמתלבן יפה גם בהיסק מבחוץ מהני, ע"כ. ושם בפירוש הארוך (ס"ק יג) הראה מקור לדברי מרן ז"ל מהגמ' בפסחים (ל:), וכתב וז"ל: ואני ההדיוט לא הבנתי יפה דין זה דבשלמא בהגעלה דמטעם פליטה היא דמפליט הבלוע שייך לומר דצריכין שיהא הפליטה כעין הבלוע וכל דהבלוע היתה מבפנים אינו מפליט ע"י הגעלה מבחוץ דכבלעו כך פולטו, אבל בליבון דאינו לבד מטעם פליטה זולת דהאש שורף ומכלה הבלוע כמ"ש הרא"ה בבדק הבית

(ב"ד ש"ד) וכו', וממ"נ אם אנו רואים דנתלבן יפה גם בצד השני עד שניצוצות נתזין ממנו, ממילא בע"כ דכבר נשרף הבלוע וכו', ולפ"ז בטס של מתכות דהוא דק ואנו רואין דע"י ההיסק דבחוץ היא מתלבן יפה גם בצד השני עד שיהא כולו אש ממש אין שום סברא לומר דלא מהני היסק דמבחוץ דהא מ"מ אנו רואין דעבר האש בכל חלקיו וא"א שלא יהא נשרף הבלוע וראיתי בהפמ"ג וכו', עכ"ד.

כל קבל דנא, הנה בשו"ת בית שלמה (דרימר, יו"ד סימן קסד עמוד ע) כתב בנידונו, "ובנ"ד נמי אף שמסיקין בכ"פ לא הוכשר על ידי ליבון משום דהסיקו מבחוץ, בהני תנורים הנקראים ענגילישי קעכין שבנדון רו"מ, ואף שבתנורים של ברזל מבשר לחלב די ליבון קל, כמ"ש המרדכי (שלהי ע"ז) הובא בב"י שם ובמג"א (שם ס"ק יא) וכו', מ"מ נראה דאף במקום שדי בליבון קל כתשמישו כך הכשירו והיסק מבחוץ לא מהני", ועיין שם מ"ש בזה, ע"כ. ומבואר דס"ל שאין לחלק בין כלי ברזל לשאר כלים. והסכים לדבריו בספר מנחת פתים (שם) (ומה שהיקל שם בכלי מתכת, היינו דוקא בהגעלה ובנשפך איסור מבחוץ דוקא, שיש לומר דסגי בהגעלה משום דלא פעפע בפרט בבשר וחלב דהוי היתרא בלע). וגם בשו"ת אמרי יושר (סימן קמד) הביא דברי הפמ"ג או"ח (רס"י תנא) שכתב שגם כלי מתכות אינו מועיל ליבון מבחוץ דכדרך תשמישו הכשירו, ושוב הביא דברי הרב אלף המגן הנ"ל שהאריך לומר דליבון בכלי מתכות שפיר מהני גם מבחוץ כל שניצוצות ניתזין בפנים ודוקא בכלי חרס אינו מועיל, והעיר עליו שלא זכר מדברי הפמ"ג רס"י תנ"א שכתב להיפך, עש"ב. וע"ע בשו"ת מראה יחזקאל (פאנעט, סימן כד).

והנה אע"ג שלענין הלכה נראה דכיון שמידי מחלוקת לא יצאנו לפיכך ראוי להחמיר בזה, דלמה להכשיר הכלי מבחוץ לכתחילה ולהכנס למחלוקת הפוסקים בזמן שאפשר לצאת ידי חובת כל הדעות, מכל מקום הדבר ברור שבדיעבד אם הכשירו כלי מבחוץ והשתמשו בו בודאי שהאוכל מותר באכילה, ולא מבעיא שיש להתיר אם הכלי לא היה בן יומו דהוי נותן טעם לפגם וקי"ל שנטל"פ מותר בפסח וכמו שנתבאר בס"ד לעיל בפרק א' הלכה ז-ח, אלא אפילו אם הכלי בן יומו והוי נותן טעם לשבח, יש להתיר, כי סוף סוף הו"ל מחלוקת אחרונים, ובדיעבד בודאי שיש לסמוך על המתירים, בפרט שהרואה יראה שטענת הרב אלף המגן והרב יד יהודה טענות נכונות, ורק מפני שאין לעשות מעשה לכתחילה יש להחמיר, אבל בדיעבד בודאי שיש להתיר.

ומלבד כל זה יש להתיר בנ"ד בדיעבד ממה שנתבאר בפרק א' הערה 108 שנחלקו הראשונים ז"ל אם אומרים "חם מקצתו חם כולו", הן לענין איסור והן לענין הכשר, ושם נתבאר בס"ד שלדעת כמה אחרונים, מרן ז"ל ס"ל דבכלי מתכת שמשתמשין איסור

במקצתו כל שמכשירין מקצתו דיו, וכדברי הר"ן, ושכן דעת כמה אחרונים להלכה ולמעשה, ועל פי זה העלנו שם שאם לא הכשירו את ידות הסכינים אלא רק את הסכין עצמה והשתמשו בו בדבר מאכל, אם ידית הסכין עשויה ממתכת, המיקל בזה יש לו על מה שיסמוך, ומינה לנ"ד שאם הכשירו את הכלי מבחוץ ולא מבפנים יש להקל, שהרואה יראה שנ"ד תליא בפלוגתא הנ"ל, וכיון שכן בודאי שיש לסמוך המתירים עכ"פ לענין דיעבד. ואע"ג שיד הדוחה נטויה לומר דשאני התם שהכשירו את המקום שנגע בו החמץ משא"כ בנ"ד שהכשירו את המקום שלא נגע בו חמץ, מ"מ לפי הכלל "חם מקצתו חם כולו", אין טעם לחלק בזה, ולכן העלנו בפרק א' הלכה ד' שכלי שהשתמשו בו בחמץ בחלקו ולא בכולו, אף על פי כן כל הכלי צריך הגעלה, גם אם רוצים להשתמש בפסח רק במקצת הכלי. ומכל מקום בדיעבד שהגעילו רק מקצת הכלי, ובישלו בו, מותר התבשיל באכילה. ושו"ר בשו"ת מעדני אשר (לונצר, או"ה, סימן קסב) שהאריך בנ"ד והביא דברי הפוסקים בזה, וכתב שם שבליבון חמור של כלי מתכת יש פנים מסבירות להקל בהסיקו מבחוץ, ע"ש.

ליבון כל הכלי כשהשתמשו במקצתו

ד. כשמלבנים את הכלי מבפנים יש ללבן את כל החלק הפנימי, אפילו אם נשתמשו רק בחלק ממנו או רוצים להשתמש בפסח רק במקצת הכלי שלא השתמשו בו, מפני שכלל לימדונו חכמינו ז"ל "חם מקצתו חם כולו", ומכל מקום בדיעבד שהגעילו רק מקצת הכלי, ובישלו בו, מותר התבשיל באכילה, והיינו דוקא כשכל הכלי עשוי ממתכת אבל אם החלק שנגע בו החמץ הינו ממתכת והחלק השני שבו לא נגע אינו עשוי ממתכת אלא מעץ וכיוצא בזה, אם היה הכלי בן יומו האוכל אסור באכילה. עיין לעיל בפרק א' הלכה ד' ובהלכה מ"ח הערה 108, ומשם בארי"ה.

כלי שיתקלקל בליבון

ה. כלי שיש לחוש שיתקלקל על ידי הליבון אסור ללבנו שהואיל והוא חס עליו שיתקלקל ממילא לא יכשירו כראוי, על פי מה שאמרו בפסחים (ל:), דקדרות בפסח לא מהני בהו היסק משום דהיסקן מבחוץ, וכי תימא ליעביד לה הסקה מבפנים, דלמא חייס עלה משום דפקעה. ופירש רש"י, חייס עלה: ואי שרי לה על ידי היסק פנים מורה היתר וסמיך אהיסק בחוץ, ע"ש. ומבואר שיש אפשרות להפליט האיסור אף בכלי חרס על ידי הסקתו כראוי, (וכן מבואר בגמ' זבחים צו.), אולם מכיון שהוא חס על הכלי שלא יהרס, יש לחוש שלא יכשירו כראוי. וכ"פ הטוש"ע (סימן תנא ס"א) וז"ל: אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור אלא

שעירה לתוכה רותחין, ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חייס עלייהו שמא פקעי (פירוש שמא יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא, עכ"ל. ומינה לנ"ד. וע"ע באיסור והיתר (דין הגעלה וטבילת כלים איסור והיתר עמוד 208) שכתב שסכינים לא סגי בליבון מפני שאדם חס על סכינו חיישינן שמא לא ילבנו יפה עד שתסיר קליפתו, ע"ש. ועיין בכה"ח (סימן תנא ס"ק קפב) שכתב כן לענין מדוכות העשויות מנחושת. וגם אדם שאינו חס על הכלי אינו רשאי להקל בזה, ומכל מקום אם אדם שלא חס על הכלי הכשירו ובישל בו דבר מאכל אפשר לאוכלו אפילו לכתחילה, ואפילו אם היה הכלי בן יומו. וכמו שנתבאר לעיל בפרק ר' הלכה י"ז, קחנו משם. וכל זה בכלי שיש לחוש שיתקלקל לגמרי ויצא מכלל שימוש, אבל אם הוא יתקלקל מעט יש להתיר. כן כתב הרב אלף המגן (סימן תנא סק"ג), והביאו להלכה בשו"ת אמרי יושר (אריק, ריש סימן קמד). וכ"כ הפמ"ג (משב"ז סו"ס תנב בסדר הגעלה).

ליבון כלים ביו"ט

ו. אסור ללבן כלים ביום טוב מפני שניכר שעושה להכשירו ודינו כמתקן כלי שאסור ביום טוב, ואפילו אם לא יכול היה ללבנו בערב יום טוב, וכגון שנטרפה ביום טוב, יש לאסור, ורק ליבון קל מותר לעשותו ביום טוב. כן כתב מרן ז"ל בב"י (אורח חיים סימן תקט) וז"ל: כתוב במרדכי פרק ב' (סימן תרפא) דביצה, ר"י התיר בתשובה ללבן ביום טוב כלי שקורין טרפ"א בלע"ז שאפו בו ביום תחתיה פלאדו"ן ואחר הליבון יאפה (עליה) [תחתיה] פשטידא של בשר, ומשום תיקון כלי אין כאן, שהרי נראה כמחממה לבשל תחתיה ומשום מכשירין נמי ליכא שהרי הבערה זו צריכה לבישול, ע"כ. וכן כתבו הגהות מימון בפרק א' (אות ה) בשם סה"ק (סמ"ק סימן קצד עמ' קסג אות ג), "צריך ליזהר שלא ימתין עד שיצטנן אחר הליבון אלא מיד שיעבירו מן האש יתנו אותה על המאכל שצריך לאפות. ודוקא כשמלבנה מחלב לבשר או איפכא דאז לא בעי ליבון גמור שתשרף קליפתה אלא סגי ליה בליבון קצת כמו שרגילין העולם לתת עליה קש לנסות ובהכי סגי דלא גרע מהגעלה דמועלת אף בתשמישו על ידי האור היכא דהיתרא בלע, אבל טרפ"א של גוים הבלועה מאיסור שצריכה ליבון גמור שתשיר קליפתה ליבון זה ודאי אסור לעשותו דניכר בטוב דלהכשירה הוא עושה ומיתסר מידי דהוי אהגעלת כלים דאסור לעשות ביום טוב, ע"כ. וכ"כ המרדכי בסוף מסכת עבודה זרה (סימן תתסא), עכ"ל. ומבואר שליבון קשה אסור לעשותו ביו"ט ורק כאשר אינו נראה שמכשיר הכלי אלא כמחמם כדרכו, יש להקל בליבון קשה ואילו ליבון קל מותר בכל גוונא. וכתב הגאון ר' יוסף דוד בשו"ת בית דוד (חאו"ח סימן רפח הלכות יו"ט) ששיפוד שצולין בו כל השנה

בשר פשיטא שאסור ללבנו ביו"ט של פסח משום דהוי מכשירי אוכל נפש, והא דכתב בש"ע מותר ללבן היינו משום שאינו מכשירי אוכל נפש אלא אוכל נפש ממש שאותו הליבון מועיל לאפות הפאשטידה. ועוד כל דבר דסגי בליבון קל מוכח שאין זה צורך אוכל נפש אלא הכשר שהרי אין ליבון זה מועיל לבישול הכשר שאין דרך בכך, והוסיף הב"ד שם משם הלבוש עוד טעם לזה, שבליבון קל אין כאן תקון כלי כל כך, אבל בלבון גדול מתקן כלי גמור הוא, ע"ש. וכן כתב בשמו מרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן תקט) וז"ל: אבל שפוד של חמץ שצולין בו בשר כל השנה, אסור ללבנו ביו"ט של פסח, מכמה טעמים. הרב בית דוד סימן רפ"ח, עכ"ל. וכתב האליה רבה (ס"ק טו) שאפילו אי אפשר היה לעשותו מערב יו"ט אסור והוכיח כן מדברי הסמ"ק, הגמ"י והכל בו, ע"ש. וכ"כ הערך השלחן (סק"ד) ובשער הציון (ס"ק לא) הוכיח כן מדברי הגר"א, ע"ש. וזה דלא כמ"ש בשו"ג (סק"ט). וכ"פ במשנ"ב איש מצליח (סימן תקט הערה 4), וע"ע במשנ"ב (ס"ק כד) ובשער הציון (שם ס"ק כו) ובכה"ח (ס"ק לח).

דיני הגעלה

כלי ראשון

ז. הכשרה על ידי הגעלה בכלי ראשון נעשית לכלים שבלעו איסור על ידי חום ובאמצעות נוזלים וכמו שנתבאר בארוכה בפרק א', הגעלה מלשון גיעול שהוא לשון מקיא ופולט וכמו שפירש רש"י בפסחים (מד: בד"ה גיעולי נכרים), והיינו שהמים הרותחים מפליטים ומוציאים את הבליעה שבתוך הכלי. הנה האורחות חיים (הלכות חמץ ומצה סו"ס צה) והכל בו (סימן מח) הביא מחלוקת ראשונים בטעם ההגעלה וז"ל: וטעם ההגעלה: י"א לפי שכח הרתיחה מפליט כל מה שבלע הכלי, ויש אומרים שהמים הרותחין הן כמו אש ששורף והמים נכנסין בכלי לשרוף ולאבד כל מה שבלוע בתוכו, לפיכך צריך לדקדק שלא למהר הכלי שיהיה פנאי אל הרתיחה ליכנס ולשרוף כל מה שבלעו הכלים למפרע וכו', עכ"ל. ורוב ככל הראשונים ס"ל כטעם הראשון שהובא באורחות חיים שההגעלה אינה שורפת את החמץ אלא מפליטה אותו, כמבואר בתוס' ע"ז (עו. ד"ה מכאן) וחולין (ק: סוד"ה בשקדם) והרא"ש (סוף ע"ז) ספר התרומה (או"ה סימן נה) בשם מורו ורבו, והרשב"א בחידושיו לחולין (קח:) ובתוה"א (ב"ד ש"ד), ראבי"ה (פסחים 83) ובספר המנהיג (הלכות פסח סימן יא) ובחידושי הריטב"א (פסחים ל:) ובספר הפרדס לרש"י (עמוד סו) ובשבלי הלקט השלם (ר"ס רז) וברמב"ן (חולין קב:) והרא"ה בבדק הבית (ב"ד ריש שער ד) ועוד ראשונים. ומכל מקום לא כל ההגעלות שוות כי הלכה רווחת בידינו כבולעו כך פולטו, לפיכך יש להגעיל כל כלי לפי תשמישו, וכלי שהשתמשו בו להכנת

מאכלי חמץ ישירות באש והוא הנקרא כלי ראשון יש להגעילו בכלי ראשון ובסעיפים הבאים נבאר בס"ד פרטי הדינים בהגעלת כלי ראשון.

הגעלת כלים בשאר משקים

ח. נחלקו הפוסקים אם אפשר להכשיר את הכלים בשאר משקים רותחים מלבד מים, יש אומרים שאין הגעלה מועילה בשאר משקים מפני שהמים טבעם להפליט את הבלוע שבכלים, ולא להבליע אל הכלי מה שנפלט ממנו, מה שאין כן שאר משקים, שטבעם להבליע ולא להפליט, ויש אומרים שמגעילים אף בשאר משקים שגם הם מפליטים הבלוע מהכלים, ויש אומרים שעל אף שלכתחילה אין להגעיל בשאר משקים, מכל מקום בדיעבד כשהגעילו בשאר משקים עלתה לכלי הכשר, וכן עיקר להלכה, ויש מחמירים לחזור ולהכשירו שנית במים, ומעיקר הדין אפשר להשתמש בו ללא הכשר שנית, אלא שראוי ונכון להחמיר בזה, ואפשר להכשירו שנית אפילו בפסח עצמו, והאשכנזים נהגו להחמיר בכל זה. הנה הרמב"ן בחידושיו (חולין קח:), כתב וז"ל: כגון שנפל לתוך יורה רותחת. פירש"י ז"ל שכל זמן שאינו נח מרתיחתו אינו פולט בשקדם וסלקו קודם שתנוח, ורבנו שמואל ז"ל השיב שהרי הדבר נראה לעין שאם נתן בשר או שלקות במים משנין את מראיהן למראה שומן בשר או למראה שלקות, ועוד מתורת הגעלה נלמד שהרי במים רותחין מגעילין וקודם שינוחו מרתיחתן מסלקין אותן, שלאחר שנחו היאך פולטין וכי יש הגעלה בפושרין. ולי נראה שהכל לפי מה שהוא, חלב רותח מחליק ונבלע הוא בבשר ואינו מפליט את הבשר, חומץ רותח צומת את הבשר ואינו מפליט, מים רותחין מפליטין ואינן מבליעין בעץ וכיוצא בו, וצומתין בכבד כדאמרינן לקמן (קיא.), אבל אין חולטין בהן בשר אחר לפי שהוא מפליטו כדמוכח בפרק כיצד צולין (עד:), לפיכך אין הגעלה בשאר מיני משקין אלא במים, ואע"ג דגבי "ומורק ושוטף במים" דריש בתורת כהנים במים ולא ביין במים ולא במזוג ואמרינן בפרק דם חטאת (צו:) דבתרומה אפילו (במים) [ביין] ואפילו במזוג, ההיא אביי הוא דאמרה ולענין מריקה ושטיפה דצונן אמרה, אבל הגעלה דחמין דמפליט איסורין במים היא ודאי, א"נ קסבר אביי יין ומזוג מפליטין הן וחומר הוא בקדשים, אבל שמן ושומן וחלב וכיוצא בהן ודאי מבליעין ואין מפליטין, ומיהו רבא פליג עליה דאביי בפרק דם חטאת ומוקי לה במלתא אחריתי ולדידיה אפילו ביין ומזוג אין מגעילין בתרומה ובשאר איסורין שבתורה ואין צריך לומר בשאר כל המשקין, עכ"ל. והובאו דברי הרמב"ן ברשב"א בתשובה (ח"א סימן תקג) ובמשמרת הבית (ב"ד ש"ד) שכן אמר לו הרמב"ן בעל פה, וגם הר"ן בסוף פרק כל הבשר (חולין מד.) הביא דברי הרמב"ן. והסכים לזה הרא"ה בבדק הבית על תורת הבית

(ב"ד ש"ד) שכתב וז"ל: והנכון בזה כמו שפירש מורי רבנו משה ז"ל דמים בכלים מפליטין וממריקין הכלי ואינן מבליעים, והיינו דאמרינן בספרי לענין הגעלה במים ולא ביין ולא בחלב ולא בשאר משקין, וא"ת והלא בכולי כלי משערינן ורואים כאלו חתיכת איסור שנימוחה בתוכן ואין כאן ששים במים אם כן מים אלו אינן מים אלא רוטב זה אינו שהבלע בפליטתו כחו קלוש וחלוש ואין כח המים מתבטל בשבילו, עכ"ל.

אולם בשו"ת הרשב"א הנ"ל אחר שהביא מה שאמר לו הרמב"ן בזה כתב: וילדות היתה בי והעזתי פני בו ודנתי לפניו, שגם על שאר המשקין אמרתי שהם מפליטין על כרחנו, שהרי קנקנין שנתן גוי לתוכן יין שנינו קנקנים של גוי ויין ישראל כנוס לתוכן אסור בשתיה, ואם איתא למה אסור? והלא לא פלטו כלל מן היין שבתוכן. אלא אפילו חם היין מפליט יין הבלוע בתוכו כל שכן אם בשל בתוכו יין, ועוד שאם אתה אומר כן שאר משקין מותר לבשלן בכלים אסורין, והא ודאי ליתא, ואי מההיא דתורת כהנים במים ולא ביין במים ולא במזג. אדרבה מינה משמע לי איפכא. מדגרסינן בזבחים פרק דם חטאת (קד:), ת"ר, חטאת, אין לי אלא חטאת, שאר קדשים מנין? ת"ל קדש קדשים. יכול אף תרומה ת"ל אותה. דברי רבי יהודה, וכולה כדאיתא התם [פרק דם חטאת ק"ד] ואקשינן ותרומה לא בעיא מריקה ושטיפה? והתניא קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם. בשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם, כלומר דאף בלע של תרומה אוסר עד שיגעיל ויוציא את בלעו. ואם כן אף היא בעיא מריקה ושטיפה. אמר אביי לא צריכא לדאמר מר במים ולא ביין, במים ולא במזג והא אפילו ביין. כלומר גבי קדשים גזרת הכתוב היא, אבל בתרומה דלהוציא הבלע בלבד אפילו במזג וביין. וכן פירש שם רש"י ז"ל והא תרומה דאף ביין ובמזג לא קפדינן אלא להגעיל אסור הנבלע בו, עכ"ל. אלמא מזג ויין מפליטין הן, עכ"ד.

וגם במשמרת הבית על תורת הבית (שם) הניף ידו בענין זה, וכתב שם בזה"ל: אמר הכותב: דברי המחבר דברי הגאון רבנו יצחק הזקן ז"ל הידוע הוא שכל דבריו מזוקקין שבעתים. וכבר נתוכחתי בדברים פה אל פה עם הרב רבנו משה ז"ל, וכה אמר אלי, שאין המים מבליעין אלא מפליטין, אמרתי, א"כ נבלה שנתבשלה בקדרה בתוך המים ואין במים ששים תאמר שאין הקדירה נאסרת שאין המים מבליעין, אמר, התם רוטבו של נבלה בעצמו הוא שנבלע אפילו שלא בסיוע המים. אמרתי א"כ אפילו פליטת הכלי תחזור ותבלע מעצמה בכלי ולא הועילה הגעלתו. אמר, אם כן יורה גדולה מכלי מדין איך הגעילוה ואין שום כלי מחזיק ששים חלקים כנגד גופו של כלי, אמרתי, ומי הגיד לנו שהגעילו במדין יורה גדולה שמא לא הגעילו היום אלא למחר, וכל שכן למאן דאמר טעם

כעיקר לאו דאורייתא. עד שנדחק רבנו הרבה ואמר, למאן דאמר מין במינו לא בטיל, אפילו כלי קטן היאך הגעילו, ניחוש שמא בשלו בו מים שנתנסכו לע"א ואינם בטלים. אמרתי, מה זו קושיא סתם מימיהן בעינן מותרין, לשמא בשלו מים שנתנסכו בכלים ניחוש, ושתק רבנו. גם מה שאמר [הרא"ה] בשם הרב ז"ל שאין המים מבליעין אלא מפליטין והביא ראיה מההיא דבמים ולא במזג, טעות הוא בידו שאין משם ראיה לשאין המים מבליעין, אבל הרב ז"ל תרתי אמר, חדא שהמים מפליטין ולא מבליעין, ושאר משקין מבליעין ולא מפליטין, ולשאין שאר משקין מפליטין הביא ראיה מההיא דזבחים בפרק דם חטאת דגרסינן התם במים ולא ביין במזג, וגם בזו אמרתי זו גזרת הכתוב היא בקדשים לענין מריקה ושטיפה בלבד ואדרבה משם נראה דבעלמא מגעילין אפילו ביין ובשאר משקין דכולן מפליטין הם, אלא דבקדשים בלבד אמרו למריקה ושטיפה וכו'. אלמא אפילו שאר משקין מפליטין. גם בא הוא להוסיף טעם על דברי הרב ז"ל במה שהקשיתי לרב עצמו ז"ל שאם אין המים מבליעין אם כן כלי שבשל בו נבלה עם המים, לא נאסר, שאין המים מבליעין, ואעפ"י שלא מצא הרב ז"ל לזה תשובה חשב הוא למצוא תשובה ואמר דנבלה שנימוחה בתוך המים ואין כאן ששים במים אלו אינם מים אלא רוטב, "אבל הבלע בפליטתו כחו קלוש וחלוש ואין כח המים מתבטל בשבילו". (עיין תשובת הרשב"א ח"א סימן תק"ג), עכ"ל. וכ"כ האורחות חיים (הלכות חמץ ומצה סימן צב) בשם רבינו שמשון. וע"ע בשו"ת בית דוד (יו"ד סימן קכא דף מה ע"ב ד"ה והנה) שתלה מחלוקת הרמב"ן והרשב"א הנ"ל בהגדרת ההגעלה האם היא פליטה מדופני הכלי או איבוד בתוך דופני הכלי, ע"ש. ועיין באלף המגן (סימן תנב שם) ובבאר יעקב (שם) מש"כ בזה.

ועתה הבוא נבוא לענין דבר ה' זו הלכה, דהנה מרן ז"ל בב"י (או"ח סימן תנב) הביא דברי הרשב"א והרמב"ן הנ"ל, וסיים שכתוב בארחות חיים (הל' חו"מ סימן צב) שכל זה לכתחלה אבל בדיעבד מותר וכו', ע"ש. ובשולחנו הטהור לא הזכיר ענין זה, ורק הרמ"א כתב (שם ס"ה), "ואין מגעילין בשום משקה, רק במים, מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (ב"י בשם א"ח)" . ונחלקו האחרונים ז"ל מה דעת מרן בזה, כי הנה הפר"ח (שם) כתב שמ"ש הרמ"א בהגה בשם הארחות חיים, ליתא, שלדעת הרמב"ן שאר משקים אין בהם כדי להפליט ואף בדיעבד לא מהני אם הגעיל בהם, ולדעת הרשב"א אף לכתחילה מגעילין בהם כמבואר בתשובה ח"א בסימן תק"ג וכן עיקר, וכדמוכח בהדיא בפרק דם חטאת (זבחים צו:) ובפירוש רש"י לשם (ד"ה הא), ודלא כהר"ן בסוף פרק כל הבשר (חולין מד.) "וכן נראה בדעת מרן ז"ל שהשמיט זה לפי שסתמו כפירושו שבכל מיני משקין מגעילין", ע"ש. ולמדנו מדבריו שלושה דברים, האחד, שלדעת הרמב"ן אפילו בדיעבד לא מהני

הכשר על ידי שאר משקים, השני, שלדעת הרשב"א אפילו לכתחילה אפשר להגעיל בשאר משקים, והשלישי, שמרן ז"ל ס"ל כדעת הרשב"א. וגם הגאון מהר"י עייאש בספר מטה יהודה (שם סק"ו) הביא דברי הפר"ח, ומשמע קצת שמסכים לדבריו. ושו"ר שכ"כ בדעתו בספר חכמה ומוסר ונביאו להלן. וגם הרב תפארת אדם (חאו"ח רס"י חי) הסכים לדברי הפר"ח בזה וז"ל שם: אם מותר לעשות הגעלה בשאר משקין דבר זה נחלקו הרמב"ן והרשב"א ז"ל כמ"ש מרן ז"ל בב"י א"ח, ומור"ם ז"ל פסק להחמיר לכתחילה ולהקל בדיעבד, אבל מרן ז"ל לא גילה דעתו בש"ע הלכתא כמאן והר"ב שכנה"ג כתב דנראה דמספקא ליה למרן ז"ל ומשו"ה השמיטו, אבל הפר"ח ז"ל כתב שנראה שדעתו להקל מדהשמיטו וסתמו כפירושו שבכל משקין מגעילין, ונראין דבריו. וכ"פ הוא ז"ל. וכ"פ הר"ב מטה יהודה כאשר יראה הרואה בהדיא, ודלא כספר אפי זוטרי שכתב בשמו להיפך וליתא, דלא כתב דאפילו דיעבד לא מהני אלא לדעת הרמב"ן ז"ל ופשוט, והכי נקטינן, עכ"ל. ולמדנו עוד שגם הוא ז"ל הבין כן בדעת המטה יהודה, וציינו השד"ח (שם עמוד 376 ד"ה ומצאתי).

אולם מצאתי להגאון ר' אברהם ענתבי זצ"ל בספר חכמה ומוסר (דרך חוקיך ס"ק צט) שהעיר בזה על דברי הפר"ח הנ"ל וז"ל: אם מהנו מי משקים להגעלה, הנה ידוע דלהרמב"ן ז"ל דאפילו בדיעבד לא מהנו ולדעת הרשב"א דאפילו לכתחילה יכול להגעיל בהם, וספר אורחות חיים שהביא בב"י דדוקא לכתחילה אין להגעיל בהם אבל בדיעבד הוי הגעלה והפר"ח הכריע כהרשב"א וכתב שכן דעת הש"ע מדהשמיטה בש"ע, ואין דבריו מוכרחים דמצינו כמה וכמה חידושים שהביא בב"י, ובש"ע השמיטם כי על הרוב אין דרכו להעתיק אלא דבר המפורש בהרמב"ם והטור, ואדרבא כיון דבב"י הביא דברי הרמב"ן ז"ל והרשב"א והביא אח"כ דברי הא"ח שהכריע דלכתחילה חשש לסברת הרמב"ן ובדיעבד סמך אדברי הרשב"א, וקי"ל בכל דוכתא דהלכה כדברי המכריע וסמך עמ"ש בב"י, ומור"ם ז"ל הביא סברת האחרונים ולא כתב "ויש אומרים", ש"מ דס"ל דאף דעת מרן כן, ע"ש. [א.ה לפי מה שנתבאר מדברי השד"ח הנ"ל, אין הערה על הפר"ח שהוא ז"ל כתב כן לפי דברי מרן ז"ל בב"י, ולא ראה דברי האורחות חיים במקורם, מ"מ הדין דין אמת וכאמור]. וכבר נתבאר לעיל שהרב שיירי כנסת הגדולה (סימן תנב סק"י) כתב וז"ל: רבינו המחבר בספר הקצר לא הזכיר לא סברת הרמב"ן ולא סברת הרשב"א נראה דספוקי מספקא ליה, אבל בספר המפה כתב סברת הרמב"ן ז"ל, עכ"ל.

ואע"ג שנתבאר לעיל שרוב ככל האחרונים ז"ל הבינו שמרן ז"ל ס"ל להתיר, ורק הכנה"ג כתב שמרן ז"ל מסתפק בזה, והרב חכמה ומוסר ס"ל שמרן ז"ל סובר כדברי האורחות

חיים, ולכאורה יש לפסוק כמותם, מ"מ מכיון שדברי מרן ז"ל אינם מפורשים לפיכך נראה שיש לנקוט כדברי הרמ"א בהגה שהיא מילתא מציעתא, בפרט שכל היד המרבה לבדוק בדברי הראשונים ז"ל ישר יחזה פנימו שרבים וכן שלמים מהם ס"ל כדברי הרמב"ן, כי הנה הריטב"א (עבודה זרה עו:) כתב וז"ל: וכבר הוקשה לראשונים ז"ל היאך מכשירין יורה של גוים בדידה גופה דהא פלטה איסורה במים ואין במים שבתוכה ששים כנגד אלה, ונמצא שנאסרו המים וחוזר הכלי ובולעו, ונאמרו בזה פנים הרבה ואין לנו אלא דברי רבינו הגדול ז"ל שכן כחן של מים להפליט ולא להבליע איסור בכלים שהן קשים כל זמן שהם בכחן, כי אין פליטת איסור הקלוש מבטל כחן אלא אם כן נפל בו הרבה עד שנשתנו מראיהן, "ומפני זה לא הותרה הגעלה אלא במים" כדדרשינן התם (זבחים צ"ו ב') במים ולא בחלב ולא ביין ולא במזג ולא בשאר משקין, וכבר הארכנו בזה הרבה בפרק כל הבשר בס"ד, עכ"ל. וכ"כ שם בדף לג ע"א (ד"ה והוי יודע). וכ"כ גם בחידושיו לפסחים (לב: ד"ה ובכלי). והגאון מהר"י טייב בספרו ערך השלחן (יו"ד סימן קכא סק"ד) הוסיף שהריטב"א כתב כן גם בחידושיו לחולין (דף קיח.), ושכ"כ הרא"ה (שם) ורבינו מנוח (סוף פרק ה מהלכות חמץ), וכדברים האלה כתב גם בספרו חקת הפסח (סימן תנב סק"י), וא"כ בודאי שאין להקל בזה עכ"פ לכתחילה. וכן העלה השד"ח (שם). וכ"פ עוד אחרונים כמבואר במשנ"ב (שם ס"ק כד) ובכה"ח (ס"ק ז"ך). ואם יטען הטוען, שלפי זה יש לנו להחמיר כדברי הרמב"ן, שהרי דעת מרן ז"ל לא ברורה, ועוד כמה ראשונים סוברים כמותו, צא אמור לו, דכיון שאף אחד מהאחרונים ז"ל לא הבין שמרן ז"ל פסק כדברי הרמב"ן, ואדרבא יש אומרים שמרן ז"ל מתיר אף לכתחילה, ויש אומרים שאע"פ שלכתחילה אין להתיר, מ"מ בדיעבד מותר, א"כ בודאי שאין להחמיר בזה אפילו בדיעבד, בפרט שכבר נתבאר לעיל שגם בדברי הרמב"ן נחלקו הפוסקים, ולדעת רבים וכן שלמים מהם גם הרמב"ן לא אסר אלא לכתחילה אבל בדיעבד מישרא שרי, ומכל דברים אלו מתחזק הענין שיש לפסוק כדעה האמצעית שאין להתיר לכתחילה אבל בדיעבד מישרא שרי.

ומכלל הדברים למדנו שאם הכשירו את הכלים בשאר משקין מעיקר הדין אין צריך לחזור ולהגעילם שנית, שכן משמע מסתימות לשון הפוסקים, ודלא כהפמ"ג שאם הוא קודם פסח יראה להגעילו פעם שני במים לבד אכן אם הגיע פסח מותר להשתמש לכתחלה בהגעלה זו, והביאו המשנ"ב (שם ס"ק כו), שלפי האמור מעיקר הדין אפשר להקל בזה. וכ"כ השד"ח (שם סוד"ה שוב) בדעת הרמ"א. ומכל מקום מודה אני שראוי ונכון ממדת חסידות להכשירו שנית במים, שמלבד שיש מחמירים בזה אף בדיעבד, עוד

בה, שיש אומרים שאף לשיטת המתירים יש לחזור ולהכשירה שנית, בפרט שבספר ערך השלחן (יו"ד סימן קכא שם) מסביר שמ"ש הרמ"א (והאו"ח) שבדיעבד מותר, אין כוונתו לומר שאחר שכבר הגעילו בשאר משקים הכלי מותר בדיעבד ללא הכשר שנית, אלא כוונתו שאם כבר נתבשל שם מאכל יש להתירו בדיעבד ולסמוך על דעת המתירים, אבל בודאי שצריך להכשירו שנית, ע"ש. וכדבריו כתב הגאון ר' עקיבא איגר בתשובה (סימן פג) אלא שכתב כן בלשון ספק, כיעו"ש. ואם כי שאין זה פשט דברי הרמ"א, וכמ"ש השד"ח שם ועוד פוסקים, מ"מ בודאי שיש לחוש לזה היכא דאפשר. וכן העלה השד"ח בסוף דבריו שם. ומדבריהם למדנו עוד שגם לדעת המצריכים להכשירו שנית במים, אם נשתמש בו יש להתיר בדיעבד את מה שנתבשל בכלי שהוגעל במשקים. ואחר כך מצאתי שככל הדברים האלה כתבו במשנ"ב איש מצליח (שם עמוד 95 הערה 3) וז"ל: אולם משמעות שאר האחרונים שבכל אופן א"צ לחזור ולהגעיל, ומ"מ למעשה נכון לחוש להגעילו פעם נוספת היכא דאפשר, שאע"פ שכמה ראשונים מקילים בזה, מ"מ דעת הרמב"ן שלא עלתה לו הגעלה כלל וכו', ומרן הש"ע לא היקל בזה להדיא, רק הביא בב"י בשתיקה דברי האורחות חיים דבדיעבד עלתה ההגעלה, לכן למעשה נכון להחמיר. וכ"פ השד"ח (שם), עכ"ד האיש מצליח. ומ"ש הפמ"ג הנ"ל שאם הגיע הפסח מותר להשתמש בו לכתחילה, ר"ל שכיון שאי אפשר להגעיל כלים בפסח, לפיכך הוי שעת הדחק, וקי"ל שעת הדחק כדיעבד דמי, אולם כל זה לדעת האשכנזים שסוברים שנותן טעם לפגם אסור בפסח (וכמ"ש הרמ"א בהגה שם) ולכן אסור להגעיל כלים בפסח, אבל להספרדים שסוברים שנותן טעם לפגם מותר בפסח (כמבואר בש"ע סימן תמז ס"ק) אין צריך לזה ויש להתיר להגעיל כלי שאינו בין יומו אפילו בתוך הפסח, והארכנו בזה בס"ד בפרק א' הלכה י"א, לך נא ראה. ואין חילוק בכל האמור אם נבלע האיסור בכלי על ידי מים או על ידי שאר משקים, ולא אומרים בזה כבולעו כך פולטו, מפני שטבעם של המים להבליע ולא להפליט. כן כתב בספר אלף המגן (סימן תנב ס"ה) על פי דברי הראשונים הנ"ל, ע"ש. ומכלל הדברים למדנו שמים שהגעיל בהם הרבה כלים עד שנהיו כרוטב או כציר, לכתחילה אין להגעיל בהם. פשוט. וכן כתב במפורש הרמ"א בהגה (סימן תנב ה"ו) בשם הר"ן. ועיין במשנ"ב (סימן תנב ס"ק כז) ובכה"ח (שם סק"ס).

הכשר במי הגעלה שאינם מעלים בועות

ט. מעיקר הדין אפשר להגעיל את הכלים במי הגעלה רותחים שאינם מעלים בועות ושאינם על גבי האש כל זמן שהם בשיעור חום שהיד סולדת בו, ומכל מקום ראוי ונכון להגעיל את הכלים בזמן שכלי ההגעלה על האש ומעלים בועות, וכן נהגו, הנה

הטור ביו"ד (סימן קכא) כתב בזה"ל: ונקרא כלי ראשון בעודו רותח אפילו אינו על גבי האש, ויש אומרים אם נשתמש בכלי בעודו ע"ג האש צריך שתהיה ג"כ ההגעלה דווקא בכלי שהאש מהלך תחתיו והכי מסתבר, ע"כ. וביאר הב"י שם, שמ"ש ויש אומרים אם נשתמש בכלי בעודו על האש שצריך שתהא ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, טעמם משום דכלל גדול בידינו (פסחים ל: עד. וסוף ע"ז) כבולעו כך פולטו וחמין שהעבירן מהאור מרותחים אף על פי שנתנו להם דין כלי ראשון לענין בישול בשבת, מכל מקום הדבר ידוע שאין חומן כל כך גדול כמו בעודן על האור, הילכך כלים שבלעו איסור בעודן על גב האור לא יפלטוהו על ידי חמין שהעבירו מהאור, וטעם בעלי סברא הראשונה דכיון דעדיין הוא רותח מחמת שהיה על גב האור חשיב כלי ראשון ממש, דאין הפרש זה שהיה על גבי האור ועכשיו אינו על גבי חשוב כל כך הילכך, עדיין דין כלי ראשון עליו לכל דבר, עכ"ל.

ואם כי שמרן ז"ל סתם הדברים ולא ביאר מהו "רותחים" דקאמר, מכל מקום נראה שכוונתו שלדעת הסוברים שצריך שתהא ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, היינו שצריך שהמים יעלו בועות שרק בכהאי גוונא נפלט האיסור מהכלי, ואילו לדעת הסוברים שאפשר להגעיל בכלי ראשון שאינו על גבי האש כל עוד שהוא רותח אפילו הוא אינו מבעבע, שפיר דמי. וכן מוכח מדברי הפוסקים שהביא מרן הבית יוסף בסימן תנ"ב (ס"א) וז"ל: ומה שכתוב בתשובת הגאונים שיזהר שלא ינוחו המים מן הרתיחה שאם ינוחו אסור להגעיל בהם כלים, היינו לומר שבעודם נחים מהרתיחה לא יגעיל בהם כלים לפי שכיון שאין המים רותחים אין כאן הגעלה אבל אם נחו ואח"כ הרתיחן והגעיל בהן כלים פשיטא דעלתה להם הגעלה וכ"כ בתרומת הדשן (ח"א סימן קלא, ח"ב סימן קנ) שמי שיש לו כלים הרבה שמגעיל זה אחר זה ורגילות הוא כשמכניסין כלי אחר נייחי המים מרתיחתן צריך להמתין בכל כלי עד שישובו המים ויעלו רתיחה וצריכים ליזהר, ואם לא נזהר הפסיד, דהא כתב סמ"ק במצות בשר בחלב (סימן ריג עמ' רטו הגהות הר"ף אות ד) דהגעלה אינה מועלת אלא דוקא ברותחין שמעלה רתיחה אבל היד סולדת מהם לא מהני. וכן כתב אשיר"י בפרק כל שעה (סימן ז) שצריך ליזהר בהגעלת כלי חמץ שלא ינוחו המים מרתיחתן, עכ"ל. וזה לשון שבלי הלקט (סימן רז פב.): בעל הדברות (העיטור ח"ב הל' ביעור חמץ קכג: שער א', הכשר בשר טז ע"ג) כתב מסתברא שאין צריך לסלקן קודם שתנוח הרתיחה ולא להניחן שם עד שתנוח אלא מסלקן בכל עת שירצה וכתב הכל בו (סימן מח ט ע"ד) יש פוסקין שצריך שיזהר שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילין בה מרתיחתה בעוד שהכלים בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו וכל זה במי שמגעיל

אחר זמן איסורו, עכ"ל. ומוכח מכל לשונותיהם שרתיחה היינו בעבוע, ולא סגי בחום שהיד סולדת בו ורק לדעה השניה שמקילה סגי שהמים רותחים בחום שהיד סולדת בו דסוף סוף אכתי מיקרי "כלי ראשון". וכן מוכח ממ"ש להלן בד"ה וכן בקודש חזיתיה.

ועתה הבוא נבוא לענין הלכה, שהנה מרן ז"ל כתב בשולחנו הטהור (סימן תנב ס"א) בזה"ל: יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו וכו', וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן, עכ"ל. ומשמע מדבריו שאם מגעיל את הכלי קודם שעה חמישית אין צריך להקפיד שהמים לא ינוחו מרתיחתן. וכן הבין הרמ"א שם שהגיה על דברי מרן ז"ל בזה"ל: אך רבים חולקים וסבירא להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחים (וכן משמע מהרא"ש וסמ"ג ות"ה סימן קל"א ואגור וטור בסימן ק"ה) ע"כ יש ליזהר אפילו קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל (ד"ע). ע"כ. נמצא שלדעת מרן ז"ל קודם זמן איסורו אין צריך להקפיד שהמים ינוחו מרתיחתן ומועילה הגעלה בכלי ראשון שאינו על גבי האש, ואילו הרמ"א ס"ל שיש להקפיד בזה וצריך להגעיל בכלי ראשון שעל גבי האש. וא"כ יצאנו לדין שלדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו כל שהמים בשיעור של חום שהיד סולדת שפיר דמי להגעיל בהם כלי ראשון שבלע על האש.

וכן בקודש חזיתיה להרב נהר שלום (או"ח סימן תנא סק"ז) שכתב דאע"ג שנסתלק מעל גבי האור שפיר דמי להגעיל בתוכו כלי שתשמישו בכלי ראשון בעודו על האש כמו הכף שמגיסין הקדרה וכסברא ראשונה שכתב הטור יורה דעה סימן קכ"א, וזו נראה דעת השלחן ערוך, דהכא כתב: "צריך להכשירן בכלי ראשון, ובסעיף ג' כתב: וכלי ראשון נקרא שהרתיחו וכו', אפילו אינו עתה על האש וביורה דעה לא הזכיר מדברי הטור כלום, אבל כתב: "דיני הגעלה הלא הם כתובים בהלכות פסח", ע"ש. גם הטור אע"פ שביורה דעה שם כתב דמסתברא טפי כסברא שניה שכתב שם דכל שתשמישו בעודו על האש הכי דוקא בעי מכשר ליה, הכא [בסימן תנ"א] כתב כלשון הש"ע, עכ"ל. הא קמן שמבין שמרן ז"ל ס"ל להקל בזה. ומה שציין למ"ש בסעיף ג', כוונתו למ"ש מרן ז"ל שם בזה"ל: סכינים מגעילן בכלי ראשון ומותרין. וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש, אפילו אינו עתה על האש רק שעודנו רותח, ע"כ. וכתב בב"י שם שמקור הדברים מדתנן בפרק כירה (שבת מב.) האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי, ופירש רש"י שהעבירן. מן האור: מרותחין. בין השמשות: לא יתן לתוכן תבלין, משתחשך דכלי ראשון כל זמן שהוא רותח מבשל", עכ"ל. ומפורש יוצא דס"ל שאין צריך שהמים יבעבעו ושהכלי יהיה על גבי

האש אלא כל שהוא רותח סגי. וכ"כ המגן אברהם (שם סק"ז) וז"ל: שעודנו רותח, שהיד סולדת בו, ע"כ. וגם הפר"ח (שם סק"ג) כתב כן וז"ל: פירוש שהוא רותח כל כך שהיד סולדת בו. ע"כ. וכ"כ האליה רבה (שם סק"ז). וע"ע במאמר מרדכי (סק"ז) שביאר שאע"ג שבסימן קכ"א פסק מרן ז"ל דסכין צריך ליבון, מ"מ הכא היקל להגעילם אפילו שהכלי אינו על האש, מכיון שיש פוסקים סוברים שאפילו בסכין של איסור סגי ליה בהגעלה סמך בזה על האומרים דחמץ היתרא בלע מקרי, כיון שיש צד אחר להקל, ומהאי טעמא נמי פסק לקמן ריש סימן תנ"ב דהמגעיל קודם שעה ה' א"צ ליזהר בכל הדברים שלשם משום דהוי נותן טעם דהיתרא, יעו"ש. והיינו משום דבכל הדברים שנתבארו שם יש מקילין ואומרים דאפילו באיסורים שרי, ולכן סמך בזה על האומרים דחמץ היתרא בלע מיקרי, עכ"ד. וכדבריו כתבו החק יעקב (שם) והרב ערך השלחן (שם סק"ז), ולפי דבריהם מובן באר היטב מדוע יש להקל בנ"ד דכיון דאיכא מ"ד דחמץ היתרא בלע, לכן מותר להגעיל כל כלי בכלי ראשון שאינו על האש.

וכן מצאתי להכנה"ג (הגהות הטור ס"ק מב) שכתב על הסברא האחרונה שהביא הטור בסימן קכ"א שאם נשתמש בכלי בעודו ע"ג האש צריך שתהיה ג"כ ההגעלה דווקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, בזה"ל: סברא זו לא מצאתיה בשום פוסק, גם רבינו הטור באו"ח סימן תנ"א לא הזכירה, ורבינו הב"י בסימן זה אע"פ שנתן טעם לסברא זו, לא הראה מקום סברא זו איה, ולפום ריהטא נראה לי הדל ליישב דעת רבינו הטור דמה שלא הזכיר סברא זו בסימן תנ"א משום דאף איהו סובר כסברא זו גבי שאר איסורין, מכל מקום בחמץ דיש סוברים דהיתרא בלע מיקרי, סתם כמאן דאמר דמהני הגעלה ברותחין אף אחר שהעבירן מהאש, דאף דמ"ש בסימן תנ"א דמהני הגעלה כזו הוא בדין סכינים והיה אפשר לומר דדוקא בסכין לפי שאין דרך להשתמש בו כל כך בחמין שעל גבי האש הוא דסובר דמהני הגעלה כזו, מכל מקום מדסתם אחר כך וכתב דכלים שמשתמשים בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו הקדרה מגעילן בכלי ראשון ולא פירש באיזה כלי ראשון יגעיל, מוכח דסמך עמש"כ גבי סכינים, וכתב מרן הב"י שלמד כן מדתנן האלפס והקדרה שהעבירן מרותחים וכו', ע"ש. ואם כן מובן דמ"ש שוב דכלי שנשתמשו בחמין מגעיל בכלי ראשון היינו כלי ראשון הנזכר גבי סכינים, ואם כן על כרחין לומר דהיינו מטעם שכתבתי כיון שדבר זה הוא מחלוקת בין הפוסקים יש לסמוך לגבי חמץ דאיכא סוברים דהיתרא בלע מיקרי אמאן דאמר דגם זה חשוב כלי ראשון ובשיטה זו קאי מרן בש"ע בסימן תנ"א דבסעיף ג' כתב דסכינים מגעילן בכלי ראשון וכלי ראשון נקרא אפילו אינו עתה על האש ובסעיף ה' כתב בכלים שמשתמשים כשהן על גבי האש כגון כף מגעילן

בכלי ראשון וסתמו כפירושו דהיינו הכלי ראשון שהזכיר בסעיף ג' דאפילו אינו עתה על האש מהני וכו', עכ"ל. ודבריו קילורין לעין.

כל קבל דנא, הנה הסברא שכתב הכנה"ג בלשון "והיה אפשר לומר דדוקא בסכין לפי שאין דרך להשתמש בו כל כך בחמין שעל גבי האש הוא דסובר דמהני הגעלה כזו", לא נפלאת ולא רחוקה היא, כי הנה הפר"ח (שם ס"ה) ביאר דשאני סכינים שאין עיקר תשמישו בכלי ראשון שמעלה רתיחות ולכן מהני בכלי שאינו מעלה רתיחות, אבל שאר כלים בעינן רתיחות במים, ע"ש. וכ"כ בכה"ח (סופר, שם ס"ק מג) בשם כמה אחרונים וז"ל: ואע"ג דבשאר כלים לא מהני הגעלה עד שיעלה רתיחות כמבואר במ"א סימן תנ"ב (סק"ג) וביו"ד סימן צ"ד ובאו"ה (כלל נח דין ס"ג), מכל מקום בסכינים ובעץ פרור מהני מטעם שכתב הר"ן (פרק כל שעה) כיון דרוב תשמישן אינן בכלי ראשון שמעלה רתיחות, מק"ח בביאורים (סק"ב), וכ"כ הלבוש בסימן תנ"ב דהיינו דוקא בסכינים אבל כלים שתשמישן בכלי ראשון ובעי מדינא הגעלה צריך דוקא שיעלה רתיחה, עכ"ל.

אולם נלע"ד שהעיקר כדברי המאמ"ר ודעימיה שמקילים בזה, הן מחמת שהם הרוב, והן מחמת שהטעם שהביאו לדבריהם דסמכינן על מ"ד היתרא בלע, טעמא טעים כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים, ואכן אחר החיפוש מצאתי להגאון שדי חמד ח"ז (מערכת ה'א אות כג עמוד 366 ואילך) שכדרכו בקודש האריך הרחיב בפתגמא דנא והביא דברי הפוסקים בזה, ושם בד"ה ובאמת לדידי חזי לי, כתב שנראה לו שדעת מרן ז"ל שגם בשאר איסורין כלי הצריך הגעלה בכלי ראשון יכול להגעילו בכלי אחר שהעבירו מעל האש אף אם נשתמש בו בעודו על האש וכסברא ראשונה שהביא הטור בסימן קכ"א, והוא ממה שכתב מרן ז"ל בשולחנו הטהור ביו"ד סימן קכ"א (ס"ג), "דיני הגעלה וליבון הלא הם כתובים באו"ח סימן תנ"א, וכוונתו ודאי לומר שממנו נקח לשאר איסורין, ובדין מחבת וכן בדין סכין שלדעתו חלוקים הם בשאר איסורין מבחמץ כתב דיניהם מפורש כי היכי דלא תיסק אדעתין למילפינהו מדינם בחמץ, וא"כ מובן הא סתמא כל שלא פירש דבשאר איסורין יש להחמיר מבחמץ, סתמו כפירושו דדין שאר איסורין שווה לחמץ, ומאחר דמתבאר מדברי מרן שבסימן תנ"א בסעיף ג' ובסעיף ה' דמהני הגעלה כזו לחמץ גם לכלי שמשתמשים בו בעודו על האש, אם כן מוכח ודאי דגם בשאר איסורין סובר שהדין כן דאף כלי שמשתמשין בו בעודו על האש סגי ליה הגעלה בכלי ראשון אחר שהעבירו מעל האש אם הוא רותח", ושוב הביא דברי הנהר שלום הנ"ל שכתב כן, אלא שהשד"ח חזר זו מסברא זו מפני שראה להרב ערך השלחן שהביא להקת נביאים דקיימי בחד שיטה דבעינן הגעלת כלי ראשון ברותחין שהאש מהלך תחתיו, ושוב האריך

בזה השד"ח והביא פוסקים שחולקים על זה ואסיפא דמילתא כתב בזה"ל: העולה מכל האמור למעלה דכלי שמשתמשים בו בכלי ראשון כשהוא על האש אם מועיל לו הגעלה במים רותחין אחר שהעבירו מן האש, הוא מחלוקת שהביא הריב"ה ביו"ד סימן קכ"א, ומדברי הרמב"ם וכן מסמ"ק ותרומת הדשן שהביא הרב ערך השלחן אין הכרח שסוברים דלא מהני, אבל בדברי הר"ן בסוף ע"ז שהביא הרב וכן בדברי הר"ן והריטב"א בפרק כירה שהבאתי אני ההדיוט מפורש דסברי דלא מהני הגעלה כזו וכסברת היש אומרים שהביא הריב"ה, ומסתברא ליה כוותייהו, אמנם אין מדבריהם הכרח אלא לגבי איסורא בלע, אבל במידי דהיתרא בלע כגון כלי מבשר לחלב כי היכי דמהני ליה הגעלה במקום ליבון הכי נמי יש לומר דמהני ליה הגעלה ברותחין אחר שהעבירן מן האש וכו', עכ"ד, ואע"ג שלכאורה לפי דבריו יוצא איפוא דלדידן דקי"ל חמץ הוי איסורא בלע יש להחמיר בזה (עיין לעיל בפרק א' הערה 34), מ"מ כבר כתב השד"ח (שם בד"ה ודאתאן עמוד 374) משם הנצי"ב בעמק שאלה (שאלתא קלז סק"ה דף מ' ע"ג) שכתב שיש להתיר אף בחמץ אף דהוי איסורא בלע, שהרי מצינו בכמה מקומות בסימן תנ"א שהיקל מרן הש"ע בענין חמץ, על אף שבשאר איסורין החמיר, מפני שיש לסמוך בכהאי גוונא על מ"ד היתרא בלע, וא"כ ה"ה בנ"ד.

ומן האמור תשובה מוצאת למ"ש המשנ"ב (סימן תנב סק"ח) שעל אף שאפשר ללמוד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשין ע"י עירוי דבהם מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהם לבד, מכל מקום בקדרת נחושת ודברים שתשמישן ע"י כלי ראשון נראה דאפילו בדיעבד לא מהני הגעלה זו וצריך לחזור ולהגעיל [אך לענין לאסור המאכל אם נשתמש בו בפסח מסתפק הפמ"ג ונראה דאם הוא אינו בן יומו מעת שנשתמש בו החמץ יש לצדד להקל], עכ"ד. כי לפי האמור אין דבריו מוכרחים, שכבר נתבאר שמעיקר הדין אין צריך שהמים יעלו בועות, וא"כ בודאי שבדיעבד מהני הגעלה וכל שהמים בשיעור של חום שהיד סולדת בו יש לבתיר להגעיל בהם כלים שבלעו בכלי ראשון על האש.

ומכל מקום משום חומרא דחמץ, ראוי ונכון להחמיר בזה, ובפרט שאפשר לעשות הדבר בנקל, ולכן יש להקפיד שכלי ההגעלה יהיה תמיד על האש ואף יעלה בועות, שכבר נתבאר לעיל שלדעת הסוברים שצריך שהכלי יהיה תחת האש, צריך שהמים יעלו בועות, בפרט שכן פסק בשו"ת תרומת הדשן (סימן קלא) וז"ל: שאלה: כשמגעילין כלים, צריכין ליזהר שיהיו מי הגעלה מעלין רתיחה תמיד כל שעת ההגעלה, או לאו? תשובה: יראה דצריכין ליזהר, ואי לא נזהר הפסיד. והכי כתב בהדיא בסמ"ק במצות

בשר בחלב, דהגעלה אינו מועלת אלא דווקא ברותחין שמעלה רתיחה, אבל היד סולדת מהם לא מהני. וכן כתב אשירי פ' כל שעה, שצריך ליזהר בהגעלת כלי חמץ שלא יניחו המים מרתיחתן. אע"ג דבמרדכי פ' בתרא דע"ז מייתי מתוספות רבינו אלחנן, דהיורה כשמסלקין אותו מן האור ופסיק רתיחתה חשיבא עדיין כלי ראשון לענין הגעלה, וגדולה מזו התיר שם. וכן באשירי פ' אין מעמידין בשם ר"י, להגעיל בכלי ששאבו בו מן הרותחין, נראה דכל הנהו הגעלות לא קיימי אלא אכלי יין נסך דתשמישו בצונן, וסגי להו בהגעלה גרידא, והכי מחלק אשירי שם, וכן פ' כירה על פסק ר"ת בהגעלת החבית. ונוכל נמי לחלק לדידן הכי לענין הגעלה לרתיחה, ולומר דכלי שתשמישו בחמין לא סגי להו בין כלי חמץ בין שאר איסורין, רק ברותחין שמעלין רתיחה כדמסיק לעיל. לפ"ז הא דכתב במרדכי פ' כל שעה, אין רשאין להגעיל כלים הרבה יחד בסל, וא"כ מי שיש לו להגעיל הרבה כלים צריך להגעיל זה אחר זה. ורגילות הוא כשמכניסין כלי אחד נייחי המים מרתיחתן, לכך צריך להמתין בכל כלי עד שישובו (כצ"ל) המים ויעלו רתיחה, עכ"ל. וכ"כ עוד פוסקים, וכן נהגו בזמנינו. והמחמירים בזה צריכים לפקוח עיניהם על כך, כי טבע המים לנוח מרתיחתן כשמכניסין בהם כלים, וצריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים בועות, ויש להזהיר בזה את האחראים על ההגעלה שהואיל והם מגעילין כלים במהירות בזה אחר זה, לעיתים אינם מדקדקים לראות אם מעלין רתיחה, ולכן כתבו האחרונים שנכון להעמיד בעת ההגעלה אדם שבקי בדיני הגעלה. וכמו שהעיר לנכון המשנ"ב בסימן תנ"ב (סק"ח).

נתינת אבן מלובנת במים

י. לאור האמור בסעיף הקודם נוהגים ליתן בתוך המים אבן מלובנת או ברזל מלובן שדרכם וטבעם לירד לתחתית הכלי סמוך לאש ממש וממילא הם צוברים חום רב וגורמים למים לבעבע תמיד, ואפשר לעשות כן לכתחילה על אף שאלמלא האבן המים לא היו מעלים בועות. הנה דין אבן מלובנת נזכר בהגהות מיימוניות ובמדרכי והובאו בב"י בסימן תנ"א ובש"ע (שם סעיף טז) וברמ"א שם (סעיף ו) ובעוד מספרי הפוסקים, אלא שהם ז"ל דיברו לענין כלים שאי אפשר להכשירם בתוך כלי הגעלה רגיל, הן מחמת גודלם כגון סכינים וכפות גדולים, והן מחמת שהכלי מחובר לקרקע ואי אפשר להוציאו, וככתוב ברמ"א הנ"ל וז"ל: וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון, והוי ככלי ראשון. וכן כל כיוצא בזה. ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו, עכ"ל. ועל פי יסוד זה נהגו גם כן להכניס את האבן המלובנת לתוך הכלי שבכך מעלה רתיחות, ודבר זה מוסכם לכל הדעות. וע"ע

בראבי"ה (פסחים עמוד 84) והביאו ג"כ הרא"ש (פסחים פ"ב) שכתבו שבמקום לעשות שפה לכלי גדול בכדי שיגיעו לשם מים רותחים היו משליכים בתוך היורה בעודת רותחת אבן רותחת או לפיד אש ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתה. וכ"כ האורחות חיים (חמץ ומצה סימן פט) בשם ר' פרץ, וע"ע שם בשם הרשב"א שחולק על זה. ועיין למרן הש"ע (סימן תנא סעיף טז) שכתב: "מדוכה מותרת בהגעלה ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה, משים בה מים רותחים ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון", ע"כ. ואם כשהמים אינם על האש התיר באבן מלובנת, כל שכן שיש להתיר כשהמים על האש ממש,

ומכלל זה למדנו שעל אף שהפר"ח (שם) חלק על דברי מרן ז"ל הנ"ל באומרו "דמנין לו, דהא כלל גדול אמרו כבולעו כך פולטו, ופשיטא לי דיורות ומחמי חמין שנשתמשו בהם על האש דלא מהני ערוי וכמו שכתבתי בסעיף ו' שהיא הסכמת רוב הפוסקים ז"ל והאבן רותחת לא מהניא אלא להעלות הרתיחה בכל שפתיו, אבל לעשותו כלי ראשון פשיטא דלא וכו', ע"ש. וגם הב"ח (או"ח סימן תנב) כתב וז"ל: אבל לערות עליהן רותחין מכלי ראשון ואפילו ישים עליהן ג"כ אבנים מלובנים כל זה אינו אלא כמו עירוי, אבל לא הוי כלי ראשון, עכ"ל. והביאו להלכה במג"א (סימן תנא ס"ק יח). וגם האליה רבה (שם ס"ק יט) הביא דברי הב"ח הנ"ל ועל אף שהעיר שם שמדברי הגהות מיימוניות הוי ככלי ראשון וכן מבואר במהרי"ו, מ"מ סיים וכתב שאינו מועיל הגעלה ע"י אבנים אלא בקערה וכיו"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אינו מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש, ע"ש. והביאו המשנ"ב (סימן תנ"א ס"ק נא) והחמיר על דבריו באומרו שאפילו בקערה וכיו"ב אין להקל לכתחילה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שהוא אינו בן יומו מתשמיש כלי ראשון, ע"ש.

מכל מקום בנ"ד גם לדעתם ז"ל מותר הדבר שהם ז"ל מיירי שנותנים האבן מלובנת על הכלי ושופכים עליהם מים, שבזה יש לומר דהוי כעירוי שסוף סוף מערה הוא מים מלמעלה במקום פתוח והכל הולך ומצטנן, אבל בנ"ד שנותן את האבן המלובנת בתוך הכלי שהוא תחת האש בודאי שגם לדעתם יש להקל בזה. וע"ע בשו"ת בית שלמה (יו"ד, דרימר, סימן קנב) שנשאל אם מותר להגעיל על ידי חפירה שעושים באדמה ושופכים שם מים רותחים עם אבנים מלובנות, וכתב שם שכבר החמירו בזה הב"ח והפר"ח שם דלא הוי כלי ראשון ממש ע"י אבנים מלובנים, והוסיף שם דאף להמקילין ע"י אבן מלובן, מ"מ כאן לא מועיל, שהרי התוס' במסכת שבת (מ:) כתבו דהחילוק בין כלי ראשון לכלי שני הוא משום דכלי ראשון מתוך שעומד על האור דופנותיו חמין, אבל כלי שני שאין

דופנותיו חמין הולך ומתקרר, ע"ש. ובנ"ד ששופך לתוך הגומא דופני הגומא הם קרים, וא"כ י"ל דכולי עלמא מודו דאין דינו ככלי ראשון, עכ"ד. ומבואר שרק מפני שהרתיחו את המים בכלי אחד ושפכוהו לתוך גומא והוי כלי שני לפיכך לכו"ע לא מהני הכשר דהוי כלי שני שהולך ומתקרר, אבל בנ"ד דמיירי בכלי שחיממוהו על האש דהוי כלי ראשון, לכולי לעלמא מישרא שרי דהוי כלי ראשון ופשוט. ואחר זמן מצאתי בקובץ תלפיות (כרך טו שנת תרס"ו) שבנו של הרב בית שלמה הנ"ל כתב במפורש שמה שאסר אביו, היינו דוקא שבעת ההגעלה לא ימשיך הקיטור להרתיח את המים, אבל אם הקיטור מחובר כל הזמן למי ההגעלה גם אביו מודה דמותר, ע"ש .

הכשר כלים שבלעו ע"י שריה או מליחה

יא. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שראוי ונכון להגעיל את הכלים בזמן שכלי ההגעלה על האש ומעלה בועות, מכל מקום בכלים שבלעו חמץ על ידי שריה מעת לעת, וכמ"ש הפמ"ג במשב"ז (או"ח סימן תנא סק"ט) שכבוש מעת לעת איסור בכלי, או חמץ שכר למאן דאסר דמבליע ומפליט בכולו ואף בכלי מתכות וכדבעינן למימר לקמן בסוף הסימן אי"ה, מכל מקום אם הגעילו בכלי ראשון שהוסר מהאש די בכך אע"פ שאין מעלה רתיחות, ע"ש. ונראה שכוונתו דהא קי"ל כבוש כמבושל, לאו בישול גמור הוא ממש דהוי טעם קלוש כמבואר במהרש"ם בתשובה ח"ד (סימן לד) ובעוד פוסקים, לפיכך יש להקל בזה, וע"ע בהערה הבאה וצרף לכאן. או על ידי מליחה, שהרי מאי דקי"ל (חולין צז:) מליח כרותח היינו לצלי, ואסור כדי קליפה, וכמבואר בש"ע (יו"ד סימן צא ס"ה), וממילא שמעינן מינה שכיון שלא נבלע בכלי כמו שבלע בבישול, בודאי דמהני ליה הגעלה בכלי רותח שאינו על האש, שהרי לדעת הסוברים שאם נשתמש בכלי בעודו על האש שצריך שתהא ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו, טעמם משום דכלל גדול בידינו (פסחים ל: עד. וסוף ע"ז) כבולעו כך פולטו וכמ"ש הב"י שהבאנו בהערה 13, וא"כ בנ"ד שלא השתמשו בכלי על האש בודאי דסגי בחום זה, בפרט שיש סוברים שאף לכלי שבלע על האש ממש סגי בהגעלה במים רותחין שלא האש ואינם מבעבעים. וכ"כ הפמ"ג במפורש לענין כבוש והבאנו דבריו בהערה הקודמת, ומינה לנ"ד. אפשר לכל הדעות להגעילם בכלי ראשון רותח שאינו על האש ואינו מעלה בועות.

הכשר כלי ראשון ע"י עירוי

יב. יש אומרים שכלי שנשתמש בו בחמץ בכלי ראשון ממש, אפשר להגעילו על ידי עירוי מכלי ראשון מפני שעירוי מכלי ראשון דינו ככלי ראשון, ויש חולקים ואומרים שאין הגעלת עירוי מועילה לכלי שבלע בכלי ראשון, וכן עיקר להלכה. הנה אם עירוי מכלי

ראשון חשיב ככלי ראשון או לא, נחלקו רשב"ם, ר"ת ור"י, שהרשב"ם (הובא בתוס' שבת מב: ד"ה אבל) ס"ל שעירוי מכלי ראשון דינו ככלי שני ואינו מבשל כלל, וכדבריו כתבו הר"ן (שבת מב:) בשם הרא"ה, וכ"כ הרשב"א בחידושיו (שבת שם) בשם גאון. וכ"ד הרמב"ן הריטב"א (ע"ז עד:) והמאירי (שבת מב:) ועוד ראשונים. ומאידך דעת ר"ת (הובא בתוס' זבחים צה:) וכ"כ בספר הישר סימן רמג) שעירוי מבשל כדי קליפה. וכדבריו כתבו התוס' (שבת מב: וע"ז עד:) וכ"כ בספר התרומה (סימן קלד) והסמ"ק (סימן רפב) ועוד ראשונים. ור"י בעל התוס' (הובא בתוס' שבת מב: ד"ה אבל) ס"ל דעירוי מבשל ככלי ראשון ממש. ע"ש. וכ"כ המרדכי (סוף ע"ז סימן לא).

והנה הרא"ש (פ"ג דשבת סימן טז) הביא מחלוקת רשב"ם ור"ת הנ"ל והאריך מאוד בראיותיהם, ואסיפא דמילתא כתב שאחת מהראיות שהביא רבינו תם לומר דעירוי ככלי ראשון היא, מדאמרינן בפרק בתרא דעבודה זרה (עד:) נעוה ארתחו (פירש"י בד"ה נעוה ארתחו: הגת הרתיחו ברותחין נעוה כמו יטופון נעווהי בחמר), ומתוך כך מתיר רבינו תם להכשיר כלי שנשתמש בו בכלי ראשון על ידי עירוי שישפוך עליו מים רותחין מכלי ראשון, ואינה ראיה דשאני יין נסך דתשמישו על ידי צונן אבל כלי שנשתמש בו איסור והוא בלוע מעבר לעבר אי אפשר שיפלוט כל האיסור על ידי עירוי ששופכין עליו שאינו מבשל אלא כדי קליפה ולא כל האיסור הבלוע בדופני הכלי מעבר לעבר, עכ"ד. והביאו מרן הב"י בסימן תנ"א וכתב שמ"ש הטור שם שעירוי חשוב ככלי ראשון, לאו למימרא חשוב ככלי ראשון ממש, אלא לומר דלא סגי ליה בהכשר דכלי שני קאמר דחשוב ככלי ראשון, אבל מכל מקום אין לו דין כלי ראשון ממש, וזהו שכתב ומיהו כלי שנשתמשו בו על ידי האור לא סגי בעירוי אלא צריך להגעילו בכלי ראשון, וכך הם דבריו בספר יורה דעה סימן קכ"א", ע"כ. וכ"פ בשולחנו הטהור (שם ס"ה) וז"ל: כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון, ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני, וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון, עכ"ל. וכ"פ במשנ"ב (ס"ק מא).

בפרט שמ"ש הרא"ש בשם ר"ת אינו מוסכם, כי מצינו להר"ן (שבת דף כ. מדפי הרי"ף בד"ה ומיהו) שכתב בנידונו בזה"ל: ומיהו לענין הגעלה לא נפקא לן מהאי פלוגתא מידי, דאפילו תאמר דעירוי דכלי ראשון ככלי ראשון, אין מגעילים בעירוי דברים שנשתמשו בו בתוך כלי ראשון, דכלל גדול אמרו [ע"ז עו ב] כבולעו כך פולטו, וכן נמי אם נשתמשו בכלי ע"ג האור כגון יורות וקומקומים אין מגעילין אותן בכלי ראשון שהעבירו מעל גבי האור", ע"ש. ומבואר דס"ל שבהגעלת כלים גם לדעת ר"ת אין להתיר להכשיר כלי שבלע

בכלי ראשון על ידי עירוי. וגם בחידושי הריטב"א (שבת מב:) כתב כן וז"ל: ולענין הגעלה הוא חמור מן הכל [ולא דמי לשבת] משום דקי"ל (ע"ז ע"ו ב') דבעינן כבולעו כך פולטו, מעתה אין מגעילין קדרה שהיה כלי ראשון או אלפס בתוך יורה מרותחת שאינה על גבי האור ואע"פ שזה וזה כלי ראשון, וטעמא משום דבעינן כבולעו כך פולטו וכשם שבולעו [על] ידי האור כך צריך לפולטו ע"י האור, וכל שכן שאין מכשירים קדרה ואלפס להגעילן בעירוי מכלי ראשון, וזה ברור לכל מי שטועם האמת, עכ"ל. וכן הוא בראבי"ה (פסחים, סימן תסד). והרי הוא כמבואר. וע"ע בש"ע שתילי זיתים (או"ח סימן שיח ס"י אות מא) שכתב שעירוי מכלי ראשון חשוב ככלי ראשון היינו לחומרא ולא לקולא כגון להכשיר כלי שצריך הגעלה דלא מהני להכשיר כלי שבלע איסור בכלי ראשון, ע"ש. וע"ע להרה"ג ר' דוד קליין זצ"ל בספר בית ארזים (סימן תנא אות קה עמוד יג).

הכשר סיר לחץ

יג. אין חילוק ברמת החום שבה השתמשו בכלי ראשון ובכל מקרה אפשר להגעילו במים רותחים וכאמור, ולכן סיר לחץ שחומו מגיע ליותר ממאה מעלות, מועילה לו הגעלה במים רותחים שאינם מגיעים לחום זה, וזאת בתנאי שניקו היטב את הלכלוך שמצטבר בגומי הנמצא במכסה, בחריצים ובהברגות. כן מבואר מסתימות לשון הפוסקים שכתבו שכל כלי ראשון מועיל לו הגעלה ברותחין, ולא חילקו בין השתמשו באותו הכלי במים רותחים מאוד. וכן מבואר ממחבת שמטגנין בה בשמן, דמהני לה הכשר במים רותחין, אף על פי שהשמן מגיע ליותר ממאה מעלות כנודע. וכן מפורש יוצא ממה שנתבאר לעיל בהערה 13 שלדעת מרן ז"ל מועיל הגעלה בכלי ראשון שאינו על האש ואינו מעלה בועות, וודאי שברוב ככל הכלים משתמשים בהם במים מבעבעים ואעפ"כ כשמכשירים אותם לא הצריכו באותו האופן. וכן בקודש חזיתיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (חיו"ד סימן ז אות ג סק"א) שנשאל בפתגמא דנא ובתחילת דבריו הביא דברי ערוך השלחן (סימן תנא סעיף סו) שמשמע דס"ל דבעינן הכשרו ממש כמות אותו בחום של תשמישו, אולם הישכי"ע דחה דבריו שם באומרו שאם באמת יש לחלק, גם בעל האש בין חום גדול לחום יותר פחות, לא הוה שתיק מינה, והוי ליה לאשמועינן חידושא והאריך בזה וסיים בזה"ל: איך שיהיה, הכשרתה על האש, דלענין ההפלטה האש מפליטה כל מין שימוש שעל האש, בין אם היה החום על האש שנשתמשו בו הוא 170 מעלות בין פחות או יותר, והאש של ההכשר הוא ג"כ באותה מדה או פחות יש לו כח להפליט, כל מה שבלוע בקדרה וכו', עכ"ד. גם בשו"ת בצל החכמה ח"ג (סימן נה) נשאל בזה והשואל חשב שזה לא מהני, כי מים מרתיחים בחום של מאה מעלות, ואילו

בסיר לחץ כשכיסויו עליו מגיע החום עד לכארבע מאות מעלות, ונמצא שהאיסור נבלע בדופני הסיר בחום של כארבע מאות מעלות וזה אינו יוצא בחום של מאה מעלות, וא"כ כאשר יבואו לבשל בו אחר ההגעלה כדרכו, יוסיף לפלוט האיסור שנשאר בלוע עדיין בדופני הכלי, והשיב הרב שם שלדעתו שפיר מהני ההגעלה הרגילה גם לסיר לחץ כי מים שהורתחו עד שמעלים רתיחה מפליטים כל מה שנבלע בדופני הקדירה ע"י מים או משקה אחרת, גם אם נבלעו לתוכו באמצעות חום יותר גבוה, והאריך להביא ראיות לזה, ע"ש. וכן עיקר.

מי הגעלה שהתחממו ע"י השמש וכיוצא בזה או ע"י חשמל

יד. מי ההגעלה הרותחים הכשרים להגעיל בהם היינו דוקא שנתחממו על ידי האש, אבל אם נתחממו על ידי השמש או על ידי מעינות טבעיים כגון חמי טבריה וכיוצא בזה, אינם כשרים להגעלה אפילו אם הם רותחים ומעלים בועות, ואפילו כלים שדינם ככלי שני אין להגעיל בתוכם מפני שאינה תולדות האור, והלכה רווחת בידינו כבולעו כך פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור, אף פולטו על ידי תולדות האור. כן כתב הארחות חיים (הל' חו"מ סימן צב) וז"ל: חמי טבריא דינן כרותחין לענין בליעה, אבל אין מגעילין בתוכן אפילו דברים שדינן בכלי שני לפי שאינן תולדות האור, וכבר ארז"ל כבולעו כך פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור אף פולטו כן ואם נאסרו על ידי חמי טבריא אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור, עכ"ל, והביאו מרן ז"ל בב"י סימן תנ"ב, וכדבריו פסק בשולחנו הטהור (שם ס"ה). ומכלל הדברים למדנו שאף מים שנתחממו על ידי השמש אי אפשר להגעיל בהם שהרי אין הם תולדת האור אלא תולדת השמש ופשוט . ומכל מקום תולדות האש דינו כאש ממש, ולכן כלי שהתחמם על ידי חשמל, וכן מים שהתחממו על ידי דוד חשמל (בוילר) כשרים להגעלה, אלא שהמחמיר להגעיל בכלי שנתחמם על גבי האש תבוא עליו הברכה, ויש לעורר בכל זה את האחראים על ההגעלה. כן הסכמת רוב חכמי זמנינו וחכמי הדור שלפנינו שחשמל נחשב לאש גמורה דהוי תולדת האש, עיין בשו"ת יסודי ישורון ח"ו (עמוד קלז) ובקובץ חשמל ושבת (היו"ל ע"י מכון טכנולוגי מדעי לענין הלכה) ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"א (חאו"ח דף סז) ובקובץ אוצר החשמל (היו"ל ע"י מכון האנציקלופדיה התלמודית שנת תשמ"ז), ובשו"ת יבי"א ח"ב (חאו"ח סימן כז) ובשו"ת יחו"ד ח"א (סימן לג) ובהליכות עולם ח"ב (עמוד יג) ובחזון עובדיה (יו"ט, עמוד נג). ואמנם יש שפקפקו מעט בזה כמבואר בספר פסקי תשובה (פיעטרקאווסקי, סימן קעא) ובשו"ת ארץ צבי (סימן צב) ובשו"ת צפנח פענח ח"א (סימן רעג שאלה ג), מכל מקום הסכמת רוב הפוסקים להקל בזה וכאמור, בפרט שכבר דחו האחרונים טענות החולקים

בזה, כי הנה בשו"ת פאת שדך (סימן עז) העיר על דברי הפסקי תשובה הנ"ל שהחמיר בזה. ע"ש. וגם בעיקר מ"ש הצפנת פענח הנ"ל שיש להחמיר בזה וחיליה מדברי הריטב"א הנ"ל, הנה מלבד שדברי הריטב"א אינם מוסכמים כמבואר בהערה הקודמת ואדרבא מדברי מרן ז"ל שהעתיק להלכה דברי האורחות חיים משמע דלא שמיעא ליה כלומר לא ס"ל כדברי הריטב"א הנ"ל ולדעתו ז"ל למ"ד חמי טבריה הוי תולדות האור שפיר דמי להגעיל בו, עוד בה, שעד כאן לא אמר הריטב"א שאפילו למ"ד חמי האור נינהו אין מגעילין, היינו דוקא בנידון החמי טבריה שטבעם שונה ממים שהתחממו על ידי האש, ולכן לא מהני דבעינן כבולעו כך פולטו, אבל בנ"ד שחימום על ידי חשמל חשיב כאש ממש, שפיר דמי, וכבר רמז לזה היסוד ישורון הנ"ל כיעו"ש. ושוב מצאתי שכ"כ במפורש מרן הראש"ל נר"ו בספר חזון עובדיה (פסח, עמוד קלה בהערה).

ואמנם מכיון שסוף סוף יש חולקים על זה וכאמור, וגם הרואה יראה שמדברי האורחות חיים ומרן ז"ל מבואר שאין טעם פסול חמי טבריא מחסרון חום שבהם, וכדמוכח ג"כ מדבר המאירי (ע"ז עה:) שכתב, "ואף המים דוקא ברותחין שעל ידי האור אבל רותחין שבחמי טבריא אין לסמוך על הגעלה שבתוכם", ע"כ. ועל כורחנו לומר שיש סוגים שונים של חום וטבעם שונה, וא"כ עדיין יש מקום בראש לומר שאין להגעיל בכלי שהתחמם על ידי חשמל אלא אך ורק על ידי אש ממש, לפיכך המחמיר להגעיל בכלי שנתחמם על גבי האש תבוא עליו הברכה, ויש לעורר על כך את האחראים על ההגעלה.

מי הגעלה שהתחממו ע"י מיקרוגל

טז. מים שהתחממו על ידי מיקרוגל אינם כשרים להגעיל בהם אפילו אם הם רותחים ומעלים בועות, דדמי לחמי טבריה שאע"ג שהמים חמים ומבעבעים אי אפשר להכשיר בהם כלים שהשתמשו בהם באש גמורה, כיון שהם שני סוגי חום שונים וטבעם שונה זה מזה, וכיו"ב כתב פרופסור לב במאמרו המודפס בקובץ תחומין (כרך ח' עמוד 27) שכתב שם שמצינו בתורה שלושה סוגי בישול, האחד, צלי, השני, צלי קידר, והשלישי, בישול רגיל, ובבישול במיקרוגל אינו נעשה שום בישול מהשלושה הנ"ל, שהרי הקרינה נבלעת בנוזל או בשומן שבתוך התבשיל ומחממת אותו, והנוזל הפנימי החם מחמם את החלק המוצק שאינו בולע את הקרינה, וזה שונה גם מבישול בחמה, שבישול בחמה נעשה על ידי קרינת השמש הנבלעת בשכבה העליונה של התבשיל עצמו, ולעומת זאת קרינת המיקרוגל נבלעת בכל התבשיל ובכל מקום שיש נוזל הוא מתחמם ותוצאות הבישול היא שונה מבישול רגיל, ע"ש. ולפי דבריו יוצא איפוא שאי אפשר לסמוך על חימום המים על ידי מיקרוגל שהרי טבעם שונה ובכהאי גוונא אין כבולעו כך פולטו .

ואמנם בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ג סימן נב) ביאר לענין שבת שבבישול בחמה דליכא איסור בשבת שפרש"י בשבת דף ל"ט וכן הר"ן מטעם דאין דרך בשול בכך, הוא פשוט משום דנהי שהבשול שהיה במשכן היה באש, מכל מקום היה שייך למילף גם בשול ע"י חמה להיות תולדה, דהא מכל האבות מלאכות שהיו במשכן הרי למדין לחייב גם כל הדומה להאבות באותו החיוב ממש ונקראו תולדות, שלכן הוצרך רש"י לפרש שאין למדין בשול ע"י חמה מבשול ע"י האש שהיה במשכן משום שאין דרך בשול בכך. ואין הכוונה דאין דרך בשול בכך כהא דעושה מלאכה כלאחר ידו ושאר שנויים שפטור כדאיתא בדף צ"ב בהוצאה וה"ה בכל מלאכה שצריך לעשותה כדרך שעושין בנ"א מלאכה זו כדאשכחן בכמה דוכתי, ופלפל בזה ואסיפא דמילתא כתב שתנור מיקרוגל שטוב לבשל בו כמו באש ממש ואלו שיש להם תנור כזה משתמשים בו יותר מבישול דבאש ומה שלא נתפשטו תנורים אלו עדיין הוא משום דלא מצוי עדיין הרבה תנורים וכשיהיו מצויין ודאי ישתמשו בהם כו"ע דהא הוא יותר טוב, ודאי יש למילף מבשול דאור דהיה במשכן בחשיבות תולדה שהוא לכל הדינים כהאב דבישול ע"י האור לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת ולא רק לרש"י והר"ן אלא אף לקרית ספר דהרי לא פליגי כלל לפי מה שבארתי. עכ"ד. ומבואר מדבריו שמים שנתחממו על ידי מיקרוגל דינם כנתחממו על גבי האש ומהניא בהו הגעלה.

מכל מקום מלבד שרבים לוחמים על סברת האגרות משה הנ"ל כמבואר בספרי אחרוני זמנינו, אפס קצהו תראה בספר ילקוט יוסף (שבת ג' עמוד קנה ואילך), עוד בה, שיש לחלק בין שבת להגעלת כלים, שבשבת כל דדמי לאב מלאכה יש לאסור וכמ"ש האגרות משה הנ"ל, משא"כ בהגעלת כלים דבעינן כבולעו כך פולטו וליכא (ועיין במסכת שבת (מ:) דאסיקנא שהמבשל בחמי טבריה בשבת אינו חייב משום מבשל אבל איסור דרבנן מיהא איכא), ודין בישול בשר וחלב יוכיח שנחלקו האחרונים ז"ל אם יש איסור תורה בבישול במיקרוגל כמבואר בילקוט יוסף (איסור והיתר עמוד קסג), מ"מ שאני התם שהתורה אמרה דרך "בישול" ואין זה נקרא "בישול", ולכן לדעת רבים מהפוסקים אף בשר וחלב מטוגנים אין בהם איסור בישול מן התורה בבשר וחלב שאין זה בישול כמבואר בילקו"י שם בעמוד קי"ז ואילך, משא"כ בנ"ד, ואם כי שיש לפלפל בזה לכאן ולכאן, מ"מ כיון שהדעת נוטה דדינו כחמי טבריה וקשה לדונו כתולדות האור, לפיכך אין להקל בזה. וכן המנהג פשט בזמנינו. ומכל מקום אם הכלי נאסר על ידי שימוש במיקרוגל, אפשר להגעילו בהם. וכמ"ש האורחות חיים הנ"ל בהערה 25 לענין חמי טבריה "ואם נאסרו על ידי חמי

טבריא אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור", והובא להלכה בהגה (שם ס"ה), ומינה לנ"ד.

הכשר על ידי מים שנתחממו בקיטור או על ידי האדים עצמם

טז. מים שהתחממו על ידי קיטור (אדים) דעת רוב הפוסקים שאפשר להגעיל בהם, ומכל מקום כיון שרבים מהאחרונים סוברים שאין להגעיל כלים במים אלו, לפיכך ראוי ונכון להחמיר בזה, בפרט שאפשר לעשות הדבר בנקל, הנה בשו"ת שואל ומשיב ח"ג (מהדורא ג' סימן קכה) כתב שחדשים מקרוב המציאו להרתיח אמבטי גדולה עם מים שלא אצל האש רק קנה המוליך הזיעה מן הכלי שעומד אצל האש לתוך האמבטי ומהזיעה מתחממים המים שבאמבטי עד שמעלה רתיחה, ואם יש לזה דין כלי ראשון בכל העניינים להגעיל בה כל הכלים הצריכים הגעלה אף אותן שקבלו בליעתן אף ע"י האש, ופלפל שם האם מהני, ואסיפא דמילתא כתב, ואע"ג שי"ל שכל שהזיעה מחמם מיקרי אש ממש, מ"מ יש להחמיר דמידי ספקא לא נפקא, עכ"ד. ומבואר דס"ל שאין להגעיל במים שנתחממו על ידי קיטור. וכ"כ בשו"ת בית שלמה (סימן קנב) וז"ל: ולענין שאלתו אם מותר להגעיל באמבטיה או חפירה שהוחמו ע"י הבל וזיעה כמו שמצוי עכשיו וכו', אין להגעיל בהם, ע"כ. וכיו"ב כתב בספר חקר הלכה (מערכת ב') הוב"ד בדרכי תשובה (יו"ד סימן קכא ס"ק טז). ומדברי כולם מבואר שעיקר הטעם דלא מהני הגעלה על ידי קיטור (אדים-זיעה) הואיל ואין האש מתחת לדפנות הקדירה, ודינו ככלי שני שהדפנות שאינם על האש מצננות את המים. וגם הגאון רמ"נ ירושלימסקי ז"ל בשו"ת מנחת משה (חאו"ח סימן טו אות מט) חשש להתיר דבר זה, כיעו"ש.

אולם בשו"ת מהרש"ם ח"א (סימן צב) נשאל בענין זה ודעת השואל להתיר להכשיר חבית גדולה של יין נסך ע"י הזיעה מן דמאפי"ף שמשיכין לתוכה מן היורה הגדולה ע"י קנה של נחושת שהולך הזיעה והדאמפ"ף מן היורה הגדולה לתוך החבית וסותמין החבית במגופה והקנה עם הזיעה נכנס לתוך החבית דרך פה הברזא, וכשנתמלא החבית בזיעה ומתחמם החבית בכדי שיד סולדת בו משליך ברב כוחו את המגופה מהחבית למרחוק וכפי דברי האומן נגעל בזה החבית על הצד היותר טוב, ורב גדול אחד קורא תגר ולא הסכים להגעלה זו, והמהרש"ם האריך הרחיב בזה שדברי הרב צדקו, ומכל מקום סיים שם שבהיתרא בלע כגון חמץ בפסח ובשר או חלב קודם שנתערבו או לענין סתם יינם בזמן הזה, יש לסמוך על המקילין להתיר להגעיל באופן הנזכר רק באופן שישים הרבה בתוך החבית קודם שיבוא הזיעה לתוך החבית וכו', ע"ש. ואע"ג שכבר נתבאר לעיל בפרק א' ובהערה 34 דקי"ל שחמץ איסורא בלע ולא היתרא בלע, מ"מ נראה דבכהאי

גוונא אפשר לסמוך על מ"ד היתרא בלע, וכבר נתבאר לעיל בכמה מקומות דאע"ג דקי"ל דחמץ איסורא בלע, מ"מ בנידון יש צד להקל יש לומר בפשיטות דמהני וסמכינן על מ"ד חמץ היתרא בלע, ואולי לזה נתכוון המהרש"ם הנ"ל וי"ל. וכן מצאתי להשד"ח (ח"ז מערכת ה"א אות כד עמוד 374-375) שהביא תוכן דברי השואל ומשיב הנ"ל שבתוך דבריו נתקשה במ"ש מרן ז"ל בש"ע סימן תנ"א (ס"ג) גבי סכינים דמהני הגעלה בכלי ראשון שאינו על האש ואילו ביו"ד סימן קכ"א כתב בהיפך זה, והעיר עליו השד"ח בזה"ל: תימה על גדול שכמותו דלא אסיק אדעתיה ליישב בפשיטות דיש לחלק בין שאר איסורין לחמץ, דבחמץ כיון דאיכא מרבוותא דסברי דחמץ מיקרי היתרא בלע משום הכי אף אם קי"ל כמ"ד דאיסורא בלע מיקרי, מכל מקום שפיר נוכל לסמוך אמ"ד דאף לאחר שהעבירו מהני להגעיל בתוכו בצירוף סברת האומרים דחמץ היתרא בלע וכדכתיבנא בעניותין לעיל באות כ"ג והבאתי להקת הנביאים מרבני האחרונים שכתבו כן בכמה דינים, עש"ב וכו', ולענין דינא נראה לענ"ד דלגבי חמץ מהני הגעלה לכלי ראשון שנשתמשו בו על האש באמבטי הזה כיון דיש סוברים דמיקרי היתרא בלע מצרפינן דעתם לדעה קמייתא שהביא הריב"ה ביו"ד סימן קכ"א דמהני הגעלה בכלי ראשון אף אחר שהעבירו מן האש, וכן הדין במכשיר כלי מבשר לחלב דהוי ודאי היתרא בלע לכ"ע, וא"כ יש לסמוך אהעגלה באמבטי הזה ובפרט שיש לומר דכיון שע"י הזיעה מתחממים המים מיקרא אש ממש כמו שנוטה דעת הרב שו"מ וכו', עכ"ל. ודבריו נאמנו מאוד בפרט שהביאו טעמא טעים להיתר.

ואכן אחר החיפוש באמתחות הפוסקים מצאתי בס"ד כי בספר יסודי ישורון ח"ו (מערכת הגעלת כלים עמוד 184 ואילך) הביא דברי הפוסקים בזה, וכתב בזה"ל: מיהו הדרך שראיתי שמשתמשין אין כאן האי חששא כלל וכלל, שהרי המים נעשים רותחים מאוד (ראה שד"ח אסיפת דינים מערכת ה' אות כד מזה) וכדבריו העלה בשו"ת יד מאיר (סימן א), מיהו בר דריה הגאון מהרש"ם ז"ל שיטה אחרת לו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סימן צב) ודעתו היות שהחוש מעיד שיתחמם ע"י זה יותר מבבישול והחת"ס (שו"ת יו"ד סימן מה) הראה שהנסיון מעיד יותר מאלף ראיות, לכן דעתו לשפוך לכתחילה רותחין ואח"כ ימשיכו לתוכן הזיעה עד שיתחממו המים שבתוכן וירתיחו וזה מהני, (ראה ג"כ ארחות חיים סימן תנא אות י), וכנראה שגם כן חשש שהדפנות מקררות המים, אולם הניסיון לא מוכיח כן, אלא הזיעה מחממת הכלי והמים ומעלהו לרתיחה כרותח מכלי ראשון, בשיטתו ראיתי שאזל הגאון בעל שו"ת חסד לאברהם ז"ל (יו"ד מה"ת סימן כז) והתיר עוד יותר מזה לדון כל האמבטי ככלי ראשון, שהרי המים מתחממים ומעלין רתיחה ובכחם לבשל, דהו"ל

כהא דאמרו (שבת לח ע"ב) בביצה שבצד המיחם, דאם גלגל חייב חטאת, פירושו שאם הכלי ראשון מבשל הדבר הוה בישול גמור, ועוד דכל מקום שהיד סולדת בו בזיעה של כלי ראשון נידון ככלי ראשון ממש (ראה יו"ד סימן צב ח בקשר למחבת) וכן הורה הגאון בעל אבני נזר ז"ל (יו"ד, קיא) וראיתו מדברי מהרי"ל שהביא הטו"ז (יו"ד סימן צב,ל) בכלי שתחבו לתוך כלי על האש והעלה רתיחה בתוך הכלי והוציאו משם דנחשב ככלי ראשון, וה"ה הכא, מיהו פלא שלא ציין שישנם החולקים בזה על המהרי"ל בפרט בעניני הגעלה (ראה מה שכתבתי מזה ביסודי ישורון ח"ג עמוד תה-תו). וכן ראיתי בשו"ת יד יצחק (ח"ב סימן רטז) דהורה להתירא היכי דמרתיח המים על ידו, אולם להלכה כנראה נתקבלו דברי המהרש"ם ודעימיה ז"ל להתיר בכה"ג, בפרט שהחוש מעיד על זה, וכן העלה במעשה למלך על הרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ח הלכה יב) להוכיח שדין מים שע"ג האש יש להאי כלי המתחמם ע"י קיטור וזיעה, וכן העיר מזה בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ד סימן ב אות ג) בדבר דוד מים המתחמם ע"י זיעה דככלי ראשון נחשב לענין שבת, ואע"ג שנטה שם להיתרא מכמה צדדים (ראה יסודי ישורון ח"ד עמוד כט), מ"מ נראה דהיכי דמתחמם הדוד ע"י הזיעה דעתו דככלי ראשון נחשב ומותר להגעיל בה כלי ראשון דכעל גבי אש נחשב (ראה ג"כ קונטרס תורה מציון שנה ח' חוברות ג-ד סימן יא, וכן ד"ת קכא, ט"ז), עכ"ל. ועיקר.

מה גם שאחר החיפוש מצאתי בס"ד לקונטרס תורה מציון שהזכיר הרב יסודי ישורון בסו"ד (והוא ירחון תורני אשר יצא לאור בירושלים משנת תרמ"ז עד שנת תרס"ה אוצר בלום של דברי תורה מגדולי ישראל אשר היו בימים ההם, ויצא לאור על ידי המדפיס הירושלמי ר' שמואל צוקרמן ז"ל ובעריכת הגאון ר' יעקב אורנשטיין זצ"ל) ושם הודפסה תשובת הגאון ר' חנוך הענדל פרידלאנד זצ"ל שדן בענין מכשיר שמוציא אדים (זיעה) ומחברים אליו צינור מיוחד ומכניסים אותו לתוך המים והאדים שעוברים דרך הצינור מרתיחים אותם, האם אפשר להגעיל במים אלו, והגאון ז"ל האריך הרחיב מאוד בענין זה כיד ה' הטובה עליו והביא חלק מהדברים שנזכרו לעיל אלא שהביא מן החדש כמה סברות להקל בזה, ובהיות וירחון זה אינו מצוי כל כך בעיני כל, לכן אציין כאן מן החדש שהביא, דהנה שם באות ב' כתב שיש לדונו ככלי ראשון וכאלו עומדין על גבי האש ממש, שהרי הצינור שמחובר למכשיר אדים שעומדת על גבי האש ממש נכנסת להיורה שמגעילין בה, והרי ככלי מתכות חם מקצתו חם כולו ויכול לבשל ולצלות בצדו השני כמבואר בפרק כיצד צולין וכו', אלמא דלדידן יכול להרתיח בצדו הרחוק מהאור, ועיין מש"כ הש"ך בסימן קכ"א (ס"ק יז) בשם מהר"ם מ"ץ דהיכי דחזינן דנתחמם כולו אם נפל איסור עליו אוסר ע"ש. ומקרי מחמת האש כמבואר שם באחרונים. ואף בדבר שאינו מגוש אחד, חם כולו,

כדמוכח באו"ח סימן תנ"א סי"ב גבי ידות, ע"ש בהגר"א (ס"ק לט) אף שלא נעשו מקשה אחת עם הכלים, אלא שדיבקם אח"כ כידוע, וא"כ ה"נ הטרויב מדובקת להפאראוויק שעומדת על האור הויא כאילו היא עצמה על האש, ולכן גם צד השני הנכנסת להיורה יכול להרתיח ולבשל המים שם, וכיון דהמים באמת מרתיחין נחשבין כאילו הרתיחו ע"ג האור ממש, אע"כ משום דקצה האחד על האש וחזינן דכולה מעלה רתיחות, על האש קרינן ביה, וה"נ דכוותא וכו', ושם באות ג' הוכיח שאין דינו ככלי שני שדופנותיו מתקררות שהרי הוא מעלה בכל שעה רתיחות יותר ויותר והויא ככלי ראשון, ושם (בד"ה ודע) הוכיח שהפוסקים שכתבו שכלי שני דפנותיו הולכים ומתקררים היינו דוקא באמבטי של עץ או בגומא, אבל ביורה של מתכת היא נעשית חמה עד שהיד נכוית בה, וא"כ אפשר שכולם מודים דהוי ככלי ראשון, עש"ב.

ומתוך דבריו למדנו ג"כ מה ההבדל בין מים שנתחממו על ידי מיקרוגל לבין מים שנתחממו על ידי אדים. ומכל מקום מכיון שרבים מהאחרונים סוברים שאין להגעיל כלים במים אלו, לפיכך ראוי ונכון להחמיר בזה בפרט שאפשר לעשות הדבר בנקל. אלא אם כן הם בלעו על ידי אדים שאז אפשר לכתחילה להגעילם על ידי אדים. על פי מה שנתבאר לעיל בהערה 21, קחנו משם. וכ"כ במפורש בספר יסודי ישורון ונביא לשונו בהערה הבאה. אולם הגעלה על ידי אדי הקיטור עצמו (ולא על ידי המים שהורתחו על ידו) אינו מועיל הגעלה כלל מפני שאין זה מים ממש. כן מבואר מדברי רוב ככל הפוסקים שהבאנו בס"ד לעיל בהערות הקודמות. וכן מבואר ממחלוקת האחרונים שהביאו הדרכי תשובה (יו"ד סימן קכא ס"ק טז) בענין כלי שבישל בה במקצת והזיעה עולה על כל הכלי דנאסר כל הכלי מכח הזיעה, האם מספיק שיכשירנה באופן זה שהזיעה עולה למעלה או לא, עי"ש. ומבואר שלכל הדעות לא מהני הכשר בכהאי גוונא למקצת המקום שבישלו בו מפני דקי"ל כבולעו כך פולטו. וכן העלה בשו"ת אגרות משה (יו"ד, ח"א סימן ס) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן כו). ואמנם גם בזה מצינו אחרונים שרצו להתיר וכמבואר בספר יסודי ישורון ח"ו (הגעלת כלים, עמוד 186 ואילך) ששם דן בנ"ד והביא מחלוקת האחרונים בענין בליעה על ידי זיעה, וכתב שרק בבלעי על ידי זיעה מהני הכשר על ידי זיעה הא לאו הכי לא, והביא ראיה ממשנה דמכשירין (פ"ה משנה יא) שמועיל הגעלה על ידי זיעה לכל כלי מפני שזיעה חשובה כמים, אלא ששוב דחה ראיה זו מכח דברי המהרש"ם בתשובה הנ"ל, ובסו"ד הביא דברי האחרונים דלא מהני הכשר בכהאי גוונא ושמדברי כמה אחרונים אחרים משמע דמהני הכשר בכהאי גוונא כיעו"ש. מכל מקום מלבד שהיסוד ישורון סיים שם בדברי האגרות משה הנ"ל

שמחמיר בזה, וכן נראה מסקנתו, עוד בה, שכבר נתבאר לעיל שרבים מהאחרונים ס"ל שאף במים שהתחממו על ידי קיטור (אדים-זיעה) אי אפשר להכשיר כלים, וא"כ בודאי שבנ"ד יש להחמיר, וכן נהגו, ורק במקום שהכלי בלע בזיעה יש להקל.

השהיית הכלי בתוך מי ההגעלה

יז. בשעה שמכניסים את הכלי לתוך המים יש ליזהר שלא להשהות את הכלי בתוך המים יותר מדאי, משום שיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, ומצד שני יש ליזהר גם כן שלא להוציאו מיד מן המים מפני שהכלי צריך לשהות מעט עד שיפלוט את בליעתו, וכיון שדבר זה קשה לצמצם, לפיכך יש להגעיל את הכלי קודם שעה חמישית של ערב פסח, שאם מגעיל אותם קודם זמן איסורו אין צריך לצמצם ויכול להשהות יותר במים, ואם בכל זאת מגעילם לאחר זמן איסורו דהיינו משעה חמישית בערב פסח עד הערב, צריך לדקדק שיהיה הכלי אינו בן יומו או שיהיה במים ששים לבטל הבליעה שאז גם כן אין בעיה להשהות אותו הרבה במים. הנה הטור (סימן תנב) כתב וז"ל: ונוהגין להכניסן ולהוציאן מיד, ע"כ. וכתב הב"י שם, שכן כתב המרדכי (סימן תקעט) והגהות מיימון בפרק ה' (דפו' קושטא שם). ובשולחנו הטהור (שם ס"א) כתב וז"ל: יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו). (טור) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה. וכן אם משהא הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהא אותם כל כך. וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן, עכ"ל. וביאר הט"ז (סק"ב) פירוש ויחזרו ויבלעו ממה שפלטו וכן אם משהה אותם יותר מדאי. משמע דשהיה קצת אין בה חשש. ובטור כתוב "ונוהגים להכניסן ולהוציאם מיד", נראה דלאו ממש קאמר מיד, אלא עכ"פ צריך קצת שהייה וכ"כ בכל בו: צריך לדקדק שלא למהר להוציא הכלי מן היורה כדי שיהיה פנאי אל הרתיחה ליכנס ולהפליט מה שבלע, ע"כ. ואין כאן חשש לגמרי בשהייה קצת בפרט שמגעילין קודם שעה ה'. עכ"ד הט"ז.

וכיו"ב כתב המשנה ברורה (סק"ד) שר"ל דאם מגעיל כלי איסור להכשירו או כלי חמץ לאחר זמן איסורו צריך לדקדק שלא ישהה אותם הרבה במים משום דיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, וגם שלא להשהות אותם כלל אלא להוציאו תיכף ג"כ אין נכון, דצריך לשהות מעט עד שיפלוט את בליעתו והוא קשה לצמצם, אבל אם מגעיל אותם קודם זמן איסורו א"צ לצמצם ויכול להשהות יותר במים [ואם מגעיל אותם לאחר זמן איסורו דהיינו משעה חמישית בערב פסח עד הערב או בעלמא בכלי איסור צריך לדקדק שיהיה הכלי אינו בן יומו או שיהיה במים ששים לבטל הבליעה דאז ג"כ אין

קפידא אם ישהה אותם הרבה במים], וכתב השער הציון (סק"ג) שכן הוא בחק יעקב, והוסיף שם שבטור כתב, "דנוהגין להכניסן ולהוציאן מיד, ועיין בט"ז שכתב דמיד לאו דוקא, והפרי חדש ביורה דעה סימן קכ"א הסכים לדברי הטור כפשטה, ומכל מקום לכתחלה טוב להשהות מעט". עכ"ד שעה"צ. וכן נראה עיקר, וכמו שביארו בטוטו"ד במשנ"ב איש מצליח (שם הערה 3) שכתבו שנכון לעשות כדברי הרב בשער הציון שהרי הרי"ף כתב שיש להשהות הכלים במים עד שיפלטו, וכ"כ הרמב"ם הראב"ד הרשב"א הר"ן והרדב"ז, הובאו בכה"ח (סק"ב) ואף שראבי"ה כתב דמי יודע לשער הפליטה, אולי ישהם לתוכה וחוזרין ובולעין, ומטעם זה כתב הטור יו"ד סימן קכ"א שנהגו להכניס ולהוציא מיד. ומקורו מהרא"ש. מ"מ בחמץ קודם זמן איסורו אין לחוש למה שהכלי חוזר ובולע, דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. ואפילו מגעיל אחר זמן איסורו, אם הכלי אינו בן יומו או שיש במים ששים כנגדו אין חשש במה שחוזר ובולע, וא"כ יש לחוש לדעת הרי"ף והרמב"ם להשהות הכלי במים, ואף שמרן לא כתב להדיא שצריך להשהות במים ומשמע קצת דאפילו מכניס ומוציא מיד מהני, מ"מ הרי כתב "ואינו משהה אותם כל כך" ומוכח שצריך איזו שהיה כמ"ש המשנ"ב (סק"ד), וכ"כ הכה"ח (ס"ק יד). וכן עיקר להשהות, בפרט שי"א דגם הטור מודה דבעינן שהיה מועטת, ועיין בכה"ח (ס"ק יד). עכ"ד. ודפח"ח.

שטיפת הכלי אחר ההגעלה

יח. מיד אחר ההגעלה נוהגים לשטוף בצונן את הכלים שיוצאים מן המים הרותחים, כדי שלא יחזור ויבלע ממים רותחין שעליהם שיש בהן פליטת החמץ, ומכל מקום אין זה אלא מנהג בעלמא ואינו חיוב, ולכן בודאי שבדיעבד אם לא שטפו את הכלי כלל אין לחוש, בפרט אם מגעילין קודם זמן איסור או שהוא אינו בן יומו או שיש במים ששים כנגדו, וכן בכלי פיירקס שיש חשש שיתפוצצו אם ישטפם לאחר ההגעלה, אין צריך לשטפם אלא אפשר לסמוך על עיקר הדין. הנה הטור (סימן תנב) כתב וז"ל: כתוב בתשובה על שם רש"י שמיד לאחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשוטפן מיד במים קרים שלא יחזרו ויבלעו ממים הרותחין שעליהם. וכ"כ רב האי, וכן נוהגין ולא משום שלא יחזרו ויבלעו המים שעליהן שאין לחוש לזה כדפרישית, אלא שנהגו כן. ע"כ. וכתב בבית יוסף שם, בסוף עבודה זרה (פ"ה סי' לו) כתב הרא"ש נהגו העולם לשפוך מים צוננים על הכלי, ותימה מה תועלת יש בזה אי משום להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע בו בזה אין תקנה כי מיד כשהוציאוהו מן המים הרותחים עם עלייתו הוא בולע כי אי אפשר לצמצם כל כך למהר ולשפוך עליו. ועוד כי אפילו בתוך המים

הוא חוזר ובולע את פליטתו ולהכי בעינן שיהיו המים ששים ואז אין לחוש אם חוזר ובולע, וסמך למנהג מצינו בפרק דם חטאת (זבחים צו:) דקאמר התם גבי מריקה ושטיפה דקדשים לא נצרכה [אלא] לשטיפה יתירתא, ולשון יתירתא משמע שטיפה אחת יתירתא בקדשים דבתרומה לא בעי אלא שטיפה אחת ובקדשים אחת יתירא ושטיפה דהתם צונן הוא, עכ"ל. וכל זה מדברי התוספות (ע"ז עו. ד"ה מכאן) וכתבו עוד התוספות (שם) ועל זה נהגו בשטיפת צונן בכל הגעלות, מיהו בקונטריס פירש שם (זבחים שם ד"ה ומשני שטיפה יתירתא) שטיפה היא שטיפת צונן ובתרומה ליתא כלל, ולפיכך צריך טעם למנהג.

והרמב"ם כתב בפרק ה' (הכ"ג) שאחר שהגעיל הכלים שוטף אותם, וכתב הרב המגיד זהו לפי דעת קצת מפרשים ממה שאמרו בפרק דם חטאת (צז.) מריקה בחמין ושטיפה בצונן, ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא להעביר החמץ שעליהם, ומכל מקום כך הוא דעת הגאונים (שערי תשובה סי' רפ) והאחרונים שצריכין שטיפה כדברי רבינו, עכ"ל. ורבינו כתב בטור יורה דעה סימן קכ"א (קצב:): לאחר הגעלה ישטפנו בצונן כדרך ששוטפין הכוס, וכתב רש"י שצריך שישטפנו מיד במים קרים בעוד החמין עליו כדי שלא יחזור ויבלע, ור"י (זבחים צו: תוד"ה לא) כתב שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר כי אינו חוזר ובולע, ומכל מקום נוהגים לשטפו מיד, וכן ראוי לעשות, עכ"ל הב"י שם. נמצא שאפילו לקדשים קלים אין צריך שטיפה בצונן לר"ש, וכן בתרומה לכל הדעות אין צריך שטיפה בצונן (עיין רע"ב פי"א דזבחים מ"ז, ובהגהות איש מצליח סימן תנב עמוד 92 הערה 4), וכל שכן לחולין אלא שנהגו כן בתורת מנהג. ולכן מרן ז"ל כתב בש"ע (שם סעיף ז) "נוהגין" לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד, עכ"ל. ועיין במשנ"ב (שם ס"ק לד) שכתב: "ומ"מ בדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש, דהא אין מגעילין אלא קודם זמן איסור או שהוא אינו בן יומו או שיש במים ששים נגדו וכנ"ל", ע"כ. ולפי האמור לשון בדיעבד אינו מחוור שאין זה אלא חומרא בעלמא, ואפילו לכתחילה אין חיוב לשטוף ומכל שכן שמדובר קודם זמן איסור או שהוא אינו בן יומו או שיש במים ששים נגדו ופשוט. וכ"כ בכה"ח (סופר, שם ס"ק עה) בשם האחרונים. וכל האמור לעיל מדובר בהגעלה, אבל אחר ליבון אין צריך לשטוף את הכלי כלל. שבליבון לא שייך כל הטעמים שהבאנו בהערה הקודמת. וכן כתבו במפורש האורחות חיים (הלכות פסח אות צה) והיינו טעמא מפני שהאש שורף הכל, והעיר על ספר האזהרות דס"ל שגם בליבון יש להדיח הכלי. וכ"כ הכל בו (סימן מח) ורבינו מנוח (הלכות חו"מ אות כד). ודלא כמ"ש בערוך השלחן (יו"ד סימן קכא ס"ק כב).

הכשר הכלי שמגעילין בו

יט. לאחר הגעלת כל הכלים, יש מצריכים להגעיל את היורה שהגעילו בה, אם ברצונו להשתמש בה, וזאת בתנאי שהכלים שהגעילו בה היו בני יומן, אבל אם הגעילו בה כלים שאינם בני יומן וגם היורה שהגעילו בה לא היתה בת יומא, אין צריך להגעילה, וכל זה כשהגעילו בה אחר זמן איסור חמץ, אבל אם הגעילו את הכלים קודם זמן האיסור, אין היורה צריכה הגעלה גם אם היתה בת יומא והגעילו בה כלים בני יומן, ויש חולקים על זה וסוברים שלעולם אין צריך להגעיל היורה לבסוף, והמנהג להגעילה בכל אופן. הנה הדעות שמצריכים להגעיל את היורה הלא המה: תשובת הגאונים שערי תשובה (סימן רפ), הרי"ץ גיאת ח"ב (עמוד פח) בשם רב האי גאון. ספר הפרדס לרש"י (עמוד סו) ובשבולי הלקט השלם (סימן כז) בשם שערים של רה"ג. הראבי"ה (פסחים עמוד 85) בשם רב הילאי ורב האי. ומאידך המרדכי (פסחים פ"ב סימן תקפג) כתב שהשיב רב האי גאון על אודות היורה הגדולה שמגעילין בה כלים שאין צריך להגעילה אחר שהגעיל בה הכלים וכן הורה רש"י, ע"ש. וכ"כ בספר האורה (עמוד 90). והטור (סימן תנב) הביא שהרשב"ם ס"ל שצריך להגעיל תחלה היורה שמגעילין בה שאר הכלים, ושכן פסק רש"י ושכן הורה ריב"א ושכן יש בתשובת הגאונים, וסיים: "וא"א הרא"ש ז"ל כ' שדין יורה הגדולה כדין שאר כלים שאם אינה בת יומא או אפילו היא בת יומא והוא קודם שעה חמישית אין צריך להגעילה תחלה אבל אם הוא משעה חמישית ואילך והיא בת יומא צריך להגעילה תחלה מפני שבהגעלה ראשונה נאסרין המים שאין בהם ס' לבטל פליטת היורה דבכולה משערינן ונמצא שהמים כולן נאסרים ונבלעין בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכם עד שתגמור פליטתן, אבל קודם שעה חמישית אע"פ שאותן המים חוזרין ונבלעין בתוכם אין לחוש שהוא שעת היתירו ודמי לנותן טעם בר נותן טעם". ע"כ. ובבית יוסף שם הוסיף שרבינו ירוחם (שם) כתב שמלשון הרי"ף (פסחים ח: ע"ז מ.) והרמב"ם (חו"מ פ"ה הכ"ו, מאכ"א פי"ז ה"ג) נראה שאין צריך להגעילה. ובשולחנו הטהור (סימן תנב ס"א) פסק כשלושת עמודי ההוראה שכתב וז"ל: יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה וסוף, ע"ש. והיינו שאם מגעיל קודם זמן האיסור אין זה צריך להגעיל היורה אח"כ כלל ועיקר ואפילו היתה בת יומא, ואם הגעילה אחר זמן האיסור והיא בת יומא צריך להגעילה.

אולם אע"פ שדעת מרן ז"ל שאין צריך להגעילה וכאמור, מכל מקום נהגו להכשירה, וכמ"ש המג"א (שם סק"ו) ועוד אחרונים, בפרט שדעת הב"ח והט"ז ועוד אחרונים שאפילו

אם הגעילם קודם שעה חמישית ואפילו לא היו יומן, יש להכשירם כשרוצים להשתמש בה. ושו"ר בכה"ח (סופר, שם ס"ק כב) שכתב ככל האמור.

השתמשות במי ההגעלה

כ. לאחר גמר הגעלת הכלים ראוי ונכון לשפוך את המים הרותחים שביורה החוצה, ולכתחילה אין להשתמש בהם אפילו כשהם צוננים, ואפילו בכדי לרחוץ בהם קערות, מפני שנפלט בהם האיסור, ומכל מקום אין זה אלא חומרא בעלמא, ומעיקר הדין אפשר להשתמש במים אלו. כן כתב הרמ"א בספר איסור והיתר (כלל נט דין עה) וז"ל: ומכל מקום אין משתמשין לכתחילה במים שנגעל בהן ואפילו לרחוץ בהן קערות משום דנפלט בהם האיסור ואפילו כשיצטננו, ומיהו כשיש ס' במים נגד כל הכלי הנגעלת מדינא היו המים מותרין אפילו באכילה דהא אין כאן נ"ט של איסור כלל, מ"מ אין נוהגין אפילו להדיח בהן קערות דאין דרך ב"א להגעיל ע"י ששים ואתי לאיחלופי, ועוד דהא אין מבטלין איסור לכתחילה, דדוקא להפליט הכלי מאיסורו מותר , אבל לא להשתמש במים שבטל ובו דא"כ היה מבטל האיסור לכתחילה וכו', עכ"ל. וכ"כ הגר"ז בש"ע שלו (שם) וז"ל: ולאחר גמר הגעלת הכלים ישפוך הרותחין שביורה החוצה, שאסור להנות מהם לכתחלה לפי שגיעול פליטת הכלים מעורב בהם, ואף על פי שנתבטל בתוכם בס', מכל מקום כיון שהמגעיל מכניס הכלי בידים לתוך הרותחים כדי להפליט האיסור מן הכלי לתוך הרותחין הרי זה כמבטל איסור בתוך ההיתר בידים אם יהנה מהרותחין שהאיסור נתבטל בהם, אבל אם לא יהנה מהם אינו כמבטל איסור בידים כיון שאין כוונתו רק להפליט האיסור מן הכלי ולא להנות מהמים שהאיסור נפלט לתוכם (ואפילו אם הכלים הנגעלים לא היו בני יומן שהגיעול הנפלט מהם הוא נותן טעם לפגם אף על פי כן אין להתיר ליהנות לכתחילה מן המים שביורה שלא התירו נותן טעם לפגם אלא כשעבר ובישל בקדירה שאינה בת יומה שהתבשיל מותר באכילה, אבל לכתחלה אסור לבשל בקדירה שאינה בת יומה וזה שמכניס הכלי בידים לתוך המים כדי להפליט האיסור הפגום מן הכלי לתוך המים הרי זה כמבשל בקדירה שאינה בת יומה אם יהנה מן המים שהאיסור הפגום נפלט לתוכם), עכ"ל. וע"ע בדרכי תשובה (יו"ד סימן קכא סק"מ) ובפרי תואר (שם סק"ה). ומכל מקום מכיון שבדרך כלל יש ששים במים, ועוד קי"ל נטל"פ מותר בפסח, א"כ בודאי שאין זה אלא חומרא בעלמא וכמ"ש בביאור הגר"א (סימן קכא סק"ז) עמש"כ שם הרמ"א בהגה (שם ס"ב) "ואין להשתמש במי הגעלה", וז"ל: חומרא בעלמא דנטל"פ מותר ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה שאין מתכוין לבטל, עכ"ל. וכדבריו כתב הפרי תואר והובא בדרכי תשובה (שם ס"ק מא). וכיו"ב כתב בערך השלחן והוב"ד בדרכי תשובה (ס"ק לט).

עירוי מכלי ראשון

עירוי מכלי ראשון

כא. עירוי מכלי ראשון נעשה לכלים שבלעו חמץ בעירוי מכלי ראשון או מכלי שני, וכגון קערות, צלחות וכל כיוצא בזה, שהרי הלכה רווחת בידינו כבולעו כך פולטו, ואין צריך להגעילו מכלי ראשון דוקא. ועירוי פירושו שפיכת מים רותחים שהורדו מן האש על כלי אחר, פשוט. ועיין בטור (או"ח סימן תנא) שכתב: "ועירוי שמערה מכלי ראשון על אחרת חשוב ככלי ראשון וכך צריך להכשירן", וכתב בב"י שם, שבפרק כירה (שבת מב.) כתבו התוספות (ד"ה אבל) שנחלקו רשב"ם ור"י אם עירוי ככלי ראשון או ככלי שני, וגם הרא"ש כתב שם (סימן טז) שרשב"ם ורבינו תם (ע"ז עד: תוד"ה דרש) נחלקו בכך, וכתב שאחת מהראיות שהביא רבינו תם לומר דעירוי ככלי ראשון היא מדאמרינן בפרק בתרא דעבודה זרה (שם) נעוה ארתחו, ומתוך כך מתיר רבינו תם להכשיר כלי שנשתמש בו בכלי ראשון על ידי עירוי שישפוך עליו מים רותחין מכלי ראשון, ואינה ראיה דשאני יין נסך דתשמישו על ידי צונן אבל כלי שנשתמש בו איסור והוא בלוע מעבר לעבר אי אפשר שיפלוט כל האיסור על ידי עירוי ששופכין עליו שאינו מבשל אלא כדי קליפה ולא כל האיסור הבלוע בדופני הכלי מעבר לעבר. וכך העלו בתוספות (שבת שם) גם כן דעירוי לא הוי ככלי ראשון ולא ככלי שני אלא מבשל כדי קליפה וכלי ראשון שתשמישו על ידי עירוי כגון קערות יכול להגעילו על ידי עירוי דכבולעו כך פולטו אבל כלי שנתבשל בו איסור לא סגי להגעילו על ידי עירוי, וסיים הב"י שם, בזה"ל: והשתא מה שכתב רבינו דעירוי חשוב ככלי ראשון, לאו למימרא חשוב ככלי ראשון ממש אלא לומר דלא סגי ליה בהכשר דכלי שני קאמר דחשוב ככלי ראשון, אבל מכל מקום אין לו דין כלי ראשון ממש, וזהו שכתב ומיהו כלי שנשתמשו בו על ידי האור לא סגי בעירוי אלא צריך להגעילו בכלי ראשון וכך הם דבריו בספר יורה דעה סימן קכ"א (קצב.), ע"כ. וכ"פ בש"ע (שם ס"ה) וז"ל: וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. עכ"ל.

וראה זה חדש באיסור והיתר (כלל נח דין מא) שכתב שיש פוסקים שסוברים שכלי שבלע על ידי עירוי צריך להכשירו בכלי ראשון מספק שמא מבליע ככלי ראשון ואינו מפליט, ע"ש. מכל מקום מדברי מרן ז"ל בסימן תנ"א (ס"ה) מבואר שלא חשש לזה. וכ"כ הסכמת האחרונים, עיין בכה"ח (סימן תנא ס"ק צג). ומועיל עירוי פעם אחת להכשיר את הכלי אפילו אם השתמשו בו הרבה פעמים בעירוי, ומכל מקום טוב לערות על הכלי שלוש פעמים בזה אחר זה. הנה הט"ז (יו"ד סימן צה ס"ק יב) כתב בזה"ל: כתוב באו"ה דאין

חילוק אם הדיח בכלי ראשון קערות עם קערות או מה שקורין בל"א טעלי"ר לא אמרינן דמה שנשתמש בכלי שני אינו אוסר דכיון שנותנין עליו בשר רותח ע"י עירוי, א"כ ע"י עירויות הרבה בלע האיסור בכולו כ"ש הכפות שרגילין לתחבן בכלי ראשון [ובת"ח כלל נ"ז כתב] אבל אם בודאי לא השתמש בכלי ראשון תוך מעת לעת אינו אוסר בדיעבד ומו"ח ז"ל הסכים כאו"ה, עכ"ל. ומבואר דס"ל לאיסור והיתר, הב"ח והט"ז שכלי שבלע על ידי עירויות הרבה, נבלע האיסור בכולו, דאע"ג דקי"ל עירוי מבשל כדי קליפה, היינו דוקא בפעם אחת אבל כלי שמשתמשים בו הרבה פעמים בעירוי, הרי הוא בולע בכולו. אולם כל היד המרבה לבדוק בדברי הפוסקים ישר יחזה פנימו שרובם ככולם דרכו קסת"ם להעיר על דברי האיסור והיתר הנ"ל, כי הנה החוות דעת (יו"ד סימן צה ביאורים סק"ט) כתב וז"ל: אכן דינו נראה לי תמוה, דהא עירוי אינו יכול להרתיח יותר מכדי קליפה, ואיך אפשר לבלוע בצונן, כיון דלמטה מהכדי קליפה צונן, ומה לי שהיה עירוי אחד או הרבה עיריות, עכ"ל. וגם הפמ"ג (שם משב"ז ס"ק יב) נתקשה בדברי האיסור והיתר והניח דין זה בצ"ע. וגם בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאי (סימן קפז) תמה על דברי האיסור והיתר ונשאר בצ"ע, ע"ש. וכבר נתבאר בדברי הט"ז שהתורת חטאת חולק על דברי האיסור והיתר בזה. וכנראה שנתכוון למ"ש הרמ"א בתורת חטאת בכלל נז (דין יג) דמשמע שם דלא ס"ל כדברי האיסור והיתר הנ"ל. וכן מפורש יותר ממ"ש בדרכי משה (יו"ד סימן צ סק"ה) שהביא תחילת דברי האיסור והיתר הנ"ל והשמיט האי טעמא דריבוי עירויים. וכן בקודש חזיתיה להרב יד יהודה (בפירוש הארוך ס"ק כה, ובפירוש הקצר ס"ק כח) שהעלה שכיון שראינו שהרמ"א השמיט דברי האו"ה הנזכר וכתב דוקא כשהיה ב"י מבליעת כלי ראשון, נראה שבכוונה השמיטו וס"ל דדוקא כשהוא ב"י מבליעת כלי ראשון, אבל על ידי עירוי אפילו היה הרבה עיריות ביום אחד אין צריך ס' אלא כנגד קליפת הכלי, ע"כ אין לחוש לזה כלל, ע"ש. וגם הפמ"ג ביו"ד (סימן צה) ובאו"ח (סימן תנב א"א סק"ב) העלה להקל בזה. ועיין בדרכי תשובה (יו"ד סימן צה ס"ק סב). ושו"ר בקובץ כשרות ושבת במטבח המודרני (הלפרין, ירושלים תשל"ט כרך ד' פרק ד' עמוד קכז) שהאריך בזה והביא עוד פוסקים דפליגי אדברי האיסור והיתר, וכתב שהט"ז והב"ח היחידים שהסכימו לדבריו, ע"ש.

ואמנם ראיתי בספר סידור פסח כהלכתו (גרוסמן, עמוד כה) שכתב שכלי שבלע חמץ בעירוי כמה פעמים בזה אחר זה בעודו חם, אפשר דלכל הפוסקים אין מועיל עירוי פעם אחת, וצריך הכשר של עירוי שלוש פעמים, או בכלי ראשון, מצד הדין, ע"ש. ולפענ"ד אין דבריו מוכרחים, כי לפי טעמם של האחרונים דפליגי על הט"ז, אין טעם לחלק בזה.

ואע"פ שהחוות דעת הנ"ל כתב, "ואיך אפשר לבלוע בצונן", מ"מ אין כוונתו לומר שאם בלע בעירוי כמה פעמים בעודו חם אפשר שבלע יותר, דזה אינו, אלא כוונתו שכיון שעירוי בולע כדי קליפה ולא יותר, ממילא אחרי הקליפה הוי צונן ואינו יכול לבלוע יותר, ולפ"ז אין לחלק כאמור. ואף שיד הדוחה נטויה לומר לחלק בין הדברים, שהרי בנ"ד בשעה שבלע בכל פעם ופעם היה הכלי חם, מכל מקום מכיון דקי"ל דאזלינן בכלי אחר רוב תשמישו ורוב הבליעות לא היו בעירוי כמה פעמים בזה אחר זה בעודו חם, לפיכך יש להקל בזה וסגי בעירוי פעם אחת.

ומכל מקום בודאי שהיכא דאפשר ומהיות טוב יש להחמיר בזה, בפרט שהלבוש ס"ל שיש לעשות עירוי ג' פעמים אפילו בכלי שבלע ע"י עירוי בפעם אחת, והובאו דבריו בחק יעקב (סימן תנא ס"ק כט) ובפמ"ג (משב"ז סק"ט), ואע"ג שהם ז"ל הקשו עליו אמאי צריך עירוי ג' פעמים, וכיו"ב הקשה הרב אליהו זוטא (סק"ח) ועוד, מ"מ נראה שהלבוש כתב כן מפני דס"ל כדברי הט"ז והב"ח הנ"ל, והעלה שבג' פעמים סגי דהוי חזקה. ואע"ג שהמאמר מרדכי (שם ס"ק יג) הביא תמיהת העולת שבת והאליה רבה על דברי הלבוש הנ"ל, וסיים שיש ט"ס בדברי הלבוש וצ"ל "ג"כ" במקום "ג"פ" כיעו"ש. מ"מ המחמיר בזה היכא דאפשר תע"ב.

הכשר במים שהתחממו ע"י חשמל

כב. אפשר להכשיר כלי בעירוי על ידי מים שנתחממו על ידי החשמל, ואין צריך להכשירו על ידי מים שנתחממו על ידי האש דוקא, אפילו אם הכלי בלע חמץ באש ממש, שחימום המים על חשמל דינו כחימום על האש, ולכן אפשר להכשיר כלים שבלעו על ידי עירוי במים שנתחממו בקומקום חשמלי. על פי מה שנתבאר לעיל בהלכה י"ד ובהערה 26, קחנו משם. וכעת ראיתי בקובץ כל התורה (חוברת ס"ה ניסן תשס"ח קרית ספר) בתשובת הרב יצחק זעקל הלוי פאללאק דומ"ץ של הקהילה החרדית מחזיקי הדת אנטווערפען (עמוד עד ואילך) שדן בזה ובתחילת דבריו כתב שסתימת כל הפוסקים שהחשמל שווה לחום האש ודלא כהגאון מרוגצ'וב בשו"ת צפנת פענח (סימן רעג) שסובר שאין בירור גמור אם חום החשמל כחום האש, אלא שסיים שם שלפי דברי התוס' (שבת מב: ד"ה ושמע) שהחילוק שבין כלי ראשון לכלי שני הוא דכלי ראשון מתוך שעומד על האור, דופנותיו חמין ומחזיק חומו זמן מרובה כו', אבל כלי שני, אע"ג דיד סולדת בו, מותר שאין דופנותיו חמין, והולך ומתקרר, ומבואר בדבריהם שאין מדת החום קובעת אם הכלי נידון כראשון או כשני, אלא קביעתו תולה בדפנות, שאם עמדו על האור, מחזיקים חומו והוי כלי ראשון, ואם לא עמדו על האור, אינו מועיל מה שהמים

רותחין, אלא כיון שאין לו דפנות המחזיקים חומו, דינו ככלי שני, ופשוט שהתוס' מיירי בכלי רגיל שהונח על גבי אש והאור שלט על דופנותיו וכו', ולפי זה יש לומר שכיון שהכלי שבלע עירוי של קדירה שדופנותיו נתחממו ישיר מן האור, אין זה מוכרח שעירוי זה יועיל, כי יש לדון אם גם הקומקום נדון ככלי ראשון שאולי זה שהדפנות מתחממים על ידי המים אין זה עושה אותו כלי ראשון שהרי דופנותיו לא יתחממו מנגיעת אור עליהם, א"כ גם העירוי שלו לא נחשב כעירוי מכלי ראשון וא"א להגעיל בו דבר שבלע בעירוי על האש, עכ"ד. ולא זכיתי להבין דבריו, שהרי אחר שהסכים שחשמל שווה לחום האש, אם כן המים שיתחממו על ידי החשמל דינם כמים שנתחממו באש שחשמל אש לכל דבר, וא"כ אין שום סברא לומר שדופנותיו מתקררים כדין כלי שני, ואע"ג שבמים שנתחממו על ידי האש נתחממו מבחוץ ולא מבפנים, מ"מ אין טעם לחלק בין זה לבין חימום המים מבפנים שגם בחימומם מבפנים הדפנות חמות ומחזיקות זמן מרובה בחומן, ואדרבא החימום הישיר במים ללא הפסק כלי מחממם יותר מאשר חימומם מבחוץ וממילא הדפנות מתחממות עמהם, משא"כ בכלי שני שהמים לא נתחממו בו וממילא גם דפנותיו אינם חמות, וז"פ. ויש ראיה לזה ממה שנתבאר לעיל בהלכה ט"ז גבי חימום מים בקיטור שגם שם הדפנות מתחממות על ידי המים שנתחממו על ידי הקיטור.

הגעלה בעירוי לכלי שבלע ע"י מליחה או כבישה

כג. כלי שבלע מחמץ על ידי מליחה או כבישה נחלקו הפוסקים האם מועילה לו הגעלה על ידי עירוי, שיש אומרים שמועילה לו הגעלה זו, ויש חולקים וסוברים שלא מועילה הגעלה בעירוי וצריך להכשירו דוקא בכלי ראשון, והעיקר להלכה כדעתם שצריך להכשירו בכלי ראשון דוקא, ומכל מקום אם הכשירוהו על ידי עירוי ובישלו בו, האוכל מותר באכילה. הנה מחלוקת האחרונים בזה הובאה בספר דרכי תשובה (יו"ד סימן קכא ס"ק יט), שכתב שם בזה"ל: עיין משבצות זהב לעיל סוף סימן ס"ח דין ג' שכתב דכלי שנאסר על ידי עירוי הכשירו גם כן על ידי עירוי, אבל כלי שבלע על ידי מליחה כדי קליפה לא מהני הגעלה על ידי עירוי, דאף דלא בלע רק כדי קליפה, והגעלה על ידי עירוי מפליט גם כן כ"ק, מ"מ אין לסמוך על זה דהוי רק ספק אם עירוי מפליט כדי קליפה, ע"ש. וכן ראיתי בבל"י (סימן צא ס"ק יז) שכתב שם לענין כלי שנאסר מציר מליחה שכתב הרמ"א סעיף ה' דהכלי צריך הגעלה ודעת הס' בית ישראל דסגי בזה הגעלה על ידי עירוי, והוא ז"ל השיג עליו והביא מדברי האו"ה דצריך הגעלה בכלי ראשון דוקא ולא סגי בעירוי, דהא דאמרינן עירוי אוסר כ"ק הוא רק לחומרא, אבל לא לקולא, ע"ש. והנה

ראיתי בספר דברי יוסף ח"ב (סימן תמח) שהשיג על הפמ"ג הנ"ל ודעתו דכלי שנאסר על ידי מליחה מהני ליה הגעלה על ידי עירוי, ע"ש, אבל לא הביא מדברי הבל"י הנ"ל שכתב גם כן הכי בשם האיסור והיתר כמ"ש הפמ"ג להחמיר, ועיין בחכמת אדם (כלל עד סעיף א) שכתב דקערות וטעללע"ר שתשמישן על ידי עירוי מן הדין הוי הגעלה שלהם גם כן על ידי עירוי אך נוהגין להגעיל הכל בכלי ראשון דלפעמים מכסה בהם קדירה וכיוצא בו, וכן לפעמים מכניס אותן לקדירה, ומכ"ש כלי עכו"ם שידוע שמדיחין יחד בכלי ראשון, עכ"ד הדרכי תשובה. וכ"פ הט"ז (סימן תנב סדר ההגעלה). ומעתה אחר שנתבאר שלדעת רוב האחרונים כלים שבלעו על ידי מליחה או כבישה לא מהני להו הכשר על ידי עירוי מכלי ראשון, בודאי שיש להחמיר בזה. וגם הרב ליקוטי רימ"א (בהגהתו לספר כללי הוראה עמוד נט אות יז) הביא דברי הבל"י הנ"ל ומשמע שמסכים הולך לדבריו, כיעו"ש.

בפרט שלפי מ"ש הר"ן (שבת דף כ. מדפי הרי"ף בד"ה ומיהו) במחלוקת רשב"ם ור"ת האם עירוי הוי ככלי ראשון בזה"ל: "ומיהו לענין הגעלה לא נפקא לן מהאי פלוגתא מידי דאפילו תאמר דעירוי דכלי ראשון ככלי ראשון אין מגעילים בעירוי דברים שנשתמשו בו בתוך כלי ראשון דכלל גדול אמרו [ע"ז עו ב] כבולעו כך פולטו, וכן נמי אם נשתמשו בכלי ע"ג האור כגון יורות וקומקמים אין מגעילין אותן בכלי ראשון שהעבירו מעל גבי האור", ע"ש. וכדבריו כתב בחידושי הריטב"א (שבת מב:) וז"ל: ולענין הגעלה הוא חמור מן הכל משום דקי"ל (ע"ז ע"ו ב') דבעינן כבולעו כך פולטו, מעתה אין מגעילין קדרה שהיה כלי ראשון או אלפס בתוך יורה מרותחת שאינה על גבי האור ואע"פ שזה וזה כלי ראשון, וטעמא משום דבעינן כבולעו כך פולטו וכשם שבולעו [על] ידי האור כך צריך לפולטו ע"י האור, וכל שכן שאין מכשירים קדרה ואלפס להגעילן בעירוי מכלי ראשון, וזה ברור לכל מי שטועם האמת, עכ"ל. וכן הוא בראבי"ה (פסחים, סימן תסד), יוצא איפוא שה"ה בנ"ד, שאף שבמליחה וכבישה בולע כדי קליפה, ומאידך עירוי מפליט כדי קליפה, מ"מ אכתי קי"ל כבולעו כך פולטו, ומכיון שאין בידינו לדעת בדיוק מה בולע יותר, לפיכך יש להחמיר בזה, בפרט שהאחרונים הסכימו שרק לחומרא מחשיבים עירוי לכלי ראשון ולא לקולא (עיין בש"ך יו"ד סימן ק"ה סק"ד, ובפמ"ג סימן סח, ובש"ע שתילי זיתים סימן שיח ס"ק מא).

והן אמת שהמשנה ברורה (סימן תנא ס"ק סא) כתב שסלים שמולחים בהם הבשר טוב להגעילן ע"י עירוי מכלי ראשון, כיעו"ש. מכל מקום הרואה יראה שאינו ראיה לנ"ד, דמיירי התם כשיש ספק חמץ שהרי בדרך כלל אין לחוש שיש שם חמץ וכמו שמבואר ממה שכתב שם בהמשך דבריו, "ואף דמבואר לקמן בסימן י"ח בהג"ה דלא מהני להן

הגעלה היינו משום דשם מיירי שמשתמשין בהן חמץ כל השנה ומצוי שמתדבק בנצרים פירורי חמץ משא"כ בזה", ופשוט. ולפי דרכנו למדנו שאע"ג שהחזון איש (או"ח סימן קכב סק"ב) העלה שיורה גדולה של מתכת שממלאים בתוכו חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו בו פירורי חמץ ונכבש בתוכה מעת לעת סגי ליה בעירוי ג' ימים מים קודם הפסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן מהני עירוי מכלי ראשון כמש"כ תוספות ע"ז (עד: ד"ה דרש) דאף לרשב"ם בבלע צונן סגי בעירוי, ע"כ. מ"מ גם מדבריו אין ראיה להתיר בנ"ד, כי רק בספק בלע חמץ יש להקל, אבל בודאי בלע חמץ יש להחמיר. ועל כרחך לומר כן שהרי התוס' שהביא החזו"א מיירי ביין נסך וידוע שייך נסך קיל טפי כמבואר בב"י יו"ד סימן קל"ה (ועיין להלן בהערה 30 שהבאנו דבריו), ובתוס' (ע"ז לג: ד"ה קינסא) וע"ע במג"א (או"ח סימן תנא ס"ק מט), וא"כ כיצד הביא ראיה לדבריו מדבריהם, אלא על כרחך לומר דמכיון דלא מיירי בחמץ ודאי אלא רק שיש לחוש שמא נפלו פירורי חמץ ונכבשו, ממילא יש להקל אף באיסור חמץ דדמי בכהאי גוונא ליין נסך. ומכל מקום מכיון שסוף סוף יש אומרים שאכן מהני הכשר בכהאי גוונא, לפיכך אם הכשירוהו על ידי עירוי ובישלו בו, האוכל מותר באכילה, וכבר נתבאר דין זה לעיל בפרק א' הלכה ח', לך נא ראה.

עירוי ברצף ללא הפסק

כד. צריך להקפיד לערות את המים על הכלי שמכשירים ברציפות וללא הפסק, וכמ"ש המגן אברהם (סימן תנב סק"ט) בשם המהרי"ל "ויזהר לשפוך עליהם בזריזות ולא ע"י זריקה באויר דזה לא מיחשב עירוי (עיין ביו"ד סימן צ"ב)", והוב"ד להלכה בכל ספרי האחרונים. וביאר בש"ע הגר"ז (סימן תנא הלכה כח) שכל קילוח שנפסק נתקרר ונתמעט חומו מקילוח המחובר ולכן מפליט מה שנבלע על ידי קילוח המחובר ראשון, ע"ש. ומה שציין המג"א בסו"ד לסימן צ"ב כוונתו למ"ש הרמ"א בנידונו שם (ס"ז), "וקלוח מן הקדירה רותחת שהלך אל קדירה צוננת, אם נפסק הקלוח מן הקדירה הרותחת קודם שהגיע אל הצונן, הוי נמי ככלי שני (כך משמע בשערים מתשובת מוהר"ם). ואם לא נפסק, הוי כעירוי והקדירה הצוננת נאסרה", ע"ש. וכ"כ במפורש הפמ"ג (סימן תנא משב"ז סק"ט) שאם שימש ע"י עירוי צריך עירוי שלא נפסק הקילוח, ע"ש. ועיין באגלי טל (מלאכת אופה אות לב עמוד 250), ובכה"ח (סימן תנא סק"צ). ואפילו אם בלע בעירוי על ידי הפסק. דלא גרע ממה שנתבאר לעיל בהלכה א' שאפילו אם בלע הכלי באש שאינה מעלה ניצוצות, יש חיוב להכשירו בליבון שמעלה ניצוצות, שחכמים נתנו שיעור אחיד לכולם. וכן כתב במפורש בנ"ד בספר סידור פסח כהלכתו (עמוד יז) בשם האחרונים. ויש ליזהר בזה מאוד, כי בדרך כלל מפחד האדם פן יטנפו בגדיו או שלא יכווה ממי ההגעלה

מהניצוצות החמים, וזה גורם להפסק במים. ויש להקפיד בזה במיוחד כשמכשירים כלי גדול שיתמלא כל הכלי כולו ללא הפסק, כי אם ישליכו קצת מים ויגלגלו לאחר מכן את הכלי כדי שיעברו המים על כל חלקיו, אין זה חשוב עירוי דכלי ראשון אלא עירוי מעירוי. הנה המרדכי (עבודה זרה פרק השוכר רמז תתנח) כתב וז"ל: פירש ר"י, הבא להגעיל יפתח החבית מצד אחד ויזרוק בה מים רותחין ויגלגלה ונמצא כל החבית מוגעלת אע"ג דלא זרק אלא במקום אחד, וכשמתגלגלין המים לנסרים אחרים לא הוי כלי שני, דכל החבית מחוברת והוי כלי ראשון כך הורה ר"ת, אבל אין לזרוק המים רותחין דרך משפך לחבית דנמצא החבית כלי שלישי, עכ"ל. ומבואר דס"ל שאפשר לזרוק מעט מים בתוך החבית ולגלגל אותה ואין צריך לשפוך מים בכולה.

אולם מצאתי להרשב"א בתשובה (ח"ג סימן רלט) שכתב על אחד שהכשיר בקבוק במים חמין דאינו כלום, דכלי זה מכניסו לקיום הוא ובעי הגעלה בכלי ראשון, ועירוי דכלי ראשון אינו ככלי ראשון, ואפילו למאן דסבר דהוי ככלי ראשון, אין זה ממלא כל הבקבוק מים חמין בעירויו אלא משליכין לתוכו קצת מים ומגלגלים לאחר מכאן את הכלי כדי שיעברו המים על כל חלקיו ומתערין המים מצד אל צד לאחר שהשליכום בתוך הכלי, ואין זה עירוי דכלי ראשון אלא עירוי דעירוי, ע"ש. ומבואר דפליגי אדברי ר"ת הנ"ל וס"ל דבכהאי גוונא הוי עירוי דעירוי. וגם מדברי ההגה"ה שהובאה בדברי המדרכי הנ"ל מתוספות ה"ר אלחנן שכתב, "כל הבא להגעיל לחבית ישפוך פעם ראשון על ארבע נסרים, ושוב ירתיח המים וישפוך על ארבע נסרים, ושוב ירתיח המים וישפוך על ארבע נסרים, עד שיגעיל כולו ואם משא בעיניו להרתיח כ"כ פעמים המים, ישים קערה גדולה במים ביורה וכשירתיחו המים יקח הקערה מלא, ויגעיל ארבע נסרים וכן יעשה עד שיגעלנו כולו, ואע"ג דאין מי הקערה מחוברין ליורה, הויא כלי ראשון, ואע"ג דכשמגביה הקערה מן היורה פוסק רתיחת [הקערה], דמה לי אם מי הקערה רותחין ע"י חום המחבת או ע"י האור [עצמו] [שהרי היורה] עצמה כשמסלקין אותה מן האש פוסק רתיחתה ואפ"ה הוי כ"ר, מתוס' רבי אלחנן", ע"כ. וממה שלא הציע לשפוך המים לכלי ולגלגלם מבואר דפליגי אדברי המרדכי הנ"ל.

ויצאתי לחפש'י בדברי הפוסקים ומצאתי שכבר נזכר דין זה בטור ביו"ד סימן קל"ה לענין יין נסך שכתב בזה"ל: לפיכך חביות של עץ, בין מזופתין בין שאינן מזופתין, אף ע"פ שמכניס בהן שלהבת לא מהני, וצריכין עירוי או הגעלה, ור"ת התיר לשפוך בהן רותחין ולגלגלו עד שיעברו על פני כולה, וכתב א"א הרא"ש ז"ל דאף לדבריו אין להתיר כה"ג אלא כשאינו מזופף, אבל במזופף לא מהני בהגעלה גרועה כזאת, ומשמע מדבריו

כי הגעלה טובה מהני בלא קליפת הזפת, ור"י היה מצריך להגעיל כל נסר ונסר לבדו שיכניס כלי לתוך היורה כשהיא רותחת על האש, וישפוך על כל נסר ונסר, שהמים שבאותו כלי חשובים ככלי ראשון, כיון שהעבירו מרותחים כלי עץ וכלי עור אף ע"פ שמכניסן לקיום שצריכין עירוי שרו נמי בהגעלה, עכ"ל. וכתב מרן הב"י שם וז"ל: ורבינו תם התיר לשפוך עליהם רותחים ולגלגלו וכו'. כלומר בענין הכשר ההגעלה נחלקו רבינו תם ור"י, שרבינו תם התיר לשפוך בהם רותחים ולגלגלו וכו', ור"י היה מצריך להגעיל כל נסר ונסר וכו', מחלוקתם הזכירו התוספות (שם) והרא"ש (סימן כב) בפרק אין מעמידין וכתבו שטעמו של רבינו תם, "דאף על גב דבשאר איסורים לא סלקא הגעלה בהכי דאפילו עירוי מכלי ראשון ליכא הכא, יין נסך שאני שתשמישו ע"י צונן". ומ"ש רבינו בסברת ר"י כך הם דברי הרא"ש, אבל התוספות כתבו בשמו דמצוה מן המובחר להגעיל כל נסר ונסר לבד ולזרוק עליה מאותו כלי עצמו שהוא רותח על האור, ודי בכך אע"פ שפסקה הרתיחה כשמעבירה מן האור, ויש משימין קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות תוך הקערה ומאותה קערה מגעילין, ובזה מסופק ר"י ותלה הדבר להחמיר דחשיב ככלי שני ע"כ. ובתשובות הרא"ש (כלל יט דין ח) כתוב שנהגו העולם כרבינו תם ונראה שכך הוא דעתו ז"ל. והר"ן (יב: ד"ה תניא) כתב שדעת ר"ח והרמב"ן (לג: ד"ה ה"ג) דבכלי ראשון הוא צריך להגעיל. והרשב"א (תוה"ק ב"ה ש"ו סו.) כתב שראוי לחוש לדברי האוסרים. ובתשובה (ח"ג סימן רלט) כתב על אחד שהכשיר בקבוק במים חמין דאינו כלום וכו'. ומ"ש רבינו בשם הרא"ש דאף לדברי רבינו תם אין להתיר כהאי גוונא אלא בשאינו מזופף וכו'. כ"כ בתשובה (שם סימן ז). ומ"ש ומשמע מדבריו כי הגעלה טובה, כלומר שהיא מכלי ראשון מהני בלא קליפת הזפת פשוט הוא וכו', ולענין הלכה לכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים ובדיעבד יש לסמוך על דברי רבינו תם, עכ"ל הב"י. וממ"ש בטעמו של ר"ת "דאף על גב דבשאר איסורים לא סלקא הגעלה בהכי דאפילו עירוי מכלי ראשון ליכא הכא יין נסך שאני שתשמישו ע"י צונן", מבואר שפלוגתת הראשונים מיירי בכלי שבלוע ביין נסך, ובזה ס"ל לר"ת שיש להתיר דקיל טפי, אבל בבליעת איסור או בבליעת חמץ לכו"ע לא מהני הגעלה בכהאי גוונא, ולכן גם מ"ש מרן הב"י בסו"ד שבדיעבד יש לסמוך על דברי רבינו תם, היינו דוקא ביין נסך ותו לא ופשוט. אבל אם נותן מים ברציפות עד שיתמלא הכלי כולו או עד שיגיעו המים על כל הדפנות כולם, אין זה חשוב כהפסק אפילו שהכלי בפועל מתמלא רק אחר זמן, ולכן כשמערה מים על השיש של המטבח יש להקפיד שישפוך המים ללא הפסק, וכששופך את המים

ללא הפסק והמים מתפשטים לעבר השיש חשיב כעירוי ואין צריך לשפוך מים על כל מקום ומקום בנפרד.

שלא יהיה הפסק בעירוי

כה. מכלל הדברים הנאמרים בסעיפים הקודמים למדנו שיש להקפיד שלא יגעו המים בדבר אחר קודם שיבואו על הכלי שצריך להכשירו, שאם לא כן אין דינו כעירוי מכלי ראשון אלא מכלי שני, ואפילו אם לא נפסק חיבור המים מהכלי חשיב כהפסק. כן מבואר מדברי הרוקח (סימן רס"ב) שכתב, "אם היה שופך ע"י משפך אינו כהגעלה", (והוב"ד בב"י יו"ד סימן קל"ה) ומדברי המרדכי (עבודה זרה פרק השוכר רמז תתנח) שכתב, "אבל אין לזרוק המים רותחין דרך משפך לחבית דנמצא החבית כלי שלישי", וע"ע באיסור והיתר (כלל נח אות עא). ואם זריקה על ידי משפך חשיבה ככלי שני או שלישי וביין נסך דקיל טפי, כל שכן בנ"ד. ואע"ג שהרמ"א בסימן צ"ב (ס"ז) כתב וז"ל: קלוח מן הקדירה רותחת שהלך אל קדירה צוננת, אם נפסק הקלוח מן הקדירה הרותחת קודם שהגיע אל הצונן, הוי נמי ככלי שני (כך משמע בשערים מתשובת מוהר"ם). ואם לא נפסק, הוי כעירוי והקדירה הצוננת נאסרה, אם היד סולדת בקלוח הנוגע בקדירה (ת"ה סימן קפ"ה קפ"א), והתבשיל שבתוכה שרי, דאין עירוי אוסר רק כדי קליפה, עכ"ל. וביאר שם הש"ך (ס"ק לד), כלומר דלא אמרינן שנתקרר כיון שנזחל על גב הכירה והכי איתא בתרומת הדשן שם, מיהו היינו דוקא כשהיד סולדת בו, והכי איתא בתרומת הדשן שם ופשוט הוא, ע"ש. ומבואר דס"ל שאף שנזחל על גבי הכירה עדיין נחשב כעירוי, מ"מ נראה לומר דשאני התם דמיירי לחומרא והיינו לאסור את הכלי שנגע בו משא"כ בנ"ד דהוי קולא. וע"ע בדעת תורה (סימן תנא ס"ג). ואכן אחר העיון בדברים פעם ופעמיים יחד עם עמיתי לתורה חו"ב הרב יניב נתן הי"ו נראה שאין סתירה בדברים כלל, כי הרוקח והמרדכי מיירי במי שאירע מכלי הראשון לתוך משפך שאינו מחובר אליו ומהמשפך הוא שופך לתוך החבית ומשו"ה אינו מיקרי עירוי מכלי ראשון שההעברה מהכלי לראשון למשפך עשתה הפסק באויר, אבל אם המשפך מחובר לכלי ללא הפסק בודאי שגם הם ז"ל מודים דחשיב כעירוי מכלי ראשון והוי הגעלה, וזהו כדברי הרמ"א בהגה הנ"ל.

ועיין בביאור הגר"א שם. וכמו כן לא יערה על הכלים שצריך להכשירם על ידי שיפוך מהכלי הראשון לתוך משפך שאינו מחובר ישירות לכלי והמשפך לתוך הכלי הצריך הכשר אלא ישפוך ישירות מהכלי הראשון. על פי מה שנתבאר בהערה הקודמת, קחנו משם. ומכל מקום אם מחובר לכלי הראשון צינור, המים שעוברים דרך הצינור נחשבים ככלי ראשון, ולכן העירוי שמערים דרך הצינור חשוב כעירוי מכלי ראשון לכל דבר.

כמבואר במסכת שבת (מ:), אמר רבי יצחק בר אבדימי, פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי: טול בכלי שני ותן. שמע מינה תלת, שמע מינה: שמן יש בו משום בשול, ושמע מינה: כלי שני אינו מבשל, ושמע מינה: הפשרו זהו בישולו, ע"כ. ופירש רש"י (שם ד"ה בכלי שני) שיצטננו מעט, דכלי שני אינו מבשל, ואחר כך תן הפך לתוך אותו כלי שני, דהך אמבטי שהחמין נמשכין לה מהמעיין חשיב לה ככלי ראשון שנרתחו בו, שאף על פי שהעבירו מעל האור מבשל, כדתנן לקמן (שבת מב.) האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין, לא יתן לתוכן תבלין, ע"ש. ולמד מכאן בתרומת הדשן (סימן קפא) דאע"ג דנמשכו הרותחים ע"ג קרקע כמו הני חמי טבריא שהיו נמשכין דרך קרקע חשיבי עדיין ככלי ראשון, ע"ש. ודבר זה נלמד גם ממה שנתבאר לעיל בהערה 30. ועיין בפר"ח (יו"ד סימן פז סק"ב) שכתב שעירוי שלא נפסק הקילוח הוי בישול מן התורה לענין בשר וחלב, ומשמע מדבריו שם שכל שלא נפסק הקילוח יהיה אשר יהיה שפיר דמי. ואף שהפרי תואר (שם סק"ב) חולק על זה וס"ל דהוי מדרבנן, מ"מ שאני התם שהתורה אמרה "לא תבשל גדי וכו'", היינו בישול כפשוטו, וזה אינו חשוב בישול כידוע, אבל בנ"ד שלא שייך טעם זה גם הוא ז"ל מודה דכל שלא נפסק הקילוח שפיר דמי. וע"ע להפמ"ג בספר ראש יוסף.

הכשר ע"י אבן מלובנת

כו. בדברי הפוסקים הובא עוד הכשר על ידי עירוי עם אבן מלובנת, והיינו ששמים אבן או ברזל רותחים בכל המקום שרוצים להכשיר או סמוך לו, ושופכים על האבן מים חמים בחום שהיד סולדת בהם אפילו מכלי שני, ומעבירים את האבן בכל המקומות שרוצים להכשיר, ודינה כהגעלה בכלי ראשון שאינו על האש, ובזמנינו לא נהגו בהכשר זה, זולת בכלים גדולים שאי אפשר להכשירם או בכלים שאי אפשר לפרקם בכדי להגעילם, ולכן לא ראינו צורך להאריך בפרטי הדינים בזה. דין אבן מלובנת נזכר בהגהות מיימוניות ובמדרכי והובאו בב"י בסימן תנ"א ובש"ע (שם סעיף טז) וברמ"א שם (סעיף ו) ובעוד מספרי הפוסקים, והם ז"ל דיברו לענין כלים שאי אפשר להכשירם בתוך כלי הגעלה רגיל, הן מחמת גודלם כגון סכינים וכפות גדולים, והן מחמת שהכלי מחובר לקרקע ואי אפשר להוציאו, וככתוב ברמ"א הנ"ל וז"ל: וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון, והוי ככלי ראשון. וכן כל כיוצא בזה ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו, עכ"ל. ועיין לעיל בהערה 20, וצרף לכאן.

כלי שני-עירוי מכלי שני

כלי שני-עירוי מכלי שני

כז. הכשר בתוך כלי שני נעשה לכלים שבלעו חמץ בכלי שני וכגון כפיות, מזלגות, סכינים וכפות וכל כיוצא בזה, מפני שאין דרך להגיס בהם בקדירה אלא לאכול מהם בכלי שני. ומכל מקום טוב להגעיל כל כלי שני על ידי עירוי מכלי ראשון אפילו שהוא בלע על ידי עירוי מכלי שני. ועירוי מכלי שני עושים לכלים שבלעו בעירוי מכלי שני, וטוב להכשירו בעירוי מכלי ראשון. פשוט, דהא קי"ל כבולעו כך פולטו, וכ"כ הטור (או"ח סימן תנא ס"ה) וז"ל: ושנשתמש בהן בחמין כפי תשמישן כך הכשירן, אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדירה צריך להכשירן בכלי ראשון, ע"כ. וביאר הב"י שם שמקורו ברייתא בע"ז (עה:), "דברים שנשתמש בהם על ידי חמין כגון היורות מגעילן", וכתבו הרי"ף (ח:) והרא"ש (סימן ז) בפרק כל שעה, דמאני דאישתמש בהו חמירא כולה שתא בכלי ראשון, צריך למיגעלינהו בכלי ראשון, ודאישתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהן כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני שפיר דמי, ע"ש. וכ"פ בש"ע (שם ס"ה). ומבואר דאע"ג דמעיקר הדין כלי שני אינו בולע ואינו פולט, מ"מ לכתחילה היכא דאפשר יש להכשיר כלי שבלע ע"י כלי שני. וכיו"ב כתב בש"ע ביו"ד סימן ק"ה (ס"ב) ששם הביא מחלוקת ראשונים בכלי שני, שיש אומרים שכלי שני אינו מפליט ואינו מבליע, וי"א [שאע"פ שהוא אינו מבשל] מכל מקום הוא מפליט ומבליע, ואוסר כדי קליפה, וסיים מרן שם, "וראוי לחוש ליזהר בדבר לכתחלה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ובהדחה בעלמא סגי", והיינו דכיון שעדיין יכול להגעיל את הכלי לכתחילה יש להכשירו. וכיו"ב ביאר הגאון מהר"י טייב בספר ערך השלחן (סימן תנא סק"ד). אולם המאמר מרדכי (סימן תנא ס"ק יב) ביאר אחרת שכתב שמצינו לרבים מהפוסקים שאדרבא הקילו בחמץ גבי בליעת כלים מפני דהיתרא בלע, ומכח זה העלה כדברי הב"ח (לקמן סימן תסז סק"ח) דנהי דכלי שני אינו מבשל ואינו מבליע ומפליט, מ"מ מאיסור משהו לא נפיק, והלכך בחמץ שאיסורו במשהו אסור, ע"ש. (וע"ע לעיל בפרק א' הערה 39, וצרף לכאן). וכיו"ב כתב הש"ך (יו"ד סימן קה סק"ה) שדעת הרבה פוסקים ראשונים ואחרונים דכלי שני אינו מבליע כלל, ושכ"פ הרב בת"ח (כלל לג דין א), וסיים "ותימא דבהג"ה בא"ח ר"ס תנ"א משמע דסובר דכלי חרס שנשתמש בו חמץ בכלי שני אסור, ואולי משום חומרא דחמץ נגע ביה", ע"כ. וכן מוכח מדברי הרמ"א שעמש"כ מרן ז"ל (סימן תמז ס"ג): שחטה שנמצאת בערב פסח בתרנגולת מבושלת, מותר ליתן טעם בתוכה בס'. אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה

בפסח והוי במשהו, כתב הוא ז"ל, "ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש (הגהות מיימוני פ"א). ויש מחמירין בכלי שני בפסח, וטוב להחמיר אם היד סולדת בו, דבלאו הכי לא מקרי כלי שני", ע"כ. וביאר המשנ"ב (שם ס"ק כה) דברי הרמ"א שר"ל אף דנקטינן לעיקר הלכה ביו"ד סימן ס"ח דכ"ש אין מפליט ומבליע, מכל מקום לענין פסח יש לחוש לדעת המחמירים שם דס"ל דכ"ש מפליט ומבליע, ע"ש. הרי מפורש שהרמ"א ס"ל שבפסח יש להחמיר מן הדין ולא בתורת חומרא בלבד, ואיך שלא יהיה מצאנו ראינו שמרן ז"ל כתב במפורש בסימן תנ"א שכלי שבלע ע"י כלי שני יש להכשירו ע"י כלי שני.

כל קבל דנא, חזי הוית להב"ח (או"ח סימן תנא) שעמש"כ הטור, "כלים שמשתמש בהן על ידי האור וכו' עד הכשרן בכלי שני", כתב הוא ז"ל: וכן כתב הרי"ף והרא"ש והרמב"ם (פ"ה הכ"ג - כד) משום דהכי משמע בסוגיא דכבולעו כך פולטו (ע"ז עו:), ומיהו בהגהות הרב ר' שמואל משליצשטא"ט כתב וז"ל: לא נראה זה בעיני, שכלי שנאסר ברותחין בכלי שני אין האדוק בו יכול לצאת ממנו כי אם בכלי ראשון המפליטו, אבל כלי שני אין בו כח להגעיל ולהפליט לחוץ האיסור הכנוס ומדובק בו, עכ"ל, ונראה שעל פי דעתו נוהגין שלא להגעיל אף כלי שני אלא ברותחין דכלי ראשון וכן סכינין דמשתמשין בהן בכלי שני אם אין בהן גומות מגעילן דוקא בכלי ראשון, והר"ן בפרק כל שעה (ח: דבור ראשון) כתב על זה ישוב אחר אבל מ"ש בהגהה זו הוא הנכון, ע"כ.

אולם למעשה בודאי שנקטינן להקל בזה, שכן דעת רוב ככל הראשונים ז"ל, בפרט שלא זכיתי להבין סברת רבינו שמואל משליצשטא"ט הנ"ל, דהא כלל גדול בידינו "כבולעו כך פולטו". ושו"ר בפר"ח (שם) שהביא דברי הב"ח בשם רבינו שמואל הנ"ל וכתב עליו "ואיני יודע מהיכן בא לו דבר זה". ואמנם בספר נהר שלום (או"ח שם סק"ז ד"ה כתב הפר"ח) הביא תמיהת הפר"ח הנ"ל וכתב שנראה שטעמו של רבינו שמואל ממאי דאיתא בע"ז (עה.) שלא פירט בכלים שבלעו בכלי שני, אלא הכי איתא בברייתא דברים שנשתמש בהם ע"י חמין כגון היורות וקומקומוסין ומחמי חמין מגעילן ומטבילן ובגמרא כיצד מגעילן א"ר הונא יורה קטנה בתוך יורה גדולה, ע"כ, ומדלא פירט לא בברייתא ולא בדברי רב הונא הגעלת קערות בכלי שני, שמע מינה דאינהו נמי אע"ג דבולעין ופולטין בכ"ש, מכל מקום אינם נגמרין לפלוט כל פליטתן אלא ע"י כ"ר דוקא, זו היא דעתו, ע"ש. מכל מקום רוב ככל הראשונים לא הבינו כן כאשר יראה הרואה. ועיין בפמ"ג (משב"ז סק"ט) שנשאר ג"כ בצ"ע על דברי הב"ח הנ"ל. אולם מכיון שאפשר לעשות כן בנקל, לפיכך טוב להגעיל כל כלי שני על ידי עירוי מכלי ראשון אפילו שהוא בלע על ידי עירוי מכלי שני. וכלים אלו מועיל להם הכשר בכלי שני או בעירוי בכלי שני, גם אם

לפעמים השתמשו בהם בכלי ראשון. וכמו שנתבאר לעיל בפרק א' הלכה כ"ט והערה 76 שהולכים בכלי אחר רוב תשמישו, קחנו משם.

הכשר לכלי שבלע ע"י עירוי מכלי ראשון

כח. כל האמור בסעיף הקודם מדובר בכלי שבלע בכלי שני ממש וכגון שנתנו לתוכו מאכל יבש על ידי כף הגשה, אבל כלי שעירו לתוכו מאכל לח ישירות מכלי ראשון, אף על גבי שהוא נקרא כלי שני, מכל מקום מכיון שהוא בלע על ידי עירוי מכלי ראשון אי אפשר להגעילו על ידי עירוי מכלי שני, אלא צריך להגעילו בעירוי מכלי ראשון, ולכן אם נתנו מאכל שנתבשל בכלי ראשון לתוך צלחת או קערה, הכשרה בעירוי מכלי ראשון, ואם נתנו על הקערה או הצלחת על ידי מצקת או כף גדולה וכיוצא בזה, אפשר להכשירה על ידי עירוי מכלי שני, כיון שהמצקת חשוב ככלי שני, אלא אם כן הדרך להשהות את המצקת או הכף בתוך הכלי ראשון, שאז יש למצקת דין של כלי ראשון וממילא כששפכו ממנה לתוך הכלי זה חשוב כעירוי מכלי ראשון שהכשרו על ידי עירוי מכלי ראשון וכאמור. פשוט. ועיין לעיל בפרק א' הלכה י"ד, ואילך ומשם בארי"ה.

בליעה ע"י דבר גוש בכלי שני

כט. אין חילוק בכל האמור בין נתנו בכלי שני מאכל עם רוטב לבין אם נתנו בו דבר גוש, שבכל מקרה דינו ככלי שני והכשרו על ידי כלי שני, וראוי ונכון להכשירו על ידי עירוי מכלי ראשון, ולכן קערות שמוזגים לתוכם אוכל מכלי ראשון ואוכלים בהם (והקערות עשויות מדבר שיש תקנה להכשירו) אפשר להכשירם בכלי שני וראוי להכשירם בעירוי מכלי ראשון. הנה ידועה מחלוקת הפוסקים בענין דבר גוש האם מבשל כדי קליפה או לא, ונידון זה האריכו ברוב ככל ספרי אחרוני זמנינו כמבואר בספר מנוחת אהבה ח"ב (פ"י הלכה כב), ובילקוט יוסף (שבת ג' סימן שיח סעיף נא) ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ב' חיו"ד סימן ד הערה ב) וע"ע בכה"ח (יו"ד סימן צד ס"ק עב), ושם נתבאר שלדעת רוב הפוסקים הספרדים ומרן הש"ע גם בדבר גוש אין כוח לבשל בכלי שני כיון שהדפנות הולכות ומצטננות. וכן משמע מסתימות לשון מרן ביו"ד סימן ק"ה (ס"ב) שלא חילק בין דבר גוש לדבר אחר, כיעו"ש. ולפ"ז בודאי שיש להקל בזה, ואולם האשכנזים נוהגים להחמיר בזה, וזאת על אף שהרמ"א (סימן קה סק"ד) היקל בזה, וכ"פ בהגה (שם ס"ג), והוא מפני שרבים מהפוסקים מחמירים בזה, ומחמת כן נוהגים להחמיר בזה גם חלק מהספרדים, וע"ע באגלי טל (מלאכת אופה סעיף לב) בשם המג"א (סו"ס שיח וסימן תמז סק"ט) שדבר גוש מבשל בשבת והוא חולק ע"ז, אבל לענין בליעה ופליטה סובר דגוש מפליט ומבליע ככלי ראשון. וע"ע במשנ"ב (ס"ק קיח). ועיין בט"ז (ס"ק כד) שג"כ ס"ל שדבר גוש מבשל

בכל שני, והפמ"ג (סימן רנג א"א ס"ק לב) כתב שעל אף שדבר גוש מפליט ומבליע, מ"מ אינו מבשל לענין שבת, ע"ש. וגם בערוך השלחן (שם ס"ק כג) החמיר בזה אף בכלי שלישי לענין פסח, ויש עוד בפוסקים בזה לכאן ולכאן, ומכיון שלדעת מרן ז"ל והרמ"א יש להקל בזה, כן עיקר, וע"ע בדרכי תשובה (יו"ד סימן צח ס"ק צח) שהביא ראיות לזה מדברי הפוסקים.

ובספר סידור פסח כהלכתו (בהערה עמוד לח ואילך) הביא דברי כל הפוסקים בזה ואסיפא דמילתא החמיר בזה, ע"ש. ולפי האמור לא יפה עשה שהחמיר בזה. בפרט שבבית מאיר (סימן צד ס"ק יד) הוכיח מדברי הר"ן שדבר גוש אינו בולע ופולט. ע"ש. וגם בשו"ת חתם סופר חיו"ד (סימן צה) הוכיח כן מדברי הר"ן (בסו"פ כל שעה). אולם מכיון שרבים חולקים בזה, ואפשר לעשותו בנקל, לפיכך טוב להכשיר כלי שבלע בגוש, ע"י עירוי מכלי ראשון. והוא הדין אם נתנו בכלי שני דבר חריף. הנה מסתימות לשון מרן ז"ל בסימן ק"ה משמע שאין לחלק בין דבר חריף לדבר שאינו חריף, ובכל גוונא יש להכשירו בכלי שני למ"ד דמפליט ומבליע. ואמנם בספר חמודי דניאל (הלכות בשר בחלב סק"א) דייק מדברי הט"ז (או"ח סימן שיח) שכתב גבי בצלים ותבלין שמתבשלין בכלי שני מחמת חריפותם, שה"ה לענין בליעת בשר וחלב, ע"ש. וממילא יש לומר שהוא הדין לענין חמץ בפסח חמצו נבלע בכלי. אולם ראיתי בספר נחלת יהושע ח"ג (אסנטבולי, סימן י) שפלפל בדברי הפוסקים בזה ואסיפא דמילתא הוכיח לנכון שכל מה שהחמיר הט"ז אינו מחמת החריפות לחוד אלא עיקר החומרא היא מכח דעת היראים דקלי הבישול מתבשלים אפילו בכלי שני, ואין אנו יודעים מהם קלי הבישול ויש מן הפוסקים שהחמירו בכל דבר מספק, ובזה חידש הט"ז דעכ"פ בבצלים יש להחמיר מחמת חריפותם, וא"כ לענין בליעה ופליטה דלא מחמרינן בקלי הבישול, ממילא אין להחמיר בבצלים, ואמנם מצינו להרמ"א בסימן ס"ט שכתב דמלח מסייע בבישול של כלי שני, אך העלינו דאין שייכות בין הדברים דאף דמסייע בבישול של דבר אחר, מכל מקום אפשר דהוא עצמו אינו מתבשל בכלי שני וכדחזינן במלח דמעיקר הדין קי"ל דאינו מתבשל אפילו בכלי ראשון כשהוסר מעל האש, ואפילו הכי הוא מסייע בבישול לכלי שני, וסיים שם שיש אומרים שבדבר חריף אין להקל ולכו"ע הוי מסייע בבישול אפילו בכלי שני (פמ"ג, חוות דעת), אבל היד יהודה ס"ל שאף בדבר חריף יש להקל, ע"ש. וע"ע בדרכי הלכה (שמרלר, סימן יח) שפלפל בזה, ואיך שלא יהיה הרואה יראה שכל זה לשיטת הרמ"א והט"ז, אבל לספרדים בודאי שיש להקל בזה. וע"ע בדרכי תשובה (סימן סט ס"ק ק"נ) שכתב משם הפר"ח להקל בזה, ע"ש. וגם בכה"ח (סימן שיח ס"ק עא) כתב לחלוק על דברי הט"ז הנ"ל

ושנהגו להקל בכלי שני, ושכ"כ עוד אחרונים, ע"ש. וכ"פ החזון איש (סו"ס נב). וכן העלה ביסודי ישורון (מערכת טל מלאכות עמוד 130). ומ"מ ראוי ונכון להחמיר בזה וכמו שנתבאר בהערה הקודמת.

בישלו בכלי שני ללא הכשר

ל. אף על פי שנתבאר בסעיף הקודם שגם כלי שני צריך הכשר, מכל מקום אם בישלו בכלי שני בפסח ללא הכשר והכלי אינו בן יומו יש להתיר המאכל אפילו לאשכנזים שסוברים שנותן טעם לפגם אסור בפסח. כן כתבו האליה רבה (סימן תמז סק"ג), החיי אדם (כלל קכה ס"ג), הגר"א (סימן תנא ס"א), החק יעקב (שם סק"ח) והמשנ"ב (ס"ק יא), וע"ע בשער הציון (סק"י) ובכה"ח (ס"ק פד).

אינדקס (לפי סדר א-ב)

כללים לאינדקס

א] בכל מקום שכתבנו שהכלים צריכים הגעלה או ליבון מדובר שהשתמשו בהם בחמץ.

ב] גם כהשתמשו בכלי בחמץ צריך שיהיה החמץ חם (מלבד שהדבר היה חריף או שנכבש ונמלח שם).

ג] שהכלי עשוי מדבר שצריך הכשר (לאשכנזים כל סוגי הכלים ולספרדים כל הכלים מלבד זכוכית שאינו צריך הכשר כלל).

ד] כל מקום שכתבנו שצריכים הכשרה, פירושו, כפי תשמישו הכשרו, שאם ישתמשו בו ככלי ראשון הכשרו בכלי ראשון, ואם השתמשו בו בעירוי מכלי ראשון, הכשרו בעירוי מכלי ראשון ועל זו הדרך.

אסכלאות: הכשרם על ידי ליבון כיון שמשתמשים בהם בחמץ יבש.

בלנדר: אינו צריך הכשר מכיון שאין דרך להשתמש בו בחמץ וגם אם משתמשים בו בחמץ, החמץ קר.

בקבוק טרמוס: אם השתמש בו למים רותחים בלבד, דיו בשטיפה והדחה אפילו בצונן, ואם השתמשו בו בחמץ יש לערות עליו מים מכלי ראשון.

בקבוק תינוק (**פלסטיק**): צריך לנקותו היטב שירי מאכל שבתוכו ויערה עליו מים רותחים מכלי ראשון.

בקבוקי שתיה: אינם צריכים הכשר כיון שעיקר תשמישם בדבר קר, ואם נשתמשו בהם בדבר חם לח צריך עירוי מכלי ראשון.

גביע של יין (**מתכת/חרס**): אינו צריך הכשר כלל

דורלקס: דינו ככלי זכוכית שלספרדים אינו צריך הכשר כלל ולאשכנזים כן.

חביות: חביות שנדבק בהם מאוד המאכל או שמרי השתיה וקודם ההגעלה או העירוי צריכים לנקותם ולנקרם היטב, לפיכך יש שנהגו שלא להשתמש בהם כלל, ומנהג נכון הוא, והמקילים בזה צריכים לנקות הכלי היטב היטב קודם הכשרו.

חרסינה: דינם ככלי חרס שאין תקנה להכשירם

כד לחלב (פלסטיק): אינו צריך הכשר כלל

כוסות: אין צריך הכשר כיון שעיקר תשמישו בדבר קר ואם נשתמשו בו בדבר לח צריך הכשר כפי תשמישו.

כיור: הכשרו על ידי שיערה עליו מים רותחין, ואז רשאי להשתמש בו אפילו לכתחילה. ויש נוהגים לצפותו קודם הפסח בנייר כסף או שמלבישים בתוכו כיור אחר רק לימי הפסח, והוא חומרא בעלמא.

כיסוי הכלים: צריך הכשר כדין הכלי עצמו.

כירים: כירים (חצובה) שנמצאים על האש שמניחים עליהם את הסירים או המחבתות, יש להכשירם בעירוי מים רותחים מכלי ראשון שעל האש, ויש לנקותם היטב קודם ההגעלה, ויש שנהגו לכסות את הכירים בנייר כסף במשך כל ימי הפסח.

כירים חשמליות: יש להכשירם כדין חצובה בעירוי מים רותחים מכלי ראשון שעל האש, ויש לנקותם היטב קודם ההגעלה, וטוב להדליקה כשעה על החום הגבוה ביותר.

כירים קרמיות: לספרדים דיני ככלי זכוכית שאינם צריכים הכשר, לאשכנזים דינם ככלי חרס.

כלי חרס: אין להם תקנה לעולם אפילו כשאינו מקפיד אם הכלי יבקע.

כף חשמלית: אינה צריכה הכשר כלל וכדין קומקום.

כפות, **כפיות**: הדרך להשתמש בהם בכלי שני, דהיינו שרגילים לערות את התבשיל מתוך הסיר או הקדרה לתוך קערה גדולה, ומן הקערה נותנים אל תוך הצלחת, לכן די להכשיר צלחות וכפות אלו בכלי שני, דהיינו שיערו רותחים מכלי ראשון אל תוך קערה גדולה, ויכניסו לתוכה הצלחות והכפות הללו.

מבערים: המעברים אינם צריכים הכשר כלל, וכן השטח שתחת הכירים אינו צריך הכשר כלל, אלא מספיק לנקותו.

מברשת שנים: שטיפה והדחה היטב במים צוננים. ויש מחמירים להשתמש במברשת מיוחדת לפסח.

מגרדת (פומפיה): אינו צריכה הכשר כלל כיון שאין משתמשים בה בחמץ, ואם השתמשו בה בחמץ צריך לנקותה בלבד.

מגרדת לפרות וירקות (פומפיה): ניקוי שטיפה והדחה במים צוננים.

מדיח כלים: מדיח כלים אין צריך להכשירו לפסח מפני שהמים והחומר ניקוי פוגם את החמץ שבתוכו, אלא שאם אפשר ינקו את המכונה והמסנן שבה מכל לכלוך ושיירי מאכל ויפעילו את המכונה פעם אחת עם חומרי ניקוי הפוגמים, וכן נהגו האשכנזים.
מזלג: יש להגעילו במים רותחים בכלי שני.
מזלגות: הדרך להשתמש בהם אלא בכלי שני, דהיינו שרגילים לערות את התבשיל מתוך הסיר או הקדרה לתוך קערה גדולה, ומן הקערה נותנים אל תוך הצלחת, לכן די להכשיר מזלגות אלו בכלי שני, דהיינו שיערו רותחים מכלי ראשון אל תוך קערה גדולה, ויכניסו לתוכה את המזלגות הללו.
מחבת: מחבת שמטגנים בה חמץ אינה צריכה ליבון אלא מותרת בהגעלה, שהואיל ומטגנים בה בשמן דינה כמשתמשים בה בדבר לח, וכן מחבת שהשתמשו בה בכל השנה בדברים שאינם חמץ וכגון שעשו בו חביתות עם הרבה שמן וכיוצא בזה, וכמה פעמים השתמשו בו בחמץ, מועיל לה הגעלה לפסח. ואם הדרך לתת במחבת שנותנים בו מעט שמן וכיוצא בזה רק בכדי שהאוכל לא ידבק, לכתחילה ראוי ללבנו והמיקל בהגעלה יש לו על מה שיסמוך.
מיחם: אם דרך שימושו הוא במים בלבד ורק לפעמים מניחים על המכסה פיתות או בורקסים בכדי לחממם, יש להכשיר את המכסה של המיחם על ידי הגעלה גם כשהמאכל ההיתר שהשתמשו באותו הכלי היה יבש, וכל שכן שיש להקל בהגעלה עם המאכל היה לח, אולם אין צריך להכשיר את כל המיחם אלא אך ורק את המכסה שנתנו עליו את החמץ, כיון שנעשה קודם הפסח הו"ל נ"ט נ"ט דהיתרא.
מיקסרים (**בלנדרים מטחנות וכל כיוצא בזה**): אם משתמשים בהם כל השנה בדברים שאינם חמץ אינם צריכים הכשר לפסח כלל, ואם השתמשו בהם בדברים שהם חמץ וכגון שטחנו שם בשר עם פירורי לחם או פירות וירקות לילדים עם בסקויטים וכיוצא בזה, יש לנקותם היטב היטב והם כשרים לפסח, ויש שנמנעים שלא להשתמש בהם בפסח מפני שחוששים שמא נפל פירורי חמץ לתוך המיקסר וקשה מאוד לנקותו, ואם השתמשו במכשירים הנ"ל בדברים חריפים וכגון שטחנו בשר עם פירורי לחם ושום וכיוצא בזה, יש לנקותם היטב ולהגעילם.
מיקרוגל: אם חיממו בו כל השנה חמץ, יש להשבית את פעילותו למשך 24 שעות ולנקותו היטב עם חומר ניקוי מכל הלכלוך והשאריות של האוכל, ואחר 24 השעות יש להניח בתוכו קערה או כוס מלאה במים ובחומר ניקוי כגון סבון וכיוצא בזה, ואז יפעיל את המיקרוגל בעוצמה החזקה ביותר עד שיתמלא המיקרוגל באדים, ועל מנת לקבל

את התוצאה הטובה ביותר, ולוודא כי הכשרה זו מתבצעת באותה הדרך שבא מתמלא התנור באדים כתוצאה מן השימוש בו במשך כל ימות השנה, יש להניח קערה שטוחה עם חומר ניקוי, אשר גובהה אינו עולה על כ-1/4 מגובה חלל תא התנור, ולהרתיח בתוכה כ-1/2 ליטר מים, עד שיתאדו לגמרי, וטוב לכסות את האוכל במכסה מיוחד בימי הפסח.

מכסה: מכסה הסיר ושאר סוגי הכלים - כל כיסוי הכשרו כדין הכשר הכלי.

מלחיה ממתכת: אינה צריכה הכשר כלל.

מנגל/ מנגל חשמלי: אם שהשתמשו בו בכל השנה בבשר ותבלינים שאינם חמץ וחיממו בו כמה פעמים פיתות וכיוצא בזה, אפשר להכשיר את הרשת בהגעלה ואין צריך ללבנה.

מסחטה: אינה צריכה הכשר כלל

מסננת: צריכה הכשר בעירוי מכלי ראשון כיון שבדרך כלל נותנים עליהם פתיתים ומקרונים וכיוצא מכלי ראשון, ואם אין דרך ליתן עליה חמץ כלל, אינה צריכה הכשר.

מערוך (**כלי ליישת הבצק**): עם הוא עשוי ממתכת צריך שטיפה והדחה היטב במים צוננים. ואם הוא עשוי מעץ, צריך שטיפה והדחה היטב בפרט בין החריצים, וטוב להגעילה במים רותחים בכלי ראשון.

מפצח אגוזים: אינו צריך הכשר כלל, כיון שאין תשמישו בחמץ.

מצקת: אם הדרך להשהות המצקת בתוך הכלי ראשון, יש להגעילה על ידי כלי ראשון או על ידי עירוי מכלי ראשון ואם אין דרך להשהותה בכלי ראשון, הכשרה בכלי שני.

מקלף: אינו צריך הכשר כלל.

נפה: צריך לשפשפה ולנקותה היטב והאשכנזים נהגו להחמיר בזה ומשתמשים בנפה מיוחדת לפסח.

סיר לחץ: סיר לחץ שחומו מגיע ליותר ממאה מעלות, מועילה לו הגעלה במים רותחים אינם מגיעים לחום זה, וזאת בתנאי שניקו היטב את הלכלוך שמצטבר בגומי הנמצא במכסה.

סיר עוגה: סיר עוגה שנותנים בו מעט שמן וכיוצא בזה רק בכדי שהאוכל לא ידבק, לכתחילה יש ללבנו והמיקל להגעילו יש לו על מה שיסמוך.

סירים: סירים וכיוצא בזה שדרך שימושם בדברים שאינם חמץ ורק פעמים עשו בהם דבר חמץ, צריך להכשירם לפסח על ידי הגעלה אפילו שהשתמשו בו ביבש, ואם רוב תשמישו בדבר יבש, צריך ללבנו.

סכין/סכיני מטבח: סכיני מטבח שמשתמשים בהם בכלי ראשון יש להגעילם בכלי ראשון שעל האש, ואפילו אם פעמים נשתמשו בהם על האש ממש וכגון שתחבה באיזה

פשטידא או עוגה שהם חמץ, יש להתירם בהגעלה, אבל סכינים שאוכלים בהם בכלי שני יש להכשרים בכלי שני. ואם יש לסכין ידית מחוברת על ידי מסמרים וכיוצא בזה, יש לנקותו היטב על ידי שפשוף בחומר ניקוי ואחר כך יגעיל את הסכין עם הקתא, ומי שיש באפשרותו יקנה סכין מיוחדת לפסח.

פומפיה: אינו צריכה הכשר כלל כיון שאין משתמשים בה בחמץ, ואם השתמשו בה בחמץ די לה בשטיפה והדחה.

פורצליין: כלי פורצליין (פרפורי) דינם ככלי חרס, ואם נשתמשו בהם בחמין אין הגעלה מועילה להם כלל, וכל שכן שיש להחמיר בכלי החרסינה המצופים הדומים במראיהם לכלי פורצליין, שהם אסורים ככלי חרס ממש.

פותחן (**בקבוקים / קופסאות**): אינו צריך הכשר כלל.

פיירקס: כלים חסיני אש כפיירקס, דורלקס ארקורוק וכדומה, דינם ככלי זכוכית שאינם צריכים הגעלה אפילו אם בישלו בהם או השתמשו בהם בכלי ראשון על האש, אלא שטוב שלא להשתמש בכלים אלו בפסח בכלי ראשון.

פלאטה חשמלית: יש להגעילה על ידי עירוי מכלי ראשון, ואם הדרך לתת על הפלאטה חמץ ישירות ללא הפסק, יש ללבנה תחילה, ומכיון שיש לחוש שלא ילבנה יפה שמא יפקע בחום האש, לפיכך לכתחילה יש להחליפה בפסח בפלאטה חדשה, ומי שאין באפשרותו להחליפה בחדשה, ינקה הפלאטה היטב היטב בחומר מנקה, לא ישתמש בה 24 שעות חמץ קודם הפסח, ידליקה כשעה, ויערה עליה מים מכלי ראשון בעודה רותחת וישים עליה כל הפסח נייר כסף או נייר אפיה.

קולף ביצים: אינו צריך הכשר כלל כיון שאין שימושו בחמץ.

קומקום: קומקום או מיחם להרתחת מים שמצטבר על דפנותיהם שכבה של אבן, אין צריך הגעלה כלל, והמחמיר לנקות הקומקום בחומרים המיוחדים, ולהרתיחו במים תבוא עליו הברכה.

קוצץ ירקות: אינו צריך הכשר כלל.

קרש חיתוך לפירות וירקות עץ/פורמיקה: אינו צריך הכשר כלל.

רשתות: רשתות של תנור אין להם תקנה, ולכן צריך להחליפם בחדשים קודם הפסח, אלא אם כן לא השתמשו עליהם בכל השנה בחמץ ישירות, וכגון שנתנו עליהם נייר כסף או אפיה וכיוצא בזה שאז יש להתירם בהגעלה או שיסיקם עם התנור במשך שעה וכאמור.

שולחנות: השולחנות שאוכלים עליהם כל ימות השנה, אם הם מכוסים בכל השנה (במפה או שעוונית או זכוכית), אין צורך להכשירם כלל, ודי להם ניגוב יפה יפה, ויכסם במפה נקיה, ודיו. ואם אוכלים עליהם ממש בלי שום הפסק של מפה וכיוצא בזה, נוהגים לערות עליהם רותחים מכלי ראשון, ואם חושש עליהם שיתקלקלו, יוכל להשתמש בהם בפסח על ידי שיכסם מפה או שעוונית חדשה ונקיה ודיו.

שינים תותבות: שטיפה והדחה היטב במברשת עם משחת שינים, כדי שלא ישאר בהם שום חשש חמץ בעין ודיו. וטוב לערות עליהם מים חמים מכלי ראשון. ואם חושש שיתקלקלו לא יחמירו!

שיפודים: הכשרם על ידי ליבון כיון שמשתמשים בהם בחמץ יבש.

שיש מטבח: מעיקר הדין אפשר להכשירו על ידי שטיפה והדחה אלא שנכון שיערה עליו מים רותחים מכלי ראשון, והאשכנזים נהגו לערות מים תוך כדי העברת אבן מלובנת שהיא אבן שחיממו אותה על גבי האש עד שהתחממה לחום של יותר משמונים מעלות צלזיוס, ומכשירים משטחים גדולים שאין אפשרות להכניסם לכלי ראשון, על ידי שיוצקים עליה מים חמים מקומקום רותח. וקודם העירוי יש להקפיד לייבש את השיש כדי שלא יצטננו המים הרותחים, אלא אם כן שופכים מדוד רותח על כל השיש בבת אחת.

תבניות: תבניות של תנור אין להם תקנה, ולכן צריך להחליפם בחדשים קודם הפסח, אלא אם כן לא השתמשו עליהם בכל השנה בחמץ ישירות, וכגון שנתנו עליהם נייר כסף או אפיה וכיוצא בזה שאז יש להתירם בהגעלה או שיסיקם עם התנור במשך שעה וכאמור.

תבנית פשטידה (שנותנים בה מעט שמן): צריכה ליבון עד שיהיו ניצוצות של אש ניתזים ממנה. ויש חולקים ומתירים את התבנית בהגעלה, מאחר שנותנים בה מעט שמן, והמיקל יש לו על מה שיסמוך.

תנור: תנור שאפו בו בכל השנה חמץ, יש לנקותו היטב בחומר ניקוי עד שלא יהיה דבוק בדופנותיו חמץ בעין, ואחר כך יסיקהו במעלות החום הגבוה ביותר במשך שעה, והוכשר בכך, וראוי שלא להשתמש בו 24 שעות קודם שיסיקנו לפסח.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם!

מפתח ערכים מפורט

הוראות שימוש: ציון כזה : **א-ג** פירושו: פרק א הלכה ג

אבן
הכשר כלי אבן : **א-כב**

הנ"ל כשיש בכלי סדק : **א-כב**

אבן מלובנת
טעם נתינתה במים : **ג-י**

הכשר ע"י אבן מלובנת : **ג-כו**

אדים
מי הגעלה שהתחממו ע"י אדים : **ג-טז**

אין מבטלין איסור לכתחילה
בטעם שמותר להגעיל כלים ולבטל האיסור : **א-א בהערה**

אלומיניום
הכשר כלי העשוי מאלומיניום : **א-טו**

אמאייל
הכשר כלי אמאייל : **א-כא**

אסכלאות
הכשרו א כו,לג

כשמערה עליו מים במה צריך ליזהר : **ג-כד**,**כה**

בדיל
הכשר כלי העשוי מבדיל : **א-טו**

בן יומו
הכשר לכלי בן יומו : **ב-ט**

בלנדר
הכשרו : **א-מג**

בקבוקי בירה
הכשרם : **א-כד**

בקבוקי שתיה
הכשרם : **א-מה**

בקבוק תינוק
הכשרו : **א-יד**

בקליט
הכשר כלי בקליט : **א-כג**

ברזל
הכשר כלי העשוי מברזל : **א-טו**

ברכה
הטעם שאין מברכים על הגעלת כלים : **א-ב**

בשר וחלב
הכשר כלי חמץ בשריים וחלביים : **ב-ט**
הנ"ל הכשרם ביחד : **ב-ט**
הנ"ל כשהם אינם בני יומן : **ב-ט**

גביע יין
אם צריך הכשר א

דורלקס
הכשר כלי דורלקס : **א-כה**

הגעלת כלים
אם חשובה כמצות "עשה" או "לא תעשה" : **א-א**
הטעם שאין מברכים על ההגעלה : **א-ב**
מהו הגעלה : **ג-ז**
לכלים שאין תשמישם בחמץ כל השנה כלל : **א-ג**
לכלים שאין תשמישם קבוע לחמץ אבל לא מקפידים לבדוק האם השתמשו בהם בחמץ : **א-ג**
לכלים חדשים : **א-ג**
הגעלה לחצאין : **א-ו**
לכלים שלא השתמשו בהם 24 שעות : **א-ז**
לכלים שלא השתמשו בהם 12 חודש : **א-ז**
הגעלה בערב פסח א י, : **ב-י**
בפסח עצמו : **א-יא**
הגעלה לכלי שהשתמשו בהם בחמץ צונן : **א-יב**
הגעיל כלי במקום ללבנו : **א-יג**
הנ"ל כשהכלי אינו בן יומו : **א-יג**
הנ"ל כשבישל בכלי ללא ליבון : **א-יג**
הכנת הכלי להגעלה : **ב-א**
הנ"ל כשהגעילו אותו ללא נקיון : **ב-א**
לכלי בן יומו : **ב-ט**
הכשר כלי בשר וחלב : **ב-ט**
הנ"ל הכשרם ביחד : **ב-ט**

הנ"ל כשהם אינם בני יומן : **ב-ט**
הגעלה בשאר משקים לא במים : **ג-ח**
הגעלה במים שאינן מעלים בועות : **ג-ט**
הכשר הכלי שמגעילין בו : **ג-יט**

הכשר
הכשר כלי גדול : **א-ה**
השתמשו בכלי לא הכשר מה דין האוכל : **א-ח**
הנ"ל כשעבר 24 שעות מהשימוש בחמץ : **א-ח**
הנ"ל כשעבר 12 חודש מהשימוש בחמץ : **א-ח**
הנ"ל כשעשו כן במזיד : **א-ח**
הכשר הכלי שמגעילין בו : **ג-יט**

זהב
הכשר כלי העשוי מזהב : **א-טו**

זכוכית
הכשר כלי זכוכית : **א-כד**
הכשר כלי זכוכית שהכניסו בהם משקה של חמץ לקיום : **א-כה**

חריף
הכשר כלי שני שהשתמשו בחריף : **ג-כט**
כבישה בחריף א יב בהערה

חביות
הכשר חביות שנדבק בהם מאכל : **א-יח**

חמץ
כלים שבלועים בחמץ אם מותר להשתמש בהם ללא הכשר : **א-א**
שימוש בכלי חמץ במאכל קר : **א-יד**
כלים שהדרך להשתמש בהם כל השנה בחמץ קר, הכשרם : **א-יד**

חריטות
כלי שיש עליו חריטות הכשרו : **ב-ד**

חריצים
צריך לנקות חריצי הכלים : **ב-ג**

חרס
אם יש תקנה לכלי חרס : **א-טז**
הנ"ל כשהשתמש בכלי שני : **א-טז**
שמצופה בזכוכית : **א-טז**

שאי אפשר להכשירו מה יעשה : **א-טז**
כלי חרס שאדם אינו חס עליו אם אפשר להכשירו : **א-יז**
הכשר לכלי חרס שבלע בצונן : **א-יח**
הנ"ל באיזה כלי מכשירו : **א-יט**

חרסינה
הכשר כלי חרסינה : **א-כ**

חשמל
מי הגעלה שהתחממו ע"י החשמל ג יד, : **ג-כב**

טרמוס
דינו כלי שני : **א-יד**

ידות הכלים
אם צריכים הכשר : **א-מח**
הנ"ל כיצד יכשירם : **א-מח**
הנ"ל כשבישלו ללא הכשר : **א-מח**
נקיונם לפני הכשרם : **ב-ח**

יום טוב
ליבון ביו"ט אם מותר : **ג-ו**

כבישה
הגעלה בעירוי לכלי שבלע ע"י כבישה : **ג-כג**
בכלי שני שהשתמשו בחריף : **א-יב בהערה**

כד חלב
אם צריך הכשר : **א-ג**

כוסות
הכשרם : **א-מה**

כיור
הכשר כיור : **א-כ,מג**

כיסוי הכלים (מכסה)
אם צריכים הכשר : **א-מט**
כיצד יכשירם : **א-מט**
הכנתם קודם ההגעלה : **ב-ח**
הכשרם : **ב-ח**
אם צריך לפרק הידית : **ב-ג**
כיסוי של מיחם הכשרו : **א-לה**

כירים
הכשרם : **א-לט**
השטח שתחת הכירים אם צריך הכשר : **א-לט**

כלי
אם מותר להשתמש בכלים שבלועים בחמץ ללא הכשר : **א-א**
בנ"ל אם מותר להשתמש בו במאכל קר : **א-ט**
שהשתמשו בו בחמץ בחלקו ולא בכולו, : **א-ד**
בנ"ל שהגעילו רק מקצת הכלי, ובישלו בו : **א-ד**
גדול כיצד הכשרו : **א-ה**
כלי שיש בו טלאי הכשרו : **ב-ה**
הנ"ל כשהטלאי מחובר בברגים : **ב-ה**
הנ"ל כשיש עליו מדבקות : **ב-ה**
כלי שיש לו צינורות, נקיונו : **ב-ז**
השהיית הכלי בתוך מי ההגעלה : **ג-יז**
הנ"ל כשמגעיל קודם שבת חמישית בע"פ : **ג-יז**
שטיפתו אחר ההגעלה : **ג-יח**

כלי גדול
הכשרו : **א-ה**

כלי חדש
אם צריך להגעילו : **א-ג**

כלי חרס
הכשר לכלי חרס שהשתמשו בו בחמץ צונן : **א-יב**
הנ"ל כשנשרה בו : **א-יב**
הנ"ל כשיש בו חומץ וכיוצא בזה : **א-יב**
הנ"ל כשבישלו בכלי ללא הגעלה : **א-יב**
הנ"ל ביבש : **א-יב**

כלי ראשון
הכשרו בכלי ראשון : **א-יד**
אם מועיל להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון : **ג-יב**

כלי שני
הכשרו בכלי שני א יב, : **ג-כז**
הנ"ל בדבר גוש א יד בהערה, : **ג-כט**
הנ"ל בדבר חריף : **ג-כט**

אם יש תקנה לכלי חרס שהשתמש בו בכלי שני : **א-טז**
שפעמים משתמשים בו גם בכלי ראשון א כט, : **ג-כז**
מצקת דינה ככלי שני : **ג-כח**
שבישלו בו ללא הכשר : **ג-ל**

כפות-כפיות
הכשרם : **א-יד,לז**
הנ"ל כשמשתמשים בכלי שני : **א-לח**

ליבון
מהו ליבון : **ג-א**
ליבון קל אם מועיל : **ג-א**
הנ"ל כשהכלי לא בלע ע"י ניצוצות : **ג-א**
ליבון לחצאין : **א-ו**
אם מותר ללבן כלי בפסח : **א-יא**
הכלים שצריכים ליבון א יג : **א-כו**
הגעיל כלי במקום ללבנו : **א-יג**
הנ"ל כשהכלי אינו בן יומו : **א-יג**
הנ"ל כשבישל בכלי ללא ליבון : **א-יג**
כלי הצריך ליבון ורוצים להשתמש בו כעת בדבר לח אם מועיל להגעילו : **א-כח**
אם צריך לנקות הכלי קודם הליבון : **ב-א**
היכן צריך ללבן את הכלי : **ג-ג**
בחוץ לכלי שבלע מבפנים : **ג-ג**
ליבון כל הכלי כשהשתמשו במקצתו : **ג-ד**
שיש לחוש שיתקלקל על ידי הליבון : **ג-ה**
הנ"ל כשלא חס שיתקלקל : **ג-ה**
ליבון ביו"ט אם מותר : **ג-ו**
שטיפת הכלי אחר הליבון : **ג-יח**

ליבון קל
מהו ליבון קל : **ג-א**
אם מועיל במקום ליבון : **ג-א**
כשאי אפשר לעשות ליבון רגיל : **ג-ב**

מבערים
הכשרם : **א-לט**

מדבקות
כלי שיש עליו מדבקות אם צריך להסירם : **ב-ה**

מדיח כלים
להכשיר בתוכו כלי שני : **א-יד/ב**

הכשרו לפסח : **א-נ**

מליחה
הכשר כלים שבלעו חמץ ע"י מליחה : **ג-יא**

הגעלה בעירוי לכלי שבלע ע"י מליחה : **ג-כג**

מזיד
בישלו בכלי ללא הכשר במזיד מה דין האוכל : **א-ח**

מנגל
הכשרו : **א-לב**

מחבת
שמטגנים בה הכשרה : **א-לד**

הנ"ל כשמטגנים במעט שמן : **א-לה**

מי הגעלה
שהתחממו ע"י השמש : **ג-יד**

שהתחממו ע"י חשמל : **ג-יד**

השהיית הכלי בתוך מי ההגעלה : **ג-יז**

הנ"ל כשמגעיל קודם שבת חמישית בע"פ : **ג-יז**

הכשרה : **א-לה**

אם צריך שיבעבעו : **ג-ט**

הנ"ל בכלים שבלעו ע"י שריה או מליחה : **ג-יא**

שהתחממו ע"י השמש : **ג-יד**

שהתחממו ע"י החשמל : **ג-יד**

שהתחממו ע"י מיקרוגל : **ג-טו**

שנתחממו בקיטור או על ידי האדים עצמם : **ג-טז**

ההשתמשות בהם אחר ההגעלה : **ג-כ**

מזלגות
הכשרם : **א-לז**

מטחנה
הכשרו : **א-מג**

מיחם
הכשרו : **ב-ב**
הנ"ל כשלא השתמשו בו בחמץ : **ב-ב**
כשנתנו עליו כמה פעמים חמץ : **א-לב**
הנ"ל אם צריך להכשיר את המיחם עצמו : **א-לב**

מיקסר
הכשרו : **א-מג**

מיקרוגל
הכשרו : **א-מב**
מי הגעלה שהתחממו ע"י המיקרוגל : **ג-טו**

מפצח אגוזים
אם צריך הכשר : **א-ג**

מצקת
הכשרה : **א-יד**
אם דינה ככלי ראשון או שני : **ג-כח**

מקרר
הכשרו : **א-יב**

משקים
הגעלה בשאר משקים לא במים : **ג-ח**
אם מותר ללבן כלי ביו"ט : **ג-ו**

מפה
הכשרו : **א-מו**

מתכת
הכשר לכלי מתכת שהשתמשו בו בחמץ צונן : **א-יב**
הנ"ל כשנשרה בו : **א-יב בהערה**
הנ"ל כשיש בו חומץ וכיוצא בזה : **א-יב בהערה**
הכשר כפות וכפיות ממתכת : **א-יד**

נחושת
הכשר כלי העשוי מנחושת : **א-טו**

ניילון
הכשר כלי ניילון : **א-כג**

נירוסטה
הכשר כלי העשוי מנירוסטה : **א-טו**

נקיון
נקיון הכלי קודם ההגעלה : **ב-א**
נקיון הכלי קודם הליבון : **ב-א**

נפה
אם אפשר להשתמש בה בפסח : **א-מג**

סדקים
צריך לנקות סדקי הכלים : **ב-ג**

סיבית
הכשר כלי סיבית : **א-כב**
הנ"ל כשיש בכלי סדק : **א-כב**

סיר של עוגה
הכשרו : **א-לה**

סירים (קדרות)
הכשרם על הגעלה : **א-כו**, **לג**
הנ"ל כשהחמץ אינו רואה את פני האש : **א-כז**
של כוסכוס, איטריות, מקרונים הכשרם : **א-לה**

סל
האם אפשר להגעיל בסל : **א-ו**
כשמגעיל כלים בתוך סל במה צריך ליזהר : **א-ו**

סכין
הכשר סכינים : **א-לו**
הנ"ל כשמשתמשים בו בכלי שני : **א-לו**
הכנתו להכשר : **ב-ו**

סיר לחץ
הכשרו : **ג-יג**

עופרת
הכשר כלי העשוי מעופרת : **א-טו**

עירוי
עירוי ברצף ללא הפסק : **ג-כד**,**כה**
הנ"ל כשבלע בהפסק : **ג-כד**
שלא יגע בכלי אחר ואח"כ יפול לכלי שצריך הכשר : **ג-כה**
אם צריך לערות על כל מקום בנפרד : **ג-כה**
הגעלה בעירוי לכלי שבלע ע"י מליחה או כבישה : **ג-כג**

בכלי שני : **ג-כז**

עירוי מכלי ראשון
הכשרו על ידי עירוי מכלי ראשון : **א-יד**, : **ג-כח**

הנ"ל כשהכשירו בעירוי מכלי שני : **א-יד**

הנ"ל כשערה עליו מטרמוס : **א-יד**

אם מועיל להכשיר שבלע בכלי ראשון : **ג-יב**

כיצד הכשרתו : **ג-כא**

הנ"ל כשהשתמשו בו פעמים רבות : **ג-כא**

לערות ע"י מים שהתחממו בחשמל : **ג-כב**

הגעלה בעירוי לכלי שבלע ע"י מליחה או כבישה : **ג-כג**

עץ
הכשר כלי עץ : **א-כב**

הנ"ל כשיש בכלי סדק : **א-כב**

ערב פסח
הגעלה בערב פסח אם מותרת : **א-י**

פורצליין
הכשר כלי פורצליין : **א-כ**

פיירקס
הכשר כלי פיירקס : **א-כד**

פלאטה חשמלית
הכשרה : **א-מ**

פלדה
הכשר כלי העשוי מפלדה : **א-טו**

פלסטיק
הכשר כלי פלסטיק : **א-כג**

צבת
כשאוחז הכלי בצבת במה צריך ליזהר : **א-ו**

צונן
כלי שהשתמשו בו בחמץ צונן אם צריך הכשר : **א-יב**

הנ"ל בכלי חרס : **א-יב**

צלחות זכוכית
אם צריכות הכשר : **א-כה**

צלחות מתכת
הכשרם א יד,מד

הנ"ל כשמשתמשים בכלי שני : **א-לח**

הנ"ל כשיש דרך לתת עליה חמץ ישירות : **א-מ**

קומקום
הכשרו : **ב-ב**

הנ"ל כשלא השתמשו בו בחמץ : **ב-ב**

להכשיר כלים במים שחיממו בו : **ג-כב**

קוצץ ירקות
רם צריך הכשר : **א-ג**

קיטור
מי הגעלה שנתחממו ע"י קיטור : **ג-טז**

הגעלה על ידי אדי הקיטור עצמם : **ג-טז**

קרש חיתוך
אם צריך הכשר : **א-ג**

רוב תשמישו
בהכשר הכלים הולכים בכלי אחר רוב תשמישו : **א-כט**

הנ"ל כרוב תשמישו כשהכלי שהשתמשו בו מיעוט בן יומו : **א-ל**

הנ"ל כמשתמש בתשמיש המועט בדרך קבע : **א-לא**

הנ"ל בכלי שדרך תשמישו אינו בחמץ כלל ולפעמים משתמשים בו בחמץ : **א-לב**

רשתות
הכשרם : **א-מא**

שולחנות
הכשרם : **א-מו**

שטיפה
שטיפת הכלי אחר ההגעלה : **ג-יח**

הנ"ל אחר ליבון : **ג-יח**

שיש המטבח
הכשרו : **א-מז**

שמש
מי הגעלה שהתחממו ע"י השמש : **ג-יד**

שעוונית
הכשרו : **א-מו**

שפודים
הכשרם : **א-כו**,**לג**

תבניות
הכשרם : **א-כו**, **לג** ,**מא**

הנ"ל כשהחמץ אינו רואה את פני האש : **א-כז**

תנור חשמלי
הכשרו : **א-מא**